

Віктор Суворов
КОНТРОЛЬ

Переклад здійснено за виданням:

Суворов, Віктор.

Контроль / Віктор Суворов. – М.: ООО «Издательство «Добрая книга», 2014.

ЗМІСТ

Діючі особи	3
Пролог	5
Розділ 1	8
Розділ 2	13
Розділ 3	18
Розділ 4	22
Розділ 5	25
Розділ 6	27
Розділ 7	34
Розділ 8	37
Розділ 9	42
Розділ 10	48
Розділ 11	53
Розділ 12	58
Розділ 13	63
Розділ 14	66
Глава 15	70
Розділ 16	72
Розділ 17	75
Розділ 18	79
Розділ 19	84
Глава 20	89
Розділ 21	94
Розділ 22	98
Розділ 23	103
Розділ 24	112
Глава 25	115

Розділ 26	118
Розділ 27	125
Розділ 28	128
Розділ 29	130
Глава 30	132
Глава 31	135

Діючі особи:

Настя Стрілецька (Жар-пташка)

Холованов. Він же Дракон, товариш у виблискуючих чоботях.

Товариш Сталін, Генеральний секретар ЦК ВКП(б).

Ширманов, провокатор-виконавець.

Хтось у сірому.

Професор Перзєєв, теоретик людоїдства.

Товариш Єжов, нарком внутрішніх справ СРСР, Генеральний секретар державної безпеки.

Містер Стентон, генеральний директор фірми «Фараон і сини».

Товариш Берман, наоком зв'язку СРСР, комісар державної безпеки 1-го рангу., колишній начальник ГУЛАГу НКВС СРСР.

Товариш Фріновський, заступник наркома внутрішніх справ, командарм 1-го рангу.

Товариш Бочаров, старший майор державної безпеки, начальник Куйбишевського управління НКВС.

Товариш Берія, перший секретар ЦК Комуністичної партії Грузії.

Майстер Никанор.

Інструктор Скворцов.

Катя Михайлова, смішко.

Сеї Сеїч, спецпровідник спецпотягу.

Люська Сироїжка, спецкур'єр ЦК.

Терентій Пересипкін, майор.

Містер Хамфрі, інженер-електрик.

Вожді, охорона, обслуга, чекісти, виконавці, вертухаї, політичні, блатні, побутовці, спортсмени, робітники, селяни, трудова інтелігенція, людоїди, широкі народні маси.

Пролог

- А тепер цілуй мій чобіт.

Сяючий кінчик чобота обережно в обличчя тицьнув: цілуй.

Не ухилитися від цього с'яйва. Не повернути обличчя. Не повернути, тому що руки заламали за спину і все вище тягнуть. Полегеньку. І біль потроху ковзає до тієї межі, після якої крик не стримати.

А кричати їй зовсім не хочеться.

Вона так і вирішила: не кричати.

У минулі часи, коли у вітрильному флоті матросів лінками шмагали, кожному в зуби ганчірку запахали, аби не кричав. Однак ж пройшли ті славні часи. Тепер в рот гумовий м'ячик пхають, коли розстрілюють в критій в'язниці. А коли розстріл на природі, так м'ячик в рот не засовують – кричи скільки хочеш. Репетуй собі на втіху. А вже коли б'ють або руки ламають, то крику не перечеать, його вимагають. Крик вибивають. Мода така. Взагалі торттури без криків – невдалі торттури. Неповноцінні. Ніби пиво без піни.

Їм же хотілося, щоб вдалося катування. Їм хотілося, щоб вона кричала. Тому її руки вони легенько тягнуть все вище.

А в розстрільному лісі весна лютує. Безсоромна така весна. Несамовита. Розпусна. І кожна пріла хвоїнка весною пропахла. Шкода, що до запаху хвої злежаної запах вакси шевської підмішаний. Запах чобота начищеного. І чобіт той незлобиво, проте наполегливо в зуби тикає: ну, цілуй же мене. І голос інший, ласкавий майже, підказує:

- Цалуй жа, дурепа. Чаво табе. Пацалуй разочок, ми тябе і стрельньом. І справі кінець. І тобі не мучитися, і нам на футбол не запізнитися. Ну а то, сама знаєш, – чоботами заб'ємо. Цалуй...

Добре раніше було. Раніше говорили: цілуй лиходієві ручку. Тепер – чобіт. У минулі часи перед стратою виконуваному і склянку вина наливати належало. Тепер не наливають. Тепер тільки виконавці перед виконанням п'ють. І після.

Весь ліс розстрільний горілкою просочений.

Руки підтягнули ще трошки. Так, що хруснуло. Трапилася б поряд гілочка яка, вчепилася б вона в ту гілочку зубами та крик і стримала б. Тільки не трапляється в зуби гілочка. Один лише мокрий пісок і хвоя пріла. А руки вже так підтягнули, що дихати можна тільки в себе. Видихнути не виходить – очі скляніють.

Трохи руки відпустили, і видихнула вона. схлипуючи. Думала, що ще руки трохи відпустять. Їх і справді ще трохи відпустили, та ж тут-то її жажнули чоботом нижче ребер. Так жажнули, що біль в руках відсікло-відрізало. І взагалі все болі разом заглушило.

Одна велика нова біль потихеньку спочатку просочилася в неї, а потім хлинула раптом, наповнюючи. І переповнюючи. Хапає вона повітря ротом, а воно не хапається.

Руки її кинули. Вони впали безживно. Їй якось і справи немає до своїх рук. В голову не приходить руками ворухнути. Їй би лише повітря. Продихнути б. І начебто вже схопила. Тільки з рота воно всередину не проходить. Тут її ще раз чоботом жажнули. Не тим, блискучим. Блискучий – для поцілунків. Іншим жажнули. Яловим. Яловий важчий. Можливо, і не так сильно жажнули. Однак від другого удару задзвеніли солодко дзвіночки, і попливла вона спокійно і тихо в звабливу чорноту.

Відпливаючи, чула інші удари, рідкісні і тяжкі. Проте було вже зовсім не боляче, і тому вона посміхалася доброї світлої посмішкою.

Потім лежала вона, сховавши обличчя в мокрий пісок, в прілу хвою. Було холодно і нестерпно мокро. Шинель зірвали, облили водою. По переліскам сніг ще місцями лежить. Тому холодно на землі. Коли водою обіллють. Повільно вона виплила з тієї чорноти, з якої начебто не має бути повернення. Не хотілося їй повертатися звідти, де запахів немає, в запах пролісків, в запах весни, в запах начищеного чобота.

Тільки ж винесло її. Пливе вона голосам назустріч. І голоси до неї пливуть:

- Бл**ь, на футбол не встигнемо.

- Кінчай її, командире. Не буде вона чобіт цілувати.

- Примушу.

- «Спартакчу» сьогодні хвоста надерти б...

Вона в блаженство повернулася. І не хотілося їй ворухитися. Не хотілося видавати себе, не хотілося показати, що ось вона вже знову тут біля їхніх ніг лежить. Вони-то квапилися. А вона не квапилася. Їй нікуди більше квапитися. Навіть на футбол. Їй би лежати тихо-тихо і довго-довго. Мок-

ра крижана одіж для неї насолода. І колючі хвоїнки периною пуховою. І захотілося їй висловити неземне блаженство словами людськими. Тільки вийшло лише любострасне «ахх!».

А вони почули довгий стогін.

- Я ж казав, не до кінця ми її.

І вдарило її, обпекло, засліпило-оглушило. Потім зрозуміла: це вони ще одне відро хлюпнули. І знову чобіт сяючий біля обличчя: цілуй.

Довго вона його розглядала. Біля самих очей чобіт. Тому розглядати зручно. Жодної тріщинки на чоботі. Відполірований так, що зовсім навіть і не чорний, аж срібний. Так близько чобіт біля обличчя, що можна розрізнити не лише запах вакси, а й запах шкіри. Новий чобіт. Поскрипує. По рантам хвоїнки налипли і мокрого піску грудочки. Розкішність чобота цим не порушується, тільки підкреслюється. Халяви – стоячі. Нібито металеві. Між головкою чобота і халявою – складочки. Проте видніються ледве-ледве. Майже непомітні складочки.

Начальницький такий чобіт. Можна на носія такого чобота й не дивитися. Лише побачиш такий чобіт, тут же опусти очі долу – перед тобою ба-а-альшой начальник. А ще можна в такому чоботі своє відображення помітити.

Побачила вона себе в чоботі. Спочатку навіть не зрозуміла, хто це так синцями прикрашений, хто це ротом розбитим кривиться. Потім пізнала. Думки в голові її йдуть одна за одною, повільно-повільно. Ніби той караван верблюдів у пустелі.

Цікаво, який він на смак, цей чобіт?

І раптом запах чобота став її дратувати. Скипаючи, глибока внутрішня лють підступила до горла і вирвалася ледве чутним риком. Обличчя її на піску. Ніхто не дивиться в її обличчя. А коли б глянув, то відсахнувся б, побачивши, як легко і просто з сучасної людини, з худенькою дівчинки зішли легкі нашарування тисячоліть цивілізації, і залишилася неандертальська дівчинка-людоджер зі страшними синіми очима. Тільки що була правильна комсомолочка. Стала дівчинка-звір.

Зревіла вона радісним переможним риком, і разогнувшись могутньої пружиною, кинулась на блискучий чобіт, охоплюючи обома руками.

Вона кинулася, як кидається удав-змій на триметрову королівську кобру: накриваючи жертву відразу і повністю. Вона кинулася з тим клекотливим в горлі ревом, з яким юна левиця кидається на свого першого буйвола.

Вона знала, як ламати людські ноги: лівий захват і поштовх плечем нижче коліна. Людина рідко розподіляє свою вагу рівномірно на обидві ноги. Найчастіше переминається з ноги на ногу, переміщуючи навантаження з однієї на іншу. І важливо кинутися саме на ту ногу, на яку в даний момент більше навантаження.

У неї вийшло.

А ще важливо, штовхнувши під коліно плечем туди, де нервів вузол, всією своєю вагою утримати ворожу ступню на землі. Коли вдасться – мінімум один перелом гарантований.

Ваги в ній небагато. Тільки ж техніка...

Ступню його вона на землі втримала, і тому біля самого її вуха в полірованій халяві затріщали, ламаючись, кістки. Він валився навзнік з протяжним виттям. Вона знала, що раптова втрата рівноваги – одна з двох основних причин панічного страху.

Він був знищений. І не біль зламаних кісток, саме страх був причиною його виття.

Їй би в цей момент кинутися ще раз. На лежачого. На горло.

Горло вона б перегризла.

Проте вона не подумала про горло. Їй ненависний був чобіт, і саме в нього вона вчепилася зубами.

Туди, де ледь помітні складочки.

Їй більше не треба берегти свої зуби. Життя її вже відбиває останні миті. Тому думка – не про свої зуби, а про чобіт, який вона зобов'язана не тільки прокусити, а розтерзати, розметати разом з шматками м'яса по весняному лісі.

Рот її кров'ю гарячою переповнило. Тільки не знала вона: його це кров або власна.

Її били.

Однак удари – відлунням в тілі. Без болю. Так буває, коли на телеграфному стовпі сидиш, а по ньому дуплять кувалдою: стовп тремтить, а тобі не боляче.

Потім знову була дзвінка п'ятьма.

Потім вона повернулася з темряви. Проте вже не лютою неандертальською красунею, а комсомолкою Настею Стрілецькою. Настею Жар-пташкою.

Її тягли до ями. Вона знала – на виконання. Вона сміялася над ними. Вона знала, що перемогла. Правило старе: хочеш легкої смерті – цілуй чобіт. Не хочеш цілувати – смерті легкою не отримаєш. Вони не зуміли змусити її кричати. Вони не зуміли змусити її цілувати чобіт, і все ж вона відвоювала собі право легкої смерті. Вона перемогла їх. Вона знала це. І вони знали.

Її тягли за руки, а ноги – по піску. По купинах. По ямках. По корінцям.

Роззявила пащу могильна яма. Посипалися в яму грудки мокрого білого піску з-під ялових чобіт виконавців. І побачила вона разом всіх тих, кого розстріляли сьогодні. Теплих ще. Парує яма, віддаючи весні тепло людських тіл.

Багато тіл в ямі. До країв. Всі мертві очі разом на неї тупляться. На живу.

Поки що живу.

Нагнули їй голову над ямою: розглядай вміст. І корінці соснові розглядай, і лопати на відвалі піску, і голови, голови, голови з розкритими ротами, з висунутими язиками, з напівприкритими тепер уже навіки очима.

І не думала вона, не гадала, що піти з цього життя випаде під звуки безсмертного вальсу «Амурські хвилі». Однак випало саме так. Десь далеко-далеко за березовим гаєм, за лісовим озером тихо лилася мелодія. І ніхто не чув її.

А вона чула.

Вона знала, що це саме та мелодія. Що це для неї. Що вальс гримить і кличе її зостатися. Тільки вона ж то знала, вже прийшов час йти. Йти в купу переплетених м'яких тел. Йти з дурманних запахів весни в запах засмаглої крові, в запах м'ясної крамниці, в запах мокрого піску і соснового коріння.

А все ж так славно для неї починалося. Втім, і завершується непогано: не забита чобітьми, а розстріляна.

Розстріляна.

Головне в житті – померти правильно. Красиво померти. Всім хочеться красиво жити. От тільки кожному всі інші заважають жити так, як хочеться. А померти красиво ніхто не заважає. І цим необхідно користуватися. Тільки ж мало хто користується. А вона можливістю померти красиво скористалася. І їй вдалося.

А час зупинився. Застиг. Потім пішов знову повільно-повільно. Над правим її вухом брязнув пістолетний затвор. Цей брязкіт вона пізнала: «Лахті» Л-35.

І гримнув постріл.

А починалося все так славно...

Розділ 1

I

Почалося все з того, що вишикував інструктор Скворцов парашутну команду і сказав:

- Здрассьте.

- Здрассьте! – Дівоньки хором.

- Чи вміє хто танцювати?

- Ги, – дівоньки весело.

- Всі танцювати вміють?

- Ги, – відповіли дівоньки. Без перекладу ясно: як не вміти!

- Гаразд, – інструктор Скворцов мовить, – хто танцювати вміє, три кроки вперед... Кроком...

Руш!

Здригнувся стрій дівочий і відрубав три кроки вперед.

Лише одна Настя на місці залишилася.

Зміряв поглядом стрій інструктор Скворцов:

- Мені стільки не потрібно. Мені одна лише потрібна. Гаразд. Хто вміє добре танцювати... – Скворцов сказав з наголосом на слові «добре». – Три кроки вперед... Кроком... Руш!

Знову весь стрій три кроки вперед відрубав.

Лише Настя на місці так і залишилася.

- Гаразд, дівоньки. Мені потрібна та, яка дуже добре танцює, – цього разу наголос на слово «дуже», – три кроки вперед... Кроком... Руш!

Ще три кроки стрій відрубав і завмер.

А Настя одна на колишньому місці.

Тоді інструктор Скворцов до неї підійшов.

- Анастасія, ти що ж це, танцювати не вмієш?

- Не вмію.

- Брешеш.

- Брешу.

- Брешеш? А чому?

- Не хочу танцювати.

- А танцювати не вимагається.

Обійшов інструктор Скворцов її навколо, оглянув.

- Я ж не сказав, що танцювати потрібно. Танцівниць у мене повна Москва. Мені дівчинка потрібна з координацією, з гнучкістю, з швидкістю рухів, з точністю. Давай так: ти нам тільки покажеш...

- Зареклася...

- А це танцем вважатися не буде. Демонстрація здібностей.

- Тоді будь ласка. Тільки я без музики не демонструю.

- Є музика.

Поставив інструктор Скворцов на табуретку патефона, накрутив ручку як водиться, підняв голівку блискучу. Серед дівчат нарікання: та ви на мене тільки гляньте! Та я вам і без музики!

Поставив інструктор Скворцов голівку на платівку, загарчав тут патефон, похрипів, ніби великий співак перед виконанням, і вдарили раптом в його патефонному нутрі барабани, завили саксофони, заволали труби: трам-пам-пам-пам, трам-пам-пам-пам, пра-па, бу-бу-бу-бу-бу !!!

З першими звуками завмерла Настя, витягнулася натхненням переповнена, ніби електричний заряд по ній плавно пройшов, ніби іскри з пальців посипалися блакитні.

І пішла.

І пішла.

- Еге, – дівоньки сказали. – Еге.

Стоять навколо, дивляться. А деякі і дивитися не стали. На укладку парашутів пішли.

А Настя Жар-пташка чортиком заводним ритм негритянський витанцює. І по тілу її начебто хвиля вгору-вниз ходить, начебто ні кісток в ній, ні суглобів. Ніби та змія під дудочку. Танцює так, що з місця не сходить. Одначе ж і змії на хвості танцюють, з місця не сходячи. При умінні сцена зовсім не потрібна. Тому, хто уміє, і зал танцювальний без потреби. При умінні можна і на місці танцювати. На власному хвості.

Де-небудь в Калькутті або в Мадрасі оцінили б. І в Чикаго оцінили б. Правда, і в Москві оцінили.

- Ну, дівоньки, хто крім Настасії талант продемонструвати бажає?
Ніхто не бажає: стрибки сьогодні, енергію економити треба, не до танців.
Сміється інструктор Скворцов. І Насті на вушко:
- Молодець. Ой, молодець. Я тебе за три парашути продам.

2

Вечорами у Насті робота. Завод «Серп і молот». Ливарний цех. Підмітальна справа. Сім годин в день. Відповідно до сталінської Конституції. А парашутна секція – вранці.

- Багато хто думає, що головне в парашутній справі – укладання, стрибки, приземлення. Дурниці. Цьому, дівоньки, не вірте. Дурні думають, що приземлився – і справі кінець. Ні, лялечки мої ганчірні, після приземлення найголовніше тільки і починається. Потрібно парашут заховати і з місця приземлення чкурнути. Тому кожного дня я вас на повний марафон ганяти буду. Уникаючи переслідування, необхідно вміти переплисти річку. Тому кожного дня крім марафону ми будемо плавати кілометр. Басейну у нас немає, та він нам і не потрібен. Москва-ріка – наш басейн.

- А взимку?
- Взимку біля Срібного Бору нам криголам доріжку ламати буде.

3

Відгріміла зміна вечірня. Затих цех. І роздягальні затихли. Нікого. Нескінченні ряди шаф залізних. На кожній шафі – замок. Всі замки – різні. Коли б знайшовся якийсь колекціонер, то роздолья йому, одразу б в роздягальні одного тільки цеху повну колекцію замків всіх часів і народів зібрав.

Обережно Настя в свою шафу залізну – шурх. Ніби мишка непомітна. Тільки шпаринку треба залишити. Тому, що зовні ручка є, а зсередини не передбачена. Клацне замок – як потім з цієї мишоловки вибратися? Той, хто шафи для роздягалень робив, ніяк припустити не міг, що шафа спальнею комусь служити буде. Домом рідним.

Притулилася Настя спиною до залізної стінки, обняла коліна руками. Голову на коліна – і спить. Шкода, затікають ноги швидко. Шкода, що не витягнути їх. Шкода, ночами холодно. Шкода, що халати промаслені не гріють і голова від їхнього запаху болить. Тільки дрібниці все це. Після марафону, після плавання кілометрового, після парашутного тренування (а для тих, хто вміє добре танцювати – ще й стрільба, і самбо, і орієнтування на місцевості), після вечірньої зміни спиться добре навіть в залізній шафі роздягальні ливарного цеху заводу «Серп і молот».

4

Суворий інструктор Скворцов:

- Значить так. Зараз у нас вересень. Оголошую купальний сезон. Будь-яке заняття будемо починати з купання. Одна година. І так будемо продовжувати. Весь рік. У Москві холодно не буває. Рідко-рідко до мінус тридцяти доходить. Це у нас в Сибіру холодно. А тут тепло. Завжди. Проте і у нас, в Сибіру, вода холодною не буває. Ніколи. Коли вода холодна, то вона твердне і перетворюється на кригу. Та в будь-якій кризі завжди можна зробити ополонку. В ополонці вода завжди тепла. Поки не затвердіє. Однак ми нову ополонку на той час зробимо. І ще. Забороняю воду ногою мацати. Забороняю рукою. Нічого її мацати. Температуру води на око видно. На кригу не перетворилася – значить, тепла. У воду входить швидко. Від цього рішучість виробляється. У воду входить так, як входить парашутист в порожнечу. Все ясно?

- Усе.

- Тоді одна хвилина на роздягання... пішла. А з завтрашнього дня роздягатися будемо швидко.

5

Чому Настя в шафі спить? Тому, що більше ніде. Зовсім недавно жила вона в великій квартирі. У дуже великій. Проте залишилася одна Настя на всю квартиру. На всю Москву. На всю Росію. Квартира лунка. Москва лунка. Відлунюють кроки в квартирі. Відлунюють кроки в Москві: ходять темними ночами темні люди. Стукають у двері. Ви заарештовані! Ви заарештовані! Ви заарештовані! Ви заарештовані!

Зачаїлася Москва. Притихла. Мертвою прикидається. Поводиться Москва точно так, як місто Конотоп. Коли шпана вулицями пісні горланить.

В ті дивні ночі ходила Настя з кімнати в кімнату. У кожній – всі чотири стіни книгами заставлені. Під стелю. А стелі раніше ого-го якої висоти робили. Все б добре, тільки на двері вхідній Москва резолюцію кнопкою пришила: «Звільнити до 13.7.1936». Резолюція в повному порядку: печатка з колоссям, з серпом і молотом, і підпис гачком.

Куди книги дівати? І взагалі, що робити? Батько, червоний командир, ворогом виявився. Не побоявся з самим Тухачевським сперечатися. А хто сперечається з Тухачевським – той ворог. І мати ворогом виявилася. Ворог без права листування. А дід-білогвардієць завжди ворогом цієї влади був. Дід десь в маленькому українському містечку минуле своє таїть. До діда можна було іноді навідуватися, тихенько, на тиждень. Тепер не можна. Шлях заказаний.

Багато друзів було у Насті в Москві. Тільки після арешту батька і матері якось дружба розладналася, а нова складалася перестала.

До 13 липня тиждень залишився, і тому сиділа Настя днями і ночами, книги гортала. Читала вона повільно. Швидко читати її вчили, але вона цьому опиралася. Той, хто швидко читає, той не водить очима по рядках, а веде очима по одній лінії зверху вниз. Дев'ять секунд – сторінка.

Так читати Настя не хотіла. У неї – свій стиль. Ніяк їй не можна було пояснити, навіщо по сторінці треба очима зверху вниз ковзати. Вона взагалі не розуміла, чому треба читати одну сторінку, а потім іншу. Розгорнута книга – дві сторінки. Тому вона завжди читала обидві сторінки разом, не ковзаючи поглядом ні по рядках, ні зверху вниз, а накриваючи відразу обидві сторінки одним поглядом. І погляд затримувала. Нормальній людині на дві сторінки потрібно вісімнадцять секунд, їй – ціла хвилина.

Але в повільному читанні є і переваги. Вісімнадцять секунд – читання поверхневе. Текст запам'ятовується, проте тільки коли він зрозумілий і цікавий читачеві. Коли ж на дві сторінки витрачати по цілій хвилині, то тоді засвоюється і повністю запам'ятовується будь-який текст незалежно від того, зрозумілий він чи ні, цікавий чи не дуже. Потім при бажанні будь-який текст, одного разу прочитаний, можна відтворити в пам'яті.

Будь-яка людська голова здатна утримати повний зміст книг будь-якої бібліотеки світу, скільки б мільйонів томів в ній ні зберігалось. Настя ніколи не мала наміру запам'ятати зміст усіх книг якоїсь бібліотеки. Читала те, що під руку потрапляло. А що читала – запам'ятовувала. Маючи прочитані книги в пам'яті, в будь-який момент могла подумки відкрити будь-яку книгу на будь-якому місці і перечитувати. І помічали дивні речі за нею. Те плаче без причини, то сміється. А це вона про себе то Гоголя читала, то Лермонтова, то Гашека.

А тоді, в порожній лункій кімнаті, вирішила перевірити, як запам'ятала Польовий статут ПУ-36. Книжечка малесенька зовсім. 215 сторінок. 385 статей. Крім статей запам'ятала Настя і те, що до статуту ніби й не стосується: «Текст видрукуваний на папері Камського паперового комбінату, видрукувано в 1-й друкарні Державного військового видавництва НКО СРСР, Москва, вул. Скворцова-Степанова, 3».

Люди, які читають швидко, щоб напам'ять запам'ятати книжку в 200-300 сторінок, мусять прочитати її двічі. Деяким потрібно прочитати книгу тричі. А Настя запам'ятовувала все прочитане з першого разу. Так що час, витрачений на повільне читання, окупається. Може Настя весь ПУ-36 від початку до кінця розповісти. І не своїми словами, а саме тими, якими статут написаний.

Може окремі статті врозкид цитувати. Тільки номер назвіть. Стаття 128-я: «Мистецтво складання наказу вимагає вміння висловити опукло і категорично ідею бою...» Є в Статуті статті коротенькі зовсім, як 280-я. Три рядки. А є довгі, як 308-я і 309-я. Майже по цілій сторінці. Проте їй все одно, як цитувати. Може – за статтями, може – по сторінках. Сторінка часто на півслові починається. На півслові і закінчується. Ось Настя починає з півслова. Можна їй по рядках перевіряти. Всього в книзі 6544 рядки.

Наприклад, п'ятий рядок на 139-й сторінці такий: «наводкою з 800 м. Коли вона цим вимогам не задо-». А шостий рядок: «вольняє, батарея по тривозі викочується для».

Перевірила себе. Сама себе похвалила: ото вже й Настуся!

Тільки до чого все це тепер?

Книги, книги. Куди книги дівати?

І вирішила Настя книги кинути в квартирі. Ті, які любила і читала, вона все одно пам'ятає. А ті, які не любила і не читала, навіщо вони їй?

Пішла з квартири. Пішла зі школи. Тепер в шафі живе. Без книг. Майстер Никанор помічає, що Настя вечорами в роздягальні ховається. Непорядок це.

Раптом вона – диверсант ворожий? Раптом вона, одна залишаючись, обладнання псує? Але добрий майстер Никанор. Не жене на вулицю. Знає, що немає у Насті іншого будинку крім цієї залізної шафи.

Хіба не можна в Москві знайти місця більш підходящого, ніж шафа в роздягальні ливарного цеху заводу «Серп і молот»?

Можна знайти таке місце. Проте, залишившись одна в усьому світі, вирішила Настя починати життя з початку. І починати з головного. Що у нас головне? А головне – пролетарське походження. Де взяти пролетарське походження? Всі в роду її до дванадцятого коліна – народ служивий, стрільці та гармаші, улани, гусари та драгуни, і навіть один кавалергард був. Тому прізвище таке – Стрілецька. В роду її ті, хто біля трону стояв, хто трон зберігав, життя не шкодуючи, хто не раз той трон тряс, як грушу трясуть, посміюючись. В роду її ті, кому царі не гребували власноруч голови рубати. В роду її ті, кого до Сибіру в кайданах гнали, за окаянство. В роду її ті, хто з Сибіру в постолах приходив в столиці білокам'яні і лапою мужичою брав династію за білі груди, як жінку. В роду її ті, хто в одну ніч пропивав півцарства, а ще півцарства другу дарував. На пам'ять. В роду її ті, хто йшов на край землі гріхи великі замолювати. В роду її ті, хто з Великої війни прийшов з офіцерським Георгієм на шії. В роду її й ті, хто, вдаривши шапкою об землю, пішов до червоних на службу, лив за них кров, дійшов до великих ромбів в петлицях і згинув на Соловках, де прабатьки непокірні гріхи замолювали.

А от пролетарів в роду не було.

Визнавши цей факт, далі можна було йти двома шляхами. Шлях перший: пролетарське походження собі приписати. Шлях другий: відкрито в усіх анкетах писати «з дворян». І в пролетаріат записатися. Почати пролетарську династію з нуля. З себе: Настя Жар-пташка – пролетар в початковому поколінні.

Сидить Настя-пролетарочка в залізній шафі. Два марафону сьогодні пройшла, півтора кілометра кролем, дві години на килимі опудало шестидесяткилограмове через себе кидала і дві години парашути укладала. І сім годин з мітлою в ливарному цеху. За розрахунками, мусить вона заснути відразу. Та не спиться. Може, змінити долю? Може, і без пролетарського шафи прожити можна?

Ходять Москвою урки. До них у Насті інтерес нездоровий. Горді люди. Давлять їх. Гнуть. Кого зігнути не зможуть – того стріляють. Тільки не переводяться урки в Москві. До них, може? Її-то не зігнуть. Її тільки застрелити можна. Так це нехай. Тільки у блатних все добре. Проте жінка у них верховодити не може. Так це чи не так, Настя не знає. Проте чула таке. Насті це ніяк не підходить. Їй би командувати. От коли б народилася Настя за часів Єлизавети або ж Катерини, трон би взяла. Або загинула б в бастіоні Петропавлівської фортеці, як княжна Тараканова.

Коли не можна жінці у блатних мріяти про велике майбутнє, то до блатних вона не піде.

Є ще стан в Москві. Процвітаючий. Продавці, офіціанти, всі, хто навколо торгівлі і розподілу. Ситно живуть. Хороша робота.

Є і ще один стан в Москві – письменники, артисти. Проте і їх ламають та гнуть. Кого не зігнуть, тих стріляють. А хто стріляє? Ото б потрапити до лав тих, хто всіх гне і ламає. Тільки ж і їх хтось ламає та гне. І стріляє. Тому Настя в пролетаріат пішла. Пролетаріат – гегемон.

Вирішила Настя піти підручним ливарника – не взяли. То не бабське діло, кажуть.

7

І знову відгриміла друга зміна. Рвонув робітничий клас за ворота заводські.

Завжди так: перші через прохідну вириваються, ніби потік, який греблю прорвав, потім потік слабшає, слабшає, потім тоненьким струмочком струмує. А потім вже по одному – крапельками. Найостанніші довго ще тягнуться. У роздягальні ще годину останні перегаркуються.

Стихло все. Настя – в свою шафу. І тут же, дверцята прочинивши, майстер Никанор:

- Штой ти, Настасьюшка, додому-то не поспішаєш?

- Ви ж знаєте, Никаноре Івановичу, що немає у мене дому.

- Де ж ти, Настасьюшка, ночі проводиш?

- Тут і проводжу. Ніде мені більше.

- Непорядок. Хто дізнається, підозри підуть: чи не ти ночами скло товчене в верстаті сиплеш? Сама знаєш: вороги навкруги та шкідники. Тут же згадають, що батько твій великим військовим чином був, та ворогом виявився. А яблучко від яблуньки... У НКВС донесуть...

- Я тоді, Никаноре Івановичу, на вокзал піду або в сквері на лавочці.

- Пізно. Коли одну ніч в цеху вже провела, цього і достатньо. За таке в наш час саджають.

Заметуть тебе по вражій статті. Однак ти не бійся. Я за тобою давно стежу. Я за тебе горою. Зі мною дружбу водити будеш – нікому не донесу.

- Дякую, Никаноре Івановичу.

- Йди сюди. У мене ж в кабінці і матрац є, і вкритися є чим. Там і спи щоночі.

- Никаноре Івановичу, я вже якось.

- Сюди, кажуть тобі, йди!

І притискає її всю, і обнімає. Жаром дихає, і несе від нього горілкою з часником. У Никанора очі жереб'ячі кров'ю наліті, дихає піччю вогнедишною. Вчепився їй в плечі лапами. Не відпустить. Злість аж крапельками із зубів капає. Такому не відмов. Пошматує.

Трохи розслабила Настя плечі свої, і Никанор зовсім навалився. Тут вона його легенько правим коліном і врізала. Зігнувся Никанор, Настю відпустив, руки туди притиснув, де ноги сходяться. А це той самий момент, про який кожен самбіст мріє. Зціпила Настя обидві кисті замком в один кулак, піднесла його вище і врубала майстру своєму по загривку. Охнув Никанор, на обидва коліна звалився. Це зовсім хороша ситуація. Знає Настя, що бити його потрібно, поки на колінах. Не дати вскочити йому. Бо ж лопатою заб'є, ніяке самбо не допоможе. Тому – ще один удар і по тому ж місцю. По загривку. Проте тепер вже ногою: праве коліно до підборіддя і розгин різко вниз. Ребром ступні по ший. Охнув Никанор.

Тут би йому і пояснити, що, мовляв, промашка вийшла і не хотів він її образити. І вже рота відкрив, а вона йому ногою в дих так копнула, що булькнуло-чавкнуло в Никанорові, і всі слова разом забулися, а коли б і міг згадати, так не продихнути, не те що слово вимовити. А вона його п'ятою зверху вниз по печінці або ще по якимось нутрошам чутливим так вперіщила, що пішли кола зеленувато-фіолетові. І вже черевики взуває.

Взула. Тепер той же прийом, та тільки ногою, взутою у великій незламний пролетарський черевик, – по нутрошам чутливим. Зрозумів майстер Никанор, що не дарма товариш Сталін мільйон парашутистів готує. Не для забави-утіхи. Не просто вони там у своїх гуртках з парашутами цибають, а й...

Наступний удар черевиком був у ліве око. Начебто сонце в оці вибухнуло і розсипалося трильйоном іскор. Тут же і в зуби майстер Никанор отримав. Тим же черевиком.

Ні, так справа не піде! Споконвіку на Русі закон шляхетності: лежачого не б'ють. Комуністи прокляті моральність молодіжну спаскудили. Бач, над лежачим збиткується. Постривай же! Правую лапою махнув Никанор, щоб за ногу Настю захопити та смикнути. Тільки не знав Никанор-майстер, що в парашутних гуртках особливо хороші танцюристи і танцівниці цінуються. Не знав, що добре танцюючих особливо відбирають і особливо готують. Хто добре танцювати вміє, у того тіло гнучке, мускулатура пружна, у того реакція вовча і координація рухів котяча. У того витривалість верблюда. З таких самбісти виходять.

Ухилилася Настя від лапи Никанорової, що по підлозі загірбала, і прийом повторила: праве коліно високо вгору, до самого обличчя, і розгин прямо різко вниз. На пальцях. Щоб граблями не махав.

Завив Никанор. Від болю завив. Від жалю до себе. А вона йому по колінній чашечці: коли поженеться, так щоб далеко не гнався.

Піднімається Никанор. Великий і жахливий. Розірве Настуню. Страшно їй. І весело. Як інструктор Скворцов вчив, за кисть Никанора, за праву, та кисть – на перелом. І через себе його. Мордою об шафу залізну. Гримнула шафа, загуділа. Розуміє Настя, що велика Росія, а відступати їй нікуди. Тому тримає Настя оборону, як Польовий статут того вимагає: завдаючи короткі несподівані контрудари. Завершальний – по хребту. Нейтралізуючий. Надовго нейтралізуючий. На багато годин.

На зорі нового радісного дня пішов Никанор-майстер до себе в будочку. Там у нього і матрац є. І вкритися є чим. Пішов навколішки. Або, як у нас це точніше висловлюють, порачкував. І зарікся: парашутисток не чіпати. Та й чи багато задоволення від такої: ні цицьок, ні жирності. Йому, власне, від неї нічого й не потрібно було. Подумаєш! Не хоче – не треба. Кому вона така потрібна! Та у Никанора таких – повний цех. Тільки свисни...

Розділ 2

I

- Заходьте, товаришу Холованов. Чудо покажу.

Заходить товариш Холованов в темряву балконну. Чоботи товариша Холованова так виблискують, що морок-пітьма по кутках розсіялася. Раніше півчі тут на балконі співали. Тепер балкон служить складом спортінвентарю. І з балкону, з висоти, все, що всередині церкви відбувається, видно як на долоні. Килим спортивний посередині, і тренує інструктор дівчат. Добре церкви під спортзали підходять. Склепіння високі, добре дихається.

- Милуйтесь.

Милується товариш Холованов. Є чим милуватися. На килимі дівчата кидають один одного. І інструктор їх кидає. І вони інструктора.

- Ось на ту біленьку дивіться.

- Так я ж на неї і дивлюся.

- Відчуваєте різницю з іншими?

- Відчуваю.

- В усякій боротьбі, в класичній і у вільній, у нас в самбо, у японців в дзюдо, в будь-яких національних єдиноборствах розрізняють захват і кидок – це два основних елемента. Захопив – кинув. І цим багато майстрів грішать: захопив і топчеться, приміряється, пристосовується, а вже потім кидає. А у неї захват від кидка невіддільний. У неї захват і кидок разом злиті. В один доторк. В принципі, у неї захвату немає. Відразу кидок. Причому абсолютно раптовий. Ми всі чекаємо її захвату і кидка. Ось схопить. Ось схопить. Чекаємо, а захват і кидок все одно раптові. Знаєте, як в лабораторії, чекаєш: ось зараз електричний розряд шарахне. Ось зараз. А він все одно раптовий. Дивіться, тільки кінчиками пальців торкнулася – відразу кидок. Та який! Не кидає, а карбує. Ось, дивіться: обманний рух. Тепер – кидок. А коли захопити встигла, не побачиш. Славненько припечатала інструктора?

- Славненько.

- Ще дивіться. Обманний рух. Ще один! Кидок! А захвату й не побачили. А ось її кидають. Взагалі її кидають, тільки отримавши на це її згоду. Без дозволу не кинеш. Вона контрприйомом з килима викине. Отже, її кидають. Звертаєте увагу? Припечатала до килима, а вона на ньому не лежить. Не лежить. І не встає. Вона від килима ніби м'ячик від бетону відскакує. Як ви її ні кидайте, вона на ногах відразу. Оп! І ще – оп! Змія. Формений змія. Як змію ні кидайте, вона тут же до нового кидка готова.

- Але ж мусять бути і у неї помилки.

- Є. Є, товаришу Холованов, і у неї помилки. Цим грішать і великі майстри. Прийоми вона всі в правий бік проводить. Тільки в правий. А треба, щоб кидала і правим, і лівим непередбачувано. Це можна виправити. Дайте їй кращого тренера Союзу, і через рік її на міжнародні змагання виставляти можна... Ось вона знову кидає! Хіба це не диво?

- Диво, – погодився товариш в блискучих чоботях. - Навіщо, Скворцов, мені диво демонструєш? Заберу.

- Заберете, – покійно погодився інструктор Скворцов. – Ясніше дня – заберете. Однак не останній же ви гад, товаришу Холованов, щоб таке чудо з мого клубу за просто так забрати.

- А твоєму клубу парашути потрібні...

- Американські, – скромно потупив очі інструктор Скворцов. – Знаєте, парашути з ярликом зелененьким? Шовкопряда на павутинці.

- Знаю шовкопряда. Сам тільки американськими парашутами користуюся.

- Ось саме вони.

- А ти, випадково, дівчинку чекістам не показував?

- Як можна!

- А військовим?

- Вам першому. Ви мене знаєте. Коли у вас парашутів бракуватиме для старого друга, то тоді я її, звичайно...

- А як стрибає?

- Красиво стрибає.

- З яких висот?

- З тисячі. З трьох. З п'яти. З семи.

- З киснем пускав?

- А як з семи без кисню?

- А зтяжні?
- Став би я вам її, товаришу Холованов, показувати, не перевіривши в зтяжних. Ображаєте питаннями.
- Правда, нікому не показував?
- От застрельте мене на цьому місці, товаришу Холованов, зі свого леворлюційного левольверта.
- А то гляди мені, Скворцов. У мантульні місця зажену. Ти мене знаєш. На великі будови комунізму.
- Все розумію. Правду кажу, нікому дівчинку не показував.
- Гаразд. Домовилися. Завтра отримаєш п'ять американських парашутів.
- Сто.
- Я ж сказав – п'ять.
- Я спочатку також думав – п'ять. Навіть за три збирався вам її продати. За три радянських. Потім передумав. Щодня на заняття ходить. По три години самбо. І ще по три години парашутної підготовки. Ще годину ми плаваємо щодня. Трошки бігаємо. Радіогурток, як заведено. А крім усього, вона повну зміну на «Серпі і молоті» гарує. І начебто не втомлюється.
- Тобі-то звідки знати?
- А ви на неї погляньте. Схоже, що вона по три години на добу спить?
- Не схоже.
- Дивіться, як трюх до землі прикладає! Самоцвіт. Шліфовці піддається понад силу. Як алмазу і належить. Зате блиск незгасимий. Після шліфування. Знаєте, як в руках гранувальника каміничик: довго-довго його шліфують, і ось він – р-р-раз! – і засвітився з одного боку. Розвернули другим: точать-точать, і – р-р-раз! Він і з другого краю засвітився. Так і у нас. На кожному тренуванні ми в ній нові сторони відкриваємо. І з кожного боку – блиск. Чекісти за неї...
- Та я її безкоштовно змаю.
- Ви ж, товаришу Холованов, не останній гад!
- Не самий останній.
- Тоді сто.

2

У людини в блискучих чоботях квартира на вулиці Горького. Велика квартира. У квартиру він заглянув на хвилинку. Речі захопити. Захопив. Замкнув квартиру – і в ліфт. Хороші ліфти в великих будинках на вулиці Горького, а цей ліфт – найкращий. Кращий тому, що під кнопками – замкова щілина. І ніхто уваги на неї не звертає. Однак коли вставити в щілину ключик, то ліфт ні на якому поверсі більше зупинятися не буде і двері ні перед ким не відкриє.

Проста система. Коли, звичайно, в кишені цей ключик мати.

У товариша в блискучих чоботях цей ключик виявився, і він ним скористався.

А ще тим добрий ліфт, що коли вставити ключик в щілину і натиснути одночасно на кнопки «4» і «1», то піде ліфт без зупинок, проскочить перший поверх і піде глибше і глибше. У підземний тунель.

Знав товариш, на які кнопки натискати. Натиснув. Провалився ліфт в надра московські. І завмер. Відчинилися двері. Вийшов товариш. Праворуч – коридор в морок, ліворуч – коридор в морок. І прямо коридор. Також в морок. Сяйнув товариш ліхтариком праворуч-ліворуч і пішов прямо. Тридцять кроків – поворот, ще сорок і знову поворот. Двері в стіні. Двері незламного бомбосховища. Поворожив товариш біля дверей, відійшли вони вбік, оголивши свою півметрову товщину. А за дверима – звичайний тунель московського метро, тільки не прохідний, а тупиковий. І ремонтний потяг в тунелі.

Ремонтний потяг, як зазвичай в метро, – локомотив чи то дизельний, чи то електричний, вагон чи то поштовий, чи то багажний, і платформа з якимись механізмами. І напис розмашистий з боків: «Главспецремстрой-12». Коли до локомотива придивитися, коли вникнути в суть, то зрозуміти легко: локомотив і електричний, і дизельний. По тунелях метро шастати краще на електричній енергії. Щоб повітря не коптати. Ну а коли екстремальний випадок, коли відрубують електрику і весь рух в метро зупиниться, ремонтному поїзду зупинятися не можна. Йому необхідно рухатися в будь-якій ситуації, особливо в критичній. Ось для того у нього дизель. І не все ж йому по підземних тунелях тинятися, ремонтному поїзду і на поверхні справ чимало. І тут знову дизель знадобиться.

Одним словом, як на підводному човні: під водою на електроенергії йдемо, на поверхні – на дизелях.

Біля локомотива – машиністи. Звичайні, наші рідні радянські машиністи. Тільки зростом трохи вищі звичайних і плечима рази в два ширші. Всього лише й різниці. Кивнули машиністи люди-ні в полірованих чоботях – і до себе в кабіну локомотива. Коли пасажир прибув, значить, зараз їдемо. А біля вагону чи то поштового, чи то багажного – провідник. Також не з слабкої сотні. Дивно: провідник в пасажирському вагоні буває, а тут вагон явно не пасажирський. Він тільки по формі пасажирський, однак віконець мало, все більше стінка сталева, а віконечка ось тут та он там. Вагончик навіть і на тюремний скидається. У тюремного також вікна в дефіциті. А вірніше за все, це вагон не багажний і не поштовий, і навіть не тюремний, а звичайна лабораторія для перевірки колії. Є такі в ремонтних поїздах: виглядом та формою на звичайний пасажирський вагон схожі, а всередині всяким устаткуванням і приладами нафаршировані. Тому їм віконець багато і не потрібно.

Загалом, гадати поки не будемо, що це за вагон такий і що у нього всередині. Потім з'ясується.

А зараз товариш в чоботях подав лапу широченну провіднику:

- Здрастуйте, Сей Сеїчу!

- Здрастуйте, товаришу Холованов. Куди, бажаєте?

- Бажаю в Ленінград.

3

Просвистів «Главспецремстрой-12» порожніми підземними тунелями, прогуркотів сплячими станціями, вискочив на поверхню і завмер на запасній колії Ленінградського вокзалу серед порожніх приміських поїздів. Тепер чекати світанку.

Рівно о 8:00 з першої платформи Ленінградського вокзалу плавно потягнув червоний паровоз караван червоних вагонів із золотою смугою над вікнами і написами золотими: «Червона стріла».

«Главспецремстрой» виждав дві хвилини і так само плавно – за «Стрілою». Це зручно, щоб графіки руху не порушувати: прилаштувався за експресом на дистанції двох семафорів, та так за ним до Ленінграда і йди. Без зупинок.

Тут виникають два питання.

Перший: чи дозволено якомусь ремонтному потягу затесатися у розклад і прямувати слідом за «Червоною стрілою»? Тут я змушений відповісти негативно: всякому ремонтному потягу влазити в розклад пасажирських потягів не дозволять. Інша справа, коли потяг належить тресту «Главспецремстрой».

Друге питання: а чи зуміє ремонтний потяг вгнатися «Червоною стрілою»?

І знову відповідь негативна: ремонтний потяг наздогнати «Червону стрілу» ніяк не зможе. Це залізне правило. А правило має один виняток: коли ремонтний потяг з тресту «Главспецремстрой», то він будь-яку «Стрілу» обжене.

Коли знадобиться.

4

«Червона стріла» весь день в дорозі: вранці в Москві, ввечері – в Ленінграді.

І «Главспецремстрой-12» – також.

Тільки біля самого Ленінграда ремонтний потяг понесло не до Московського вокзалу, а трохи вбік. На запасні колії, до складів, до паровозних депо, до табунів порожніх вагонів.

Прошмигнув «Главспецремстрой» в непримітний, травною зарослий тупик між двома цегляними стінами і завмер. Відчинилися двері вагона. Зістрибнув товариш на биту цеглу, і – в якісь закопчені двері.

Тільки його й бачили.

Ніхто його й не бачив. Нікому тут бути, між двох стін заводських. Нікому товариша, який вистрибнув, розглядати. А коли б і було кому, все одно – не впізнав би. Бо ж наш товариш вистрибнув не в блискучих чоботях, не у френчі і галіфе, а в англійському костюмі фірми «Остін Рід», в черевиках фірми «Фамберленд», в капелюсі, насунутому на очі, з плащем на лівій руці, з портфелем крокодилячої шкіри – в правій. І вже зовсім він і не товариш Холованов, а товариш Беїв, громадянин Болгарії, відповідальний співробітник Комінтерну.

Закинутим цехом, через бите скло і щобиць вийшов він на тиху вулицю, де якраз нудьгував амбал-таксист у великій машині з темним склом.

- На Фінляндський.

- Зрозумів.

Далі його слід губиться. Охоче розповів би, куди він поїхав, тільки, на жаль, цього мені знати не дано. Вдалося з'ясувати лише, що знову він з'явився через дванадцять днів в найкрасивішому

місті світу – у Вашингтоні. (Читач, звичайно, розуміє, що міста красивішого від Києва нічого в світі немає. Однак Київ настільки прекрасний, що порівнювати з ним інші міста просто не можна. Так ось: коли Києва до уваги не брати, то тоді найкрасивішим буде Вашингтон, а вже після нього – Сідней.)

Отже, через дванадцять днів в цьому самому Вашингтоні якийсь пан Беїв стукнув бронзовим набалдашником у дзеркальні двері величної будівлі штаб-квартири концерну «Фараон і сини» на М-стріт. Правда, тепер пан Беїв був вже не відповідальним працівником Комінтерну, а процвітаючим болгарським комерсантом.

Він любив зручність у всьому. Комінтерн – штаб світової революції, тому державний кордон Радянського Союзу найзручніше перетинати з документом цієї установи. А ось подорожувати Америкою зручніше не емісаром штабу світової революції, а процвітаючим бізнесменом. І краще не прикидатися шведом, тому що можна нарватися. Італійцем також прикидатися не рекомендується. Італійцем будь-який американський поліцейський може виявитися.

Видавати себе за грека – не найкраще рішення. А коли за ірландця себе видаси, то може статися зовсім недобре. Та ж чи багато американських поліцейських володіють болгарською мовою? І коли такі виявляться, то є у пана Беїва можливість вивернутися. «Так, я – болгарин, проте тато і мама – росіяни. Втекли від клятих більшовиків». Є й інші виверти...

5

Отже, стукнув елегантний добродій у дзеркальні двері – меткий воротар їх відчинив, капелюх над головою скинув.

Піднявся добродій на шостий поверх. Він відверто любив поверхи Вашингтона. Він знав ціну мармуровим сходам і бронзовим світильникам. Стиль стародавнього Єгипту заповнив світ. І ось величні зразки чудо-архітектури: колони, ніби в храмах Асуана, бронзовий візерунок у вигляді широченного листа і людей з собачими головами. М'яке світло струмує незрозуміло звідки. І взагалі.

Відчинилися двері перед ним, і він опинився в кабінеті, який цілком міг служити тронним залом Рамзеса Другого. Назустріч піднявся міцний пружний чоловік і простягнув руку. Мовчки потиснули. Відповідальний працівник Комінтерну, він же успішний бізнесмен, він же Холованов, широко відомий у вузьких колах під дзвінком іменем Дракон, простягнув власнику кабінету свою тростину. Той прийняв її, уважно розглянув левову морду набалдашника. Витягнув з стінної шафи іншу, таку ж. Порівняв. Повернув тростину Холованову і жестом запропонував сісти.

Не кожен американець вільно володіє болгарською мовою. Не кожен житель Болгарії – англійською. Тому вони заговорили російською: гість – вільно, господар – ретельно підбираючи слова і старанно їх вимовляючи.

- Що зроблено?

- Зроблено багато. Вісімдесят чотири американських інженера завербовані і відправлені на будівництво найбільшого в світі авіаційного заводу в Комсомольську. П'ятдесят шість інженерів завербовані і відправлені на будівництво танкового заводу в Челябінську...

- Ми його називаємо тракторним, – м'яко поправив гість.

- Так, звичайно, – погодився господар. – Вісімнадцять американських інженерів завербовані і відправлені на будівництво танкового заводу в Нижньому Тагілі – так, я пам'ятаю, ви його називаєте вагонним заводом. Скоро будуть поповнення на Воронежський і Куйбишевський авіаційні заводи, на Харківський танковий.

- Це добре. Крім усього, потрібні фахівці в області акустики і запису звуків.

- Фахівців було легко вербувати, коли Америка була в найбільшій кризі. Зараз Америка з кризи виходить...

- Ви на щось натякаєте?

- Все на те саме. На винагороду американським інженерам в Росії...

- І вам?

- І мені.

- Американські інженери в Росії живуть так, як вони не живуть в Америці, і отримують стільки, скільки вони не отримують в Америці...

- І все ж охочих поменшало.

- Я обдумаю це.

- Я постараюся знайти акустиків. В Росію?

- В Росію. Проте вербуйте їх нібито для Швейцарії, натякаючи, що в Росії платять в три рази більше. Зробіть так, щоб документи були оформлені для виїзду до Швейцарії, однак щоб їм дуже хотілося в Росію.

- В дорозі інженери-акустики пропадуть, і кінці в воду...
- Це не ваша турбота. Ви завербуєте і відправите їх до Швейцарії. Решта вас не стосується.
- Це буде коштувати дорожче звичайного...
- На скільки?
- Удвічі.
- Я подумаю. Однак чи не занадто?
- Знайдіть іншого.
- Гаразд. Домовилися. І ще. Мені потрібні машини, які називаються магніфонами.
- Скільки?
- Сорок.
- Ого!
- Сорок зараз. Потім ще.
- Чи знаєте ви, що один магніфон коштує стільки, скільки дванадцять хороших автомобілів?
- Знаю.
- Сорок магніфонів – це вартість майже п'ятисот хороших автомобілів.
- Так, звичайно.
- І десять відсотків від угоди... мої?
- Як зазвичай.
- Добре. Будуть магніфони.
- В основному ми задоволені роботою. Ось оплата вашої праці за минулі місяці. Ми дуже турбуємося про вашу безпеку і настійно рекомендуємо вербувати американських інженерів не тільки для Радянської Росії...
- Ми прикриваємося, як можемо. Проте вербувати фахівців для інших країн фірмі збитково...
- Ви знову натякаєте на те ж саме.
- Знову натякаю.
- Добре, я подумаю. І останнє. Як іде виконання головного замовлення?
- До кінця 1938 року буде готове.
- Раніше не можна?
- Раніше не можна.
- Я плачу.
- Раніше не можна. Коли б ми знали, що робимо, то можна б і раніше. Дуже важко робити складну річ, не розуміючи, для чого вона призначена.
- Це дійсно важко. Однак такі умови угоди: ви не питаєте, що це таке і для чого призначене.
- А знаєте, я здогадався. Це свого роду ключ до якоїсь дуже складної електротехнічної системи, яку ви створюєте там, у себе, в Радянській Росії. Наприклад, містер Сталін створює запасну столицю на випадок війни. Всі системи зв'язку стягує кудись убік від Москви. Щоб запасною столицею і її системами зв'язку ніхто не зміг скористатися без його дозволу, він створює електротехнічний прилад, який за складністю не поступається самим досконалим шифрувальним машинам світу і в той же час невеликий за розміром і поміщається в невеликій валізі або навіть в портфелі. У Росії ви не можете замовити такий прилад: вороги містера Сталіна можуть дізнатися про це замовлення, прилад вкрадуть і використають його проти містера Сталіна, взявши під контроль всі системи зв'язку країни. А в Америці ви замовляєте такий прилад і не боїтеся: експертам фірми незрозуміле призначення приладу, коли вони й здогадаються, що це ключ до чогось, вони все одно не зможуть ним скористатися, тому що не знають, де знаходиться та сама секретна столиця зі усіма її системами зв'язку, які цим ключиком відкриваються... Я вгадав?
- В очах гостя блиснуло щось таке, що зігнало посмішку з губ господаря кабінету. Холованов повільно встав і мовчки рушив прямо на містера Стентона з явним наміром розтрити йому щелепу. Стентон кинувся назустріч загрози, яка насувалася. Холованов різким поштовхом підборіддя штовхнув Стентона назад. Той повалився в своє розкішне крісло на коліщатках. Крісло покотилося до скляної шафи з дорогими сувенірами і з дзвоном у нього врізалось.
- Ти помилився! Зрозумів? Ти помилився.
- Та ж це тільки припущення!
- Тобі гроші потрібні? Ось тобі гроші!
- Холованов розчахнув портфель крокодилячої шкіри і вихопив тугу пачку доларів. Рвонув сорочку на грудях Стентона, сунув пачку за пазуху: ось тобі, коли мало! Ось ще і ще! Підняв порт-

фель над головою переляканого американця і немов з кузова самоскида висипав на його голову весь вміст: тугі пачки грошей.

- Думаєш, у мене палиця точно така, як і у тебе? Помиляєшся!

Різким рухом Холованов вихопив з ствола тростини, як з піхов, блискучий клинок, щось середнє між рапірою і стилетом, жестом досвідченого фехтувальника відбив в сторони руки Стентона і упер вістря клинка йому в горло.

- Грошей дам, скільки скажеш. Але коли захочеш висловлювати навіть самому собі будь-які припущення про призначення агрегату, я тебе проколю як жабу. Усе. Працюй. За дострокове виконання плачу окремо.

У цей вечір процвітаючий болгарський бізнесмен перетворився на єдиного спадкоємця сербського княжого роду. Ще через вісім днів – в невідповідального працівника Комінтерну, потім в Холованова, товариша в блискучих чоботях, відомого під прізвиськом Дракон.

6

Звернула Настя увагу: працює на килимі, кидає інструктора правим захватом, а на балконі, на якому спортивний інвентар зберігається, все чийсь чоботи миготять. Може, і не помітила б, та занадто вже блиск яскравий.

Сьогодні після занять вийшла з роздягальні в порожній коридор, а її й покликали.

Обернулася: стоїть перед нею дядько в шкіряному пальті. Добре, що коридор широкий, в самий раз йому плечі вмістити. А то боком би йому в коридорі стояти. Чоботи на ньому ті самі, які навіть в темряві абсолютної виблискують. У самий раз лісом вночі гуляти, чобітьми дорогу освітлюючи.

- Громадянка Стрілецька, надійшла заява від майстра Никанора...

- А хіба він живий?

- Взагалі-то живий. Видужує.

- Передайте, коли зустріну ще раз – приб'ю.

- Ні до чого його зустрічати.

- Ну і добре.

- Мене Холовановим звать.

- Дуже приємно. Мені саме на роботу зараз. До побачення.

- З директором «Серпа і молота» я поговорив.

- З директором? – Не повірила Настя.

- З директором. Ось папір з його підписом. Вас з посади прибиральниці цеху підняли до помічника змінного майстра.

- А я нічого у виробництві не тямлю.

- Нічого тямити не потрібно. І взагалі на завод тепер можна ходити раз в місяць за зарплатою. Коли часу не буде, так вони вам додому получку надсилати будуть. Керівництво збірної Союзу запрошує вас в команду. Професійного спорту у нас немає і бути не може. Спорт у нас аматорський, однак тренуватися необхідно вдень і вночі, цілорічно.

- А «Серп і молот» буде мені платити за таку роботу?

- Буде. Коли аматор на роботу не ходить, а тільки тренується, то на що ж він житиме? Тому наші заводи допомагають аматорам. Ще є питання?

- Є. Ваш пістолет – це справжній «Лахті»?

Розділ 3

1

Срібний літак. Відполірований до блиску, як чоботи у Холованова. На борту червоними розмашистими літерами: «Сталінський маршрут».

- Цим літаком і полетимо?
- Цим самим і полетимо.
- Стривайте, а ви не той самий Холованов, який на полюс літає?
- Той самий.
- А є ще один знаменитий Холованов, який на мотоциклі рекорди б'є.
- Є і такий Холованов.
- Ваш брат?
- Ні, це я сам.
- А на коні – ваш брат?
- Ні, і на коні я сам.
- Зрозуміло.
- Потрібно, Насте, в хутра закутатися. Летимо в Крим, проте на висоті – один чорт морозняка. Опалення у нас немає. І пора переходити на «ти», я людина проста.
- Я також не дуже складна.

2

Напарницею дівка-смішко трапилася. З великим досвідом. 215 стрибків, включаючи 73 затяжних.

- Значить так, Насте. Готували мене одну до зтяжнього стрибка на авіаційному параді. Тепер вирішили нас парою кинути. Я тебе швидко в курс справи введу. Ти тільки мене слухай. Дивись, прилад цей створений творчим генієм радянського народу і його славних конструкторів. Називається РПР-3. Зводимо курки. Розміщуємо прилад під скляним ковпаком. Натискаємо кнопочку, відкачуємо повітря. Уяви, що тебе кинули з чотирьох тисяч, а розкритися потрібно на двохстах...

- На двохстах? Хто ж на двохстах розкривається після чотирьох?
- На двохстах розкриваються герої. Наприклад я. Коли боїшся, відразу скажи.
- Не боюся.
- Ось і правильно. Нічого боятися. Ми ж не на радянських парашутах. На американських.

Однак з радянським приладом.

- Чи можна швидкість погасити, коли летиш з чотирьох, а розкриваєшся на двохстах?
- Можна. Коли розкритися точно.
- Як же ти розкриєшся точно прямо на двохстах?
- Тобі техніка допоможе. Повторюю ще раз. Прилад РПР-3 створений творчим генієм радянського народу.

- Про геній я зрозуміла. Розкажи, як працює.

- Працює просто. Чим вище піднімаємося, тим нижчий тиск повітря. А коли з висоти на землю опускаємося, тиск зростає. Прилад від тиску повітря спрацює. Лиш тільки долетиш до висоти, яка тобі потрібна, так він і спрацює.

- Але тиск повітря змінюється.
- Перед стрибком з метеорологами консультуємося і відповідні поправки вносимо.
- Ясно.

- Зараз кладемо прилад під скляний ковпак і відкачуємо повітря. Стежимо за показанням шкали. Це тиск на висоті чотири тисячі. Ось ти летиш. Ось тиск підвищується. Пройшла три тисячі. Пройшла дві. Одну. Вісімсот. Шістсот. Чотиреста. Триста. Двісті. Оп!

Ляснув прилад. Начебто стрельнув дуплетом. Начебто пружина потужна мишоловку зачичила.

- Вправно?
- Вправно. А коли... не спрацює?
- Дурилка ти вогненна. У ньому ж дублюючий механізм.
- А якщо...

- Овечка нетямуша. Назва яка? РПР-3. Створено творчим генієм... Три механізми незалежно один від одного. Ти дуплетом постріл чула, а їх не два, а три. Іноді в два зливаються, а іноді і в один. Твій прилад випробуваний п'ятсот шістдесят сім разів, і кожного разу всі три курка спрацювали. Не

віриш – маєш право викликати інструктора і конструктора. У твоїй присутності скільки хочеш разів досвід повторять.

- А твій прилад також випробували?

- Шістсот сорок один раз. Була одна відмова. Два курка спрацювали, один відмовив. А мені вони всі три і не потрібні. Мені одного цілком вистачить.

- І стрибала?

- Стрибала. Завтра разом почнемо. Тільки дивись, головне в нашому ділі не хлюздити.

З дитинства Жар-пташка правило засвоїла: лише хлюздити не треба. У вищих колах дівчинка виросла. Татусь у Насті був командиром про багатьох ромбах. Так ось зберуться друзі таткові, нажлуктяться коньячища і на мову незрозумілу переходять: «Молодець, Андрій Костянтинович, перед самим Тухачевським не хлюздиш».

Звідки у великих начальників терміни не армійські, зрозуміти Насті Жар-пташці не дано.

Запитала в школі у вчительки, у Ганни Іванівни, що це за слово таке. Ганна Іванівна, інтелігентна на вигляд жінка, брови здивовано підняла, обурилася. «Ах, Настуся-відмінниця, всієї школи гордість, а речей таких простих не знаєш. Прийде час – зачалишся до кічману, вибачте, – в тюрюгу, загримиш по зонам казанками, а мови людської не тямеш. Хлюздити – боятися. Це стара феня, та як же пізнавати дитині нове, коли він старого не знає. І запам'ятай, дівчинко, хлюздити в цьому світі нічого».

Затягнулася Анна Іванівна беломориною, глянула в далечінь піднебесну і додала: «Краще не хлюздити».

3

Кидали з чотирьох.

Внизу море виблискує мільйоном дзеркал. Коса піщана за горизонт пролягла. Встановили курки на зовсім коротке уповільнення.

Холованов сам в кабіні. Літак у нього – Р-5. Білий шарф шовку парашутного за вітром шлейфом. Підняв на чотири тисячі. Посміхнувся.

- А ну, дівоньки, на площини вибирайтеся. І не хлюздіть. Ледь що, руками відривайтеся.

Це і так ясно. Не перший раз інструкцію повторює.

Вибралися на площини. Настя – на ліву. Катька – на праву.

- Готові?

- Готові.

- Зачекайте трохи. Так. Пішли.

Ковзнули обидві з крил. Провалилися в небо.

4

Знову кинули з чотирьох. На автоматичне розкриття тепер на трьох. Летять.

Переповнило Настю вітром, як вітрило корабельне. Страшно Насті. За кільце хапається. Воно і не кільце зовсім. Просто називається так – кільце. Насправді – рамка металева. З тросом. Руки в сторони належить. А Настя ні-ні та й кільце помацає. Тут воно? Воно тут. Цілу вічність летіли.

Настя вже й не сподівалася, що прилад, створений творчим генієм радянських людей... а він як стрельне! Вирвало хрусткий купол з ранця, рознесло над головою, і ляснув він, повітрям переповнившись. Оглянула Настя купол: добре наповнений. На стробах ні перехльостів, ні переплетення, ні скручування. Тепер озирнутися: чи немає ймовірності в чужій купол ногами влетіти? Немає такої ймовірності. Розвернулася на стробах навкруг: чи немає небезпеки зіткнення? І такої небезпеки немає. Катька поруч летить, регоче:

- Завтра на двох тисячах розкриватися будемо.

5

Розкрилися на двох тисячах. Обидві поряд.

Суворий Холованов: не поспішайте. Успіх закріплювати треба. Десять стрибків з розкриттям на двох тисячах. Потім потроху і нижче розкриватися будемо. За компанію і Холованов з ними третім іноді стрибає.

Вечорами після стрибків на піщаній косі палять багаття. До самого неба.

Викидає море цурпалки, сучки, колоди. Роками на берегах ці колоди і цурпалочки лежать. Сохнуть. А потім потрапляють в багаття збірної Союзу. Кажуть, що йодом цурпалки пахнуть. Кажуть – сіллю. Ще чимось пахнуть, кажуть. Що б не говорили, а вогнище пахне морем. І Настя біля багаття. І вся команда тут. Пісні до світанку:

Є наказ: йому – на захід,

Їй – у другу сторону.

А потім:

*На Дону і в Замості
Тліють білії кості...*

Ще співали пісні свої, особливі, десантні:

*Виповзати на площину
З-би-рається
З парашутом
Одинак.*

До ранку ближче пішли непристойні. Катька – найперша. Такі пісні заводила, що вся збірна реготом чайок лякала. І танцювали до світанку.

6

Кинули з чотирьох з розкриттям на двох.

Ляснув купол, і зависла Настя над морем. А у Катьки не ляснув. Промайнула повз Катька і вниз, вниз, вниз. У цяточку перетворюючись. Чим Настя допомогти може? Парашут розкритий, і ніяк на ньому Катьку не догнати. Катьці тільки криком і допомогти можна. І кричить Настя:

- Рви! Катько! Рви! Кільце рви!

На землі Катька сміється. І Холованов сміється. І вся збірна сміється. Катька вже тренувана. Їй прилад не на два кілометри звели, а на двісті метрів. Щоб Настю настрахати.

Настя вже думала, що Катька розбилася.

Сміються всі. Одна Настя ніяк отямитися не може. Серце не залізне.

- Гаразд, гаразд, Насте, будеш і ти коли-небудь майже до самої землі літати не розкриваючись, сама новачків лякати будеш. Йди відпочивай. Більше тебе страхати не будемо. Завтра стрибаємо знову з чотирьох, а розкриття на кілометрі. Це не фунт ізюму. Иди, морально готуйся. Не побоїшся на кілометрі розкритися?

- Не побоюся.

7

Кидали з чотирьох. З розкриттям на кілометрі.

На кілометрі ляснув у Катьки купол, а Настя довнизу летить перетворюючись в цятку.

Тепер Катьці черга кричати.

- Настюхо, розкрийся! Розкрийся, дурна! Руками рви! Руками!

Нічим не допоможеш їй. Зависла Катька на парашуті – скоріше не полетиш. А Настя, не розкриваючись, – до землі, до землі, до землі. І з землі їй кричать: «Рви! Настюхо! Рви!»

Не реагує.

На двохстах у неї все три автомати спрацювали. Ляснув купол. Тут і земля.

Викликає Холованов.

- Сама на двісті встановила?

- Сама.

- Всіх нас налякати?

- Ага.

- Та ж у тебе немає практики навіть на восьмистах метрах розкриватися.

- Тепер є. Відразу на двохстах.

- Це добре. За грубе порушення дисципліни від стрибків усуваю. Зі збірної відраховую.

Розділ 4

1

Ходить Настя безлюдною косою. Хлюпочуть хвилі. У небі куполи. У небі планери і літаки. А їй робити нічого. І їхати їй нікуди. Сидить на березі, камінчики у воду кидає. Або лежить і дивиться вдалину. Як кішка бездомна. І їсти їй нічого вже третій день. Кішка б мишей наловила. А Настя мишей ловити не навчена.

Тому просто сидить і на море дивиться. І нікого навколо. Зате відіспалася за багато місяців і на багато місяців вперед. Ніхто не заважає – лягай на камені і спи. Ковдра не потрібна. Тепло. Лежить. У пам'яті статті статуту перебирає.

Зашелестіли ззаду камінці. Озираючись. Чоловічка не видно, оскільки бо в променях сонця. Самі лише чоботи видно. Нестерпного блиску чоботи. Очі піднімати не стала. Навіщо очі піднімати? Вона і так знає, чий це чоботи.

І говорити нічого не стала. Про що говорити?

Заговорив він:

- Ти що тут робиш?

- Світом милуюся.

- Жерти хочеш?

- Ні.

- Ну і характер у тебе.

На це вона промовчала.

- У мене також, знаєш, характер. І послав би тебе до біса. Тільки я за тебе сто американських парашутів віддав. Виходить, я їх просто пропив, прогуляв. Літаю в небі і все тебе виглядаю. Не могла ти далеко піти. Від парашутів наших.

- Не могла.

- Тоді пішли.

- Куди?

- Стрибати.

2

Почали все з самого початку: стрибали з чотирьох з миттєвим розкриттям, потім з чотирьох з розкриттям на трьох. На двох. На кілометрі. Добралися і до двохсот метрів.

Спочатку на чотири тисячі вивозив сам Холованов. Потім його викликали в Москву у невідомих справах. Вивозив помічник його. Тільки з Холовановим краще було.

- Який же дурень таку людину в самий розпал тренувань через дрібниці смикає?

- Дуренька, а ти хоч знаєш, хто він такий?

- Холованов і Холованов. Рекордсмен.

- Ах, дуренька Настуся. Холованов – особистий пілот товариша Сталіна. І охоронець. Його не дарма Драконом звать.

3

Поле від горизонту до горизонту. Поперек поля бетонна смуга. Біля смуги – трибуна для вождів. Над трибуною – тент: сині і білі смуги. Навколо трибуни – охорона.

Вожді через три дні з'являться. А трибуна під охороною. Через три дні все, що з цього боку злітної смуги, заповнить натовп. А смуга залишиться вільною. І все, що за смугою, – вільним буде.

Над тим боком поля винищувачі петлі вертїти будуть, туди парашутисти валитися будуть окремими сніжинками і снігопадом. Повітряний парад, одним словом. Непохитна міць Батьківщини. Незламні крила Рад.

А поки підготовка.

Бійці тягнуть кабелі. Верхолази на стовпах дятлами сидять, молоточками постукують, репродуктори-дзвіночки приладнують. Кран-велетень з кузовів автомобільних кіоски знімає і акуратним рядочком розставляє. «Пиво-води», «Морозиво», «Союздрук». Знову «Пиво-води». Теслі-умільці з фанерних щитів сортир збивають. Сортир-гігант. Найбільший в Європі.

Але головна турбота – безпека. Навезли з Москви табуни чекістів.

Тренування. На вигляд – просто хлопці в кепочках, в піджачках, в футболочках смугастих. Начебто навіть і не чекісти. Придивисься – вони.

І команда над полем: «Ро-о-о-зберись!»

Начебто натовп був, начебто орда некерована, а тут р-р-раз – і розібралися ланцюжками-лінієчками. Поздовжні людські ланцюжки до самого горизонту. І до іншого – також. Ще поперечні ланцюжки. Ланцюжки людські своїм переплетенням квадрати утворюють. Коробочки. Арматуру натовпу. Нахлине народ московський на поле тушинське, а поміж народом – ланцюжки чекістів. З півночі на південь, із заходу на схід. У натовпі їх не побачиш. А зараз вони поки без натовпу тренуються: шикуйсь – розійдись. У кожному ланцюжку свій начальник. У кожному квадраті – свій. У кожного начальника – трубка телефонна у кишені. Коли натовп заповнить поле, кожен командир в натовпі, в тисняві, непомітно свій телефон до підземного кабелю підключить або до кіоску «Пиво-води», або ще до якогось кіоску. Не дарма до кіосків кабелі провішені.

Ближче до трибуни вождів – густіші ланцюги, коробочки щільніші. Біля самих трибун ланцюги зовсім непробивні. Як фаланга Македонського.

Під самою урядовою трибуною – кабіна коментатора. Так коментатор посаджений, щоб і літаки побачив, і парашутистів, і обличчя товариша Сталіна. Щоб, значить, реагував, в разі чого. Поруч з коментатором – місце Холованова. І він літаки буде бачити і парашути, і натовп, і обличчя товариша Сталіна. Складні у Холованова обов'язки. В обличчя Товаришу Сталіну дивитися. І в небо. І в натовп.

Ще й на коментатора. На боці товариша Холованова – «Лахті» Л-35. Це коли раптом коментатор скажеться і почне всяку гидоту в мікрофон вигукувати: так щоб довго не кричав, щоб його відразу тут і порішити одиночним пострілом межі очі. Ще у Холованова в руці рубильник: той править, у кого зв'язок в руках. У кого зв'язок, той команди передавати може. Хто команди передає, той парадом командує. Не дарма товариш Ленін в першу голову телеграф захоплювати рекомендував. Так ось, зв'язок в надійних руках. Рубильник в руках на той випадок, коли вороги в кабінку увірвуться і в мікрофон почнуть передавати натовпу не ті команди, які слід. В цьому випадку смикне Холованов рубильник і всю систему зв'язку одним електричним ударом розіб'є. Краще ніякого зв'язку, аніж його в руки ворога віддати.

Прямо поблизу кабінки, в якій коментатор з Холовановим сидіти будуть, – три чекісти. На вигляд – техніки мікрофонні. Насправді вони для того, щоб Холованова продірявити, коли він раптом скажеться і сам в мікрофон гидоту кричати надумає. Зброя у них – під піджаками. Відстовбурчуються піджаки на дупах. Зброя у них – без особливих претензій. На всіх не напасешся закордонних «Люгерів», «Кольтів» і «Лахті». Тому зброя у них – звичайні рідні «тетешники». Ні обробки у «тетешника» елегантною, ні виду заморського. Одне добре: лупить потужно і точно. Надійна штука ТТ. Ніколи не підведе.

А коли у одного мікрофонного техника при стрільбі по Холованову осічка трапиться, так пересмикне він затвор і тут же іншим патроном Холованова заспокоїть. А поки він пересмикнувати буде, Холованова проб'є вісьмома дірками інший товариш. Для того й приставлений поруч з першим. Ну а коли і у нього заїдання або перекиє затвора, то тоді третій товариш з Холованова решето робити буде. Проте це на крайній випадок. А в нормальній обстановці ледь що вони всі втрєх по вісім патронів в Холованова всадять, змінять магазини – і ще кожен по вісім.

А поки посміхаються вони Холованову. І він їм посміхається. Шаноблива ота трійця: сталінський особистий пілот. З таким не жартує. З іншого боку, накажуть завтра – і перетвориться сталінський особистий пілот в звичайного клієнта з маленьким вхідним отвором в потиличній частині черепа і з великим вихідним отвором в лобовій частині. Може бути і навпаки. Можна до товариша Холованова в лапи потрапити і перетворитися в його клієнта... Тому краще з ним поки не сваритися, а посміхатися: як ся маєте, дорогий товаришу?

4

Линуть години. Палить сонечко нещадне. Куриться пилом аеродром. Тренування триває. Холованов по телефону команду-циркулярку: блокуй! Це означає, з однієї коробочки в іншу ходу нікому не буде. Випускай на північ! І це зрозуміло: в кожній коробочці випускай людей в північному напрямку, а в інші не випускай. Відпусти блокування! Це означає, натовп взагалі присутність чекістів відчувати не буде – ходи в будь-якому напрямку. І знову: блокуй! У південному напрямку – випускай! Так мільйонний натовп контролювати можна. Тут ще поруч пікапчики стояти будуть. Ледь що – через натовп озброєну групу в будь-яку точку аеродрому перекинути можна.

Раптом зв'язок телефонний відмовить, то і тоді контроль над чекістськими ланцюжками не порушиться. Тоді команди іншим чином передаватися будуть. Мовчазними жєстами по ланцюжках. І наслідуванням того, хто попереду стоїть. Поруч з коментаторською будочкою поставили здоровила. Вищого за нього в усьому НКВД годі й шукати. Коли Холованов накаже йому сісти – сяде. Тоді всі,

хто його бачать, також сідають. І всі, хто їх бачать, сядуть. А сідати навіщо? Для дисципліни. Хіба мало що може статися? Хіба мало яка ситуація складеться? І зв'язку немає. Так ось виконуй команди мовчазні. Будь-які команди виконуй. Будь-які!

Виконуй, що накажуть. Тому команди зі скляної будки так і сиплються: встати, сідай, лягай, встати, сідай, розійдись, шикуйсь!

Поруч полем порожнім дві подружки, два смішка гуляють. Катька та Настюха. Перед стрибком своїм рекордним прийшли просто на поле подивитися, на якому приземлятися. І все їм смішно. Хі-хі та ха-ха. І Холованову ріжки показують.

Не розуміють, що у Холованова за них душа болить. Дурні зовсім. Взагалі нічого не розуміють. А ризик чималий. Треба б їх ще якось підстрахувати.

5

Настя з Катька все полем гуляють. Мордочки чекістам кривлять. Катьці все б реготати. А Настя нема-нема та й згадає про стрибок майбутній.

- Ти, Катька, не схлюздиш?

- Та я затяжними стрибала, коли ти ще укладку освоювала. Ти б не побоялася, завчасно не рвонула б, не розкрилася б на п'ятистах.

Попався тут Катьці в траві жук смішний. Ну такий смішний, що забула вона про стрибок майбутній і вже реготала, не перестаючи.

6

- Знаєте, дівоньки, радянська техніка – найкраща в світі. А все-таки підстрахуємо й німецькою. Крім радянського приладу РПР-3 дамо ми вам додатково і по німецькому приладу. Страховка – добре, подвійна – краще, потрійна – краще подвійної, а ми ще додамо. З іншим принципом дії. З секундодімом. Прилад німецький, а годинниковий механізм в ньому швейцарський. «Ролекс». Бажаю удачі.

7

Вибралися на площини. Катька – на праву, Настя – на ліву. Посміхнулися пілотові.

Той чотири пальці в шкіряній рукавичці показує: точно чотири тисячі тримаю. І махнув рукою.

Ковзнули дівчинки в безодню.

Розділ 5

1

Юрба мільйонна в небо дивиться.

І товариш Сталін.

І Холованов.

Передостанній номер програми. Холованова відповідальність. Після цього масовий стрибок. Проте це вже не його клопіт. Добре повітряний парад пройшов. Чисто: голки не підточив. Залишився зтяжний з чотирьох тисяч і масовий заключний.

Всі крутіше і крутіше літак здіймається. І ось вирівнявся. Двигун притримав. З землі добре чути, як рокіт моторний припинився. Диктор навпроти Холованова сидить, радісним голосом натовп сповіщає:

- Висота чотири тисячі метрів над рівнем моря.

Тільки тут лиш і зрозумів Холованов, що розіб'ються обидві.

2

Ковзає Настя в порожнечу. Рве її потік повітряний, немов водоспад гірський. Весело і страшно. І все страшніше. Все сьогодні не так чомусь. Відчуття таке, що не так. Земля занадто швидко насувається. Хронометр правильно цокає, і всі три курка зведені, і з досвіду знає, що летіти ще та й летіти, тільки чому земля пре назустріч з такою швидкістю? Головне – не хлюздити. Прилади самі все зроблять. Головне – страх стримати. Не дати страху вирватися. Та вирвався страх, як виривається купол з ранця. І закричала Настя, як кричать уві сні, коли кричиш і не кричиться, коли в крику тільки і порятунок:

- Рви! Катько! Рви!

І Катька поруч. І у неї обличчя – жах. І не кричить вона – волає:

- Рви!

І рве сама кільце. І Настя рве кільце.

Тільки ж...

Для Холованова час зупинився, коли літак рівно пішов і гуркіт обірвався. Розтягнувся для Холованова час гармошкою. Секунди в дні перетворилися нескінченні. В роки.

Різонував його диктор: над рівнем моря!

Все просто. За вихідну точку відліку прийнятий рівень моря. І літак піднявся на чотири тисячі над рівнем моря. І розумні механізми відкриють парашути на висоті двісті метрів над рівнем моря. І перевірено все тисячу разів на піщаній косі. І та коса – на рівні моря. Може, на кілька метрів вище. Але тут – не піщана коса в Криму. Тут Москва. Тушинський аеродром. Хіба Москва на рівні моря? Зі шкільних підручників відомо: Москва – сто сімдесят метрів над рівнем моря. Це в середньому: де трохи вище, де трохи нижче. Проте в будь-якому випадку висоти ніяк не вистачає. Відкриються парашути рівно за двісті метрів до рівня моря, і буде пізно.

3

Вирвав Холованов мікрофон у диктора. Троє поруч пістолети ТТ на нього миттю звели. А він їм очима. А він їм мімікою лихослівною: рятує ситуацію!

За інструкцією стріляти чекістам належить. Вихопили пістолети всі троє. Народ від них сахнувся. Проте жоден в Холованова не стріляє. Підказує чуття пролетарське: відбувається щось жахливе і тільки Холованов з мікрофоном ситуацію врятувати може. І на Сталіна чекісти дивляться. Він би їм мімікою. Він би їм знаком. У момент Холованова прошили б двадцятьма чотирма дірками.

Та мовчить товариш Сталін. Ні поглядом, ні жестом ставлення свого не виказує. Ніби з граніту витесаний. Ніби сталева статуя. Одне йому ім'я – Сталін! Немає його зараз тут, в цьому світі суєтному. В даль віків погляд товариша Сталіна спрямований. Холованову ж залишилося чекати: обидві розіб'ються чи ж одна тільки. Катька-смішко може врятуватися. Досвідчена.

Над однією грудочкою вирвало купол, і ляснув він, повітрям наповнившись. Над іншим також вирвало купол. Тільки не ляснув він. Не встиг.

Натиснув Холованов кнопку мікрофонну і тоном радісним: «А демонструвався номер: «Катя-смішко і мішок картоплі!» Ги-ги-ги! «Номер виконували майстер парашутного спорту, рекордмен Союзу і Європи Катерина Михайлова. І... мішок картоплі! Ги-ги-ги!»

Чорний на лице Холованов. Диктору мікрофон в зуби: продовжуй! Засміявся диктор радісно: і мішок картоплі! Дзвіночком закотився.

А Холованов – здоровенному чекістові: «Смійся, гад, застрелю!»

Підвівся здоровило на повний зріст і засміявся понуро: Ги-ги-ги. І покотилося по чекістських ланцюжках: ги-ги-ги. І по натовпу: ги-ги-ги.

А сам Холованов – в пікапчик. І в поле погнав...

4

Купол Настя погасила за дві нижні стропи. Їх треба енергійно і швидко на себе витягати. Вітру немає, тому швидко купол погас.

А Катька купол не гасить. Лежить, ніби той мішок з картоплею. За інструкцією належить негайно купол гасити і підвісну систему скидати. Тільки лежить Катька, інструкцію порушує. Настя бігом до неї. Та не біжать ноги. Тягнуться. Так ногами Настя приклалася, що, здається, обидва коліна вщент розбиті і ступні вщент. І стегна. І хребет, певно, в десяти місцях переламаний. Біжить Настя незграбним опудалом: погасила свій купол, гаси сусідній – така інструкція. А що його гасити? Він трошки лиш наповнився, не тугий, яким бути йому належить, а млявий, ніби м'ячик проколотий. Чужий гасити легше.

Всім тілом, руки розставивши, на нього Настя впала. Купол Катьчин не пружним був. Просто під Настиною вагою зів'яв, хоча і не вирізняється Настя ваговими показниками. Тепер купол швидко жмутом зім'яти. І підвісну систему відчепити. Щоб тіло не потягнуло вітром.

Розчіплює Настя замки, на Катьку глянути боїться.

Тут пікапчик підкотив. З кабіни – Холованов. Катьку – в парашут та в кузов. І другий парашут туди. Настю за руку – і в кабіну. Тільки зараз він їй в обличчя глянув. І відсахнувся – не очікував її живою побачити. За розрахунком, за логікою, Насті мертвій належить бути. А Катьці – живій.

5

Страшна Катька. Втратило тіло форму. Деформоване тіло. Горби і шишки всюди, де не повинно їх бути. На очах наливається тіло чорнотою, перетворюючись в один суцільний синець.

Холованов – за кермом. Настя поруч. Поглядом не змигне. Дивується Холованов: ні слова від неї, ні сльозинки. Рвонув з місця. Рвонув від натовпу. Рвонув від криків.

А в небі – масовий стрибок. Тисяча парашутистів на різнокольорових парашутах. Чудо.

6

Ховали Катю Михайлову скромно. І потай. Ховали, як личить ховати десантників в тилу ворога. Без труни. У шовку парашутному. У невідомому місці. Не можна на могилі пам'ятник ставити. Не можна імені писати. Престиж держави – вищий за будь-яких індивідуальні жертви. Тільки хрестик на карті. А карту – в надійне місце.

Пройде п'ятдесят років, настане повний комунізм на всій землі. Не буде більше кордонів державних, всі країни зіллються в одну велику родину рівноправних народів. І тоді згадаємо ми тебе, Катя Михайлова. Через п'ятдесят років. Страшно подумати: в 1987 році. І поставимо на цьому місці величний тобі пам'ятник. З граніту. І напишемо золотими літерами: «При виконанні службових обов'язків... при випробуванні новітньої техніки, створеної творчим генієм... Катя Михайлова... Смішко».

7

Вночі Жар-птиця не плакала.

Вона ніколи не плакала. Зачинив її Холованов в парашутному ангарі. Попередив: не з'являйся. Приніс ковдру, подушку, мило, рушник, порошок зубний, щітку, гребінець, відро води, приніс десантних пайків п'ять коробок. пожартував:

- Десантник, озброєний сухим пайком, практично безсмертний.

Не оцінила Жар-птиця жарт. Він і сам зрозумів: не до речі про безсмертя.

І ось Настя одна в величезному складі. Під склепінням кажан крилатий метушиться. Місяця сяйво в віконечку.

Обняла подушку і довго кусала губи. До світанку. Щоб не плакати.

І не плакала.

Розділ 6

1

В трамваях московських чутки. На ринках. В під'їздах. Сперечається народ. Кажуть, що не-ймовірно смішний номер показали на повітряному параді: кинули з літака дівку з парашутом і мішок з картоплею – також з парашутом. Мішок з картоплею розбився, а дівка жива-здорова.

Ото вже реготу було!

Тільки не всі так кажуть. Кажуть, дві дівки було. Одна врятувалася, інша розбилася. А мішок картоплі заздалегідь придуманий був: коли щось не так, оголосити, що мішок розбився. А було їх дві. На власні очі бачили. Одна досвідчена. Вона й врятувалася. А іншу зовсім зелену приставили. Все хотіла відзначитися. Дострибалася.

2

Поклав Холованов на стіл товариша Сталіна акуратний стос аркушів надрукованих. Оперативне зведення про московські чутки за тиждень. Товариш Сталін за робочим столом. Читає. Мовчить. Завмер Холованов. Каблуки разом. Носки блискучих чобіт – нарізно. Руки по швах. Стройова стійка.

Погано, коли товариш Сталін мовчить. Ще гірше – коли мовчить і сісти не пропонує. Сидить сам, шарудить сторінками звіту, про Холованова забув. Звіт – сім сторінок. Тому що тиждень – сім днів. 52 оперативних зведення в рік. 365 сторінок.

Читає товариш Сталін, прочитані сторінки в сторону відкладає. Перша. Друга. Третя. Читає товариш Сталін четверту сторінку, а Холованов знає, про що Сталін саме в цей момент читає. Легко запам'ятати, що на кожній сторінці. Тому що на першій – домінуючий московський слух – про те, що парашутистка розбилася на повітряному параді. І друга сторінка – про те саме. І третя. І четверта. І те-де. Тільки на кожній сторінці подробиць фантастичних додається. У перший і другий день чутки парашутистку на прізвище не називають. З третього дня з'ясовується, що на прізвище парашутистка була чи то Стрельникова, чи Стрелкова. Москва тільки про неї і базикає.

До Холованова всі чутки стікаються. Спеціальний відділ матеріал обробляє, звіт готує, Холованов звіт підписує і товаришу Сталіну – на стіл. І радий би Холованов написати звіт про якісь інші чутки, а парашутистку побіжно згадати. Не вийде. Крім холованівського звіту на сталінському столі – звіт про московські чутки з НКВС. За підписом товариша Єжова. І ще один – з ЦК. За підписом товариша Маленкова. Маленков не знає, що доповідає Єжов. Єжов не знає, що доповідає Маленков. Обидва не знають, що доповідає Холованов. В принципі Єжов з Маленковим і всі їхні підлеглі взагалі не мусять знати, що Холованов і його хлопці ту ж саму роботу роблять. А Холованов доступу до звітів НКВС і ЦК не має. І ще хтось товаришу Сталіну доповідає. Крім Холованова. Крім ЦК. Крім НКВС. І все – про парашутистку. Так система придумана, щоб джерела інформації були незалежні один від одного. Щоб не було монополії.

Як Холованову збрехати при такому розкладі? Ніяк не збрешеш. На тлі інших доповідей твоє лукавство висвітлиться. Тому всі сім сторінок холованівського звіту про одну чутку, яка Москву переповнила від підземних станцій метро до самих зірок кремлівських. (Доповіли Холованову вранці: вчора троє робітників чистили червону зірку на Троїцькій вежі і все про парашутистку торочили... Не з одного джерела інформація отримана, а відразу з трьох незалежних джерел...)

При такій постановці роботи спробуй обмани.

А товариш Сталін завершив читання, склав листочки купкою і тут тільки згадав про людину в блискучих чоботях:

- Сідайте, товаришу Холованов.

Сів.

А товариш Сталін підвівся. Набив люльку. Довго розпалював. Розпалив. Кабінету ходити став. За спиною Холованова. Ніби барс в клітці. Не чути ходи. М'якесенько лапи на підлогу ставить. Холованов його спиною відчуває. Звіра крові бажуючого.

- Ми готуємо мільйон парашутистів, товаришу Холованов. А ви перед усім світом нашу країну зганьбили. Розумію, весь світ здивувати хотіли. Не вийшло. Помилку ви намагалися заглидити. Ви правильно діяли, коли побачили, що катастрофа неминуча. Дуже мені сподобалося, як ви поводитися в момент загибелі парашутистки. Ви єдиний, хто реагував рішуче, швидко і правильно. Що розбилася парашутистка, бачили всі. Проте завдяки вашим діям половина Москви вірить, що розбився мішок з картоплею.

Помовчав товариш Сталін. Потім продовжив:

- Однак інша половина Москви все-таки вірить, що розбилася парашутистка. Тому ми тут порадилися з товаришами і вирішили вас, товаришу Холованов, розстріляти.
- Правильне рішення, товариш Сталін, – погодився Холованов. – Мудре і своєчасне. Товариш Сталін телефонну трубку піднімає:
- Єжова дайте. Товаришу Єжов, Холованова потрібно розстріляти.
- Давно пора, – відповіла трубка. – У мене на цього мерзотника повний сейф компромату. Поклав товариш Сталін телефонну трубку:
- Останнє вам завдання, товаришу Холованов. Перед тим, як ми вас розстріляємо, вам належить чутки про парашутистку припинити. Чи думали ви над тим, як це зробити?
- Думав, товариш Сталін. І вирішив чутки не тільки припинити, а й обернути нам на користь. Зупинився товариш Сталін біля вікна і довго розглядав зірку на Спаській башті, на яку саме троє робітників залізли. Маленькі зірочки. Коли знизу дивитися. А люди на зірках – й того менші. Комашинка. Висота, чорти б її вхопили. На висоті тільки їм зараз і базікати про те, хто з висоти впав. І ніяк цим чуткам не покладеш край. Холованов же пропонує припинити і повернути на свою користь? Цікаво.
- Продовжуйте, товаришу Холованов.
- Заперечувати те, що парашутистка розбилася, неможливо. Тому я дав відділу поширення чуток наказ: всі розмови про загибель парашутистки не припиняти, а заохочувати їх і посилювати.
- Цікаво.
- Зверніть увагу, товариш Сталін, в перші два дні говорили просто про парашутистку, не називаючи по імені. Протягом останніх п'яти днів не просто говорять, що безіменна парашутистка розбилася, а й називають її – Стрілецька. Помилково називають. Це робота моїх хлопців. Не заперечуючи факту загибелі парашутистки, мої хлопці направили чутки іншим руслом. Де їх легко припинити. І обернути нам на користь. Спростовувати загибель якоїсь безіменної парашутистки неможливо і нерозумно. А от спростувати загибель парашутистки Стрілецької просто. Бо ж вона жива і здорова. Тому нехай Москва поки базікає про загибель парашутистки. Тільки не якоїсь взагалі, а саме про загибель Стрілецької! Вся увага на Стрілецьку персонально. Чим більше чуток про її загибель, чим більше подробиць, тим краще.
- Стрілецьку необхідно заховати, щоб її ніхто не бачив.
- Товаришу Сталін, я її сховав негайно після того, що сталося. Ніхто, крім вас, мене і самої Стрілецької, не знає, яка з двох парашутисток загинула.
- Проте хтось же бачив труп тієї, яка дійсно розбилася. Як її? Михайлової.
- Труп Михайлової близько бачили Стрілецька і я. Усе.
- Добре, товаришу Холованов. Добре.
- Так ось, коли всі будуть говорити, що загинула саме Стрілецька, і раптом з'ясується, що вона жива-здорова, то... слух буде убитий. Психологія юрби така, що нікому не прийде в голову згадати про іншу парашутистку. Коли хтось вчора повторив помилковий слух про загибель Стрілецькій, то завтра він буде осоромлений. Пропоную і наполягаю: за наступний тиждень чутки про загибель Стрілецькій довести до вищої точки, а потім Стрілецьку показати.
- Де?
- Тільки не в пресі. Буде підозріло. Показати її там, де її знають і пам'ятають. На заводі «Серп і молот». А вже потім і в пресі. Так, ненароком.
- Знову підняв товариш Сталін телефонну трубку:
- Єжова дайте. Товаришу Єжов, ми тут порадилися з товаришами і вирішили Холованова поки не розстрілювати.

3

- Те-ва-ри-ші! Сьогодні перед нами виступає наш знаменитий полярний льотчик, мотогощик світового класу, наїзник вищої кваліфікації, парашутист то-а-а-а-в-товариш Холованов!
- Здалося, що обвалилася стеля цеху і мостовий кран. Овація бушувала, поки долоні не відбило. Виходить Холованов, та не в полярній куртці, не в унтах, як слід було б полярним льотчикам виходити, а в сорочці червоній шовковій, на шовковому ж шнурочку, в чоботях блискучих, піджак наопаши. На піджаку орденів ряд. Розуміє Холованов, що народ його чекав в хутра упакованого, незважаючи на серпень. Так в народному уявленні льотчик полярний ввижається – і білий ведмідь поруч. І розуміючи це, пішов Холованов не в тому, в чому очікували, і тим народу догодив. Несподіванка більше уваги притягує.

Особливо жіночій половині робочої сили сорочка його червона сподобалася. Заплескали руками. І чоловікам сподобався Холованов плечима ширшими від шафи, зростом, ручищами, якими коня за задні ноги ловити, за легкість ходи.

Не вийшов Холованов на поміст – злетів. Начебто ваги в ньому немає. І ножищами по помосту – бум-бум. Думали, до середини дійде, зупиниться, папір вийме. Ні! Дудки! Не так. Холованов тільки на поміст злетів – і вже історію розповідає. Йде – промовляє. Промовляє – начебто пісню співає і начебто сам собі на гусях підігрує. А голосище – гудок заводський: хоч арії співати, хоч дивізією командувати. Ще до середини помосту не дістався, а вже народ до сліз заморив. Жартами ніби іскрами сипле. З породи іскристих. Іскрометних.

Схопив Холованов увагу натовпу, ніби кобилицю непокірну за вуздечку. Тепер не випустить. А народу подобається. Подобається народу, коли сила в людині. Коли сила через край. Зігне руку в жесті рубаючому, а під шовком червоним кулі сталеві катаються. А шияка – ніби у вашого бугая. Така шияка, що комір краще й не застібати, один біс не застібнеш. А ще відчуває народ, що величезної сили душевної в цій людині й того більше. Так і хлюпає. А Холованов з юрбою, як зі звіром – то пестить, то батогом вріже: то жарти, то як заверне про підступи ворогів. Миттю юрба суворим гнівом наливається. То про політику партії коханої – тут йому овація, начебто він сам і є вся партія.

Плещуть йому так, як плескали б партії рідний, яка народ до світлих обривів веде. А він – про найулюбленішого з людей, про того, хто ночами не спить, за народ уболіває. Тут вже зал – в істеріку. А він з високих нот та знову в жарти. Розповідає, а у відповідь йому то вибух реготу, то оплески, аж вікна дзвенять. І знову регіт. Веселий товариш. Тямовитий.

Розповів багато. Про літаки, про коней, про мотоцикли, про ведмедів полярних: тут вже з цеху виносили тих, хто до гикавки сміявся, до нервового здригання. А найбільше розповідав – про парашути.

Завершив. Сам уморився. Сам сміється. Лоб хустинкою атласною витирає.

- Питання є?

Зметнулися руки над натовпом, немов списи над ордою чингісхановою. Холованов ручищею знак старому дідові, який в цьому цеху, напевно, ще з часів Олександра Другого, – мовляв, ваше запитання, дорогий товаришу дід.

Відкашлявся дід статечно, вуса розгладив:

- А скажи-кась мені, синку, коли з небес парашутисти валяться, голови у них не крутяться?

- Ні, – рубонув Холованов. – У нас, у радянських парашутистів, голови ніколи не крутяться!

- Гримнули оплески за таку відповідь. – У нас тільки дупи крутяться.

Труснуло цех від фундаменту до даху. Голуби на дворі з карнизів зірвалися, точно як при гарматному пострілі зриваються. І довго люди по підлозі каталися. Не всі. Тільки кому пощастило. Не кожному вигоріло по підлозі кататися, тому що стати нікуди. Люди на верстатах стоять, карнизи обліпили разом з голубами і мостовий кран. Двоє навіть на гаку сидять і погойдуються, точно мартини на дереві.

Жарт треба так сказати, щоб в масть. Скажи хто інший, ну посміялися б. А тут жартує герой полярний в чоботях блискучих, при орденах бойових, в урочистій тиші. Добре жартує. По нашому. По-робочому.

Одним словом, сміялися б і далі, коли б Холованов не підійшов до хлопця з зухвалою мордою, – мовляв, ваше запитання, дорогий товаришу.

А той і ляпни:

- Все у вас складно, товаришу парашутист, а ось у нас тут в цеху Настуся Стрілецька підлоги замітала, заманили її красивими словами в парашути ваші. Немає її більше, Настусі.

Завмерла натовп на півдиханні. Голуб під дахом крилами б'є – чутно. Рік на дворі – одна тисяча дев'ятсот тридцять сьомий. Зухвальства такого... заморозило зал. У крижані брили натовп обернуло. Заціпило разом всім.

- Провокатор, – зовсім тихо, дивлячись під ноги, ніби сам собі сказав хтось у сірому. Тихо сказав, але почули.

А він голосніше:

- Провокатор.

І раптом поганим заволав голосом:

- Провокатор!

І першим на провокатора – кігтями в морду. Ніби гаками. І всі, хто навколо стоять, – на провокатора. Рви його!

І розірвали б.

Тільки простягнув Холованов руку:

- Стійте! Коли винен громадянин, так не терзати його, як той барс свою жертву терзає, а доставити куди слід! Розібратися, з ким зв'язаний, хто його підслав, хто його підмовив провокаційні питання вимовляти, хто йому гроші платить. Рвати бур'ян, так з коренем! І взагалі. На чий млин воду лете, громадянине?! Наказую! Ті хто, поруч з ним стоїть, зімкнути кільце! Щоб жодна волосина з його голови не впав. Зараз завершимо мітинг, я цього субчика сам на своїй машині доставлю куди слід.

Зімкнулися навколо зухвальця нахабного передові свідомі робітники. Стінкою з чотирьох сторін. Квадратом непробивним. Коробочкою.

- Радянський суд винесе вам покару. Тільки хто вам, громадянине провокатор, сказав, що Настя Стрілецька розбилася?

А він, з мордою подертою, так-ось гордовито взявся в боки:

- Та вся Москва балакає!

Тут вже до нього кинулися з усіх боків: бий гада!

Однак ті, які навколо зухвальця нахабного коробочкою, проявили свідомість – прикрили.

І Холованов – юрбі:

- Не можна його вбивати! Вбиваючи провокатора, ми тим самим заважаємо слідству. І ще: ось кричите всі, однак ж і серед вас є такі, які повірили чутці, ніби Настя Стрілецька розбилася. Я вам, товариші, чесно зізнаюся, також грішний. Наслухався всяких розмов і сам носа похнюпив. Хороша дівчина. Та багато ж її тут знають. І я її знаю. Стрибали разом. Тому як почув про смерть її – зажурився. А вона в цей час виконувала відповідальне урядове завдання. Не можу сказати, яке. Таємниця державна. Проте вірю, що скоро нагородять її. Самим що не є поважним орденом. А вчора аеродромом йду, і що ви думаєте? Настя Стрілецька з парашутом – назустріч. Ти ж, кажу, розбилася, а вона сміється!

Мовчить цех. Мовчить, в тисячах очей докір: провокатора ми розірвемо на шматки, коли буде на те ваша воля, товаришу Холованов. І вам би самому першим на провокатора кинутися і застрелити його. Щоб народ не колобродив. Проте обманювати нас не потрібно. Самі бачили: розбилася дівка. І знали її тут в цьому цеху багато. Провокатора вбити – ваше право, товаришу Холованов, а брехати народу не личить. Навіть полярного герою.

- Гаразд, – Холованов мовить. – Москва сльозам не вірить і словам не вірить. Знав: не повірите. Тому Настю Стрілецьку з собою привіз. Настуня, а ну йди в цех рідний. Покажись народу.

І вийшла Настя.

Ахнув цех єдиним ахом. Закричав народ, затупотів, руками заплескала.

- Настуню! Чи це ти? Н-настусечко! Настю Андріївно, гордість ти наша парашутна! Краса ненаглядна! Запишалася, в цех рідний не показується! Ось вона! Дивіться на неї! Але ж що гади базикали!

Реготали і плескали. Плескали і реготали. А тітки огрядні, так ті й заплакали: дурочка вона і є дурочка, зараз врятувалася, так наступного разу розіб'ється. Дурочка піднебесна, а все одне шкода.

А Холованов руку підняв:

- Товариші! Ось вам приклад підступності ворожої: «Вся Москва балакає». А ви вуха розвішуйте! А ви вірте більше! Де ж наша пильність революційно-пролетарська? Коли ворог відкрито говорить, обурюєтеся всі. А коли той же ворог по трамваям в вуха шепоче, так слухаєте. Правду кажете?

- Правду, – дружно погодилися.

- Цей мерзотник вам тут шепотів, а його ніхто не зупинив, ніхто йому язика не вирвав!

- Та ми його, товаришу Холованов, вперше бачимо! Не наш він.

- Значить, засланий! Тримайте там?

- Тримаємо! – Відповіли свідомі робітники в тридцять горлянок.

- Наш революційний обов'язок – не допустити, щоб такі молодчики, як він, наші голови дурили. Наш обов'язок – провокаторів і шептунів – до стінки! Ведіть цієї ж миті його в мою машину. Та стережіть. Разом куди слід доставимо.

- Доставимо! – Тридцять горлянок відповіли.

- А вам всім, дорогі товариші робітники заводу «Серп і молот», радянські парашутисти просили передати полум'яний привіт прямо з-під самого піднебесся!

4

У машину водій дверцята відкриває. Холованов з Настею на задне сидіння сідають. У Холованова в руках «Лахті» Л-35 – на провокатора направлений. Пов'язаний провокатор ремнями брючними, мотузками, ланцюгами – всім що під руку трапилося, в ноги Насті і Холованову кинутий. Підніжки автомобіля свідомими робітниками обліплені. І друга позаду машина ними ж переповнена. Для охорони. Вийшли з заводу без затримки – на честь приїзду Холованова міліції було багато, натовп відтіснили, машини пропустили.

Від'їхали.

Холованов свій «Лахті» в кобуру ховає. Кобуру застібає. Свідомі робітники провокатора розв'язують. Тре він руки набряклі. На середнє сидіння поліз, обтираючи хустинкою грим з обличчя. Йому з підніжки хтось у сірому:

- Товаришу Ширманов, я вам пику не сильно пошкрябав?

- Та нічого, – і до Холованову: - Ну як я вам питання, товаришу Холованов?

- Добре, Ширманов. Добре. І хлопці твої добре працювали. Всім їм від мого імені – один вихідний позачергово.

5

Чутки Москвою: заслав Троцький з-за кордону банди шептунів-брехунів. На один тільки «Серп і молот» – сто. Брехали шептуни таке – вуха в'януть. Говорили, ніби влада радянська дівку, живу, без парашута кидала з-під самих небес. А дівка жива-здорова. Стрелкова. Чи Стреліна. Шептунів вчорась вночі брали. На «Серпі і молоті» всіх, у кого язичок більше стандарту, вилували. Двісті їх було.

Точніше – двісті п'ять. П'ятьох парашутист Холованов прямо на заводі зловив. Летів на полюс. Дай, думає, стрибну на завод, та одного брехуна зловлю. І що ж ви думаєте? Стрибнув з парашутом і – хвать одного. Хвать іншого. За півгодини – п'ятьох. Пов'язав всіх одним парашутом... А інших вночі брали. Та тих уже звичайним порядком. З ліжечок. Теплими. І по інших заводам брали. Три тисячі. Або чотири. Так їм і треба.

6

Літній день відшумів. Сонце заходить. Сосни. Дача. Довгий стіл. Скатертини і серветки накрохмалена до хрускоту. Срібло. Кришталь. Букети гладіолусів салютними розривами. Великий товстий кухар оглядає стіл в останній раз. Прискіпливо оглядає.

Офіціанти – в невпинному русі. Є такий жук водяний на довгих лапках – не знаю, як називається, – вода під його лапками прогинається, однак сам він у воду не провалюється. І по воді не бігає, а ковзає. Саме так працюють офіціанти біля святкового столу. Ковзають. На довгих лапках.

Трохи осторонь – вожді. Чекають шанобливо. Чекають товариша Сталіна. Він тут. На галявині. Тільки він, видно, забув, що стіл накритий. І повільно ходить до самого лісу і назад. Поруч з ним – дівчисько-парашутистка. Настя Жар-пташка. Товариш Стрелецька. Вона щось доводить. Сталін слухає. Заперечує. Погоджується.

Ніхто не сміє їхню бесіду перервати. А вони знову від дачі до лісу пішли. Розмова серйозна. Розмова про парашутний спорт. Про масову підготовку парашутистів для майбутньої визвольної війни. Потрібні парашути. Потрібно багато парашути. Потрібні спеціальні парашутні заводи. І фабрики шовкопрядильні потрібні. І парашутні склади. Зовсім не просто парашути зберігати. Температура, вологість і таке інше. І сушарки парашутні потрібні. І ремонтні парашутні майстерні.

Потрібні нові парашутні клуби. Потрібні десятки тисяч інструкторів. Потрібна транспортна авіація. Потрібні пікіруючі бомбардувальники, які раптовим ударом придушуть аеродроми противника і відкриють шлях важким транспортним літакам. Мільйон парашутистів. А крім багатотисячних десантних бригад, дивізій і корпусів потрібні невеликі елітні десантні підрозділи, які будуть різати люду аеродромних ще до нальоту наших пікіруючих бомбардувальників, до нашого першого удару, до початку війни. Елітні жіночі підрозділи? Звичайно, жіночі! Тонку роботу жінка краще зробить. Одна справа, коли перед початком війни в районі ворожого аеродрому з'являться величезні мужики з кулеметами – ці всю округу перелякають. Інша справа – тендітні дівчата.

Броньовий кулак – у рукавичку оксамитову. Маскування. Як того Польовий статут вимагає. ПУ-36. Мільйон мужиків – потім. Після придушення аеродромів, а спочатку...

І несподівано питання Сталіна:

- Ви були подругами?

Аж подих у неї перехопило. Розуміє Настя, що це він про Катьку. Згадала Катьку-реготуху, і раптом очі їй сльозами переповнило. Розуміє, що коли розплачеться тут зараз, то її пробачать. Може, і питання таке, аби розплакалася. Щоби полегшила душу. І зовсім їй не хочеться тут плакати. Тому віями намагається швидко-швидко моргати. І знає: тільки вимови слово одне зараз – і все. І не стримати сліз. Тому Настя слів ніяких не вимовляла.

Просто головою кивнула. Губи закусивши. Повз нього дивлячись. Легенько так кивнула. Тому що сильно не кивнеш. Тому що голова мусить бути високо піднята. Дивитися потрібно завжди на вершини дерев, тоді гордий такий вигляд виходить. І ще потрібно на вершини дерев дивитися і сильно головою не кивати, коли необхідно сльози на кінчиках вій утримати. Так що вона навіть і не кивнула, а більше видом показала, що так, подругами були. А очі – вище і в бік. І знає, що коли ось він її зараз візьме і легенько обійме, притиснувши до себе, ось вже тоді на цьому плечі вона й розплачеться.

Осторонь, біля столу (до столу не підходячи) – кращі люди країни. Товариш Молотов. Товариш Микоян. Товариш Хрущов. Товариш Єжов. Ще якісь товариші. Розуміють вони, яка там зараз розмова. Тому не переривають. Тому не дивляться на галявину, по якій Настя зі Сталіним ходять. Проте все бачать. І розуміють, що саме в цей момент – про Катьку. Навіщо він про Катьку? Краще б про аеродроми. Вона б і розповіла, що в перший момент війни, вірніше, за кілька хвилин до її початку, різати потрібно охорону аеродрому. І зенітників аеродромних. І на світанку пілотів сплячих різати. Ще зв'язок в районі аеродромів різати треба, тоді їхні винищувачі не злетять і наші бомбардувальники будуть бомбити безперешкодно...

Але його це вже менше цікавило. Він взяв та й обняв її легенько, притиснувши до себе.

Тут вона й розплакалася.

7

Довго гриміла вечеря. Було багато вина. Було багато жартів. Вона сиділа по праву руку від Сталіна і все дивилася на нього. Вона бачила його зовсім близько. Поруч. З вдячністю дивилася. Бо ж він її про парашутні справи з ввічливості питав. Знає він парашутні проблеми краще будь-якого інструктора. Знає, що наш радянський парашут кращий за американський. Звичайно, кращий. Проте знає все і про американський парашут з зелененьким ярликом, з шовковичним шовкопрядом на павутинці. Знає, що чомусь радянські льотчики і парашутисти за один парашут з зеленим ярликом готові віддати сім радянських парашутів. Ціна така – сім.

Знає він цю ціну.

Розуміла вона, що не можна сидіти і все на нього дивитися. Тому дивилася на всіх. А потім так швиденько – на нього. Щоб ніхто не бачив.

Він був першим, хто зрозумів, що їй поплакати необхідно. В даний момент. Від надміру почуттів. Ну і будь ласка. Ось тобі моє плече. Навіть не заспокоював. Рюмсай собі на здоров'я. Ридма. Гості зачекають.

Почекали гості. І вечеря не дуже затримався. Якась тітка добра, на вигляд економка, повела Настю. Вмила. Води дала холодної попити. Хороша на сталінській дачі вода. Холодна і взагалі особлива якась. І ось знову – поруч зі Сталіним. Він вина запропонував. Відмовилася: не п'ю, товаришу Сталін. Не змушував. Всіх інших – так. Решту, м'яко кажучи, примушував: а ну, товаришу Єжов, що це на вашому краю столу всі чарки пересохли?

Злодієм багдадським закрався синій вечір на сталінську дачу. Шуму стало більше. Регіт. Музику завели. Ліхтарі засвітили на веранді. А офіціанти ковзають машинами неутомними. Начебто на ковзанах повз проносяться. З легким свистом. Товариш Калінін Міхал Ванич все на Сталіна поглядає. А Сталін ні-ні та й покаже йому, що, мовляв, не час ще.

Пропало разом зі столу все, що на ньому було. Зірвали офіціанти верхню скатертину. Під нею – інша. Також сліпуча. У темряві блакитній і скатертину блакитною бачиться. Десерт. Розставили офіціанти що належить і пропали всі разом. Начебто не було їх ніколи ні на дачі, ні на ближніх підступах до неї, ні на далеких. Товариш Сталін товариша Калініну – знак: пора. Товариш Калінін тільки того знаку й очікував. У нього миттю в руках коробочка червона невідомо звідки.

Підвівся Сталін. Затихли всі. Навіть коники на галявині всі дружно скрекотати перестали.

- Ми тут з товаришами порадилися, та й вирішили парашутистку нашу нагородити орденом Леніна. Товаришу Калінін...

Міхал Ванич посміхається, орден вручає. Руку потиснув. Потім не стримався, обняв, притиснув до себе, донечко, заслужила.

Обступили Настю з усіх боків. Вітають, руку тиснуть. Опинилася Настя в кільці.

Осторонь – тільки Сталін. Негайно поруч з ним – Холованов. Звідки з'явився – ніхто пояснити не може. Я і сам, відверто кажучи, не знаю, звідки. Просто взяв і з'явився. Це в його характері – з'являтися з нізвідки.

І сказав йому товариш Сталін тихо, так, щоб ніхто інший не почув:

- В контроль.

Розділ 7

1

У машини предовжелезний капот. Фари – ніби прожектори на крейсері. На передньому сидінні – водій і начальник охорони. Переднє сидіння відкрите – це щоб начальник охорони дивитися по бокам і назад міг, щоб машинам охорони сигналізувати в разі чого. З відкритого простору і стріляти зручніше. А салон закритий. Салон – як карета князя: по підлозі чи то килим, чи то біла м'яка шкура, стінки, сидіння, фіранки – попелястого кольору. Оббивка атласна, стьобана. Вміє Америка нутра автомобільні обробляти. Такої товщини скло і фіранки, що шум московський по той бік вікна залишається.

Народний комісар внутрішніх справ, Генеральний комісар державної безпеки Єжов Микола Іванович витягнув ноги. На сталінської дачі обід завершився о пів на четверту. Скоро світанок. А у Миколи Івановича робочий день триває. Допити до полудня. Потім короткий сон, увечері бал і нарада під час балу.

Микола Іванович Єжов притулювся лобом до холодної шибки. Клятий Сталін-Гуталін кожного разу примушує пити. Голова обертом. Це скоро минеться. Голова пройде, і Гуталін більше не примушуватиме.

Єжов розстебнув комір з двома величезними маршальськими зірками, трохи відпустив ремінь і кинув водієві в переговорну трубу:

- В Суханово.

2

Коробочку від ордена і орденську книжку Настя в кишеньку сховала, а орден в руці затисла. Так його і привезла до парашутного клубу. І нікому не показала. Тільки сама милується, поки нікого поруч немає. На руці тримаєш, вагу відчуваєш: основний метал – золото, ленінський профіль – платина. Зроблений орден просто і скромно. І красиво. Вдень красиво і вночі в місячному світлі.

Влаштувалася Настя на списаних парашутах, а заснути не може. Так орден поверне. Сяк. Виблискує золото. Вінок золотих колосків – безліч граней. Кожна окремо виблискує. А у платини свій особливий блиск, зовсім не такий, як блиск золота. Поклала Настя орден поряд і раптом зрозуміла, що без Сталіна комуністичній владі не прожити. Коли Сталіна вб'ють (їй якимось в голову не приходило, що він сам померти може), то влада потроху, а потім все швидше почне загнивати і розсипатися. І вирішила вона...

3

Клубом парашутним – чутка. Не було Стрілецької кілька днів – все ясно. Потім з'явилася. Аж на світанні підвезла їй довга чорна машина – справа відома. Були вже тут такі: спочатку до відбою спізнювалися, потім на світанку повертатися почали, потім повертатися почали на довгих чорних машинах. Потім повертатися перестали... Ось і ця – на той же шлях. Ні сорому, ні совісті. Тільки вісімнадцять стукнуло. А начальство куди дивиться?

А туди начальство і дивиться. Все від начальства і йде. Рибка, як відомо, з голови... Начальству не соромно. Ох, не соромно. Таку молоденьку тягають. Бач, машинами буржуазними начальство обзавелося. Жирують відповідальні товариші. Стріляти начальника частіше потрібно. Стріляти нещадно. Бо ж це загнивання. Бо ж це переродження. Термідор. Це ж подумати тільки. Ганьба. Що в жінці головне? А головне – пишність тілесна. А в цій Стрілецькій головного-то якраз і не виявилось. За що ж тоді її начальство любить? Ясна річ – за податливість. Та хіба мало у нас в клубі дівок піддатливих, проте пишних! Так ні ж, на худоребру поласилися. Розпуста та й годі. Зіпсований смак. А все хто? Все Холованов-кобель. Сам користується і начальству поставляє. Голову на відгриз, не мине й трьох днів, приїде Холованов на довгій чорній машині і забере цю саму Настю Жар-пташку назавжди.

Не минуло й трьох днів, приїхав Холованов на довгій чорній машині та й забрав Настю Жар-пташку назавжди.

4

Двоє в нескінченному підвалі. Холованов суворий. Розмова серйозна.

- Чи ж віриш, Анастасіє, в соціальну справедливість?

- Вірю.

- Не будемо про назви сперечатися: соціалізм, комунізм... Чи ж віриш в те, що можна на землі побудувати суспільство, в якому буде забезпечена справедливість для всіх?

- Вірю.

- Ось і я вірив.

- А зараз?

- Це до справи не стосується. Головне, аби ти вірила. Думаю, ти віриш, і тому нова тобі робота. Основоположники твердили, що соціалізм – це контроль. Правильно твердили. В капіталізмі кожен має свою миску, тарілку або ж блюдо. Соціалізм – загальний казан і розподіл за справедливостю. В капіталізмі немає того, хто розподіляє. Тому капіталізм – це свобода. А суспільство соціальної справедливості має мати клас людей, які всі суспільні блага беруть під єдиний контроль і розподіляють за справедливостю. Той, хто біля казана, той, хто розподіляє, отримує таку владу над людьми, яка ніякому капіталісту наснитися не може. Соціалізм – це влада меншості, це влада тих, хто стоїть біля загального казана. Мільйони шакалів кинулися до загального казана: одна справа – створювати блага, зовсім інша – розподіляти. Шакалам подобається розподіляти. Будь-яка соціальна справедливість неминуче породжує владу тих, хто справедливість здійснює. Справедливість – категорія суб'єктивна. Ті, хто біля казана, вирішують на власний розсуд, що є справедливість.

- Тих, хто біля казана, необхідно також контролювати. І частіше стріляти.

- Ось така у тебе і буде віднині робота.

- У мене біографія ворожа.

- Саме такі й потрібні.

- Чому?

- Щоб тебе під контролем тримати.

5

Суханово – це монастир колишній. Під Москвою. Слідчий ізолятор особливого призначення. Коли в Лефортові визнання не виб'ють, то до Суханово відправляють. Тут браку в роботі не буває. Тут виб'ють.

Суханово – це ліс березовий, це пташиний пересвист, це повітря свіже.

Суханово – це, крім усього, будинок відпочинку вищого керівного складу НКВС. Перший поверх – камери тортурні, другий – номери-люкс для відпочиваючих чекістів. Коли на терасах другого поверху звучить божественна мелодія «Амурських хвиль», коли жінки в довгих сукнях заповнюють другий поверх, слідчим на першому поверсі оголошують перерву. На кілька годин нехай не буде вереску і писку підслідних, нехай тільки птахи співають і звучать безсмертні вальси.

Оголошено перерву. На другому поверсі бал. Дами посміхаються Миколі Івановичу Єжову. Микола Іванович відповідає посмішкою. Микола Іванович поспішає. Під тортурними камерами – розстрільний підвал. Микола Іванович знає, що всі приміщення тут можна прослухати, тільки розстрільний підвал не можна.

Робота в підвалі вже завершена. Підвал уже прибраний.

Сьогодні в розстрільному підвалі коротка таємна нарада: Єжов, Фріновський, Берман. Треба швидко вирішити два десятка питань. І знову з'явитися серед танцюючих.

- Я розбираюся з історією Великої французької революції. Був там у них за головного такий собі Робесп'єр – Верховна істота. Був повний революційний порядок. Різали народу голови, і все було пречудово. А потім Верховна істота почала різати голови своїм... Ну, його, зрозуміло, того... свої йому голову й відрубали.

6

- Правило в контролі таке: кожен може вибрати собі будь-яку зброю, яка йому подобається, – старий збройовий майстер за багато років рушничним маслом пропах. Погляд суворий: – У мене на складі є все, що можна придумати. Виняток: радянська зброя. Радянського ми не використовуємо.

- А чому? – Настю Жар-пташку в будь-якій справі причина цікавить.

- Не дозволяється.

Вичерпна відповідь.

- Колекція у вас – позаздриш.

- Вам, дівчино, коли вагається у виборі, я б рекомендував...

- Я у виборі вагаюсь. Дайте мені «Лахті».

- «Лахті»? – Збройовий майстер виставив два зуба вперед, від чого став схожим на старого настороженого зайця.

- «Лахті».

- Рідкісна штука, – він ще сильніше виставив два зуби. – А не боїтеся, що важкуватим буде?

- Боюся.

- А не боїтеся, що з постачанням патронами проблеми виникнуть?

- Так до нього ж патрони від «Парабелум». Які проблеми?
- Правильно, дівчино, правильно. Ну що ж, ідіть за мною. Було у мене всього три «Лахті». Один товариш Холованов взяв, інший – ще якийсь дядько. Загалом, один лише у мене залишився «Лахті». Зберігав для якого-небудь цінителя і знавця, тільки ж всі «Браунінг» або «Кольт» просять. Взяла Настя в руки «Лахті», прикинула вагу.
- Важкий?
- Важкий.
- Я так і думав. Не рекомендую брати. Рука має з пістолетом жити в любові та злагоді. Здійняла Настя прекрасний пістолет в руці ще раз і, зітхнувши, повернула.
- Що на другому місці?
- Дайте «Люгера».
- Якого саме «Люгера»?
- «Парабелум» нуль вісім.
- Це інша розмова. У мене он їх скільки.
Відкрив майстер зелений ящик і витягнув новенький, товсто покритий маслом, чорний пістолет.

7

На відкритих терасах другого поверху – сміх і танці. Співають птахи і звучать чарівні мелодії. Сторонні звуки не порушують торжества.
Дружина товариша Єжова сказала дружині товариша Фріновського:
- Лиш тільки Робесп'єр почав різати голови своїм...

Розділ 8

1

Нескінченний підвал кремлівський. Складом пахне. Сухо. Прохолодно. Полиці нескінченні. Одягу і взуття – навалом.

- Ось вам, дівчино, черевики, ось комбінезон, чоботи, спідниця, сорочка, портупея. Носитимете червоні петлиці. На повсякденній формі – без всяких розпізнавальних знаків. Парадна форма – тільки в своєму колі. До парадній формі на червоних петлицях – емблеми: серп і молот. Емблеми 575-ї проби. Ось вони. А це шолом хутрянний. Унти. Ось куртка англійська льотна. Розпишіться.

Розписалася.

2

Від Північного, Ленінградського, Савелівського, Павелецького, Київського, Казанського, Білоруського, Балтійського¹, Курського вокзалів – електрички набиті. Кожної хвилини. Спітнілі юрбиша.

- Та що це ви мене, громадяночко, все в морду тицяєте?
- Півники: сині, червоні, зелені! Півники: сині, червоні, зелені!
- «Спартакчу» давно пора хвоста накрутити. Не виходить.
- Ескімо на паличці! На паличці ескімо!
- Місцем би поступилися, юначе!
- А чи знаєте ви, що лиш тільки Робесп'єр...

3

- Слухай рішення партії: «Постановою Секретаріату товариша Сталіна Стрілецька Анастасія Андріївна призначена спецкур'єром Центрального Комітету ВКП (б)». Ось твоє, Настя, посвідчення.

- Ой яке!

- Наші посвідчення друкуються не на папері, а на білому шовку. Хусточка сім на сім. «Сім'ю сім» – це девіз і пароль для посвячених. Шовк використовується парашутний, але з твоя парашутною долею це ніяк не пов'язано. Просто шовк ліпший за папір. Таке посвідчення можна вшити в одяг, і ніхто його не намацає. З таким посвідченням можна плавати через річки і йти крізь болота. Потім тільки випрати від бруду. Печатка ЦК і підпис товариша Сталіна не змиваються. Однак пам'ятай, спецкур'єр – це тільки офіційна назва посади. Тільки прикриття. Посада придумана так, щоб було незрозуміло, чим ти займаєшся. Спробуй розберися, що робить спецкур'єр ЦК ВКП (б). Все зрозуміла?

- Усе.

Ось їй все зрозуміло. А нам – ні. Цікаво, наприклад, а де живуть спецкур'єри ЦК? Раніше Настя в шафі жила. Потім – в аероклубі на парашутах. Не передбачено спецкур'єру на парашутах жити. Їй-то все одно, тільки ж не все одно Центральному Комітету і Генеральному секретареві.

- Буде у тебе, Настусю, своя келія. Сьогодні додому поїдемо. Наш потяг о другій ночі.
- З якого вокзалу?
- З Кремлівського.

4

Відійшла стіна в бік. Відкрився звичайний вестибюль станції метро. Дуже схоже на «Червоні ворота». Тільки людей немає, немає касирів, немає контролерів. Нікого немає. Два ескалатори. Для спуску і підйому. Обидва стоять. Натиснув Холованов кнопку. На спуск пішов. Спустилися в підземні зали. Знову натиснув кнопку. Зупинився ескалатор. І вдвох з Настею – мармуром підлоги. Кроки лункі далеко летять: бум-бум-бум-бум. Підземні зали з коридорами, переходами і платформами з оформлення також на звичайну станцію метро схожі – на «Держинську». Тільки назва ніде не написана. Все звичне. Одна відмінність: входи в тунелі, по яких рейки йдуть, закриті сталевими стінами, як шлюзи на каналі Москва-Волга. Не проломити ті стіни ніяким стихіям.

Біля платформи – ремонтний потяг. По локомотиву та вагону розмашисті написи: «Главспецремстрой-12». Не зрозуміти, дизельний локомотив чи електричний. Напевно, і те, і інше. За локомотивом – зелений вагон. Чи то багажний, чи то поштовий: вікон мало. А можливо, не багажний і не поштовий, а вагон з обладнанням, лабораторія на колесах для перевірки стану залізничного полотна.

¹ Північним в період з 1922 по 1955 рік називався Ярославський вокзал Москви; Балтійським в період з 1930 по 1942 рік називався Ризький вокзал Москви. – *Прим. ред.*

У вікна не заглянеш. Вікна зсередини щільно шторами закриті. За цим чи то поштовим, чи то багажним вагоном – платформа зі шпалами і ще платформа з якимись механізмами.

Біля локомотива – машиністи. Кивнули Холованову. Той відповів. Біля поштового вагона – провідник. Також кивнув. Розчинив провідник двері перед Настею і Холовановим, закрив за ними, тут же поїзд і рушив плавно, наче тільки-но їх двох чекали. Гримнула-брязнула сталеві стіна, поїзд пропускаючи в тунель, і так само легко і плавно за поїздом зачинилися, ще раз брязнувши замками, станцію замикаючи.

Всередині вагон зовсім не поштовий. І не багажний. І зовсім не лабораторія на колесах. По коридору вагонному – пухнастий килим такої білизни, ніби по ньому ніхто ніколи не ходив, а літали над ним. Стіни і стеля – червоного дерева. Куди не глянь – дзеркала одне одного відображають. Бронза сонячним блиском сяє. Так всі металеві деталі начищені, що, здається, блиск-сяйво з кожної струмочком стікає.

- Сюди, – розчинив Холованов вузькі двері. – У денний час штори не відкривати. У нічний можна відкривати, коли в купе немає світла. Провідника звать Сей Сеїч.

Красиве купе. Головне в будь-якій справі – гармонії дотримати. Білий килим з червоним полірованим деревом – гармонія. Столик дерева горіхового. На столику – лампа бронзова. Під абажуром зеленим. Ноги в килимі потопають, фіранки шум за вікном глушать. Дивани бордової шкіри. Сядеш – потонеш. Так і тягне скинути черевики – і на той диван у куточок. Ноги під себе калачиком.

Скинула Жар-пташка черевики – і до вікна в куточок. Клубочком-калачиком. Мордочку – під фіранку. Цікаво. А за віконцем проскочила-пронеслася найзвичайнісінька станція метро. Пізнала її Жар-пташка – «Дзержинська». На платформах – робота нічна. Два електрика люстру викрутками крутять. Три товсті тітки в сірих халатах платформу метуть, четверта стіну гранітну особливою машиною полірує. Щоб виблискувала стіна. Щоб пишався народ радянський підземними палацами. Щоб супостатам при одному погляді на наші стіни гранітні задрість морди скручувала. Щоб вони назавжди зі скрученими мордами зоставалися.

Працюють люди. На ремонтний потяг дивитися ніколи. Було б на що дивитися. Скільки їх ночами підземними тунелями сновигає. Цей від інших тільки швидкістю і відрізнявся. Проскочив-просвистів, і червоний вогник в тунелі розтанув.

- Таке враження, що ми у всьому потязі єдині пасажири.

- Правильне враження.

- Нас одних потяг чекав?

- Нас одних.

- А коли пасажирів не виявиться?

- Тоді без пасажирів піде. Йому назустріч зараз інший такий же потяг йде. Один туди, інший – назад. Щоночі. Крім пасажирів ці потяги пошту возять. Пасажирів може не бути, а пошта щодня є. Раз на тиждень, по п'ятницях, один такий поїзд ходить на 913-й кілометр. О дванадцятій ночі приходить, о дванадцятій дня йде. А взагалі такі поїзди по всьому Союзу мотаються. Тобі, спецкур'єру, ці маршрути все об'їздити належить.

- А зараз куди їдемо?

- У монастир.

Стукнув провідник Сей Сеїч в двері.

- Чаю?

- Ага, – Холованов головою хитнув.

- Що до чаю?

- А що можна? – Це Настя з чистої цікавості.

Провідник Сей Сеїч такому питанню здивувався глибоко. Проте служба в спецвагоні привчила нічому не дивуватися, а коли й дивуватися, то подиву не виявляти. Тому відповідав з гідністю:

- Все можна.

- Загалом так, – Холованов розпорядився. – Чаю потім. А зараз випити і закусити. Деталі на власний розсуд.

Ось це ділова розмова. Така розмова спецпроводнику зрозуміла і близька. А повз вікна летять «Кіровська», «Червоні ворота», «Комсомольська». І винесло ремонтний потяг з підземного тунелю на поверхню в неймовірне переплетення сталевих шляхів, в міради вогнів, в перекличку маневрових паровозів, в перестук коліс на стрілочних переходах. Коли відразу після «Комсомольської», значить, винесло їх десь поблизу трьох вокзалів. Колії, колії. Світлофорів – сузір'я ціле. На коліях швидкі поїзди в шлях готуються: і пасажирські, і поштові.

Поруч паралельною колією набирає швидкість «Москва-Владивосток», кур'єрський. Розходяться колії. Сходяться. Товарні потяги нескінченної протяжності в безліч рядів. Вантажать їх вночі, розвантажують. Прогуркотів зустрічний на Москву. З Хабаровська. Ясно – винесло «Главспецремстрой» на колії Ярославського вокзалу. Далі підуть Митищі, Пушкіно, Загорськ. Тільки ж пре ремонтний потяг кудись убік. Під міст, ще під один, в виїмку, на насип, ще кудись. Пре впевнено. Напористо. Нікому дорогою не поступаючись. Не затримуючись. Знаходячи в темряві свій єдино правильний шлях в незліченній безлічі колій. І всюди перед ним семафори синім вогнем горять. Скрізь його семафори піднятою рукою вітають.

Стукнув провідник. Двері – в бік геть. Скатертину – на стіл. Начебто скатертину-самобранку. Не працює Сей Сеїч – чаклує. І відразу на столі з'явився графинчик-мерзавчик. У холоді утримувався. Аж крижана скоринка по склу. До мерзавчика – чарочки блискучі. Тут же і тарілки з льодом з'явилися. В льоду – маленькі зовсім баночки запітнілі з ікрою севрюжою. І з ікрою білужою.

Масла шматочки вирізані у вигляді мушель морських. І лимона скибочки. Тоненькі. І огірочки. І помідорчики. І грибочки. І якийсь салатик. І ще щось в баночках. І паштет на блюдечку. І копчені якісь скибочки з горошком зеленим. Все на сріблі. Срібло начищене з любов'ю. А чарочки – золоті. Саме час наповнювати їх. А Сей Сеїч поставив на стіл глечик чеканений з довгою тонкою шийкою, з єдиною, однак красивою квіткою, побажав апетиту і вийшов, двері зачини.

- Давай, Жар-пташко, на згадку душі Катьчиної. Знаю, не п'єш, та за це слід.

А за вікном – дачні селища в темряві пролітають. Платформи. Станції. Летить ремонтний потяг – ніякому кур'єрському не наздогнати.

5

Відкрила Настя очі, тому що незвично. Незвично, бо стоїмо. Це завжди так: йде поїзд – всі пасажирки сплять міцно. Зупинився – всі прокинулися. Ось і Настя прокинулася, озирнулася, здивувалася. Де це вона?

Виявилось: в кутку широкого м'якого шкіряного дивана. Калачиком. Заснула, не роздягаючись. Тільки хтось подушку їй під голову поклав і вкрив вовняною ковдрою. Стіл прибраний. Холованова немає. Визирнула з-за фіранки в вікно. Ліс сосновий. Колючий дріт. Люди у одностроях. Собаки. Розвиднилось. Година шоста ранку.

Щось крикнув старший охоронець машиністу. І рушив поїзд повільно. Два охоронці з гвинтівками звели за ними ступки гратчастих воріт. І пішов поїзд, набираючи швидкість. І знову на всі боки – дачі за зеленими парканами, гайки березові, річка в очеретяних берегах і величезний монастир білокам'яний з вежами, з зеленими дахами. Скрипнули гальма. Приїхали.

Виглянула Настя в коридор. З сусіднього купе Холованов посміхається:

- Виспалася? Пора на роботу, товаришу принцеса.

Їдеш по Півночі російській – в кожному селі церква. Розбита, розграбована, покинута, а все одне прекрасна. Їдеш гаями березовими, їдеш полями, і раптом – стіна монастирська. Ніби маленький кремль. Міцний собор посередині. Стіни навколо, на зламах стін вежі з дахами шатровими. Бійниці вузькі, камінь лункий, стіни метра по три товщиною. Ворота ковані. Ось саме в таке місце вони і потрапили. Озеро, як море, дубові гаї. На березі – монастир білокам'яний. Самотня станція під самою стіною. Ремонтний потяг біля перону. І жодної душі навкруги.

У стіні незламній, з багатотонних гранітних валунів складеній, – ніша склепінчаста і двері важкі. Біля дверей – вартовий. Не просто вартовий, а зразковий. Точнісінько такий, як на ордені Червоної Зірки. Стукнув вартовий прикладом по граніту доріжки, Холованова і Настю вітаючи, і відчинилися двері в стіні.

Думала Настя, документи дві години перевіряти будуть. Проте, видно, Холованову всюди вхід без перевірки документів.

6

Ступила Настя на кам'яні плити двору і зрозуміла: це не просто монастир, це жіночий монастир. Точніше – дівочий.

Тільки дівчата не в чорному одязі, а в спідницях вузьких коротких, в шкіряних куртках, як комісарші Громадянської війни. З пістолетами. Багато дівчат.

Сміються. На Холованова поглядають. Найзвичайнісінькі наші радянські комсомолочки. І погляди – найзвичайнісінькі, відкриті радянські погляди. Чоловік жінці – друг, товариш і брат. І жінка чоловікові – товариш, друг і сестра.

Ось і посміхаються комсомолочки Холованову дружніми посмішками. І дивляться комсомолочки на Холованова товариськими поглядами. Можливо, погляди трохи триваліші за товариські. На якусь децицію триваліші. Так що і не помітно навіть, що вони триваліші.

Є ще форма одягу в монастирі: зелений комбінезон, високі черевики на товстих підшвах, шолом парашутний. Мимо Насті і Холованова, задихаючись, шурхотить взвод підшвами. Тут дівчатам не до посмішок. Піт струмками, дихання на зриві. Цих всю ніч здоровенна тітка, на вигляд баскетбольна капітанша, по лісах навколишніх ганяла: підтягнися! Так що не до посмішок. Одна лише капітанша і подарувала Холованову довгий товариський погляд.

І ще один взвод повертається з нічних занять: чотири відділення по десять і люта молодичка на чолі. Ця – невисокого зросту. Однак потрібно зазначити, що серед невеликих також іноді люті зустрічаються. Покрикує. Порівнялася з Холовановим, подобрила обличчям. Пробіг її взвод мимо, і знову рик: підтягнися!

На галявині перед центральною дзвіницею третій взвод зброю чистить. Четвертий – парашути укладає.

- А стрибаєте де?

- Тут у нас поруч аеродром полярної авіації. Тут і «Сталінському маршруту» основне місце. Іноді в Крим стрибати літаємо.

Комсомолочки в шкіряних куртках назустріч зграйками. Пройдуть повз серйозні, а потім за спиною: ха-ха-ха.

7

Сталін відклав останній листок вбік, задумався. Домінуючого слуху минулого тижня не було. Базікали про те і про се. Про те базікали, що знижені ціни на м'ясо, на масло, на хліб, на яблука, на горілку. Радіють люди. Ще базікали про те, що пропали враз м'ясо, масло, хліб та яблука. Тільки горілка залишилася. Дешевша на десять відсотків, а якістю гірша – на сто.

І ще про Робесп'єра Москва базікає. Це не чутки, а тема популярна. Робесп'єр був вождем Французької революції, потім заgrimів під виблискуюче лезо гільйотини. Свої ж йому голову і відрубали... Ніби який качан капусти. І покотилася голова...

Найцікавіше: коли Робесп'єра повезли на брудному возі до місця страти на площу Згоди, юрба кричала прокляття, закидала його камінням, гнилими яблуками і тухлими яйцями, та сама юрба, яка ще три дні тому вважала його генієм всіх часів і народів, юрба, яка з величезним захопленням прийняла новий культ – культ Верховної істоти, культ Робесп'єра, культ особистості. І багато в зведенні усіяких подробиць про Верховну істоту. Не зведення про чутки московські, а трактат історичний. Під зведенням підпис: Маленков.

Історію Верховної істоти товариш Сталін знає. Цікавився. Поруч зі зведеннями на сталінському столі стара книжка – Густав ле Бон. «Психологія і юрби». Незбагненна поведінка юрби. Грізна,

---

¹ Ми живемо в епоху політичної коректності. Коректність вимагає згладжувати кути і облагороджувати дійсність. Прикладом впровадження в наше життя принципів облагородження минулого і сьогодення можуть служити новітні видання книги «Психології юрби», в яких перекручено багато, починаючи з імені автора і назви книги. Артикалі d, de, du, la, le і інші у французьких прізвищах вказують на дворянське походження. Прізвище автора (Le Bon) наші вчені мужі стали писати разом: Лебон. Книга називається La Psychologie des Foules. Вона вийшла в світ у Парижі 1895 року, а вже в наступному році була видана в перекладі багатьма мовами світу, серед них і російською (російською мовою книга вперше вийшла друком у видавництві Ф. Ф. Павленкова в Санкт-Петербурзі). Переклад назви книги російською мовою був точним: «Психологія юрби». Ця назва вірно відображає лейтмотив книги: «Юрба не здатна до творення, тільки – до руйнування». В останні роки в Росії основні положення книги великого психолога були піддані переробці. Тепер книга публікується під назвою «Психологія народів і мас», хоча в основному вона – про безумство юрби. Щоб нова назва звучала переконливо, деякі вчені товариші приводять свідчення Марії Гнатівни Гляссер, котра була особистим секретарем Леніна. За її словами, книга «Психологія народів і мас» була серед настільних книг Леніна. Свідчення Гляссер приводить у своїй книзі Борис Бажанов, який був секретарем Політбюро, а потім і особистим секретарем Сталіна. Чи можна заперечити на такий серйозний аргумент? Можна. Справа в тому, що наші коректні облагороджувачі посилаються не на оригінальне, а більш пізні «покрещене» видання книги Бажанова. У тому виданні книги Бажанова, що вийшло в Парижі за життя автора, вказується, що Ленін читав не «Психологію народів і мас», а саме «Психологію юрби» (Бажанов Б. Спогади колишнього секретаря Сталіна. Париж. Третя хвиля. 1980. З. 117). – *Прим. автора.*

непередбачувана стихія. У юрби завжди є ватажки і підбурювачі. Чому юрба раптом заговорила про Робесп'єра?

І ще одна зведення про чутки за тиждень. Про те, про се. Популярна тема тижня: Робесп'єр. Під зведенням підпис заячим хвостиком. Нерозбірливий.

А ось зведення від Холованова: зниження цін і Робесп'єр. Підпис різкий, енергійний, літери – немов злами блискавки.

А що товариш Єжов доповідає?

Товариш Єжов доповідає про ціни. Відомство товариша Єжова тему популярну про Робесп'єра чомусь не зафіксувало.

Розділ 9

1

Будинок треба будувати так, щоб він стояв тисячу років. Мінімум. Тому найкращий будівельний матеріал – граніт. Йде Настя за Холовановим сходами гранітними вище, вище, вище. Років п'ятсот цими сходами люди ходили, а стерли їх ледве-ледве. Цими сходами ще десять тисяч років ходити можна.

Стіни гранітні будь-який звук гасять, в стінах цих завжди прохолода, морок і спокій. Праворуч – коридори лункі, ліворуч – коридори лункі. Вище і вище Настя за Холовановим піднімається. Без тренування задихнутися можна, проте тренувана Настя-танцівниця, задишка не мучить, не зривається дихання, як у тих дівчаток, які одну тільки ніч побігали і вже важко дихають.

Прийшли. Під дах. На горище. Складений дах з дубових стовбурів почорнілих, за п'ятсот років скам'янілих. По горищу – коридор і двері праворуч-ліворуч.

Відчинив Холованов двері: ласкаво просимо.

Увійшла Настя, щастям задихнулася. Кімната під скошеним дахом, три на три. Широке дерев'яне ліжко без спинок під ведмежою шкурою, поличка, шафа. Підлога – з дубових брусів. Ще одна шкура на підлозі. Піч чавунна в кутку. Біля вікна – стіл. Також дубовий. Стілець. Усе. І нічого більше. Про таке житло вона мріяла.

Такі кімнати бувають тільки лиш в лицарських замках та казкових теремах. Такі кімнати в дитячих книжках малюють, коли велика кольорова картинка на всю сторінку.

2

Широчезний двір монастирський, весь бузком заріс. Між буйством бузковим – величезні будівлі з валунів: храми, дзвіниці, трапезні, келії. Між будівлями крізь бузок – доріжки, алеї, галявини. І все охоплене незламною стіною з вежами. А за стіною – ялиновий ліс тисячолітній і озера виблискують в очеретах, і знову ліс і озера. І знову ліс, аж до гір, до далекого горизонту і далі. Уявила Настя, яка краса відкриється, коли осінь вдарить, коли округу в багрець розмалює.

Коли на найвищу дзвіницю піднятися, то згори в бінокль аеродром видно за лісом. Там, на аеродромі, – яскраво-помаранчеві літаки. Полярна авіація. А один сріблом горить. Це «Сталінський маршрут». Його по контурах пізнати легко і по блиску срібному.

Полюбила монастирі робітничо-селянська влада. Чим монастир добрий? Тим, що закритий. Тим, що стіни з валунів гранітних складені. Там, вище, камінчики дрібніші, по півтонни кожен. А внизу біля підмурка величезні каменюки. І тим монастир добрий, що все в ньому є для життя необхідне. Для усамітненого життя. І тим добрий, що двері залізні, що решітки ковані, що замки мудровані, що підвали глибокі. Під концтабір монастир хороший. І під секретний дослідний центр. І взагалі для будь-якого таємного починання незамінний.

- Отже, Настусю, місце це називається просто: монастир. У володіннях НКВС багато монастирів: Донський, Осташківський, Соловецький. Але і у нас є монастир. Стороннім нема чого пояснювати, що за монастир. А свої люди тебе з півслова зрозуміють. Є у цього місця і офіційна назва, проте суто секретна: Інститут світової революції. Вхід сюди заборонений практично всім. В першу чергу – чекістам. Стратегією світової революції займається товариш Сталін особисто. Він у нас частий гість. Приїжджає увечері, працює ніч, а вранці знову в Москві. Спить в дорозі. Ніхто й уваги не зверне на його відсутність. Сюди до нас стікаються матеріали про все на світі. Робота спецкур'єрів ЦК – не доставка матеріалів, а їхня обробка. Інститут наш – і навчальний заклад, і науково-дослідний центр. Розділений інститут на відділи, сектори і взводи. Ти зарахована до дев'ятого взводу, та це – з чисто адміністративних міркувань. Підготовка буде індивідуальною і робота – індивідуальною. Твоя підготовка: іспанську мову, біг, стрільба, плавання, самбо, кишенькова і квартирна справа, дамо тобі уявлення про липачів і ведмежатників, займемося гірською підготовкою...

- А тут гори пологі.

- Влітку тебе на Кавказ відвезу, а зараз поки дзвіницю головну освоювати будеш. Це твоє навчання, а працювати будеш в звуковому контролі. Робоче місце – у великому залі. Почнемо з головного. З цього апарата. Раніше такі апарати важили дуже багато і займали багато місця. Тепер наука примудрилася і зробила апарат легеньким зовсім, всього 530 кілограмів. Назва йому – магнітофон. Створений творчим генієм радянського народу.

Дивується Настя: всі написи по металу – ворожими буквами, а збоку табличка: «Made in USA».

- Це помилково, – Холованов пояснює. - Наші хлопці робили апарат, та англійськими термінами все списали. Зняти треба. І табличку помилково присобачили. Повторюю: апарат створений

творчим генієм радянського народу. Так і писати треба: «Зроблено в СРСР». Або нічого не писати. І так зрозуміло, що тільки у нас такі машини робити вміють. Цей диво-апарат може записувати людську мову і потім її відтворювати. Проте мова записується не на звичну нам грамофонну пластинку, а на сталевий дріт. Дріт можна потім розмагнічувати, і на тій же котушці записувати мову іншої людини, потім знову розмагнітити.

- А навіщо мову записувати?

- Щоб слухати потім стільки разів, скільки хочеться. У Москві у нас вже діють кілька таких апаратів. В основному там, де заборонені зони і дачі вищого керівного складу партії, уряду, НКВС, армії. При будівництві урядових дач до кожної попередньо підводиться підземний кабель. Всі кабелі сходяться до центрів записи. Щодня з усієї Москви в Кремль збираються котушки з дротом і потягом доставляються до нас в монастир на аналіз. Ми слухаємо і з'ясовуємо, хто справжній марксист, а хто не дуже...

- Як цікаво.

- Підйом у тебе щодня опівдні, тобто о дванадцятій дня. Дві години фізичної підготовки. Година на обід. Обід в Трапезному залі дев'ятого взводу. Година особистого часу. Чотири години – навчання премудростям нашої справи. З чотирьох до четвертої ранку – робота в звуковому аналізі. З четвертої ранку до восьми – тренування. А потім спати. З восьми до дванадцяти. Коли ти в монастирі – робота строго регламентована. А на виїздах робочий день не лімітований. В місяць – один вихідний. У рік одна відпустка – тиждень. Бажано відпустку проводити тут. Родичів у тебе все одно немає. Таких сюди і підбираємо. Іноді розклад буде змінюватися, однак більше чотирьох годин спати у нас ніяк не виходить. Можна відсипатися у вихідні дні та під час відпустки. Часу на особисте життя ні у кого з нас не залишається, тому ми займаємося особистим життям на робочих місцях.

- Дракон, мені здається, що я все зрозуміла. Тільки ж коли ми робимо всю цю роботу, то чим ж тоді займається НКВС?

- НКВС контролює всю країну і багато чого за її межами. А ми контролюємо НКВС. І ще: є два типи змов. Перший тип – це коли є погана людина, яку потрібно трішечки розстріляти, та доказів немає. Ось тоді цій людині як дохлу собаку на шию вішають змову. Такі змови кожен придумувати вміє. Такі змови вважаються золотом. Тільки фальшивим. НКВС має дозвіл і наказ такі змови фабрикувати. Ми ж не маємо такого права, ми фальшивого золота не виробляємо. Ми шукаємо змови справжні. І перш за все – в самому НКВС. Змови є, проте ми не знаємо, де вони. Знайти змову, за нашим розумінням, – знайти самородок. Я не ставлю тобі жодного завдання, я не наказую тобі шукати змову в якомусь конкретному закладі, в якійсь конкретній групі людей. Коли б я знав, де змова, то сам би її розкрив. Тому ми працюємо тут як золотошукачі на Клондайку: ми не вказуємо, кому де золото шукати. Коли б знали, то там би самі й копали. У нас кожен сам для себе струмочок вибирає. Внизу бібліотека з самими секретними документами радянських установ і бібліотека з особистими справами на десятки тисяч людей. Вибирай будь-яке поле для своєї діяльності. Працюй на якій завгодно ділянці, тільки щоб золотце одного разу знайшла. Шукай змови і знаходь. В крайньому випадку знаходь нові прийоми і способи контролю вищого керівництва країни.

3

Щоб досконало навчитися управляти машиною, яка іменується магнітофоном, потрібні довгі роки. Кнопочок на магнітофоні, важелів і перемикачів більше, ніж в кабіні бомбардувальника. Освоїти все це можна, тільки маючи спеціальну інженерну підготовку. Немає можливості відволікати дівчат на вивчення всіх премудростей. Тому дається їм тільки початковий курс управління магнітофоном і найсуворіше замовлено: а ось ці кнопочки не чіпати, ось ці ручечки не крутити.

Надзвичайно складна справа – налаштування магнітофона. Довірена вона особливому інженеру. Росія – батьківщина магнітофона. Створені магнітофони творчим генієм радянських людей, проте налаштувати їх і обслуговувати приставлений американський інженер – містер Хампфрі. Хороша людина. Видна така з себе. Справу свою знає. Робота у нього важка: примхлива штука магнітофон. А їх в монастирі онде скільки: кожен налаштувай, кожен перевіряй, кожен ремонтуй. Техніку радянську містер Хампфрі швидко освоїв. Можливо, спеціально для нього всі написи по магніфонам англійською мовою пишуть?

Технічний прогрес йде абсолютно неймовірними стрибками, проте освоює містер Хампфрі новітню техніку. Посидить день-другий, і з новою системою розбереться. Раніше магнітофони були тільки стаціонарними: всередині великої кімнати зварювали каркас з рейок і на каркас навшували лампи з водяним охолодженням, ставили пристрій велосипедного типу – сидиш, педалі крутиш, від педалей крутиться барабан з дротом, магнітним.

Тепер інші часи. Тепер котушку з магнітним дротом електричний мотор крутить. Магнітофони тепер навчилися робити мініатюрними, як рояль на коліщатках. Захотів – в одній кімнаті тримай, набридло – в іншу перекоти. У будь-яку келію вкотив магнітофон, ось тобі і пост звукового контролю.

Днями і ночами містер Хампфрі з паяльником по всьому монастирю над магнітофонами чаклує. Правда, Холованов не скупиться, тугі пачки доларів містеру Хампфрі відраховує. І будиночок американський в монастирі спеціально для містера Хампфрі побудований. З Америки йому газети і журнали возять. Кухарка тітка Маша для містера Хампфрі яечню особливим американським способом смажить. І радіо йому американське слухати не забороняється. Антени над монастирем он які: ті, кому дозволено, можуть слухати хоч весь світ.

І все ж не позаздриш містеру Хампфрі, як не позаздриш тим небагатьом чоловікам, яких доля-лиходійка закидає до жіночого монастиря. Жінка за вдачею вередлива і перебірлива. Жінка вередливіша за магнітофон. Тому ні вдень, ні вночі містеру Хампфрі спокою немає. Всі дзвінки:

- Чи не можна містера Хампфрі в п'ятсот п'ятнадцяту?

Дивується Настя: Не вічно ж містеру Хампфрі в монастирі жити. Настане час йому в Америку повертатися. Так він же розповість там, в Америці, про подробиці обладнання радянських магнітофонів...

4

Колись дуже давно товариш Ленін сидів у курені. Сидів і мріяв. Ясно було товаришеві Леніну, що будь-яка революція мусить винищувати своїх ворогів. А ворогів у революції при будь-якому розкладі завжди набирається більше, ніж друзів. Які класи і соціальні групи треба винищити, кожному зрозуміло. Аж тут осяяла ленінську голову геніальна ідея: ворог може виявитися серед кращих друзів. Хто Цезаря убив? Кому Цезар кричав: «Tu quoque, Brute?» Брутові кричав, фавориту. А хто Робесп'єра на гільйотину відправив? Ті, хто звів його в ранг Верховної істоти. А хто Бонапарта від влади відставив? Маршали, яких Бонапарт вивів з грязі та прямо в князі. А Омельку Пугачова хто видав? Свої видали. Та хіба мало ще прикладів? Вся історія на тому стоїть.

Висновок? Висновок простий. За друзями краще приглядати потрібно. Чим ближче друзі до вершини влади, тим вони небезпечніші, тим більше у них спокуси владу захопити, тим більше у них можливостей це зробити. А були ж у Леніна друзі, котрих би краще відразу до стінки поставити, аніж чекати, поки вони в самий невідповідний момент за горло візьмуть. Треба було заздалегідь їх списочок мати.

Не довго думаючи, вирвав товариш Ленін листочок з блокнота, примружився, глянув в далечінь і пішов строчити імена. Швидко листочок списав, здивувався і вирвав другий. Швидко другий списав і тоді вирішив, що листочків не напасешся. Взяв товариш Ленін великий синій зошит, розкрив його і пішов писати з початку. Довго писав. Списав зошит до кінця. Набрідло.

Труд ленінський не пропав даремно. Після того, як товариші комуністи захопили владу, створили вони особливі надзвичайні органи для боротьби з контрреволюцією, і пішли ті органи винищувати ворожі партії, громадські групи і цілі класи. Однак не забував товариш Ленін про зошит.

Знищували ворогів класами і групами, і друзів не забували. Тільки біда: ворогів у революції безліч, проте й друзів, котрих добре було б винищити, також чимало. Ніяк в один зошити вони не вмещалися. Викликав товариш Ленін товариша Сталіна і наказав роботу продовжувати.

Зайнявся товариш Сталін роботою, однак скоро й він зрозумів, що так просто за пару місяців на всіх друзів, які можуть перетворитися на ворогів, списків не складе. І посадив товариш Сталін на цю роботу відповідального товариша, свого особистого секретаря, Григорія Каннера, дав йому помічників, виділив приміщення і сказав: займайся цим завжди.

Хтось подумати може: доручили Сталіну, а він взяв і на іншого перекинув. Ні-ні. Будемо до товариша Сталіна справедливими: не забув товариш Сталін цієї справи, а взяв під свій персональний контроль. Пише Гриша Каннер списки, а товариш Сталін їх перевіряє, коригує, стверджує. Ворогів ударним темпом винищує ЧК, а Гриша Каннер пише списки друзів, яких також забувати не слід.

Швидко першу градацію намацали: друзі бувають внутрішні, радянські, і зовнішні, закордонні. І тому для їхнього обліку довелося створити відділ. Довелося і списки розділити на дві категорії. Раз так, то відділ обліку друзів був розділений на два сектори: зовнішній і внутрішній. Проте і зовнішні, і внутрішні друзі ділилися на безліч класів, типів і сортів. І тому відділ обліку був перетворений в управління з відділами та секторами.

Товариш Сталін не просто стежив за складанням списків, а й рекомендував ввести систематизацію за алфавітом, за ступенем шкідливості друзів, за категоріями діяльності. І ще товариш Сталін

рекомендував не розтягувати списки, а при першій-ліпшій можливості їх вкорочувати. Не чекати світової революції, а вже зараз друзів, які можуть виявитися ворогами, потроху пострілювати. Нена роком. На полюванні. І різати їх. На операційному столі. Щоб більше не звелися. Або рекомендував того чи іншого друга під час купання смикнути трошки за ноги. Або тихим ранком, на світанку, перевернути трошки човна з самотнім рибалкою. І щоб кінці – у воду. Для виконання таких фокусів був створений ОМД – відділ мокрих справ.

Деяких друзів краще не топити, а підштовхнути під автомобіль проїжджаючий. Або під по-тяг. Крім того, товариш Сталін рекомендує не просто списки писати, а на кожного друга заводити теку. До 1923 року розрослася організація, і необхідність настала їй ім'я благозвучне придумати. Можна, звичайно, назвати так: Управління по боротьбі з друзями світової революції. Не звучить. Потрібно м'якше. Чому управління? Чому не інститут? Інститут світової революції. Коротко та ясно.

5

І ще був епізод у житті вождів. У Кремлі балакав товариш Ленін по телефону і раптом зрозумів, що телефонна панянка, яка з'єднала його з товаришем Троцьким, може (коли захоче) дізнатися всі таємниці світової революції. Кинув товариш Ленін телефонну слухавку, скликав на наступний день Політбюро і зажадав пильності. Відтепер по телефонам секрети розповідати не можна. Всі погодилися. В принципі. Тільки ось... Тільки так всі звикли до телефону, що без нього життя уявити неможливо. Порадилися товариші і вирішили від телефону не відмовлятися, проте для найвідповідальніших товаришів створити таку систему телефонного зв'язку, яку ніхто підслухати не міг би. Щоб не панянки лінії з'єднували, а щоб вони самі з'єднувалися. Автоматично.

Кому ж цю справу доручити? Всі товариші в Політбюро і в ЦК зайняті: виголошують полум'яні промови, пишуть розумні книги, публікують запальні статті. Чим більше полум'яних промов виголосить революціонер, чим більше розумних книг напише, чим більше запальних статей опублікує, тим більша у нього підтримка в масах. Чим більша підтримка в масах, тим більший вплив даного революціонера на хід російської і світової революції.

Тільки товариш Сталін не виголошував полум'яних промов. Та й не вмів. Тільки товариш Сталін не писав мудрих книг. Та й не брався. Тільки товариш Сталін запальних статей не публікував. Та й не прагнув. І тому не було у товариша Сталіна популярності в масах. Виходило, що й не буде. Не було у товариша Сталіна важелів впливу на маси. Він і не дбає про створення таких важелів. Так ось, коли робити йому все одно нічого, нехай і займеться справами чисто технічними.

Розуму великого для цього не потрібно було. Золото Російської імперії захоплене, бери скільки необхідно для такої справи. За кордоном серед телефонних конструкторів можуть виявитися комуністи – таємно привези такого товариша до Країни Рад. Закордонна капіталістична техніка скоро згине зовсім, однак перед своїм повним загинанням і крахом вона ще видає іноді дивовижні штучки, на кшталт автоматичних телефонних станцій, які з'єднують два телефонні апарати без допомоги телефонної панянки. Ось і купи таку штуку у загниваючих капіталістів. Всього-то товаришу Сталіну і турбот: взяти золота, запросити іноземного інженера-комуніста, за його рекомендацією закупити кращу автоматичну телефонну станцію, доставити її в Москву, поставити телефони в кабінетах відповідальних товаришів, налагодити зв'язок та перевірити його роботу. Потім зарубіжного комуніста в список ворогів внести і розстріляти, щоб не розкрив секретів облаштування кремлівського вузла зв'язку.

Зайнявся товариш Сталін питаннями урядового зв'язку, та й захопився. Замовив за кордоном найсучаснішу техніку, таємно викликав до Країни Рад хорошого телефонного інженера, котрий вірив у світову революцію. Поставив інженер найголовнішим вождям телефони такі, що підслухати не можна. Налагодив весь зв'язок, отримав гроші великі за роботу.

І зник. В ім'я світової революції. (А гроші в касу повернулися.)

Відповідальні товариші похвалили Сталіна. Ні на що Сталін не здатний, так хоч на це згодився. Тепер базикай по телефону скільки хочеш, ніхто не підслухає, ніяка панночка телефонна.

Не врахували великі вожді один момент: товариш Сталін не просто виконав доручення особливої важливості, а й проявив ініціативу: центральний автоматичний комутатор помістив в таке місце, куди жоден ворог не пробереться – в Центральний Комітет Комуністичної партії, в кімнату поруч зі своїм кабінетом.

Не просто товариш Сталін виконав доручення і забув про нього. Зовсім ні. Товариш Сталін взяв забезпечення безпеки телефонного зв'язку під свій персональний і постійний контроль. Таку телефонну станцію заморський інженер за наказом Сталіна поставив, яка не просто забезпечувала надійний безперебійний зв'язок двох будь-яких телефонних апаратів, а й дозволяла з центрального

посту перевірити, чи ж не підключився хто до ліній, чи ж добре зв'язок працює. Так що коли, наприклад, товариш Троцький розмовляє по телефону з товаришем Бухаріним, то до їхньої лінії взагалі ніхто підключитися не може. Ніхто не може їх підслухати.

За винятком товариша Сталіна.

Товариш Сталін підключався до розмов товариша Троцького, і товариша Рикова, і товариша Бухаріна, і товаришів Зинов'єва з Каменєвим.

Турбогливий товариш Сталін: підключиться, в розмови вождів не встрає, тільки перевіряє, чи добре чути. Чути було добре. Не дарма заморському інженеру великі гроші платили.

Відповідальні товариші обговорювали питання світової революції і всякі інші питання. Тим часом товариш Сталін запропонував систему зв'язку розширити: не тільки московських керівників забезпечити зв'язком, який жоден ворог підслухати не може, а й керівникам України, Уралу, Поволжя, Кавказу також поставити чудо-телефони.

Так і зробили.

Спочатку сам товариш Сталін підключався до ліній зв'язку, цокав язиком, головою похитував: до чого ж чути добре, до чого ж техніка дійшла! Потім наказав створити відділ постійного контролю якості роботи урядового зв'язку. І включити його до складу Інституту світової революції. Справа та ж сама: вивчати друзів, які можуть виявитися ворогами.

Однак ж не все по телефону люди обговорюють. Балакають без телефону: на дачі, в санаторії, в лісовому мисливському будинку, на кавказькому курорті, в вагоні урядового поїзда, в палаті Кремлівської лікарні, в лазні, в парилці, на кухні, в ліжку. І все це необхідно слухати. І все це необхідно тримати під контролем. Щоб захистити Світову революцію від друзів, які можуть стати ворогами.

Тоді питання: кого ж поставити на контроль якості проходження звукових сигналів? Товаришів з НКВС? Не можна. Їх самих слухати треба. Армійських командирів? І цих не можна. Наслухаються таємниць і знанням скористаються для захоплення влади.

Необхідно було поставити таких людей, які не скористаються. Які самі по собі сили не представляють. Дівчаток молодих. Найкраще – без родичів, без знайомих, без друзів. Найкраще – з зіпсованими біографіями. Щоб у разі чого...

Дівчаток і для охорони використовувати непогано. Є ситуації, коли вигідно викотити на вулиці Москви п'ятибаштові танки Т-35 П'ятої важкої танкової бригади і випустити на простори московських майданів полки Першої Московської пролетарської стрілецької дивізії. Проте є ситуації, коли краще пустити на московські вулиці зграйки сміхотливих дівчишок. У яких руки до вбивства звичні.

Це також сила, тільки невидима.

6

З точки зору інтересів світової революції люди діляться на дві основні категорії: на тих, кого треба різати, і тих, кого поки не треба.

Невдовзі гряне світова революція, і знати треба, хто є хто. Щоб всякі не примазались до переможного пролетаріату. Вдарить час, загуде сполох, і пам'ятати потрібно, чи був ти з нами, товаришу, чи проти нас. Чи ухилився? Чи коливався? Чи виявляв примиренство? Хто не з нами, той проти нас! Буде світова революція страшнішою від страшного суду. І на кожного друга – течка готова.

Принцип старий: півники до півників, ракові шийки геть! Леді і джентльмени, мадам, мадемуазель, месьє, синьйори й сеньйорити, панове, шановні товариші, дорогі друзі, ро-о-озберись по мастям!

Гряде день, і у товаришів з НКВС буде багато роботи. Буде багато стрілянини. Товариші з НКВС будуть винищувати ворогів. А хто буде винищувати друзів, які можуть стати ворогами? Є така сила! Не спить Інститут світової революції. Не спить ніколи. Полиці нескінченні й течки на полицях – ось зброя захисту революції! Матеріали по всіх країнах. По всіх континентах. По капіталістам. Поміщикам. Соціал-демократам. По лібералам і соціалістам. По лівим радикалам і правим поміркованим. По генералам і офіцерам. По журналістам: написав мерзенну статейку про Радянський Союз, про НКВС, про товариша Сталіна – і все, і з'явилася на тебе течка. Тоненька. Один в течці листочок – твоя статейка. Ще одну напишеш, наклепницьку, – стане твоя течка товщою рівно на один газетний листок. Можеш потім сто хвалебних статей писати. Хороші не беруться до уваги. Хороші тобі нічого не додадуть і не зменшать. Поганого говорити не потрібно.

Ось так. Сидиш десь в своєму Парижі, пером папір корябаєш. І не знаєш.

Ох, не знаєш...

- Твоя робота сьогодні – в групі квітів. Забудь про все на світі. Пам'ятай: головне для тебе – квіти. Ти не одна на квітах, та постарайся уявити, що ти одна відповідаєш за всі квіти по всій Москві.
- Зрозуміло.

Напирає юрба. Мій читачу, коли є вибір – юрбу московську контролювати або ж табун диких жеребців заспокоювати, моя порада – краще вибрати табун. Воно і простіше, і спокійніше. А у Насті вибору немає. Бойове завдання: контроль юрби, а саме – робота в групі квітів. Пробивається Настя крізь натовп, ніби той криголам «Єрмак» крізь полярну кригу. Ах, не затерло б торосами. Погляд праворуч. Погляд ліворуч.

Проникливим оком бачить Настя в натовпі тонкі ланцюжки чекістів. Із заходу на схід. З півночі на південь. Коли око не призвичаєне, то ланцюжків не фіксує. Просто не вловлює їх. У юрбі не розрізняє. А ланцюжки утворюють коробочки. Скоро нечутна команда пройде по ланцюгах: блокуй. І не буде юрбі виходів з невидимих нею коробочок. Тільки свої люди в натовпі ковзають, проходячи вільно через лінії чекістів ніби крізь стіну. І Холованов поруч проштовхується, і його хлопці.

Ось дядечка якогось притиснули: що це у вас, дядечку, відстовбурчується? І ще одного. Лагідно так. І непомітно. З трьох боків обтисли і від краватки до підшов промацали. Увагу не звернеш. Пом'яли, з боків поплескали і привіт: продовжуйте, дядечко, видом насолоджуватися. І Настя крізь натовп проривається, як матрос Железняк з ворожого оточення. І весь дев'ятий взвод, розвернувшись лавою, крізь натовп продирається. І ще якийсь взвод, і ще. Для стороннього це не взводи взагалі, а просто комсомолочки в ситцевих платтячках. Коли з'явиться підозра на зброю, то ніхто з групи квітів не втручається: Холованову моргнути. Він розбереться. А дівчаткам – квіти шукати.

Ось і Насті – таке ж завдання. І видивляється, ніби та орлиця, яка в піднебесі ширяє, змію в скелях. Начебто чисто тут. Начебто і тут все добре. Всю юрбу не оглянеш. Сотні людей праворуч і ліворуч ту ж роботу роблять. Квіти видивляються. Погляд праворуч. Погляд ліворуч.

Ось воно! Здоровенна дівиця з подругами. Прикрили дівицю подруги, а вона, собака, букет тримає. До землі букет опущений, щоб непомітно. Сподівається товаришеві Сталіну букет кинути. Не сподівайся, змія!

Ліктями Настя як веслами гребе. Пробилася:

- Віддай, гадино, букет. Застрелю.

Що в квітах може бути? Правильно. В квітах може бути граната. Кинуть товаришеві Сталіну букет, а букет і вибухне разом з товаришем Сталіним. Що ще в букеті може бути? Правильно. Квіти можуть містити краплі бойових отруйних речовин. Як на хімічній війні. Кинуть такий букет товаришеві Сталіну, вдихне він аромат, і все.

Знає натовп, що квіти приносити не можна, однак окремі несвідомі норovskyлять. Робота ця взагалі-то робиться органами НКВС. Та хто ж за надійність НКВС поручитися може? НКВС підстраховувати необхідно. Підхльостувати. І ось докази недбалої роботи: Настя цілий оберемок букетів набрала. Питається, куди товариш Єжов дивиться? Чим НКВС займається?

Протиснулася Настя з букетами до самої ятки «Пиво-води». Гарна ятка. Любо-дорого подивитися. Тільки пива немає. Зсередини віконце кіоску фанерними щитами закрите, щоб зрозуміло було: немає пива. І вод прохолодних немає. Тільки Насті пиво не потрібне. І народу пиво не потрібне. Щоб не спився народ. Яточка зовсім для іншого призначена. Стукнула Настя умовним стуком, розкрилася двері. В середині за фіранками хімік сидить в протигазі. Оглянув букети: чи немає крапель маслянистих? Немає таких крапель. А ми проби хімічні візьмемо. Розбив трубки індикаторні, повітря прокачав: нічого трубки індикаторні не показують.

Значить, немає в квітах отруйних речовин. Так, можливо, граната в них захована? Розібрали по стеблинках кожен букет: гранати в квітах не заховані. Проте можуть вороги в букет і гирьку вставити: шпурнуть такий букет в товариша Сталіна, нехай в букеті не граната, а всього лиш гирька, однак і гирькою при бажанні так цюкнути можна...

Одним словом, і гирьки в букетах не виявилось. Перевірили всі – і в кузов. За яткою машина стоїть. Ось в неї квіти і кидають. Повна машина.

Квіти ці можна тепер відвезти на спецділянку, де вороги тисячами поховані. І вивалити туди. Начебто, вічна вам пам'ять, товариші вороги. А товаришеві Сталіну підносити потрібно зовсім інші квіти. Ті, які в оранжереях квіткового господарства Кремля під особливою охороною спеціально для такого випадку вирощені. І підносити квіти товаришеві Сталіну має не всякий, кому захочеться, а особливо для такої справи підібрані люди.

Розділ 10

1

Розкрила Настя «Комсомольську правду», а там на всю сторінку – Сталін і вона з букетом. «Від імені радянської молоді... Знаменита парашутистка Анастасія Стрілецька... Улюбленому Сталіну...»

Чутки по Москві: дівка-то і справді жива-здорова, на всю сторінку мордочку надрукували. Симпатична така собою. Великоока така. З квітами. Радянська молодь квіти збрала, і їй, значить... а вона від імені та за дорученням... від усієї радянської молоді. Прямо товаришеві Сталіну букетище. А теревенили, що розбилася. Це все від Троцького. Вродила ж природа такого брехливого.

Лягають на сталінський стіл оперативні зведення про московські чутки за минулий тиждень. За підписом товариша Маленкова. За підписом товариша Єжова. За підписом Холованова. Ще за чийсь нерозбірливим підписом. Повідомляють незалежні джерела про те, що зареєстровано новий, що не зустрічався раніше, образливий вираз: «Брешеш, як Троцький».

2

- В'язниця у нас особлива. У нас тут вчителі самі най-най. Звідси вони вже ніколи не вийдуть. Тих, хто вчити не хоче, стріляємо. Потроху, знехотя вони нам свої знання і навички передають. У цій камері у мене сидять чотири кращих професіонали: кишеньковий злодій, домушник, ведмежатник і липач.

- Липач?

- Липач. Це той, хто липові ксиви і липові гроші малює.

- А я думала, що радянська влада всіх, хто липові гроші малює, відразу до стінки.

- Це правильно. Влада робітничо-селянська липачів любить не більш за троцькістів. В принципі, троцькіст – той самий липач, тільки на політичному фронті. Радянська влада липачів чавить безжалюбно. Крім найкращих. Найкращі ще послужать справі контролю та світової революції. Без липачів і ведмежатників світова революція не перемаже.

- А ведмежатники хто такі?

- Це ті, які з ведмедами працюють.

- Дресирувальники?

- Ні. Вони з іншими ведмедами працюють. Ведмідь – це сейф. Глянь он на того, розписного.

Це Севастьян Іванович. Ведмежатник.

Заглянула Настя в дірочку: сидять на підлозі четверо, ноги по-турецьки хрестиком, в карти ріжуться. Урки нутром відчувають, що хтось зараз на них в дірочку дивиться, дружельюбно і зухвало посміхаються. Один рукою запрошує: агов, хто там, заходь, в карти перекинемося.

- Це що ж, дозволяється їм у в'язниці в карти грати?

- Розумієш, Жар-пташко, в'язниця у нас особлива. З потураннями. Вони – наші вчителі. Вони і тебе вчити будуть – і кишеньковій справі, і квартирній. Для контролю це потрібні ремесла. А щодо карт... Їх відняти неможливо. Пробував.

Все може Холованов. На будь-якому літаку літати може. З будь-яким парашутом стрибати. З будь-якої зброї стріляти. А тут раптом...

- Зайти в камеру і відняти.

- Заходимо, а карт немає. Обшукуємо камеру. Обшукуємо їх. Роздягаємо догола, все перетрушуємо. Карт немає. Камера порожня, сховати ніде. Однак немає карт. Виходимо. Лиш тільки засув в дверях грюкне, ще замок не замкнули, а вони знову сидять і грають.

Оглянула Настя камеру ще раз. Порожня монастирська келія. Підлога кам'яна. Стіни незламані. На вікні грати – пруті товщі, ніж руки у Холованова. І все. І четверо на підлозі. Морди свої масні на двері спрямували. Милі такі пики. Хитрющі.

3

- Дракон, я придумала, як контроль поліпшити.

- Доповідай.

- Дівчаток у нас цілий монастир. І мордочки у всіх – очей не відірвати. А що коли після проходження курсу у нас в монастирі, після трьох-чотирьох років роботи відправляти їх в провінції і проштовхувати на роботу до відповідальних товаришів: секретарками, телефоністками, друкарками, бібліотекарка, медсестрами в найважливіші урядові санаторії та лікарні, провідницями в урядові поїзди і вагони. Таємниць наших дівчатка не видадуть: вони закони монастирські засвоїли. Зате біля кожного великого начальника буде по кілька наших дівчаток. І так посилати, щоб вони з різних випу-

сків були, щоб одна одну не знали і постачали б інформацію про великих начальників незалежно одна від одної, та ще й одна про одну. Як тобі?

- Розумниця ти. Жар-пташко, тільки невже ти думаєш, що товариш Сталін без тебе до цього не додумався і не впровадив таку систему? Впровадив, ще в 1919 році.

4

Севастіан-ведмежатник синіми картинками розписаний. І на щоках, і на шиї, і на вухах картинки принагідні і написи романтичні. І за вухами. І на долонях. І на кінчиках пальців. І під нігтями.

- Здрастуйте, Севастяне Івановичу.

- Здрастуй, коли не жартуєш.

- Холованов сказав, що ви мене ремеслу вчити будете.

- А чого тут вчити? Береш ведмедя...

Величезний підвал. З усієї Росії сюди колись більшовики сейфів навезли. Всяких типів.

Ключі від них у Холованова. Холованов сейфи замкнув. А у Севастіана-ведмежатника тільки дротинки в руках. Севастяну – відмикати.

- Береш ведмедя, наприклад, цього. Фірма «A. Webble & Co, West Bromwich». Британський.

Що далі робимо? Дістаємо дротинки.

Примружився Севастіан на світло, зігнув дротинку, і в дірочку її. І ще одну. І ще. Покрутив дротинками. Сейф – клац. Повернув Севастіан ручку, сейф і відкрився.

- А це німецький, Крупнівський. Що з ним робимо? Відкриваємо його. Навіщо йому закритому стояти? А це наш рідний, Путиловський. Здоровий. Ой, здоровий. А ми його – трик, і готово.

На одні сейфи Севастян по п'ять хвилин витрачає, на інші – десять. Маленький зелененький крутив двадцять хвилин. А потім знову легко у нього пішло. Деякі і за хвилину відкриває. Йде Севастіан підвалом, тільки замочки клацають. Він їх всі давно знає. І кожен вже по сто разів відкривав.

Вони йому вже, може, і набридли, як старому шкільному вчителю, який на всі завдання давно-давно відповіді знає.

- А тепер сама спробуй.

Залишок ночі Настя сейф розкривала. Пальці подряпала, все дротинки гнула так і с'як. А Севастіан поряд сидить, посміюється.

5

З восьмої ранку у Насті сон. Тільки ж як заснеш? Знущається Севастіан. Не хоче вчити. Не бажає і все тут: ось треба так і так. А як? І Холованову: кого, мовляв, вчитися до мене шлете? Бездарність. Їй показуєш, а вона нічого не розуміє. Проте ж знає кожен – немає поганих учнів і бути не може. Є тільки погані вчителі. І коли учень не розуміє вчителя, значить, не розвинув учитель свій творчий хист так, щоб кожен його розумів.

І немає нічого більш образливого і принизливого, як вісім годин біля путилівського сейфу простояти, тицяючи дротами і цвяшками в замкову щілину. Так Насті прикро, аж сльози з очей. Це вислів такий: «сльози з очей». Прикро Насті, тільки сліз вона йому не покаже. До сліз він її не доведе. Настю і в подушку плакати не примусиш. Вона тільки зубами скрипить. Бігти вісім годин легко, а стояти вісім годин біля сейфа, в безсилій люті дряпаючи його, – катування пекельне.

Холованов посміюється. Одного разу показав Холованов Насті свою слабкість: не знає, як знайти у Севастіана карти, тепер Холованову хочеться, щоб і Настя свою слабкість відчула.

6

- Сідайте, товаришу Холованов. Доповідайте.

- Нова ідея, товаришу Сталін.

- Нова ідея?

- Саме так, товаришу Сталін. Нова ідея.

- Що ж це за нова ідея?

- Один з великих готелів в центрі Москви, краще недалеко від Кремля, треба віддати повністю для обслуговування вищого керівного складу Радянського Союзу. Іноземців в неї не пускати.

- Це вже здійснено, товаришу Холованов. Готель «Москва» служить тільки для обслуговування вищого керівного складу Радянського Союзу, і іноземців в неї не пускають.

- Заборонити чекістам підслуховування телефонних розмов в цьому готелі.

- Заборонено.

- Готель підпорядкувати комендатурі Кремля. І щоб жоден чекіст не смів...

- Готель підпорядкована комендатурі Кремля, і жоден чекіст не сміє.

- Всі номери обладнати підслуховуючими пристроями, все почуте доповідати не в НКВС, а особисто вам.

- Особисто мені доповідають.

- Посилити освітлення готелю в нічний час, щоб москвичі і гості столиці могли готелем милуватися і вдень, і вночі.

- Вона і так добре освітлена. Люди вночі їдуть, милуються.

- Ще сильніше висвітлити. Крім того, провести модернізацію готелю. Поставити нову вентиляційну систему. Щільні важкі штори в усіх номерах замінити на легкі, і щоб не все вікно завішувати, а тільки нижню його частину.

- Ось це дійсно ідея, товаришу Холованов. У вашу голову іноді приходять геніальні ідеї.

Опустив Холованов очі долу. Любив він, коли Сталін хвалить, однак вирішив сам для себе раз і назавжди: Сталіна не обдурювати. Просто тому, що обдурити його не можна. Тому, що неправда все одно впливає. Тому говорив Холованов Сталіну правду. Похвали отримував рідко. Проте голову свою йому поки зберегти вдалося.

Кожен, хто брехав Сталіну, навіть в дрібницях, довго не жив. Тому Холованов, в ноги собі дивлячись, зізнався:

- Це не моя ідея, товаришу Сталін.

- Чия ж?

- У нас в контролі працює одна дівчина. Ви її знаєте. Парашутистка.

- Стрілецька?

- Вона.

- Де вона?

- Зараз вона у вашій приймальні. Я її про всяк випадок захопив.

- Кличте.

7

Сидить Настя в приймальні. Особистий секретар Сталіна товариш Поскрьобишев папери в акуратні стоси складає. Ковзнув один папірець – прямо Насті під ноги.

Закрила Настя очі рукою: я вашими секретами не цікавлюся.

- Це не секрети, – Поскрьобишев сміється. – Це товариш Сталін іноді на нарадах сидить і на папері чортиків малює, а мені ці папери збирати і спалювати.

- Як спалювати? – Похолола Настя. – В музей!

- Це ж не картини. Просто сидить людина, замислившись, і машинально на листочку креслить.

- Все одно в музей! – Подивилася Настя на листочок, Поскрьобишеву віддаючи, і хвиля розчарування вдарила її: це для музею явно не годиться. Весь листочок змальований вовками та чортенятами. Тільки малюнки ці аж ніяк не божественні, не порівняти ні з Рафаелем, ні з Рембрандтом. І таємно зізналася Настя сама собі: Сталін малює погано. Навіть гірше, ніж Пабло Пікассо.

Розчинилася тут двері в сталінський кабінет:

- Заходьте.

Увійшла.

- Товаришу Стрілецька, ваші пропозиції щодо готелю цікаві. Проте майже все, що ви пропонуєте, мною вже здійснене. Знати про все це ви не могли.

- Товаришу Сталін, логіка нас веде одним шляхом.

- Однак ви цим шляхом пішли далі, ніж я. Розкажіть про штори, вентиляцію та освітлення.

- Товаришу Сталін, підслуховування – справа хороша, та набагато важливіше бачити вирази обличчя, міміку. Іноді хитруни здогадуються, що їх можуть підслуховувати і знаками вказують співрозмовнику на необхідність мовчати. Важливо бачити ці сигнали. Важливо знати, що між двома людьми є щось таке, що треба приховувати. Взагалі зорове спостереження за людиною в ситуації, коли вона цього спостереження не передбачає, дає більше, ніж будь-яке підслуховування. Нова вентиляційна система в готелі «Москва» буде мати потужні труби для підводу і відводу повітря. Щоб приємно дихалося. Вентиляційна система скоротить корисний об'єм будівлі, однак дозволить нашим людям вільно переміщатися вентиляційними шахтами і оглядати номери через вентиляційні решітки. Для того, щоб візуальний контроль можна було здійснювати і вночі, необхідно всі важкі фіранки з вікон зняти, замінивши їх легкими напівпрозорими. Вікна в «Москві» широченні, потрібно лише зовні їх добре освітлювати всю ніч, тоді кімнати будуть добре проглядатися цілодобово.

- Коли лінія логічних міркувань привела і мене, і вас до одних і тих же висновків, отже, і великий керівник може до цього ж дійти.

- Хтось здогадається і буде обережний. Хтось не здогадається. У готелі «Москва» сотні номерів, за 365 днів в році можна про дещо цікаве дізнатися. І коли хтось із великих керівників передбачає, що його підслуховують, то припустити, що ще і підглядають, важко.

- Добре. Товаришу Холованов, потрібно терміново в Америці замовити кращих фахівців з вентиляційних систем.

- Цим питанням я вже займаюся.

- Потрібно такі вентиляційні системи створити, щоб при русі по ним наших людей не було б гуркоту.

- Це справа техніки, товаришу Сталін.

- І щоб звук з одного номера по трубах не передавався б в інший номер.

- Все передбачимо, товаришу Сталін.

- І так треба зробити, щоб ці американці потім не розп'якали наш секрет.

- Я про це подбаю, товаришу Сталін.

- Тільки ж як змусити найвищих керівників при відвідуванні Москви зупинитися саме в готелі «Москва»? Коли це їм запропонуємо ми, вони насторожаться. А без припису вони можуть зупинитися на дачах і в квартирах своїх друзів, в інших готелях. В найгіршому разі, у кожного з них є свій власний вагон або навіть поїзд зі спальнями, ванними кімнатами, бібліотеками, ресторанами і всім необхідним для життя. Ми обладнаємо готель, а вони в ньому зупиняться не будуть. Ось про це ви і не подумали.

Подивилася Настя Жар-пташка в тигрові очі вождя народів і тихо заперечила:

- Про це я подумала.

Поки товариш Сталін Холованову виразний погляд дарував, Настя чомусь Севастіана згадала. І його карти. Як обшук в камері йде? Відкривають камеру. Обшукують чотирьох. Змушують роздягнутися. Обшукують одяг ще раз. Оглядають голих. Змушують відійти до стіни. Обшукують всю камеру, починаючи від дверей за годинниковою стрілкою, потім знову обшукують одяг, потім знову оглядають голих, потім камеру обшукують від дверей проти годинникової стрілки. А що не обшукують?

Правильно! Хотіла Настя від радості закричати, тільки згадала, що в кабінеті Сталіна сидить і обговорюють вони зовсім інше питання.

- Про це я подумала, товаришу Сталін. Готелю потрібно зробити рекламу.

- Ми – комуністи, ми рекламою не займаємося.

- Ми зробимо рекламу не пряму, а посередню. Найкраща стратегія – стратегія непрямих дій: коли ми хочемо знищити Німеччину, ми маємо завдати удару не по Німеччині, а по Румунії. Саме так необхідно діяти і в області реклами. Глупством буде оголосити, що готель «Москва» – найкращий у світі. Це атака в лоб. Вона успішної бути не може. Ми підемо іншим шляхом. Ми зробимо так, щоб в усі найбільш пам'ятні миттєвості життя зображення готелю «Москва» знаходилося перед очима кожного нашого керівника...

- Не робіть паузу, товаришу Стрілецька, я заінтригований в достатній мірі.

- Найважливіші, найбільш пам'ятні моменти життя людини відзначаються випивкою. Треба випустити новий хороший сорт горілки спеціально для вищого керівництва і помістити зображення готелю «Москва» на етикетку горілкової пляшки. Сталося щось важливе в житті керівника – він п'є горілку, а зображення готелю «Москва» – перед ним. Цей образ проникає глибоко в підсвідомість, особливо в моменти сп'яніння і засинання: механізм запам'ятовування ще працює, а от механізм логічного осмислення вже відключився. Тому потрібний нам образ вкарбується в мозок людини окрім логіки, поза нею і всупереч їй. Потім керівний товариш згадає кращі моменти свого життя, і одночасно виникає цей образ. Професор Павлов такі досліди на собаках ставив. Так ось ми методом Павлова контури готелю «Москва» вкарбуємо в свідомість і підсвідомість відповідальних товаришів. Як павловським псам. Щоб тягнуло їх до цього готелю, ніби в кращі моменти свого минулого.

- Добре, однак етикетка вийде дивною. Символами Москви є кремлівські вежі, собор Василя Блаженного, символом може бути Великий театр, а зобразити на етикетці просто один готель, один з багатьох... Це здасться підозрілим і дивним.

- Дивним це здасться тільки спочатку. Через тиждень до нової етикетки всі звикнуть.

- А як же ми цю нову горілку назвемо? Готель називається «Москва». Знаходиться в самому центрі Москви, однак ж горілка «Московська» вже є.

- Може, назвемо «Столичною»?

Розділ 11

1

Росія в п'ятні.

Та світанок вже все помітніший. «Главспецремстрой-12» – на запасній колії. Праворуч – порожнеча. Ліворуч – порожнеча. Спецпроводник Сей Сеїч спить. Він завершив свій трудовий день. Настя і Холованов не сплять. Через годину підійде маневровий паровоз з однією платформою. На платформі звичайний вантаж – ящики з котушками тонкого сталевго дроту. Тонкий дріт, але багато його. Ящики непад'ємні. Тому на поїздах тресту «Главспецремстрой» є особливі підйомні механізми: одні ящики прийняти, інші повернути. Раз в тиждень в ніч з п'ятниці на суботу на роз'їзд 913-й кілометр подають вагон сталевго дроту. Малими струмочками стікаються котушечки з районів, перетворюючись в потоки на обласних збірних пунктах. Ці невидимі сторонньому оку потоки зливаються в могутню інформаційну річку, яка наповнює бездонний океан знання.

Роз'їзд 913-й кілометр – збірний пункт інформації для району Середнього Поволжя та Уралу. А на якихось інших полустанках і роз'їздах зараз приймають такі ж ящики з котушками.

Приймати вантаж, перевантажувати – не Настина справа. Для цього особливі люди є. Робота чергового спецкур'єру – бути поряд з вантажем. У разі ускладнень негайно повідомити умовним радіосигналом, що вантаж в небезпеці. А куди повідомити?

Повідомити – куди слід. Кожному, хто спробує захопити вантаж, треба просто пред'явити повноваження і сказати: зателефонуйте ось за таким телефоном. Дядько на тому кінці дроту вміє пояснювати коротко й дохідливо. В крайньому випадку від електровоза до платформи з ящиками прокладений під вагонами потужний електричний кабель: тільки на кнопчку натиснути, і розмагнітяться всі котушки. І стануть звичайним сталевим дротом. Крім усього (це на крайній випадок) у Сей Сеїча в купе в особливій шафі – п'ять автоматів Томпсона. Тих самих, з якими американські гангстери з Чикаго люблять з'являтися на людях.

Проте зараз вантажеві ніщо не загрожує. І вантажу того ще немає. Стоїть «Главспецремстрой» у темряві. За вікном підкови вартового по камінцях хрумтять.

А Холованов з Настею чекають всередині.

- Ти все зрозуміла?

- Все.

- Наступного разу я з тобою не поїду. Таку роботу ти і сама можеш робити.

- Так, звичайно.

- Тепер я тобі розповім, куди нас сьогодні занесла доля. Тобі такі речі знати треба. Тут зовсім поруч Волга. Попереду міст. Там, на лівому березі Волги, – Куйбишев. А тут, на правому, на північ від нашого роз'їзду, – Жигулівські гори. Між Жигулями і Куйбишева поперек Волги зводиться гребля найпотужнішої в світі Куйбишевської ГЕС. У Жигулівських горах за наказом товариша Сталіна починаючи з лютого 1933 року триває будівництво підземного міста. Велика визвольна війна не за горами. Зараз у складі Радянського Союзу одинадцять республік, років через п'ять їх буде тридцять-сорок. Ця кількість буде зростати. Москва так і залишиться офіційною столицею Радянського Союзу, проте управляти мільйонами військ і величезною країною з сотнями мільйонів населення, яка все розростається, краще з нікому не відомого, недоступного і неприступного центру, який спеціально створюється саме для такої мети.

2

- Дракон, у нас неправильна організація праці.

- Ти, Настуся, зовсім недавно працюєш, а вже нас вчити збираєшся?

- Не тільки вчити, а й налаштована ламати всю систему обробки інформації і вводити нову.

Мені на всіх цих діячів з НКВС одна велика стінка потрібна.

- Всіх перестріляти?

- Ні. Повісити... На стінку мені треба всі фотографії повісити.

- Немає в мене в монастирі вільних стінок. Всі зайняті.

- Навіть не так. Мені потрібна зала. Не те щоб велика, проте пристойна.

- Маленькі келії є. А вільної зали немає. Всі заставлені апаратурою або забиті документами.

- Тільки ж мені потрібно.

- Радий би, однак допомогти не можу. Вільних приміщень немає.

- Тоді я змушена звернутися до вищого начальника. Хто у нас вищий? Товариш Сталін. Коли його можна побачити?

- Хоч завтра. Моя бригада в охороні працює. Їдемо на циркову виставу. Приборкання диких звірів. Звірі можуть сказитися і кинутися на приборкувача, наша робота приборкувача захистити. Коли бажаєш, включу тебе в групу забезпечення.

- А хто приборкувач?

- Сталін. Хто ж ще?

3

Багато чого спецкур'єр ЦК зобов'язаний вміти. Головне – збір інформації і її обробка. Тільки буває аврал, і подається команда: «На виїзд!» Звучить тривожно і романтично, ніби як «Варта! До зброї!».

Був час, на квітах Настя працювала, а сьогодні інші обов'язки. Сьогодні – вода.

У кременівському ательє підігнали на Настю коротке темно-синє плаття з білим комірцем, з білими мереживними манжетами, з білим же фартушком. Оглянула себе в дзеркалі – сподобалося. Тільки куди «Люгер» дівати? На пояс не повісиш, порушиться гармонія. Тому пістолет у Сей Сеїча в сумці.

Сей Сеїч – головний відповідальний за воду. Вода у нього в особливому термосі. Сидить Сей Сеїч за лаштунками. Термос трилітровий, поруч і сумка. У сумці – Настин «Люгер» і ще щось. Завдання Сей Сеїча – стежити, аби ніхто до термосу не наблизився і не сипонув би чого. Всипати, правда, неможливо – термос на замку цифровому. Воду з термоса через кран можна наливати. Для води дві склянки. Товариш Сталін буде сидіти в президії, а Настя йому на срібній таці склянку з водою піднесе. Лиш тільки товариш Сталін відіп'є половину, Настя йому другий стакан піднесе, а перший забере.

Ось така робота. З-за лаштунків Настя за склянкою стежити буде. І Сей Сеїч – також. На весь день нарада, і потрібно зі сталінської склянки очей не зводити. Треба стежити, щоб товаришу Сталіну склянку не підмінили, щоб в стакан чогось не сипонули. З-за лаштунків і всю залу видно. І в залу Настя буде дивитися. І Сей Сеїч. Мало що! Коли що – у Сей Сеїча сумка з собою. У сумці, крім Настиного «Люгера», ще дещо.

Зрозуміло, не одна Настя в залу дивитися буде. І не один Сей Сеїч. Багато в залу будуть дивитися. Ось хоча б Люська Сироїжка. Люська в таке ж синє плаття вбрана. Також в фартушку, також з манжетами, комірцем, також зі срібним підносом. Люська іншим вождям склянки підносити буде. Люська від заздрощів згорає: Насті довірили склянки товариша Сталіна, а їй не довірили.

4

Все у нас з розумом зроблено.

Так влаштована сцена, що з-за лаштунків весь зал проглядається. Дивиться Настя.

Розсідаються відповідальні товариші, перемовляються, гул в залі стриманий.

Розсілися. Замовкли. Дивиться Настя в зал через секретне віконечко: знайомі всі обличчя. У неї всі ці товариші на стінці висять, кнопочками пришпилені: заступники наркома НКВС, начальники головних управлінь, їх зами і поми, республіканські наркоми НКВС з замами та помами, начальники обласних управлінь НКВД, також з замами та помами. Повний зал, затихлий і напружений.

І раптом вибухнула зала в захопленні. Зайшла в оплесках. Аж під стелею дзвенить. Як на заводі «Серп і молот», тільки гучніше. Настя красчком ока – на сцену. Виходить товариш Сталін, також в долоні плеще. І інші вожді поруч з ним в долоні плещуть.

Сіли. І в залі сіли. Заспокоюються в залі. Затихають. Кивнула Настя Люсьці, і вийшли удвох. За спинами вождів. У Насті один стакан на підносі, у Люськи – дванадцять. Тільки із залу цього не видно. З-за спини товариша Сталіна поставила Настя стакан і негайно Люсьці допомогла інші склянки розставити. Щоб обом так само разом і піти. Щоб не склалося уявлення в залі, що товаришу Сталіну окреме обслуговування.

Склянки так перед вождями ставити треба, щоб не хлюпнути, щоб вождя не облили, щоб робота ця взагалі ніяк увагу залу не відволікала. Завершили швидко. А на трибуні вже товариш Мікоян розповідає, як ворожа агентура худобу в колгоспах труїть, як змови плете, як гайки в верстаті підкидає, як чутки розпускає ворожі, як отруєє колодязі. Розповідає товариш Мікоян, а товариш Єжов в сталінське вухо секрет шепоче. І в залі всі не на товариша Мікояна витріщився, а все більше на губи товариша Єжова. В залі за рухом губ секрет рознюхати хотів би. Тільки ж не вийде. Пильний товариш Єжов, долонею губи прикриває.

Товариш Мікоян – про те, як наймити капіталізму спалюють посіви, як палі мостів підпилюють, як в тунелі на рейки багатотонні брили втягують.

Слухають в залі з пошаною і увагою. Кожен заступник начальника обласного управління і не такі пристрасті розповіді може. І тому слухає. Зрозуміти намагається, куди ж все це хилиться.

Ось куди:

- Розперезався ворог, боятися перестав. Чи не тому перестав, що пильність деяких чекістів притупилася?

Ось воно. Притихнули в залі.

- Чи не тому ворог себе спокійно відчуває, що в безкарності впевнений? Чи не тому...

З глибини зали – кроки. Завмерли в залі. Кожен вперед дивитися зобов'язаний. На товариша Мікояна. На товариша Сталіна. І на товариша Єжова шепочучого. А назад дивитися не смій. Не дозволено головою крутити, не дозволено озиратися, коли промова настільки важлива зі сцени гримить. Такі жахи товариш Мікоян доповідає, що навіть і не віриться.

Важко в промову товариша Мікояна вслухатися. Товариші в залі більше звуки кроків ловлять. Важко щось крім тих кроків чути. Залою з найдальшого кінця в бік сцени хтось не поспішаючи крокує. Розуміє кожен: дурно залою ніхто ходити не стане, коли товариш Мікоян промову вимовляє, коли товариш Сталін її слухає.

Насті через секретне віконечко все видно. Це Холованов залою йде. Спокійно йде. Не поспішає. І двоє в сірому з ним. Товариші в залі на Холованова дивитися не наважуються. Товариші в залі до президії погляди звернули. І кожен плечиком ніби прикривається від кроків. Всі, хто ліворуч від проходу, трохи лівіше подалися. Всі, хто праворуч від проходу, – правіше. Начебто магнітним полем всіх від проходу трохи розсуває.

Холованов до начальника Омського управління НКВС ледь рукою доторкнувся. До майора державної безпеки товариша Хватова. Повернувся товариш Хватов до Холованову тихо, і питання без слів: мене? Холованов йому також ввічливо, без слів, головою кивнув: тебе.

Підвівся товариш Хватов, із зали пішов. Нахильцем. Тихесенько. Аби не рипнути. Аби товаришеві Мікояну, який з трибуни промовляє, не заважати. Щоб тишу не порушити, щоб головою своєю перспективу на президію не затуляти. Видом своїм товариш Хватів вибачається за клопіт.

Пішов із зали. І двоє в сірому за ним.

А Холованов залишився.

Тільки в тінь відійшов. За колону.

5

Дивиться Настя в віконечко. Дивовижний концерт. І на сцені – дивовижний, і в залі – дивовижний. Нескінченну промову придумав товариш Мікоян, а по проході знову Холованов йде і двоє в сірому з ним. І знову силове поле голови від проходу до стін віджимає. Товариш Мікоян – про шкідництво в курівництві, а кроки по килиму наближаються. І знову Холованов чийогось плеча доторкнувся. І оборот голови: мене? Тебе. Кого ж іще? І пішов товариш ворог по килиму навшпиньки.

На вихід.

Товариш Мікоян – про шкідництво на лісоповалі. Зовсім в залі завмерли. Це не в брову, це – в око. Тільки сказав, що в таборах ліс не так валять, а вже двоє в сірому взяли за плече начальника управління Амурських лісоповальних таборів: пройдемо. Дивиться Настя в залу, зміни зазначає: чим більше ворогів із зали виводять, тим завзятіше зал оратору аплодує. Доречно і не доречно. І вигуки: «Великому Сталіну – слава!» То один схопиться з місця, то інший: «Слава великому Сталіну!»

Та не чує товариш Сталін вигуків цих. Товариш Сталін промову слухає. Товариш Сталін весь з уваги витканий, з уваги виіплений. Начебто не про нього кричать. Розповзається істерика залою, а йому й байдуже. Він навіть не помічає, як його люблять, як за нього готові життя класти на вівтар батьківщини.

Важко Насті зрозуміти сталінську тактику. Дивиться Настя в віконечко потаємне, одного до тям взяти не може: чому товариш Сталін Холованова на таку справу пустив? Така практика суперечить теорії людодства. Коли по науці все робити, так не Холованова на цю справу ставити, а самих чекістів. Нехай самі один одного заарештовують, нехай самі один одного катують, нехай самі один одного в потилиці стріляють. Щоб інстинкт людодства не притупляється. Щоб не вірив ніхто нікому. Щоб кожен всіх інших боявся.

І ненавидів.

З іншого боку, хіба чекісти Єжова мало винищують один одного? Ні, інстинкт людодства не притупився. Просто товариш Сталін різні прийоми застосовує. Товариш Сталін кидає супротивників як хороший самбіст – і лівим захватом, і правим. Товариш Сталін, як хороший самбіст, не повторюється.

Товариш Сталін, як хороший самбіст, в будь-який момент непередбачуваний. Найбільше людина боїться невизначеності. Ось вона, невизначеність. Залою в блискучих чоботях ходить.

Тут Жар-пташка зрозуміла, що тримати всіх цих товаришів під контролем можна лише страхом. Кожного дня змушений товариш Сталін владу свою чекістам демонструвати, кожного дня її доводити.

І ще: потрібно Сталіну зробити Холованова ворогом всіх чекістів. Щоб всі до останнього чекіста Холованова персонально ненавиділи і персонально боялися.

Щоб домовитися із Холовановим не могли.

Так що не відступає товариш Сталін від теорії людодства.

Ні на крок.

6

Завершив товариш Мікоян промову. Закликав чекістів вчитися пролетарської пильності у товариша Єжова так, як товариш Єжов вчиться у товариша Сталіна.

Загримотіла зала оплесками бурно, начебто блискавка небо розколола, начебто врізалася в дуб шестисотлітній, переламавши його навпіл.

Замруж очі і почувеш, як ще одне могутнє дерево страшним ударом розтрощило на шмати деревні. Гримить зала бурними оплесками, нібито блискавки гай дубовий в тріски ламають. Настя на стелю дивиться: коли в резонанс потрапити, обвалиться стеля. Це з курсу елементарної фізики відомо. Треба буде Холованову підказати, де небезпека. А то наступного разу впаде стеля зі стінами і балконами. Доплещемося.

Відгриміло в залі. І пішли виступаючі з трибуни мудрість сталінську вихваляти. І пішли виступаючі закликати до терору нещадного, до винищення ворогів, як би майстерно вони не маскувалися, під якими б личинами не ховалися. Плеще зала виступаючим. Схвалює. Вимагає зала: Смерті! Смерті! Смерті!

Смерті, товариші, бажаєте?

Це можна. Це будь ласка. Це скільки завгодно. Ось вам, коли так вже хочеться: знову Холованов йде. Не поспішає. В задніх рядах, які він пройшов, – полегшення. Обличчя в задніх рядах такі, немов ніс кожен по п'ять мішків цементу, аж ось скинули їх і присіли під стінкою: очі до неба, язики назовні, на губах посмішка дурного щастя.

Чим більше рядів проходить Холованов, тим більше розслаблення в задніх рядах, тим більше напруги в передніх.

Та ось пройшов Холованов всі ряди і сходишками – на сцену. Завмерла президія. Тільки що на сцені весело було, тут на сцені ніби й не помічали, що там, внизу, відбувається. Пожвавилися товариші в президії, коміри поправляють, зачіски. Так новобранці поводяться під поглядом лютого старшини. Тільки товариш Сталін незворушний. Тільки товариш Сталін виступ слухає, головою похитуючи, чи то схвалюючи промовця, чи то не погоджуючись з ним.

Оглянув Холованов президію. У товариша Єжова очі бігають, рукам товариш Єжов місця знайти не може: кишені свої на грудях обмацує, комір перевіряє, чи ж застебнутий. Тільки зараз в сталінське вухо щепетав, а тут щелепа здригнулася і відвалилася. І товариш Мікоян неспокійний. Товариш Мікоян – в краватці. Так ось – за краватку себе, за комір сорочки: начебто все застебнуте, начебто краватка зав'язана, от тільки ледь тисне.

Не став Холованов Єжова брати. І на Мікояна сьогодні наказу не було. Пішов Холованов до трибуни, і промовця за плече: пройдемо...

7

Після наради вищого керівного складу НКВС – банкет. У Великому Кремлівському палаці.

Слух кремлівськими коридорами: товариш Сталін наказав придумати якусь нову горілку. Горілка абсолютно особлива, тільки для керівників. Кажуть, називається горілка «Москва-столиця» або «Москва – столиця СРСР». Або просто «Столиця СРСР». Кажуть, незрівнянного смаку.

Кортить керівному складу спробувати. Після такої наради кожному керівнику напитися хочеться. Все одно, буде горілка називатися «Столиця СРСР» або просто «Столиця». Радісно кожному, що пронесло сьогодні. Може статися, і завтра пронесе. І приємно кожному, що товариш Сталін турботу проявляє. Ворогів прибирає владною рукою, тією ж рукою вірних йому людей шанує. Чи ж погано: наказав для керівного складу спеціальну горілку придумати.

Після офіційного банкету в Кремлі – неофіційний. Цей вже готується в готелі «Москва». Чим зручно? Тим, що, повпивавшись, йти нікуди не потрібно. Треба тільки на правому чоботі попередньо крейдою номер кімнати написати. А вже там до кімнати дотягнуть. Спецлакеїв для того три-

мають, щоб керівників по номерах розтягували. Здогадуються керівники, що прослуховує Сталін готель «Москва» від фундаментів і підвалів до самих дахів. Нап'єшся – ляпнеш зайвого.

Тільки ж як після такої наради не напиться? Як не напиться, коли саме там, на неофіційному банкеті, і дадуть цієї самої горілки покуштувати?

Ще чутка. Непідтверджена. Кажуть знаючі люди, що горілка ця буде випускатися з різними етикетками. Коли в Кремлі банкет, значить, подавати будуть з етикетками, на яких вежі кремлівські, коли в ресторані Річкового вокзалу в Хімках – значить, з етикетками, на яких Річковий вокзал. Проте ці етикетки поки не надрукували. А ось сьогодні – продовження банкету в готелі «Москва», так подадуть цю саму горілку з етикетками, на яких цей сама готель «Москва».

Важко в таке віриться. Побудували чекісти Біломорканал і канал Москва-Волга, і стала Москва портом трьох морів: Балтійського, Білого і Каспійського. Коли побудують чекісти канал Волга-Дон, стане Москва портом п'яти морів, Азовське і Чорне додадуться. Тому можна було б помістити на етикетку силует московського Річкового вокзалу. Як символ Москви – центру чекістських каналів. Але ж поміщати на етикетку силует готелю «Москва»? Не віриться. Не може бути такого. Яку тільки нісенітницю бездіяльний мозок не вигадас.

12 Глава

I

Практична цінність будь-якої суми знань зростає тисячкратно в разі, коли відомості систематизовані – простіше кажучи, розкладені по полицках. Дмитро Іванович Менделєєв, наприклад, багато років з великими труднощами намагався створити єдину класифікацію всіх хімічних елементів, логічно пов'язати в одній системі всі їхні властивості. Він шукав закономірність, яка дозволила б для кожного елемента знайти правильну, йому одному відповідну полицку. Закономірність знайшов. В результаті відкрив періодичний закон хімічних елементів – один з фундаментальних законів світобудови. Всі ферруми, аргентуми, ауруми і плюмбуми Менделєєв не тільки розклав по відповідним полицках, а й розкрив помилки попередників: яка, кажете, у берилію атомний вага? Щось він в мою таблицю не вписується. Нумо, перерахуйте. Перерахували – шапки зняли: має рацію Менделєєв, а мудрі попередники наковбасили. Дев'ять хімічних елементів не вкладалися в таблицю Менделєєва, а все тому, що їхні властивості були визначені невірно. Перерахували, перевірили, після того все зійшлося як в балансі у тямущого бухгалтера.

Так це не все. Розклав Менделєєв всі відомі йому елементи, немов мозаїку, а у нього в таблиці зяють якісь дивні порожнечі. Чогось не вистачає. Чому? Та тому, що ряд елементів поки не відкритий, науці ще не відомий.

Зрозумівши логіку, Менделєєв зумів обчислити існування одинадцяти невідомих науці, ще не відкритих хімічних елементів і точно описати їх властивості. Всі його передбачення збулися. Чотири з передбачених елементів були відкриті за життя великого мислителя, ще дев'ять – після його смерті, причому деякі з них – через десятки років.

У чому ж коріння геніальності? Чи не в тому, що був Діма Менделєєв у своєї мами Марії Дмитрівни сімнадцятою дитиною? Ех, були ж часи! Сім'ї росіяни були міцними та плідними. А що зараз? Народить російська жінка 10-12 дітей і вважає, що борг перед Батьківщиною виконала, що цього достатньо. А коли б не лінувалася, не заспокоювалася на досягнутому, то, дивись, який-небудь сімнадцятий за рахунком генієм вродиться, на кшталт Дмитра Івановича.

Настя Стрілецька зовсім не сімнадцята дитина в родині. З Менделєєвим її ріднить не це, а чітке усвідомлення простого факту: потрібні полицки. Багато-багато. Матеріалів в Інституті світової революції зібрано з надлишком. І все нові йдуть короткими шифровками, розгорнутими звітами, котушками сталевого намагніченою дроту, портфелями, ящиками, вагонами. Однак коефіцієнт вилучення корисних зерняток з відвалів отриманої інформації мізерно малий. Малий тому, що добування вважається чимось більш важливим в порівнянні з обробкою. Цим грішать багато розвідок світу: добуваючі офіцери вважаються романтичними героями, аналітики – протирачами штанів. Хоча справжніми героями у всіх найбільших зверненнях розвідувальних служб в усі часи були саме аналітики.

Однак для того, щоб аналітик міг зробити подвиг, йому потрібно створити умови для роботи. Тихий куточок йому так само необхідний, як Менделєєву – хімічна лабораторія. Аналітику ніяк не обійтися без такого місця, в якому його ніхто б не відволікав від роздумів, в якому він міг би розвісити на стінах свої карти і схеми, за розкласти на столах графіки і розрахунки. Аналітику не обійтися без трілітрового кавника, як Менделєєву – без спиртівки, пробірок, реторт і точних ваг. Але перш за все аналітику потрібні полицки. Бажано в окремому приміщенні. Та у Холованова вільних приміщень для Насті немає. Тому і вирішила Настя звернутися до того, хто стоїть над Холовановим. До Сталіна.

Нараду чекістів було зібрано за наказом Сталіна. Сталін – головний, вірніше, єдиний глядач цього хвилюючого дійства. Настя напросилася в забезпечення безпеки заради того, щоб отримати можливість задати питання Сталіну особисто.

І ось нарада завершилася. Коридор, по якому Сталін буде йти, вона вирахувала заздалегідь. У самій будівлі – три кільця охорони. Настя була в центрі найважливішого, центрального, тому в цей коридор мала доступ.

І ось дочекалася. По коридору – двоє, Сталін і Холованов. Проходять мимо, уваги на неї не звертаючи. Перехопило подих. Глянула вона на Сталіна, потім собі під ноги. І поставити запитання не наважилася. Блюдо своє срібне до грудей притиснула. Це рефлекс. Це – мимовільна реакція психіки: блюдо – немов захист від якоїсь загрози, від неясної, загрозливої бід.

Пройшли вони мимо, тільки тут Настя і зважилася:

- Товаришу Сталін...

Сталін зупинився, але голови не повернув.

- Дозвольте звернутися.

- Дозволю, – не обертаючись, відповів Сталін.

- Товаришу Сталін, я хочу, щоб в монастирі для мене була виділена зала. Не те щоб велика, однак пристойна.

- Товаришу Сталін, маленькі келії є. Вільної зали в монастирі немає. Всі зайняті апаратурою та документами, – в тут ж мить перебив Настю Холованов.

Сталін, як і раніше не обертаючись, пішов далі, кажучи ніби сам собі, не слухаючи заперечень:

- Виділити залу. Не те щоб велику, однак пристойну.

2

Зняла Настя фартушок, затигнулася портупесею, перевірила пістолет на боці.

Шкода, модернізація «Москви» тільки починається. Шкода. Після такої наради переп'юються чекісти. Саме час не тільки їх послухати, а й подивитися за ними. Накинула Настя шкіряну куртку – і в темний коридор. У похмуру кімнату, до стінки, яка відкривається сама. Спустилися на станцію «Кремлівська». Там чекають. «Главспецремстрой-12» – в готовності. Тільки зайвий вагон доданий. Здогадується Настя: це вагонзак. Всіх, кого заарештували сьогодні, Холованов з собою везе. Професору Перзєєву на допит. Хитрий Перзєєв: сам нікого не б'є, сил не витрачає, а тільки співчуває: «Не хочете говорити? Доведеться вас віддати недобрим людям...»

3

Стукотить колесами «Главспецремстрой»: до-до-му, до-до-му, до-до-му. Вагон сьогодні повний. Дівчата повертаються з забезпечення наради вищого керівного складу НКВС. Коли б жили в Москві, коли б мали тата і маму, коли б мали сусідів і друзів, то кожна можна було вистежити, вичити, підстерегти, підкупити, залякати. Однак не можна дівчаток вистежити, не можна підстерегти, не можна підкупити, не можна залякати. Не можна тому, що самому товаришеві Єжову не дано нічого знати про сталінських дівчаток.

Підійшла нарада до обіду, тут вони і з'являються зграйкою, обслуговують делегатів жваво, весело, і зникають всі разом. Ніби крізь землю. Щоразу різні з'являються. Начебто у Сталіна їх полк цілий. Можливо, особливо перевірених Сталін з якого текстильного комбінату привозить? Або студентки з якогось інституту?

Завершили роботу – і всі разом зникли. Не встежиш. Можливо, в метро спустилися? Можливо, у них свій вихід є на «Площі Революції» або на «Площі Свердлова»? Або їх машинами закритими з Кремля вивозять? Ставив людей товариш Єжов до станцій метро, спостерігали за всіма воротами кремлівськими до великих нарад і після. Незрозуміло, звідки дівчата беруться, куди пропадають. В Московський метрополітен імені товариша Кагановича пізно ввечері, після того, як всі станції закриваються, не поткнешся. Московський метрополітен підпорядковується незрозуміло кому. Навіть товаришеві Єжову незрозуміло. І ворогів у Московському метрополітені товаришеві Єжову відшукувати не дозволено. І охороняється метрополітен особливим відділенням міліції, який комусь підкоряється, та хіба збагнеш, кому саме? Ясно тільки, що господар метро – дядько владний і жорстокий. Так що пхати носа в справи Московського метрополітену не рекомендується. Купіть квиток і їдьте куди треба. І не озирайтеся. Перед закриттям – не затримуйтеся.

Виходить, що нікому ремонтні потяги в нічному метро розглядати. І тому мчить «Главспецремстрой» ніким не помічений. Виринається з підземелля, пре в темряву.

З свистом.

4

Зала двосвітна. Тобто вікна з одного боку і з іншого. Порожня зала. Вигадливі рами залізні. В рамах – скло багатобарвне. Из зали виносять останні ящики з апаратурою. Робітники втягують величезне різьблене дубове крісло. Холованов Настю заводить, жестом показує: ось те, що просила. В сенсі: отримай і розпишись.

Стіна на північ – глуха. Стіна на південь – майже глуха: одні в ній лише двері залізні. Зате на схід – три вікна. І на захід – три. Вікна в три людські зрости. І не простих три зрости, а вище середнього.

Наказав товариш Сталін Настю більше на звуковому контролі не тримати: слухати, що люди балакають, будь-хто може. Наказав товариш Сталін поставити Настю на аналітичну роботу. І створити умови.

Коли товариш Сталін наказав, то Холованову зосталося тільки витягнутися, клацнути закаблукми полірованих чобіт і відповісти чітко: «Єсть створити умови».

Що за умови? Стіни і простінки опорядити корковими плитами. Де взяти? Це Холованову турбота. Згадав Холованов наголос сталінський на слові «забезпечити» і нічого не сказав. Раз наказано, значить, буде забезпечено.

Коркові плити розміром два фути на два, товщиною в два дюйми продає британська фірма «Еркол». Контори, заводи і склади цієї фірми – біля Редінга. Це між Лондоном і Бристолем. Зганяти літак до Лондона і привезти. Чи ж довго?

Скрипнув Холованов зубами, однак літак зганяв. Привіз. Обклеїли стіни. Сподобалося Насті. Схвалила. Що в цьому залі раніше було? Може, іконописна майстерня, і тому вікна такі великі. А може, ще щось. Зал саме такий, про який всякий, зайнятий аналітичним працею, мріяти зобов'язаний. Двері старовинні залізні сучасними сталевими замінили. І приладнали табличку: «Вхід заборонено»

І уточнення:

«Вхід дозволений:

1. Тов. Холованову.
2. Професору тов. Перзеєву.
3. Тов. Стрілецькій ».

Перзеєв – професор-психолог. Працює в монастирських підвалах. Йому і Холованову дозволений доступ у велику світлу кімнату, яка відтепер іменується Залою Жар-пташки. Господиня тут – Настуся. Вони – відвідувачі, вона – постійний працівник.

Насамперед, до того як зал засекретили, наказала Настя піч-буржуйку поставити. Ченці без опалення жили, і вона могла б, однак з вогником, з легким запахом диму, з тріском соснових смолистих полінець краще. І ще наказала Настя, щоб з трапезної монастирської принесли довгі широкі дубові столи. Їм років по двісті. Ніжки різьблені. Так встановили, щоб не хиталися. Намертво підігнали, начебто столи з підлогою з одного каменю вирубані. Не ворухнуться.

Ось і всі умови для роботи. Настя – не вередлива.

У кутку біля печі чавунної поставила Настя собі крісло дубове різьблене. Не крісло – трон. Спинка метра два заввишки, вся чортенятами і лев'ячими мордами порізана. Закрилася Настя, розпала губку, села на трон і задумалася: з чого починати?

5

- Товариші дівчата, сьогодні перед вами виступить наш дорогий професор Перзеєв. Ми кожен день працюємо поруч з цією непересічною людиною, забуваючи, що він – один з найбільших знавців психології взагалі та психології людодійства зокрема.

Плеснули в долоні дівчата. Підвівся Перзеєв, сонце у вікні загородив.

- Товариші дівчата, теорія людодійства – це найцікавіша наука...

- А марксизм-ленінізм?

- Гм. Це, звичайно, так. Гм... Так. Правильно. Я б сказав так: марксизм-ленінізм – поза конкуренцією. Марксизм-ленінізм підноситься над усіма науками і, звичайно, є найцікавішою наукою, а вже відразу за марксизмом йде людодійство.

Схвалили дівчата Перзеєва: такого не виб'єш із сідла.

- Отже, хто ж такий людоджер? Людоджер – це звичайнісінька людина, якій дуже хочеться їсти. Всі ми з вами людоджери, тільки у всіх нас сьогодні був смачний сніданок, і всі ми ситі. Проте лиш тільки... Одним словом, людодійство – найцікавіша в світі наука тому, що вивчає психологію людини, яка перетворився на звіра. Особливий інтерес представляє для науки саме переломний момент, саме грань, яка розділяє існування людське і існування скотиняче. Перетворення людей у скотів відбувається надзвичайно швидко. Не забувайте – на нас всього лише шість тисяч років цивілізації легеньким нашаруванням лежать, а коли пошкребти, то під цим нашаруванням виявляться сто мільйонів років безпросвітнього звірства. Кожну людину в це звірство знову тягне, та не кожен зізнається, що тягне. І не тільки психіка тягне нас в безодню звірства – трапляються ситуації, коли треба або здохнути, або жерти ближнього. Навіть не так: жерти ближнього, або ближній зжере тебе. Втрачати нічого, і сильний пожирає слабшого. Ставши одного разу людоджером, людина зазвичай до кінця життя ним залишається, хоча і намагається це приховати. Це як вбивство: один раз убив, інший, а потім як втягнешся! В людодійство втягуються швидше, ніж в звичайне вбивство. Людодійство – сильніший наркотик, ніж вбивство без пожирання трупа. У людодійство людина втягується відразу після першого акту, рідко – після другого. Назавжди. Коли після першого акту людодійства у людини потім завжди буде достатньо їжі, то і тоді вона таємно або явно людоджером залишається. Вона може практикувати людодійство активно або тільки мріяти про нього, та це справи не змінює: вона людоджер. Втім, як і всі ми. Радянська наука, як найбільш передова в світі, має унікальний досвід вивчення причин, умов,

процесів і наслідків людодства. Наша наука мала абсолютно безпрецедентні можливості всебічного вивчення феномена масового людодства, особливо в 1919 і 1920 роках, а також в 1932-му і особливо – в 1933-му. О! Наша наука повністю використовувала можливості, які їй представилися...

- І ви, професоре, – не витримала Настя, – самі бачили живих людоджерів?

Розсміялися всі. І професор розсміявся:

- Тільки в підвалі під дзвіницею я сімдесят шість людоджерів тримаю. Для експериментів.

6

Все в світі починається з організації.

У кожній справі необхідно якусь систему придумати, шкалу цінностей, якісь координати винайти, в які факти і цифри можна укладати і порівнювати.

Довго Настя на стіну дивилася, а потім поставила драбинку і фотографію клієнта головного, Миколи Івановича Єжова, кнопками пришпилила. Фотографія тридцять на двадцять чотири. Корок для того, щоб портрети і папірці легко кнопками пришпилити.

Микола Іванович Єжов – точка відліку. Микола Іванович Єжов – найближчий друг товариша Сталіна, отже – головний ворог. Миколі Івановичу Єжову довірена безпека країни, уряду і товариша Сталіна особисто. І коли так, то товариш Єжов – найнебезпечніша людина.

Відійшла Настя, голову схилила, на свою роботу милується: стіна в чотири людські зрости і ширини відповідної. Вся стіна тепер м'яка і пахуча: від коркових панелей запах дивовижний. До запаморочення. Плити коркові просочують чимось збудливо-дурманним.

На стіні зі збудливим запахом – один портрет на чотирьох кнопках: молоденький шеф НКВС, на петлицях зірки, ніби у маршала. Під фотографією Настя найкоротшу характеристику пришпилила: «Народився 1 травня 1895 року. Пролетарського походження. Добре співає. Поціновувач мистецтв. Освіта незакінчена нижча. Лікувався від педерастії. Не долікувався».

7

Стукнув у двері професор Перзеєв, зайшов, похвалив: молодець, Жар-пташко, фотографії клієнтів перед очима мати необхідно, в очі клієнтам частіше заглядати. У світ внутрішній проникати.

Поряд Настя фотографію дружини Єжова приладнала – Женечки Хаютіної-Єжової з характеристикою: «Справі партії віддана. Виявляє революційну пильність. Наполегливо вивчає теорію марксизму-ленінізму. Любить ікру осетрову. Хатніх робітниць б'є. Одягається в Парижі. Власниця найбагатшої в Москві колекції жіночого одягу. Улюблені парфуми – «Лоріган Коті». Улюблені самоцвіти: сапфіри з чорнотою; смарагди цейлонські, світлі, з внутрішнім сяйвом; діаманти безбарвні або рожеві. Добре орієнтується в шкалі прозорості діамантів. Літо проводить в Ялті, зиму – в Барвісі і на курортах Австрії. Співжиття – див. особливу папку 29/815. Жила разом з Єжовим, коли чоловіком був Хаютін». Тут же і про Хаютина коротенько: «Ворог. Троцькіст. Терорист. Шкідник. Своєю дружиною викритий у зв'язках з німецькою, польською і японською розвідками. Ліквідований».

Нижче фотографій Єжова з дружиною і її колишнім чоловіком – портрети єжовських заступників: товаришів Фріновського, Заковського, Бельського, Жуковського і Чернишова. Ще нижче – портрети начальників головних управлінь, центральних управлінь, республіканських наркомів, начальників обласних і табірних управлінь. І дружини їхні поряд.

Важливо про дружин знати більше. Коли якась дружина чоловіком командує, то портрет такої дружини Настя не на одному рівні з чоловіком розміщає, а трохи вище. Щоб в очі впадало. А коли чоловік в сім'ї головний, то тоді фотографія чоловіка трохи вище за фотографію дружини. Тільки це рідко.

З самим Єжовим не все ясно. За записами розмов виходить, що дружина ним править, як Бонапарт Європою. Однак лиш нап'ється Микола Іванович (а напивається часто), то тут вже він Бонапарт. Тому портрети Єжова і його дружини поряд висять. На одному рівні.

Настя ниточками портрети з'єднує. Все до системи привести треба. Щоб закономірності виявляти. Коли люди свої – значить поєднати червоною ниточкою два портрета. У кожного начальника – група, з якою він пов'язаний порукою, а можливо, й кров'ю. Свою групу кожен начальник за собою службовими сходами тягне. Від кожного начальника до нижчих – червоні ниточки: свої хлопці. Ворожнеча – чорна нитка між двома портретами. Таємна недобррозичливість – сіра. Тут павутина сіра відразу обплела все портрети.

Позашлюбні статеві зв'язки – жовтою ниткою. Клубка не вистачило. Педерастичні відносини – блакитненькою.

Прийшов Холованов: оце так картина! Але ж і розумниця Настя! Шкода, не можна товаришеві Сталіну в Кремль відвезти таку картину і продемонструвати. Нічого. Товариш Сталін сам тут

буває. Покажемо. Одна справа – течки гортати, листочки перекладати, від пилу канцелярського чхати, інша справа – картина на всю стіну: сто головних лідерів НКВС і дружини їхні тут же, і коханки, і коханці.

Вся стіна ніби мозаїкою прикрашена. Недаремно літак до Лондона ганяли. Недаремно коркові плити фірми «Еркол» везли. І як легко в разі змін портретики перешпилити і ниточки перетягнути. Був товариш Прокоф'єв заступником наркома НКВС, перекинули його заступником наркома зв'язку, на його місце товариша Бермана поставили, потім товариша Бермана призначили наркомом зв'язку, товариша Рижова на його місце, розстріляли Рижова, і крісло заступника наркома НКВС зайняв товариш Жуковський. Коли так і далі піде, то кожні три-чотири місяці доведеться портретик змінювати. Рідко хто на цьому місці, як товариш Берман, десять місяців протриматися може. Коли все до системи привести, то неважко зрозуміти, що товариша Жуковського скоро зі стінки знімати доведеться і на його місце вішати портрет товариша Філаретова. Проте й цьому більше трьох місяців тут не висіти.

І як легко на коркову стіну повісити новий портретик! І ниточками з іншими портретами з'єднати – червоненькими, сіренькими, чорненькими, жовтенькими, голубенькими.

На іншій стіні – карта Союзу від стелі до підлоги. Прапорцями по карті республіканські і обласні управління, табірні управління, в'язниці, табори, заборонені зони, санаторії НКВС, будинки відпочинку, табори відпочинку для дітей керівних працівників НКВС, виправно-трудова табори для дітей розстріляних керівних працівників НКВС. Також картина вражаюча.

У простінках між вікнами Настя структури суміжних організацій розмістила. Система така сама: піраміда з портретів начальників і їхніх дружин – це офіційна картина. А з'єднаєш портрети ниточками різнобарвними – і вимальовується картина неофіційна.

Розміщує Настя портрети тих, хто раніше в НКВС працював, і чудові візерунки розцвітають: ось, наприклад, є наркомат лісової промисловості, а придивишся – філія НКВС. Наркомат зв'язку – а всі начальники з НКВС. Будівництво залізниць – знову філія НКВС. Освоєння Півночі – знову НКВС. Освоєння Далекого Сходу – філія НКВС. Безліч будівництв – і всі філії. Багато філій, на стінах місця не вистачає.

Всі стіни завішані фотографіями. Всі фотографії з'єднані між собою різнокольоровими ниточками. Настя, наспівуючи, розклала безліч паперів на підлозі. Раптом завмерла. Прислухалася. Дзвінка тиша. Вона різко обернулася. За її спиною – Сталін і Холванов. Вона захопилася роботою і не помітила, як вони увійшли.

Окинув Сталін поглядом стіни, фотографіями обліплені, жестом випередив порив Насті роз'яснити сенс: сам вникну. Довго хитросплетіння ниточок різнокольорових роздивлявся, хмикаючи, головою похитуючи чи то здивовано, чи то схвально. І здалося Насті, що він не просто намагається все усвідомити, а й утримати в пам'яті всю цю рукотворну павутину. А за сталінської спиною Холванов підморгнув, енергійно стиснув пальці в кулак, великим пальцем вгору: молодець, Настюха!

Розділ 13

1

Москва знову про Робесп'єра теревенить. Народ московський особливий інтерес до французької революції проявляє. Паралелі напрошуються. Там церкви руйнували, і тут, у нас. Там терор, і тут, у нас. Там Робесп'єр був оголошений Верховним істотою... гм, тут паралель не простежується. Там вожням Робесп'єр почав голови різати, і у нас процеси над вожнями. Правда, голови не відрізають, а тільки прострілюють, а потім Робесп'єра... того. Свої ж.

2

Повісила на стінку Настя плакати зі знаками розрізнення чекістів. Тут нюанси. У всіх головних управліннях НКВС знаки розрізнення як в армії, однак є в НКВС абсолютно особлива структура – ГУГБ: Головне управління державної безпеки. Цій структурі – привілеї і переваги. Первинне звання – сержант державної безпеки, а знаки розрізнення – як у лейтенанта армійського, прикордонного або гулагівського. Молодший лейтенант ГУГБ носить знаки відмінності як у армійського старшого лейтенанта. Майор державної безпеки – це вже вищий командний склад. На його петлицях ромби, як у комбрига. Є в ГУГБ звання, яких більше ніде в світі немає – наприклад, старший майор державної безпеки.

Хтось не дуже добре мови знав, коли звання таке придумував. Майор і є – старший. Старший же майор – це ніби аж двічі старший. У старшого майора державної безпеки в петлицях два ромби. У всіх інших головних управліннях НКВС і в армії два ромби – це комдив.

Не пошкодував товариш Сталін знаків розрізнення для Головного управління державної безпеки. Шкода, чекісти на сталінську турботу вдячністю не відповідають, змови плетуть. У сусідній кімнаті – тринадцять тисяч течок з особистими справами чекістів-змовників. Це тільки ті, яких за останні півтора року довелося ліквідувати. Де гарантія, що ті, хто залишилися, нових змов не плетуть?

3

Сидить Настя одна. Де день, де ніч? Очі червоні. Іноді вдаряє в двері: обід. Хороші обіди приносять. Тільки такі ж і забирають. Незаймані.

Рідко Холованов заглядає:

- Що, Царівна-Несміяна, вирахувала?
- Нічого не вирахувала.
- Пішла б пробіглася...
- Ще набігаємося, Драконе. Згадаєш моє слово: набігаємося.
- Пішла б в лазні випарується... Легше буде.
- Ще напаримося, Драконе. Ще напаримося.

4

Місяць пройшов. Два пройшло. Змарніла затворниця. Зблідла личком.

Незрозумілі розмови чекістів. Вірніше, зрозумілі, однак не всі. Між собою вони людей не іменами, а прізвиськами називають. Це у них на кшталт професійного шифру. Часто змінюваного. Чекісти цілими пластами змінюються. Поки Інститут світової революції розбереться, кого яким прізвиськом називають, вже нове покоління начальницькі крісла зайняло і нові прізвиська ввело.

Тому необхідно доходити. Треба збирати шматочки інформації і зводити в систему. Усе взаємопов'язано. Тільки ці зв'язки не завжди зрозумілі. Ось все і потрібно зв'язати. І це праця. Працює Настя так, що нудить легенько від недосипу, працює так, що кола зелені в очах. Працює так, що кола чорні під очима. Можливості людського мозку катастрофічно недооцінюються. Гортає Настя течки, читає, запам'ятовує, сама собі дивується: це ж необхідно стільки запам'ятати!

5

- Ні, – каже Холованов. - Так справа не піде. Не піде. Полетиш зі мною. Я тебе насильно від розумової роботи відривати буду. Наказ: одягайся в хутра, летимо до Хабаровська.

Далеко до Хабаровська летіти. Посадка в Куйбишеві, заправка. Посадка в Новосибірську, заправка, ночівля. Потім Іркутськ. Тільки – потім Хабаровськ.

Маршрут далі прокладений – до Владивостока. У цьому сенс особливий. А поки літак летить. В кабіні – Холованов, радист і бортмеханік. А в салоні Настя одна – спецкур'єр.

Закуталася Настя в полярні хутра, пригрілася. Ворушитися не хочеться. Двигуни поруч ревуть, розжарилися. По крилах іній, а двигуни від жару в тремтливому мареві і хвості з них вогняні. Скільки енергії витрачається на охолодження двигунів! Однак ж дійдуть колись люди і до того, що

частину тепла двигунів будуть відводити в кабінку і гріти її, і тоді пасажери будуть літати не в унтах, не в полярних куртках, не в вовчому хутрі, а просто в пальто або навіть в плащах.

6

Друга посадка в Новосибірську.

Військовий аеродром в лісі. Відвів Холованов літак на дальню стоянку. Для таких літаків особливе місце за трьома рядами колючого дроту. Підтягнув тягач цистерну заправну. Навалилися інженери і техніки з викрутками на двигуни. Грізний караул прийняв «Сталінський маршрут» під охорону. Підкотила машина. «Емочка». Це за бортмеханіком і радистом. Їхнє місце в командирському готелі. Це не просто члени екіпажу, а члени екіпажу сталінського літака: в готель для полковників.

А для Холованова (особистий сталінський пілот) і для Насті (спецкур'єр ЦК) – інша машина і інший готель. Урядовий.

Це в інший бік. У лісі, за колючим дротом, за зеленим парканом. Поблизу того ж аеродрому, тільки лиш в іншому світі.

7

Піднімається країна, буде заводи-гіганти, – наприклад, найпотужніший авіаційний завод в світі, а навколо заводу буде місто Комсомольськ. Буде країна самотужки, живе в землянках і бараках, проте американських інженерів необхідно поселити так, щоб не було соромно за країну Рад. І тому в мальовничому лісі біля майбутнього Комсомольська за колючим дротом і зеленим парканом буде американське містечко. Буде за американськими проектами, з використанням американської техніки та американських будівельних матеріалів. Маленькі затишні двоповерхові будиночки. Щоб приємно було жити і працювати: сім-вісім кімнат, приймальня зала, кухня з залом для сніданків, обідня зала, вечірня зала, маленький зовсім басейн всередині будинку і ще один – біля будинку, гараж на дві-три машини, підвали для різних потреб і невеликий садок навколо. Ось і все. На сім'ю з двох-трьох осіб цілком вистачає. Вуличка невеликих красивих будиночків, кінотеатр, американський магазин, маленький ресторанчик, поліклініка – ось і все містечко.

І охорона навколо.

Ще приклад. У Магнітогорську буде надпотужний металургійний комбінат. Потрібна броньова сталь. Неподалік в уральському лісі за зеленим парканом – містечко для американських інженерів.

Буде країна Челябінський танковий завод – і знову американське містечко неподалік зводиться.

І так по всій країні. Для керівників наших радянських – американські містечка. За американськими проектами. З використанням американської техніки. З американських матеріалів.

Так будуть жити всі люди в двадцять третьому столітті. Коли їх багато не розплодиться. А зараз поки так можна будувати лише для тих, хто на найбільш відповідальній роботі. Тільки для тих, хто веде світ до світової революції, до загального щастя і рівності.

Відкрив водій двері машини, вийшла Настя, вся в хутрі. Пухнаста, ніби той полярник. І Холованов вийшов, також пухнастий.

Маленький палац перед ними. Білий палац в блакитній сибірській тайзі. Американський проект. Чіткі прямі лінії. Ніяких надмірностей. Як виражаються архітектори, об'єкт орієнтований горизонтально. Білий граніт. Такого і в капіталістів не зустрінеш. І це правильно. Треба будувати на століття. Так будувати, щоб нащадкам не соромно було за своїх предків. Тиша над палацом. Тільки вітер в кронах соснових шумить, тиші не порушуючи, а лише підкреслюючи її.

Провела покоївка Настю і Холованова в покої. Насті – північне крило, Холованову – східне. Назва – готель, і тому очікуєш побачити широкі коридори і червоні килими на блискучих паркетах. Як скрізь у нас. І сподіваєшся побачити двері праворуч і ліворуч.

Тільки тут не так. Тут планування вільне. Як в палаці має бути, як у космічному кораблі двадцять четвертого століття. Основна ідея: не дозволити погляду охопити все відразу. Тому немає чітких меж кімнатам і залам, тому плавно переходять коридори в сходи, а кімнати – в галереї та балкони. Тому кожен поворот відкриває щось зовсім нове. Тому двері покоїв виходять не в прямий, ніби та вулиця Горького, коридор, а в зали невловимої форми з величезними камінами, з широкими подушками-диванами, зі співаючим у камені серед тропічних орхідей струмочком, який ковзає з однієї зали в іншу, зі скляною стіною над зарослою лісом скелею, зі справжнім сибірським водоспадом, що реве за прозорим бар'єром, кидаючи свою іскристу міць в запаморочливі глибини.

Ах, врзали палац куди слід. З розумінням. Так необхідно палац ставити, щоб під балконами і галереями дика річка з ревом рвалася через кручі до кришталевого озера, щоб водяний пил водоспа-

ду закривав ущелину, щоб клубочилася сніговим туманом в негоду, щоб вигравали в ній веселки від сонячного променя. Таке потрібно озеро вибирати, в якому вода прозора до самих глибин, в якому кожен камінчик на дні видно, кожна рибка в каменях. Таке треба озеро вибирати, в якому на тому недоступному боці прямо з прозорих вод громадаються уступи бордових гранітних скель, а з кожного карнизу в скелях в небо рвуться золоті кедри. Там місце треба вибирати, де запах смоляний тайги просяк землю і небо назавжди.

Скинула Настя унти, куртку вовчого хутра, товсту вовняну білизну і легку шовкову. Ванна – маленький басейн, вируючий зсередини. Тут же поруч з її спальнею і маленька фінська лазня. Добре після багатогодинної нудотної літакової вібрації зняти важкий одяг і залізти у вируючу ванну. Добре потім пірнути в крижаний басейн. Добре залягти на обпалюючих дошках фінської лазні.

Холованов міг би і далі гнати літак без ночівлі в Новосибірську. Він взагалі дві доби поспіль летіти може. Однак придумав ночівлю, щоб Настю від паперів відірвати. Щоб провітрити за хмарами, щоб напоїти морозним диханням висоти.

Тихо в лісовому палаці. Рідко хто тут зупиняється. І слуг не видно. Запитали Настю, запитали Холованова: що на вечерю? Чи бажаєте фільми дивитися? Які саме? Чи потрібні перекладачі? Коли розбудити? Коли сніданок подавати? І що на сніданок?

Вичерпані питання, отримані відповіді, немає більше слуг. Тихо, як в порожньому космічному кораблі. Тільки смолисті цурки в каміні потріскують. Тільки запах диму трохи бентежить. Тільки далекий шум тайги будить неясні спогади.

Дракон і Жар-пташка одні. На всю ніч. В цілому палаці. У всьому Сибіру.

Розділ 14

1

У Хабаровську сіли на світанку.

Так Холованов піднімав літак в Іркутську, щоб в Хабаровську бути рано. У польотному завданні – транзит на Владивосток. Це щоб паніки не піднімати, місцевих керівників не турбувати. Машину Холованов викликає не з комітету партії, а з найближчої військової частини. Знову ж: навіщо шум?

Настя в салоні переодягається. Все полярне захмарна зняти. У такому вигляді Хабаровськом влітку не ходять. Тепер на ній спідниця, гімнастерка з червоними петлицями, в петлицях – емблеми: серп і молот 575-ї проби.

Туго Жар-пташка ременем підперезалась, перевірила пістолет на боці. Перевірила кріплення ланцюжка на портфелі. Портфель – в ліву руку. На лівому зап'ясті браслет замкнула сталевий. Тепер портфель з рук не вирвати, хіба що руку відрубати.

Підійшла машина командира сусіднього винищувального полку: водій і двоє охоронців з гвинтівками. Вони ще не знають, куди їм потрібно їхати і навіщо.

Сказав Холованов в телефонну трубку командирі полку відповідну для такої ситуації фразу – і ось машина під крилом.

І сам командир полку – під крилом: чи не зволите ще чого вимагати? Ні, Холованов нічого більше не вимагає. І командира полку до літака не викликав. Просто командир за своєю ініціативою прибув: чи все в порядку? Чи не зволите ще чого?

Ні. Нічого більш Холованов не зволить. Командир може займатися підвищенням боєздатності ввіреного йому полку.

Села Настя на заднє сидіння:

- У великий будинок.

2

Козирнули охоронці великого будинку. Такий у Насті в руках папір, що довго її на вході не затримують.

По сходах – вгору, повз кам'яну статую: Ленін і Сталін на лавочці. Розташування сходів, коридорів, кабінетів Настя за схемою заздалегідь вивчила, тому в двері начальницькі йде, не питаючи напрямку. Пишна тітка рвонула двері собою прикрити. Настя її м'яким рухом зі шляху прибрала: ніжно ребром долоні під підборіддя – і повільно вгору, трохи штовхаючи назад. Такий рух порушує рівновагу супротивника. Пишна тітка сіла в крісло своє, а Настя повз неї – до дверей. Стукнула і тут же відчинила, не чекаючи дозволу.

Піднімається відповідальний товариш з-за столу, весь обуренням налитий: до нього так не входять.

Попереджаючи начальницький гнів, Настя скоромовкою представляється:

- Спецкур'єр ЦК Стрілецька.

Подобрішав відповідальний товариш. Настя йому конверт з портфеля зо п'ятьма печатками:

- Розпишіться.

Розписується відповідальний товариш. А перо тремтить. Розкриває конверт. Від нетерпіння рве папір клаптями.

- Конверт мені поверніть, на ньому ваш підпис в отриманні.

- Так, так, звичайно.

Йому б швидше папір читати, так ні ж, дві секунди треба витратити, щоб конверт їй повернути, зараз і педантичній.

Заглибився товариш в читання.

Послання короткий зовсім. Прочитав.

Не повірив. Прочитав ще раз. Підбадьорився.

- Вітаю вас.

- А хіба ви знаєте, що тут написано?

- Я – спецкур'єр ЦК і знаю, що там написано. Там написано, що товариш Сталін вас призначив заступником наркома НКВС.

- Так.

- Ще раз вас вітаю. Вилітаємо зараз.

- Як зараз?

- Так. Сідаємо і летимо. Товариш Сталін чекає.

- Мені треба здати всі справи.
- справи здавати не потрібно. Зараз терміново в Москві справи необхідно приймати. Потім повернетесь і дасте. А зараз замкніть сейф, опечатайте своєї особистою печаткою. Ключі та печатку майте з собою.
- Та я хоч додому подзвоню, щоб до обіду не чекали.
- Літак не чекає. Дамо радіограму з борту.
- Та ж у мене немає полярної одягу, я замерзну в літаку.
- Одяг є. Я привезла з собою унти 47 розміру, шолом 63 розміру і хутряну куртку і штани розміру «найбільший, широкий».
Нічого не сказав відповідальний товариш, тільки в погляді читалося: «Дивись, падла, долетимо до Москви, стану я замом наркома НКВС...»

3

До Москви – двадцять три години чистого польотного часу. Ще й посадки для заправки. Дорога назад – без проміжних ночівель: товариш Сталін чекає.

Важко відповідальному товаришеві в літаку. Гул, деренчання, вібрація, з рота холодний пар валить, інеем по стінкам стелиться. А кур'єрша з ЦК видно, усвідомила, що треба хвіст притиснути, коли з товаришем такого рангу розмовляєш. Там, в Хабаровську, роль у неї – спецкур'єр ЦК, а в літаку вона – звичайна бортпроводниця. Явно злякалася і весь шлях поводитися, як личить зразковій стюардесі на урядовому літаку: чи не зволите омарів?

Ближче до Москви подобришав відповідальний товариш. Заступник наркома НКВС – не фунт ізюму. Чи ж йому на дівку ображатися? Чи ж його це висота? Зараз заступником. А там, дивись, і... А дівку й іншим чином покарати можна. Шкода, в Новосибірську ночувати не залишилися. У звичайному одязі в дівці нестача м'яса відчувається, а в хутра вбралася – нібито й нічого.

І пілот, Балабанов чи Калабанов, як його там, також себе правильно поводить. Розуміє, барбос, кого везе, вітав відповідального товариша, витягнувшись у струнку.

Сіли на Ходинці.

Настя відповідальному товаришеві – «Люгер» в потилицю: «Ви арештовані. Не смикайтесь і не підстрибуйте. Праву руку обережно в кишеню. Не озирайтесь. Діставайте ключі від сейфа і печатку. Так. Обережно кидайте на підлогу. Руки назад. Товариш Сталін чекає».

Незрозуміло Насті, навіщо потрібно було товстому в літаку омарів згодувати, навіщо перед ним ввічливість розігрувати. Лиш тільки потрапив до «Сталінського маршруту», застебнути йому білі рученьки і нехай летить в браслетиках. Почне шаленіти – морду набити, з літака викинути. Так ні ж, всю дорогу йому прислуговуй.

Запитала Холованова: навіщо до самої Москви комедію ламати? Помовчав Холованов, потім виклав:

- Так наказав товариш Сталін.

4

Холодно від підлоги кам'яної. Сидить Жар-пташка в унтах полярних. Ноги в теплі тримати потрібно. На плечах – куртка британська хутряна льотна. Коліна шкурою ведмежою прикриті. Щоб не холонули. Темно. Тільки лампочка над столом її. Абажур зелений. Аби не сліпило. Може, кола зелені від нього, проклятого. Холодно в залі. Одна пічка-буржуйка чи ж багато тепла дає? Треба другу поставити. Тіні величезні по стінах, по вікнах.

Стільки вивчила про урядовий зв'язку, що саме якраз її начальником управління призначити. І в проблемах якості розібралася, і в проблемах закриття, і багатьох інших проблемах. Однак головна проблема – люди. З людьми не розберешся. Всі столи завалені теками, паперами, схемами. Настя собі задачу ставить розвантажити столи від паперів. Не виходить. Щоб розібратися з однією цікавою людиною, необхідно зі сховища замовити течки на двадцять або тридцять інших осіб. Розберешся з одним, а ниточка цікава далі потягнулася. У сховищі є спеціальний стіл на коліщатках. Навантажать стіл течками з особистими справами і Насті везуть. Тільки монастирськими коридорами коліщатка гримлять.

Проблема – як перед будь-яким дослідником: гори паперів і все одно інформації не вистачає.

І портрети на стіні поміщатися перестали. Наказала Настя посеред зали стенд встановити. На ньому – весь керівний склад Наркомату зв'язку розмістила.

Товариш Берман – вище за всіх. Товариш Берман – точка відліку. І характеристика коротенько: «Народився 10 квітня 1898 року. З селян. На високі пости в контррозвідці висунувся відразу після революції. З 1930 року – заступник начальника ГУЛАГу НКВС, з травня 1932 року – начальник

ГУЛАГу. 3 жовтня 1936 року – заступник Єжова. 3 серпня 1937 року – нарком зв'язку СРСР. Любитель мистецтв. Був членом комісії з продажу цінностей в Америку. Підозрюється у крадіжці ордена Андрія Первозванного на платиновому ланцюжку з діамантами (загальна вага діамантів – сорок вісім карат) і ордена Білого орла з діамантами (загальна вага діамантів – сім карат). Був членом державної комісії з продажу полотен фламандських майстрів з колекцій Ермітажу. За агентурними даними, занижував навмисне ціни на полотна, за що отримав від покупців великі хабарі (див. особливу теку 27/135.), Банківські рахунки – Банк UBS в Базелі, Банк SBS в Цюріху (див особливу теку 33/741.). Очоловав будівництво каналу Москва-Волга. Таємно утримував публічний будинок для відвідувачів високого рангу і гарем для себе особисто (див. Особливу теку 35/115)».

5

- Припустимо, Жар-пташко, тобі треба розігнати мільйонну юрбу. Це просто. Треба висмикнути з натовпу будь-якого, першого, хто трапився під руку, і молотити його ногами. Молотити на очах юрби так, щоб тим, хто поруч стоять, всі подробиці були видні. Молотити до тих пір, поки брикатися не перестане. Потім висмикнути з юрби ще одного. І молотити. Коли ми підемо за третім, натовп побіжить. Монолітна сміливість натовпу складається з маленьких страхів складових одиниць юрби. Завдання: подрібнити юрбу на одиниці. Подрібнити єдність на найдрібніші складові. Розділай і володарюй. Приблизно така ж робота і у товариша Сталіна. Тільки він контролює не вуличну юрбу, а юрбу кабінетну, юрбу хамів і пройдисвітів, що дорвалися до влади. Коли товариш Сталін не буде їх стріляти, вони зжеруть все суспільство і проп'ють все його багатства. Щоб керувати управителями, товариш Сталін вириває будь-якого і молотить ногами на очах у інших.

6

Цікава картиночка в Наркоматі зв'язку вимальовується. Сюди посилають тих, хто раніше в НКВС служив. Тому портрети здебільшого пов'язані червоними ниточками. Всі свої люди. Всі. Тільки один виняток. Прислали до них в минулому році майора, який закінчив Військову електротехнічну академію. Звуть майора Терентій Пересипкін. Гарує, судячи із записів розмов, за всіх. Ті, хто з НКВС, в питаннях зв'язку не все розуміють.

На стенді портрет майора Терентія Пересипкіна – в самому низу. До нього з усіх боків чорні ниточки тягнуться. Всі його ненавидять. Від самого Бермана до Пересипкіна – чорна ниточка. Давно б розстріляли Пересипкіна, тільки тоді зв'язок в країні може розладнатися. Тому й терплять.

Настя на майора Пересипкіна справу зажадала і всі катушки з магнітофонними записами: крутий мужик, життям іде – не гнеться, має нахабну зухвалість при своїй думці залишатися, з самим Берманом в кабінеті лаявся.

Потрібно б товаришеві Сталіну доповісти.

7

- Севастяне Івановичу, хочете, розповім, куди ви карти під час обшуку ховаєте?

- І звідки ж тобі це знати?

- Вичислила.

- Ну й розкажи, раз вичислила.

- Тільки вам розповім. Нікому більше. Грайте на здоров'я. З картами вашими все зрозуміло.

Треба просто згадати, що наглядчі під час обшуку не перевіряють.

- Вони, донечко, все перевіряють. Такі капосні. Нам навіть в дупи прожектором світять.

- Правильно, Севастян Іванович, все вони перевіряють, крім... кишень Холованова. Коли він входить, ви колоду в кишеню йому суєте. Коли виходить, назад виймаєте.

Сміється Севастіан:

- Загалом, так, донечко, раз ти така розумна, таємницю свою тобі розповім. Був у мене в житті момент: застебнули мені білі рученьки, заточили в темницю. І вишак ломиться. Потім сюди привезли. Вчи, кажуть, справи своїй, інакше... Вирішив: вчити буду, а головного не розкажу. Тут, в монастирі, я вже вісімнадцять років протрубив, багатьох ваших ремеслу навчив, а головну таємницю тобі першій розповім. Шкода померти і таємницю ремесла з собою забрати. А ти мені сподобалася. Тобі розповім, ти її бережи. Розкажи іншому, та тільки тому, у кого душа чиста. Розкажи один раз в житті і тільки тому, хто зберігати її буде. Розкажи тільки тому, хто її також відкриє лише одного разу і тільки тому, кого справжньою людиною вважає. Значить так. Як гачками в дірочки крутити, я тобі покажу. Тут розуму великого не треба. Головне не це. Головне в іншому. Ведмедя полюбити спочатку треба. Розумієш? Всією душею полюбити. І нічого від нього не вимагати. І нічого від нього не бажати. Ведмежатник – це як будівельник, як поет, як художник, як письменник. Поганий той художник, який пише картину і вже задалегідь вираховує, які гроші за неї отримає. І картина у нього

кривою вийде, і люди – оселедцями. І грошей йому за неї не дадуть. Художник творцем має бути. Богом у своїй картини. Любити повинен своє творіння ще в задумі. Або будівельник: є хороші будівельники, які люблять будинок ще до того, як почали будувати його. Люблять кожен камінь, в стіну вкладений. Люблять кожен цвяшок, в стіну вбитий. Хто любить свою справу – того успіх знайде, і будинок той століттями стояти буде. Ти мене зрозуміла, дівчинка?

- Зрозуміла.

- І в нашій справі на любові все стоїть, з любові починається і нею ж завершується. Ти ж його полюби. Ти ж його залізякою холодною не вважай, сейф броньований. Ти ж уяви, що ніжна він істота, вразлива. Поки грошима сейф набитий, так всякий його любить, всякий до нього моститься. А як порожній, так нікому не потрібен. Так прикро ж йому, сейфу. Як людині прикро: при грошах і славі – всі тебе люблять, а як грошики розійшлися і слава померкла, так і відвернулися всі. Хіба ж не прикро? Так ось ти сейф полюби не за гроші, а просто так. За силу полюби, за вагу, за боки його непробивні. І з ласкою до нього. І щоб помислу в тобі не було такого: ось відкрию тебе і обчищу. Бо ж не відкриється він душі корисливій. Віддай йому любов свою, натомість нічого не вимагай. Віддай. Можливо, він сам і відкриється. Все в світі на любові стоїть. Люби свою справу, і вона тебе полюбить. Люби людей, і вони тебе любити будуть. Тільки не прикидайся, що любиш. Люби! Тричі тобі кажу.

Блиснув промінь за спиною ведмежатника розписного, здалося Насті, що голова його – в золотому сяйві.

- Севастян Іванович, а ви... святий?

Розділ 15

1

Рідко Настя до себе в кімнату повертається. Добре тут. Стукає дощ по даху. Тепло, затишно. Піч співає. Піч така ж, як і в залі, тільки тут кімнатка маленька, тепла вистачає. Вирішила Настя собі відпочинок призначити. Підняла телефон:

- Обід в сорок першу кімнату.
- Зараз друга ночі.
- Правда? Я й не помітила. Ну, зметикуйте що-небудь.
- Зараз зметикуємо.

Не спить Інститут світової революції. У будь-який час дня і ночі піднесуть вам обід. Можете називати його пізньою вечерєю або раннім сніданком. Як подобається.

Працює Інститут світової революції. Стрекочуть телеграфні апарати. Розбирають шифрувальницькі тексти. По бібліотеках і сховищах документів такі ж дівчатка, як Настя, зігнулися над пухкими теками. Підтягує «Главспецремстрой» вагони з котушками магнітного дроту. Розвантажують бійці зовнішньої охорони зелені ящики, заповнені незрозуміло чим. Гудуть літаки на аеродромі. Ідуть в морок групи якихось людей.

А Настя вирішила відпочивати.

Капають дощові краплі, течуть по склу похилому. Як же добре буде, коли вона одного разу прокинеться, а вікно в похилому даху снігом завалене.

А поки немає снігу. Поки дощ в чорному вікні. Стукає дощ, виє буря, гуде в трубі.

Стукнули в двері: ваш обід.

2

Хороше життя у людей буде після світової революції. Тільки б дожити. Але непогане життя і до світової революції: на таті тарілка з скибочками гарячого білого хліба, злегка підсмаженого в олії. Так французи їдять. У пляшці холодне вино. Не що-небудь – «Шаблі». Біле м'ясо в листі салату – це копчений фазан. Ще на блюді – ваза із запашними яблуками, з виноградом кавказьким, з ніжними персиками. На додаток до всього – гарячий срібний кавник. Просто і скромно. Налила собі Настя вина. Зробила ковток і задумалась. Сидить на ліжку спиною до стінки, а чарка так біля губ і залишилася.

Вирішила Настя собі за багато тижнів влаштувати один справжній відпочинок: вирішила спати п'ять годин поспіль, а то й навіть шість, потім прокинутися вранці і побродити по лісах навколо монастиря, просто так, а після того знову за роботу на багато тижнів.

Тільки ось проблема: вийти з робочого ритму мозок її не може. Тому холоне гарячий хліб, приготовлений так, як люблять французи. Забула Настя про копченого фазана. Забула про вино в чарці, яку біля губ тримає. Не до вина.

Може, подзвонити кому? Може, ще хто в монастирі після другої ночі вже не працює, але ще не спить?

Подивилася Настя на трубку довгим нерозуміючим поглядом і раптом схопила її:

- Оператор, це Жар-пташка. Холованова в мою кімнату терміново.

Кинула трубку. Одяглася. Знову трубку схопила:

- Холованова не в мою кімнату шліть, а в мою залу.
- Немає Холованова на місці.
- Лиш тільки з'явиться, мерщій до мене.

3

По коридору вниз. Морок. Ніч. Десь світяться віконця, а поміж будинками темрява, хоч в око стрель. Дощ періщить, вітер плащ рве. Нічого, нічого, скоро слідчий корпус, а там коридором – до своєї зали. Тут господарство професора Перзеєва. Можна двором пройти, а можна і людодським підвалом. Мимо кліток з людоджерами.

Людей завжди смерть вабила. Розчавлять людину на вулиці – юрмище навколо. Витріщаються. Чого витріщатися-то? А тут є на що глянути. Настя Жар-пташка – така ж людина, як і всі. Її також смерть вабить. І коли є можливість смерті в очі глянути, хто ж таку можливість прогавить, хто не скористається.

Ось вона й користується.

4

Чутка монастирем повзе: Жар-пташка викликає Дракона до себе ночами. В яку кімнату зажадає, в таку Дракон і біжить. Де б Дракон не знаходився, що б не робив, все кидає – і до неї. У будь-який час дня і ночі.

5

Прийшла Настя в свій зал, дивиться на стіни, розуміє помилку.
Підставила драбину і давай всі фотографії зі стін зривати.

6

З'явився Холованов о дев'ятій ранку. Увійшов: в залі розгром. Зірвані фотографії зі стін. Скільки часу, скільки роботи на все пішло, і ось дурепа-дівка все одним махом знищила.

- Здурила від перевтоми?

- Та ні ж.

- Як ми тепер все це відновимо?

- Не потрібно, Драконе, все це відновлювати. Необхідно нову картину складати. Помилка ось у чому. Для наочності я великі фотографії використовувала, а потрібні маленькі, вісім на дванадцять.

- Так не побачиш же ні дідька лисого під стелею!

- Побачиш, коли захочеш. Драбинку підставиш. Розповім, в чому помилка. Я використовувала великі фотографії, тому на одній великій стінці помістилося керівництво НКВС. На інших стінах і на стендах – керівництво суміжних і споріднених організацій. Вийшло багато окремих структур. А це неправильно. НКВС, Наркомат лісової промисловості, Наркомат зв'язку, Главзолото, Головне управління капітального будівництва Наркомат шляхів сполучення, будівництво шосейних доріг, Дальстрой і так далі – все це одна структура. Єдиний організм. Так і треба їх всіх – на одну стінку. Фотографії – трохи менші, та ліпити щільніше. І всіх їх ниточками з'єднати, ось тоді єдиний організм вийде. Ось тільки тоді правильну картину їхньої могутності побачимо.

7

Майор Терентій Пересипкін перестав повертатися додому. Який сенс? Метро, потім тролейбус, потім ще автобус чекати. А його немає. Доберешся до дому, а там вже посильний на мотоциклетці чекає: вас викликають. Мав майор необережність добре в академії вчитися, і за розподілом мав нещастя потрапити не в армію, а в Наркомат зв'язку. Протестував. Доводив. Одначе пояснили: в мирний час всі системи зв'язку країни підпорядковані чекістам. Це логічно. Хтось щось сказав – вони все знати зобов'язані. Тільки ж під час війни всі системи зв'язку будуть використані у військових цілях. Справа до війни хилиться, це кожен бачить, тому пора потроху системи зв'язку воєнізувати. Ти – перша ластівка, потім ще військових надсилати будуть.

Потрапив Пересипкін в наркомат і тоскно присвиснув: всі в наркоматі – чекісти. Він до них усією душею, та ж вони – обрані, а він – чорна кістка. Він – не їхньої крові. І балакають вони про щось своє, досить далеке, і мова у них своя, і манери не такі, навіть звання військові не схожі: він, майор, носить знаки відмінності майора, а у них майори ходять з відзнаками комбригів. І людей вони прізвиськами називають. Теревенять про когось – ніколи не зрозумієш, про кого саме.

Одним словом, влип. До війни дожити Терентій Пересипкін не сподівається. По випуску з академії отримав звання майора, і це явно його останнє звання. У такому оточенні більше не отримаєш. Коли б і це не втратити. Та що там звання – голову б зберегти. Працює днями, працює ночами. Ночами, залишаючись один, вирішує вранці піддатися, зігнути і всім чекістам по-собачому посміхатися. Однак приходить світанок, і не виходить у майора Пересипкіна посміхатися так, щоб їм подобалося. Характер не дозволяє. Радий би хвостом крутити, та не виходить.

Бачать чекісти: не гнеться майор Терентій Пересипкін. Бачать, що розстріляти б час прийшов. Тільки все руки не доходять. Доля поки милує Терентія Пересипкіна.

Дивується він вивертам долі, а сам уже до арешту, тортур і смерті готовий. Чекає від дня на день. З години на годину. З хвилини на хвилину.

Чекісти навколишні й самі дивуються. Щоранку вітають Пересипкіна здивовано: «А вас, Терентію, ще не розстріляли?»

Розділ 16

1

- Тих, хто дорвався до влади, необхідно стріляти, я це давно зрозуміла. Та я не розумію іншого. Коли стріляти мало, то владу не втримаєш. А коли стріляти багато, владу втрапиш. Як знайти оптимальний рівень терору?

- Думаю, що цей рівень може бути знайдений тільки в повсякденній практиці. Вірю, товариш Сталін інтуїтивно відчуває той рівень, якого треба досягти, і той рубіж, котрий при цьому не можна переступити.

2

- Містере Хампфрі, у мене ділова розмова.

- Слухаю вас, містере Холованов.

- Залишайтеся ще на рік.

- Ні, містере Холованов, мені додому пора. В Америку.

- Я вам вдвічі більше платити буду.

- Ні, містере Холованов. Пора мені.

- Гарзд. Добре. Тільки є проблема.

- Яка?

- Справа в тому, містере Хампфрі, що ви працювали на дуже делікатній роботі...

- Я розумію, містере Холованов.

- Ви занадто багато знаєте. Ви приїдете в Америку і почнете розповідати всім, що товариш Сталін прослуховує телефонні розмови своїх найближчих соратників.

- Містере Холованов, я ніколи нікому нічого не розповім.

- Ось це ділова розмова, містере Хампфрі. Ось це ділова розмова.

- Та якщо я і почну розповідати, мені ніхто не повірить: за документами я не в Радянській Росії працював, а в Швейцарії. І листи додому мої написані нібито зі Швейцарії. І відправляли ви їх, як я знаю, зі Швейцарії...

- Все так, проте немає у нас впевненості, що ви дотримаєте слова.

- Я дам вам розписку, містере Холованов.

- Розписку? Це добре. Це ви вірно придумали. Тільки що я буду робити з вашої розпискою?

- Як що? Коли я опублікую що-небудь про систему підслуховування, ви подасте на мене в

суд.

- Я не люблю суди. У суді можна виграти, а можна й програти. Тому розписки мені недостатньо.

- Які ж ще вам потрібні гарантії?

- Ваше життя, пане Хампфрі, найкраща гарантія того, що ви нікому нічого не скажете.

- Ви хочете мене вбити?

- В жодному разі. Людей вбивають тільки злочинці. Я не хочу вас вбивати, я хочу вас ліквідувати.

- Я протестую і вимагаю, щоб ви негайно викликали сюди мого адвоката.

- Адвокат – забобон буржуазного суду. Ми керуємося інтересами своєї країни і світової революції, нам не потрібен адвокат, котрий буде доводити, що ми не праві. Ми і без адвоката знаємо, що праві.

- І ви вбиваєте всіх іноземних інженерів, які працюють на вашу країну?

- У тому й річ, що не всіх. Всіх, хто будує танкові, артилерійські, авіаційні, автомобільні заводи, ми відправляємо додому, щедро нагородивши. А от ви робили дуже делікатну роботу.

- І багато таких, як я?

- Лічені одиниці. Ви – не правило. Ви – виняток.

- Хто ж наступний?

- Троє інженерів, які монтують вентиляційні системи в готелі «Москва».

- Та ж в Америці почнуть шукати.

- Нехай шукають. Кожного, хто не мусить повернутися, ми заздалегідь оформляємо не до Радянського Союзу, а в Швейцарію, Бразилію, Австралію, Німеччину. Це ми використовуємо в своїх інтересах: американські інженери їдуть до багатьох країн... і пропадають. А в Радянському Союзі вони не пропадають. Ось вони попрацювали і повертаються додому при великих грошах.

- Мої гроші ви передасте моєї сім'ї?

- Ні, ми їх конфіскуємо. Сей Сеїчу, прийміть портфель, перерахуйте і складіть акт про прийом грошей, які заробив містер Хампфрі.

- На моє місце приїде новий інженер з Америки?

- Так.

3

Підвал з сейфами. Настя крадькома закладає в сейф двійко пляшок, шмат хорошої ковбаси, ще щось апетитне.

Раптово за її спиною з'являється Севастіан.

- І що ж це таке?

- Севастяне Івановичу, це грубе порушення режиму.

- Задля чого порушуємо?

- Задля подяки. Ви мене професії навчили. Вельми рідкісній.

- Багатьох навчав, подяку вперше отримую.

- Я іноді тут залишати буду. Вам і братві вашій.

- Дивись, донечко, аби не піймали. Тебе не помилують. Тут в розстрільну яму відправляють без суду і особливої наради.

- Я, Севастяне Івановичу, хитра.

4

Завтра – виконання.

Завтра її перше масове виконання.

У списку 417 виконуваних. На чотириста виконуваних немає потреби рити дві ями. Однієї вистачить. Яма вже вирита. Рили її урки перековані. У кожного в справі штамп: «Ступив на шлях...»

Працювали перековані з явним розумінням значення своєї роботи. Навіщо ще зеки в лісі під конвоєм яму риють? Рили і поглядали на конвой: чи не для себе риємо? І вирішили між собою: не для себе. Нас дванадцять, а яма людей на п'ятсот. Рили і раділи: правильно, що на шлях виправлення стали. Правильно, що перекувалися. Тих, хто опирався, в ямку зариють.

5

Великий кабінет. Вентилятор шумить ніби пропелер літака. Прямо біля вентилятора трое: народний комісар внутрішніх справ Генеральний комісар державної безпеки товариш Єжов, його перший заступник командарм першого рангу Фріновський і начальник Куйбишевського управління НКВС старший майор державної безпеки Бочаров.

- Народа була в Кремлі. Прямо в залі він наших одного за одним брав. А з Кремля не вивозили. З'являється Холован в Кремлі зі своїми дівками з нізвідки і так само зникає. Начебто з-під землі.

- Може статися, у них секретний хід в метро?

- Гуталін до нас усіх скоро добереться. Проте ж він – ніхто! Вся його сила, вся його армія – це ми, НКВС. Під нашим контролем вся країна. В руках НКВС – все. Він править країною нашими руками. Коли не захочемо підкорятися, що він може зробити? На кого він може обпертися? На бабця Холована з його гаремом? На кого ще? І цей кавказький Гуталін наших бере голими руками, і ми боїмося суперечити. Чого боїмося? Кого? Таргана вусатого?

- Коли Робесп'єр знахабнів вкрай, йому розумні люди голову відрізали.

6

Настя на схилі стояла, коли перековані яму копали. Цікаво будь-яку справу бачити у розвитку. Цікаво бачити місто в тайзі від першого кілочка, вбитого на галявинці, до широких проспектів, до прекрасних палаців, до гектарів скляних дахів головного складального цеху, до перших пікіруючих бомбардувальників, які вирулюють з цеху на перший випробувальний злет. Цікаво бачити величну будівлю від першого помаху олівця на чистому білому аркуші до монтажу нержавіючих зірок в хмарах. Цікаво бачити місце розстрілу від першої лопати, яка впевнено врзалася в землю, до останньої ялинки, посаженої на місці поховання.

Став Холованов, розставив широко ноги, озирнувся і сказав: «Тут їм лежати».

Оточили люди з гвинтівками галявину, а люди з лопатами вгризлися в землю. І ось яма готова. Стояти їй відкритою до ранку. А Насті необхідно добре виспатися. Спати їй сьогодні в будинку відпочинку особливої групи контролю. Це далеко від монастиря. Це триста кілометрів на південь. Це на березі Волги. Тут у холовановських хлопців постійна база.

Дівчатка з монастиря тут рідко бувають. В основному на розстрільну практику сюди приїжджають. Сьогодні черга Жар-пташки. Треба спати. І не спиться. Незрозуміло, як можна виконати

чотири сотні людей і щоб вони не збунтувалися. Почни одним руки в'язати, інші скажуться. Їм втрачати нічого.

Довго вона думала, нічого не придумала. Головоломка. А коли відводити за кілометр, стріляти і повертатися за іншими? Скільки тоді конвою кілометрів намотати? Потрібно б розстріляти ліси вибирати в заповідниках, в дібровах, вікові дуби несуть на собі мільйони листів, а кожен лист – звукопоглинаючий екран... Потрібно в дібровах... А як ями копати? У дубів он яке коріння. Ні, потрібно все ж в соснових лісах... Сосни на піску ростуть... Розстріляв, піском засипав, розрівняли, ялинок-сосенок зверху насадив... Виросте потім ліс... Кронами шуміти буде ...

Непомітно розстрільний ліс перетворився в ліс казковий... З озером лісовим, з лататтям і ліліями, з осокою в чорній воді, зі струмком грайливим, зі скелею над струмком, з чарівним замком на скелі...

Вона йшла казковим лісом, за квітами, яких не буває, розсуваючи гілля дерев, до сяючого над озером замку...

7

Гримнув будильник, точнісінько якірний ланцюг по броньовий палубі крейсера.

Перша думка: розстріляти будильник і кинути в розстрільну яму.

Друга думка: кнопочку натиснути.

Настя натиснула і довго сиділа на краю ліжка, загорнувшись у ковдру. Потім подивилася на будильник і злякалася – 3 година 23 хвилини. По коридору – в туалетну кімнату.

Жіночий туалет порожній. Одна Настя. Вмилася, причесалася. Чоботи з вечора вичистила і комірець на гімнастерці з вечора свіжий пришила. Тому довго їй збиратися не довелося.

В ідальні тітка Маша, кухарка, горілку розливає. Коли виконавців о третій піднімають, то тітку Машу коли? Хороша кухарка тітка Маша. Справу свою добре знає. І добра. Кухар взагалі добрим має бути. Кухар зобов'язаний душу свою в страви вкладати. Та й взагалі всі добрими мають бути.

Постаралася тітка Маша: сосиски в котлі димлять, булки жаром пашать, щойно з пекарні, картоплі насмажила три сковорідки, огірочків нарізала хрустких, капусти з цибулею. Сама горілочку розливає. Бери все скільки хочеш, а горілочка – по сто грам.

- Ось твоя порція, дівонько.

- Та не п'ю я, тітко Машо.

- Та вже ж так ведеться, донечко, в такий день для спокою душі.

- Спокійна вона у мене.

- І не страшно?

Не зрозуміла Настя:

- Чого боятися? Начебто не мене сьогодні розстрілювати будуть.

З усіх столів регіт та жарти: ось, мовляв, яка нам зміна йде, дарма що непитуща.

Зашарілася Настя, очі опустила.

Розмістилися в машині. Регіт, сміх. Обличчя всі знайомі: ті самі хлопці, що на заводі «Серп і молот» з себе пролетарів удавали, в тридцять горлянок свідомість демонстрували. Начальником у них товариш Ширманов. Суворий товариш, а очі зухвалі. Холованов у товариша Сталіна – на кшталт начальника особистої таємної поліції, а Ширманов у Холованова – на кшталт командира ударної бригади: коли потрібно, щоб на когось випадково цеглина впала, так це тільки Ширманову свиснути – миттю організує. Професіонал найвищого класу. І вся команда йому до пари.

Взагалі кажучи, ні Холованов, ні Ширманов, ні вся його команда, ні дівчата з монастиря до виконань залучатися не повинні, особливо до масових. Виконує вироки НКВС. Однак бувають ситуації, коли треба ліквідувати тих, хто в лапи НКВС в жодному разі потрапити не може. Їх Холованов за особистим сталінським списком в монастирі тримає. Іноді монастир необхідно розвантажувати. Саме така ситуація сьогодні. Набралося. Час вироки виконувати. Воно і для холовановських хлопців добре – щоб інстинкти не тупилися. І дівчаткам монастирським практика: світова революція попереду, справа велика, справа кривава.

Рука пролетаріату не здригнеться, це ясно. Однак аби мати постійну впевненість, що рука не здригнеться, дівчаток час від часу до масових виконань залучають. Сьогодні Насті випало.

Вперше.

Розділ 17

1

Розстелили на землі плащ-намети, а на них – течки сірі. Кожна течка – доля людська. Долі стосом. Кожен стос по п'ятдесят течок. І ще чотири – окремим малим стосом.

- Начальник конвою, всіх перевірів?

- Всіх, товаришу Холованов.

- Тоді викликай першу партію.

Веселе начальнику конвою:

- Антонов, Артищев, Архіпов...

Вигукнув п'ятдесят прізвищ перших за алфавітом, вишикували групу колоною по п'ять.

Троє конвойних попереду, троє ззаду, по двоє з собаками з боків: крок праворуч, крок ліворуч – втеча, конвой стріляє без попередження.

І вперед.

Пішла перша партія до лісу. Решта сидять. Черги чекають. Навколо них також конвой. Також з собаками.

Поки групу формують та шикують, виконавцям робити нічого. Виконавці збоку. Не їхня це робота.

Коли перша група в лісі зникла, тут вже закінчує перекур. Покидали цигарки, чобітьми затоптали – від одного недопалка великі лісові пожежі трапляються – і вперед. Групу наздоганяти. Колона завжди повільно йде. Колону завжди наздоганяти легко.

Наздогнали.

2

Скригнули ворота: заходь. За воротами поляна лісова, вся навколо парканом зеленим обнесена в два зрости людські. Дошки хлист-на-хлист. Поляна витоптана чи то тисячами ніг, чи то гуртами худоби. Начебто женуть худобу лесовою стежинкою – заганяють в обору, потримають трохи і далі женуть. Нічого на тій галявині немає. Тільки шафи сталеві біля паркану. Найзвичайнісінькі шафи. Сірі. У зріст людський. На будь-якому заводі такі шафи в роздягальнях. Тут в загінці десять шаф. Невже переодягаться перед розстрілом?

У кожній шафі по п'ять відділень. У дверцятах на рівні пояса – дірочки. Так на заводах і робиться – дірочки для вентиляції. Дверцята шаф відкриті. Одна від вітру – дзелень – рипнула. У середині шаф – ні полицок, ні гачків. А в іншому все точнісінько як на «Серпі і молоті».

Конвоїри – вбик, колона – в загінку.

Замкнули ворота.

- Увага, вороги, робіть, що хочете, та на рахунок п'ять в загінку пускаю собак.

Рвуться собаки з повідків. Тільки не має необхідності їх спускати. Один людям в загінці захист від собак – в шафи ховатися. Собак-то всього чотири, а людей в загоні – п'ятдесят. Тільки нікому з собакою битися не хочеться, коли поряд шафа сталева. Кинувся етап до шаф. Це завжди так: місця на всіх вистачить, тільки в одні дверцята відразу п'ятеро, а то і семеро лізуть, один одному морди дряпають і щелепи вибивають, в інші – жодного.

Мордобій, штовханина. Хто сильніший – в дверцята першим. Розібралися. Зачинилися всі дверцята. Десять шаф, по п'ять відділень в кожному. У кожному відділенні по одному. П'ятдесят.

- Головне в нашій справі – що? В потилиці стріляти? Ні, дівчинко. Зовсім інше. Головне розділити їх усіх. Розділити юрбу на індивідуумів. Коли вони скажуться, як їх зупинити? Так ось, щоб не сказалися, необхідно так зробити, щоб кожен лиш про себе думав. Розумна голова ці шафи придумала. На машину-трюхтонку рівно п'ять поміщається. У будь-яке місце шафи підвіз і влаштував розстрільний пункт. Обгородив галявину, поставив шафи, і стріляй собі на здоров'я. І лічити добре. Десять шаф – п'ятдесят місць. У нас сьогодні 417 клієнтів. Значить, вісім повних загонів з хвостиком. Головне – пов'язати, а як пов'язали – справа зроблена: стріляти в потилицю і дурень вміє.

До чого ж розум людський доходить! Все виявилось так просто. Ручки в шафах з розумінням придумані. Як зачинився в шафку, так там і сиди. Двері відчиняються тільки зовні.

- Увага, вороги! Бушлати зняти!

Незручно в шафі бушлат знімати. Надто вже відсіки вузькі. На такий випадок дірочки вентиляційні придумані. Багнети у нас довгі і тонкі, в будь-яку дірочку проходять. Так тими багнетами недбайливих в пузо: ворущися, падла!

- Увага, вороги! Взуття зняти!

Це важче. Не зігнулися в шафі. Тільки коли коліно до підборіддя тягнути, шнурки розв'язувати. Знову недбайливим багнетами перепадає. Воно ніби й не смертельно, а все одне огидливо – багнетом по ребрах.

- Увага, вороги! Всім повернутися обличчям до стіни, руки назад.

Пішли охоронці уздовж шаф: кому, падла, сказано: мордою до стіни розвернутися! І багнетом туди в дірочку, багнетом. Руки назад наказано!

Дядя Вася, в'язальник, закректав – тепер його час.

Стоїть арештант в шафі, спиною до дверей, руки назад. Відчиняються двері – що він може зробити проти двох багнетів і двох собак? А собаки від нетерпіння повискують. Тільки собак більше до роботи не допускають. Дядя Вася-в'язальник і так справляється. У нього на поясі дроту сталевого пучок. Дріт заздалегідь шматками нарублений: обернув навколо кистей, та пасатижами й затягнув. І виходь із шафи. Нічого там більше робити.

- Першого забирай!

3

І пішов розстріл двома вервечками. Двома потоками.

Стоїть Холованов над ямою, пострілює. Один якийсь у сірому поруч – другим номером. Один стріляє, інший пістолети перезаряджає. Потім ролями міняються.

Поряд другий потік. Там товариш Ширманов з підручним.

Хлопці знай в'язаних підтаскують. Із шафи виконуваного висмикують, руки зв'язані піднімуть вгору за спиною, так щоб голова нижче пупа угнулась, і бігом його до ями. Біля ями руки ще вище до неба піднімуть, щоб на коліна впав, а Ширманов вправно отак в той самий момент – бац в потилицю.

Чим добре з пістолета виконувати? Тим, що у пістолета куля з тупим носиком. У гвинтівкового патрона (він же і до кулемета) куля загострена. Вона на далекій відстані призначена літати. Ця прошиває наскрізь. А пістолетна тупоголова – штовхає: хто на тебе йде зупинить, хто стоїть на колінах – долу кине. Пістолетна куля тим добра, що не тільки вбиває людину, яка на краю ями стоїть, а й штовхає її в ту яму.

- Товаришу Ширманов, дайте постріляти трошки.

- Ну, постріляй.

Встав на місце веселий гармоніст Ваня Камаринський і пішов черепи дірвяти. Тільки встигають підтягати! Ваню змінив Сьомка Білоконь. На іншій вервечці також заміна: дядько Вася-в'язальник прибіг – всім постріляти хочеться.

Всім роботи на виконанні вистачає. Конвой другу партію підігнав, по шафах розігнав: бушлати зняти, чоботи зняти, мордами до стіни!

Злодії перековані бушлати в'яжуть у снопи по десять, а взуття – гронами. Тут порядок має бути: спочатку чоботи і черевики в пари зв'язати, потім пари за розмірами розібрати, потім в пучки зв'язати – і в машину. І бушлати в машину вантажать. Всякі бушлати. Рвані в основному. Але трапляються й нічогенькі.

Перековані, не тім'я биті, свої бушлати скинуть, начебто від спеки, і в загальну купу їх. А із загальної купи хвать інший, котрий ліпший. І черевиків купа. І там трапляються не надто рвані. Так перековані їх – собі. А свої – в купу.

Конвой на це не реагує. Не один конвою біс? Головне, щоб потім бушлатів і черевиків за кількістю вистачало. І коли перековані підмінили своє на чуже, так це справі не шкодить. Робота у перекованих нервова, нехай скористаються.

4

Справа начебто проста. Бац, бац. І ще – бац, бац. Однак вимагає часу. Пригнали третю партію. Розігнали по шафах. Роздягли, пов'язали. Постріляли. Ще одну пригнали. По шафах розігнати – хвилинка справа. І роздягнути – не проблема. Не проблема і стріляти. В'язати дротом – ось у чому заковика. Кинув Ширманов всіх виконавців на в'язання. Щоб не один в'язав, а відразу чоловік п'ять-шість. Допомогло. Швидше справа пішла.

І перекованим веселіше. Тільки змінили бушлати, а тут нова партія роздягається. Дивись, і бушлатик краший знайдеться. І черевички. З чотирьох сотень людей у когось, та й виявляться нові черевики. І бушлат можна вибрати – замилуєшся. Так що після п'ятої партії перековані всі в новеньких бушлатах, всі новими черевиками поскрипувають. Дванадцять їх всього. Правда, роботу їхню легкою не назвеш. Яма – чия робота? Їхня робота. Та ж яму не тільки викопати потрібно. В ямі працюва-

ти доводиться. Трупі по ямі розтягувати. Трупі укласти необхідно. По краях впорядковано, посередині – навалом. Настріляють зо два десятки людей, стоп стрільбі, перековані – в яму, укладка.

Виконавці якісно працюють, однак така вже людська порода: голова прострелена, а він ще живий. Тоді заявка наверх: тут один ворушиться, добийте.

Або самі перековані добивають ломом. Виконавці також допомагають: як настріляють зо два десятки, так перед тим, як перекованих на укладку пустити, в купу стріляють.

Для певності.

5

О другій годині тітка Маша обід підвезла: що, працівнички, зголодніли?

Холованов до народу звертається: зараз обідати будемо або справу закінчимо? Суворий він командир, тільки ж робота йде напружена, і в такі моменти люди зближуються. Люди розуміють один одного з півслова, субординація зараз тільки заважає. Тому Холованов в таких ситуаціях демократичний: що, мужики, скажете?

А що скажеш? Воно і так добре, і так. Непогано б справу завершити, а потім пообідати. Скінчив роботу – гуляй в охоту. З іншого боку – справи нібито й небагато, всього дві партії залишилося з хвостиком, але ж ями закопувати, акт про виконану роботу складати, те-се. Загалом, давай обідати.

Полянка біля самої ями чудова. Розкидали ковдри на траві, ніби скатертини. Тітка Маша розкладає хліба запашного крайця, помідори гірками, огірки, в казанки борщ розливає. А горілки – зась. Горілка тільки до і після. Суворя:

- А ну, гайда всі руки мити!

6

Кажуть обізнані люди, що сновидіння швидкоплинні. Нам іноді здається, що сновидіння тяглося багато годин, а воно проскочило в секунди. Просто інтенсивність роботи мозку уві сні зовсім інша. Уві сні наш мозок живе окремим від нас життям, він може дрімати, але може раптом вибухати жахливим виверженням думки. Уві сні наш мозок може поза нашою волею складати безсмертні поєднання слів і звуків, перетворюючи їх у вірші та мелодії, уві сні наша думка може блукати в нескінченних лабіринтах, а може стрімко рватися вперед і вгору до відкриттів, спростовуючи і повергаючи істини, які спростувати неможливо. Уві сні наш мозок в тисячі разів сміливіший. Він здатний знайти рішення нерозв'язним завданням. Він здатний побачити майбутнє. І не дарма ми іноді потрапляємо в ситуацію, яку раніше бачили в сновидіннях.

Кажуть, що і в момент смерті наш мозок працює зовсім не так, як за життя. Коли приплив крові до мозку припиняється, мозок мовби вибухає в своєму останньому надпотужний імпульсі. І зовсім не даремно ті, хто дивом unikнув смерті, але вже був в її пазурах, розповідають, що в самий останній момент бачили все своє життя в мільйонах подробиць. Зовсім не даремно в момент катастрофи час ніби розтягується. Ми бачимо, що мчить на нас локомотив так, ніби бачимо кадри уповільненого фільму. Але час не розтягується, просто в останні миті ми здатні побачити і усвідомити набагато більше, ніж в обстановці нормальній.

Дивиться Настя в обличчя розстрілюваних, завмираючи від захоплення і жаху. У момент, коли куля пробиває людську голову, обличчя того, кого вбивають, виказує стільки емоцій, немов у частки секунди людина змогла почути відразу весь «Реквієм» Моцарта чи прочитати «Шинель» Гоголя.

Кожному своє. Один в момент смерті перепохнений люття, інший – невгамованою жагою помсти, третій раптом розуміє солодкість смирення і вмирає в блаженстві, прощаючи ворогів. Різні в людях почуття, тільки зрозуміло Насті, що почуття тих, кого вбивають, не швидкоплинні. Час для них тече зовсім не так, як для тих, хто поки жити залишається. За частки секунди, за найостанніші частки ті, кого вбивають, встигають прожити, зрозуміти і відчувати більше, ніж встигли за довгі роки, а може статися і більше, ніж за все життя.

Заповнилася яма з одного краю майже до самого верху. Там відразу і присипали землею.

Відстрілялися. Добре відстрілялися. Яма тільки не засипана з іншого краю.

Ну, це справа не важка. Копати важко, завалити – не проблема.

Ширманов акт складає, дядько Вася – відомість витрати боєприпасів.

Перековані збирають останні бушлати і черевики. Біля самих шаф.

Підписав Холованов акт. Поманив пальцем собаківників. Ті знаки начальницькі без підказок розуміють – з собаками до шаф.

- Гей, хлопці, – Холованов перекованим, – ми сьогодні чотири сотні чотири чоловічка втішили, а в плані вас чотири сотні сімнадцять. Бо ж вас також до плану включили.

Про те, що треба ховатися в шафах, він не сказав. Самі розуміти мусять. Коли собак спустили, так ховайтеся. А їх спустили. Собакам також практика потрібна.

Швидко перековані по шафах поховалися. Собаки тільки трьох порвати встигли, та й то не сильно. Відтягли собак.

- Покрасуватися в нових бушлатах? Черевики нові не тиснуть? Знімайте, хлопці. Мордами кру-у-гом! Руки назад! У справах ваших написано, що стали на шлях виправлення, а на мій погляд горбатого могила виправить.

Виття в кабінках залізних, ревище. Це нічого. Вийте, верещіть – на спецділянці свобода. Хоч нявкайте, коли вам подобається.

- Тітко Машо, у нас ще дванадцять. Постріляти не хочеться?

- Та ну вас, безсоромники, смертовбивством займатися. Скінчайте швидше і підходьте горілку пити.

7

Чим розстріл добрий?

Тим розстріл добрий, що це романтики подих. Ніби на Громадянській війні. Запах багаття, запах диму порохового, шинель порохом просякла. І почуття виконаного обов'язку душу гріє. Добре. Ліквідували чотириста шістнадцять, а в списку чотири сотні сімнадцять. Ще один. Цей особливий.

Це американський інженер, спеціаліст з підслуховування. Цього Холованов особисто стріляє.

От і все. І вечір.

Добре ввечері на Волзі. Лящ в плавнях плеще. Через річку пісня лине. Пароплав колесами по воді ляпає. Бакени загорілися. Червоні і білі вогники.

Всі в команді виконавців люблять масові розстріли. Тому що масовий на свіжому повітрі.

Коли десять, двадцять, тридцять клієнтів в кремлівському підвалі виконують, то романтики ніякої. Відпрацював день, і їдеш втомленим додому в трамваї серед таких же втомлених за день людей. А коли більше сотні, тоді на природі. Ліс. Річка. Вечір біля вогнища. Після виконання – по сто грамів. Ці грами сприймаються ніби медикамент. Ніби кисленький вітамінчик після уколу. Ста грамів не вистачає. Душа більше просить. Тому вечорами після розстрілів кожен своє дістає.

Все – до загального столу. У такі вечори звання не визнаються. Всі свої. Всі друзі. Все – співаки.

Що найбільше згуртовує людей? Спільна робота. Чим важча робота, ніж відповідальніша вона, тим міцніша дружба між тими, хто її виконує.

Палає багаття, жаром пашить, іскри хороводом в небо, тушонка в банках, ковбаса копчена – не розріжеш. Дядя Вася-в'язальник паличкою картоплю печену з вогню катає.

А горілка пекуча.

Розділ 18

1

- Чи не здається тобі. Драконе, що зараз, влітку тридцять восьмого, чистка досягла найвищої точки, і її пора згортати?
- Товаришу Сталіну видніше.
- Чи не здається тобі, що товариш Сталін критичну точку вже проскочив і в разі, коли НКВС спробує взяти владу, товаришу Сталіну просто ні на кого буде зіпертися?
- Ти стомилася.
- Можеш говорити що хочеш, та одного разу я сиділа в монастирі і дивилася на телефон...
- Це страшенно цікаво.
- Я дивилася на телефон, і мені прийшла в голову думка, що найпростіший спосіб зробити державний переворот – це відключити телефони товариша Сталіна. Без зв'язку немає управління, без управління немає влади. Відключити людину від систем зв'язку – значить відключити від влади.
- Зовсім нелегко відключити системи зв'язку.
- Зараз нелегко. Зараз одна столиця і все лінії зв'язку сходяться до Москви, однак скоро буде запасна підземна столиця в Жигулях. Один вождь на дві столиці. Скажи, Драконе, передбачив товариш Сталін який-небудь запобіжний механізм, щоб не дозволити змовникам скористатися однією зі столиць в разі його відсутності?
- На такі питання я не відповідаю.
- Тоді це питання я поставлю перед товаришем Сталіним.
- Е, дівчинко, ти ризикуєш... Товариш Сталін займає пост Генерального секретаря вже шістнадцять років. За ці роки йому ніхто питань не ставив.

2

У Москві – липка задуха. Нічим в Москві дихати. Москва чекає грози. Москва прагне очищення.

Незвичайна палочка спека розлилася над Москвою, проникла в усі закутки, випалила хирляві деревця. Витоптав траву народ московський. Курява в обличчя.

А в кабінет народного комісара внутрішніх справ, Генерального комісара державної безпеки Миколи Івановича Єжова спека доступу не має. Старий прийом: з раннього ранку, ще до сходу сонця, треба щільними важкими шторами запнути всі вікна. І не лише в кабінеті, а й у всіх коридорах. Спека крізь товщу стін не проникає – вона проникає крізь віконне скло. Спека розпікає все всередині. Проте варто лиш вікна щільно завісити... Ось чому в усіх спекотливих країнах вікна віконницями ґратчастими закривають – щоб не пустити прямі промені сонця всередину.

Ось і весь секрет. Так і в поїздах. Довелось Миколі Івановичу об'їздити Росію. Той же рецепт: коли в спекотний час у всьому вагоні з самого ранку закрити штори і так вагон весь день тримати в напівтемряві, то він не розжариться всередині. І збережеться прохолода.

Кажуть, в Америці придумали машину в вікно ставити. Всередину тієї машини набивають льоду, працює вентилятор і жене гаряче повітря через лід, повітря охолоджується і холодний струмінь потрапляє в кімнату. Лід в машині тане, і вода через трубочку скидається в каналізацію. Лиш тільки весь лід розтанув, потрібно нову порцію зарядити, і знову вмикай вентилятори. Треба б таку машину замовити в Америці. А зараз поки штори рятують. Вони закриті. Тільки в куточках, де штори нещільно до стін прилягають, ледь бринить сонячний промінь.

Пройшовся Микола Іванович Єжов уздовж столу. Стіл у Миколи Івановича такого розміру, що від одного краю до іншого три хвилини ходу. І три хвилини – назад.

Пройшов туди повз п'ятиметрового портрета. Пройшов назад повз того ж портрета.

На портреті – людина в чоботях, в солдатській незастебнутій шинелі, в зеленому кашкеті.

3

- Товаришу Сталін. Вона має намір поставити запитання.
- Товаришу Холованов, я займаю посаду Генерального секретаря вже шістнадцять років, і за ці роки мені ніхто питань не ставив.
- Вона це знає, товаришу Сталін.
- І тим не менш?..
- І тим не менш...
- Кличте.

4

Народний комісар зв'язку СРСР, комісар державної безпеки першого рангу Матвій Берман енергійно козирнув сержантам державної безпеки. Сержанти, відчинивши перед ним стулки дверей, здійняли гвинтівки в положення «На караул». Глибокий сенс в тому привітанні: в наших руках зброя, одначе вам, дорогий і улюблений комісар державної безпеки першого рангу, ми не заважаємо, ми не загороджуємо ваш шлях, гвинтівки наші багнетами спрямовані в небо, як шлагбауми, підняті при вашому наближенні.

Усміхнувся товариш Берман сержантам державної безпеки. І сержанти посміхнулися. На обличчі одного сержанта німе запитання: «Коли ви були начальником ГУЛАГу, я вас охороняв під час поїздки в Райчихінські табори. Ви мене пам'ятаєте, товаришу Берман?» На обличчі іншого: «Коли урочисто відкривали канал Москва-Волга, я був переодягнений перекованим лиходієм і від імені перекованих підносив вам квіти. Ви мене пам'ятаєте, товариш Берман?»

Посміхається товариш Берман: «Я все пам'ятаю!»

Приємно сержантам. Пішов товариш Берман з Народного комісаріату внутрішніх справ в Народний комісаріат зв'язку, однак навіть зовні залишився вірним органам. Пішов товариш Берман в Наркомат зв'язку, а ходить в формі чекіста, носить в петлицях по чотири ромба комісара державної безпеки першого рангу. І колишнє місце роботи не забуває.

Приємно сержантам: пішов товариш Берман на підвищення, а ніби й не пішов. Нікуди він не пішов. Просто Наркомат зв'язку під його керівництвом ще міцніше пристебнувся до НКВС і став невіддільною частиною величезного потужного механізму. Частий тут гість товариш Берман. Та й не гість він зовсім. Тут його рідний дім, і нікуди він не йшов. Наш він.

Є про що народному комісару зв'язку товаришеві Берману поговорити з народним комісаром внутрішніх справ товаришем Єжовим. Це зрозуміло. І все ж відчують сержанти біля дверей, що якимось урочисто незвичайний цей візит. Скоро. Зовсім скоро щось трапиться.

Велике і радісне.

5

- Товаришу Сталін, ситуація, коли в одній державі створюється друга столиця, мені здається небезпечною.

- Товаришу Стрілецька, ви хочете сказати: один вождь на дві столиці?

- Саме це я хочу сказати, товаришу Сталін.

- І ви хочете задати мені питання, чи передбачив я запобіжну систему, яка не дозволила б змовникам скористатися вузлами і системами зв'язку таємної столиці під час моєї відсутності?

- Саме це питання я і хотіла задати.

- Товаришу Стрілецька, я передбачив такий запобіжник. Він називається «Контроль-блок».

- Спасибі, товаришу Сталін, я не знала тільки назви цієї штуки, все інше я знаю.

- Що ви знаєте?

- «Контроль-блок» замовлений в Америці, на фірмі RVB, це в Балтіморі, штат Меріленд. Його вага від п'ятнадцяти до двадцяти п'яти кілограмів, основний матеріал – золото і сталь. За складністю він дорівнює або перевищує кращі шифрувальні машини світу.

Довго Сталін у вікно дивився. Потім якимось обережно підійшов до Насті і сів поруч. Руки на стіл, на зелену скатертину. Погляд не змигне – прямо їй в очі. Страшно Насті, проте погляд вона витримала.

- Товаришу Стрілецька, то, що ви зараз сказали, знав тільки я. І ще – Холованов. Я вам ніяких подробиць про «Контроль-блок» не розповідав. Упевнений, що й Холованов вам цього не розповідав.

- Холованов мені цього не розповідав. Я зажадала зустрічі з вами, товаришу Сталін, саме тому, що Холованов цю проблему обговорювати відмовився.

- У такому випадку, звідки, товаришу Стрілецька, ви знаєте подробиці?

- Я їх вирахувала, товаришу Сталін.

- Я, товаришу Стрілецька, хотів би отримати більш докладну відповідь.

- Товаришу Сталін, вибачте мене, одначе я подумки поставила себе на ваше місце.

- Ось як?

- На випадок великої визвольної війни необхідно мати командний пункт. Підземне місто в Жигулях поблизу Куйбишева – найбільш вдалий вибір. Проте маючи основну і запасну столиці, вам необхідно мати якийсь запобіжний механізм. Коли він буде простим і маленьким, то його легко буде підробити або чимось замінити. Коли він буде великим і складним, то його неможливо буде в крити-

чній обстановці постійно носити з собою. Оптимальне рішення: щось складне, як шифрувальна машина, проте цілком транспортабельне, щось розміром зі звичайний портфель або чемоданчик...

- А звідки ви дізналися, що «Контроль-блок» виконаний в основному із золота та сталі?

- Золото – найкращий матеріал для потреб електротехніки. Цього матеріалу ви маєте в своєму розпорядженні в достатній кількості. Однак виконаний з ювелірною точністю з м'якого золота унікальний прилад мусить мати міцний каркас. Я припустила, що це буде сталь. Щось на зразок двох сталевих пластин, між якими золота начинка.

- А фірма RVB в Балтіморі?

- Я припустила, що така штука спроектована ув'язненими інженерами у нас в монастирі або іноземними інженерами – також у нас в монастирі. Однак виробнича база монастиря не дозволяє виготовити «Контроль-блок». Жодному вітчизняному заводу доручити таку справу не можна. Про таке незвичайне замовлення відразу стане відомо в НКВС. Я припустила, що «Контроль-блок» має бути таємно замовлений за кордоном так, аби виробник не знав призначення цього агрегату. Краще замовити таку річ дуже надійній, проте невеликій фірмі. Я збрала відомості про всіх зарубіжних виробників, хто міг би виконати таке замовлення. Таких фірм у всьому світі виявилось мало – лише сім. Одна в Японії, чотири в Західній Європі, дві – в Сполучених Штатах. Логічно припустити, що замовлення розміщувати буде особисто Холованов. Залишилося обчислити його маршрути. Комуś збоку встежити за Холовановим вельми важко, але я працювала з ним поруч і вважала, що контроль має поширюватися і на нього. За останній рік він жодного разу не бував ні в Японії, ні в Західній Європі, однак тричі – в Америці. З двох американських фірм одна знаходиться на Західному узбережжі, в Сіетлі. Холованов жодного разу на Західному узбережжі не бував. Інша фірма, а саме RVB, знаходиться на Східному узбережжі, в Балтіморі. Точних відомостей про те, де він був і що він робив, у мене немає, але... зіставити факти...

Підняв Сталін телефонну трубку:

- Холованова до мене.

6

Народному комісару внутрішніх справ Генеральному комісару державної безпеки Миколі Івановичу Єжову потрібно повертатися до справ. Це важко. Сів Микола Іванович за стіл, розкрив червону теку. Такі ясні цифри перед ним. Так просто робити висновки. Армію чекісти під ярмо загнали. Чим вище становище командира, тим більше ймовірності потрапити під сокиру. І Комуністичну партію чекісти винищують ударним темпом. За наказом Сталіна-Гуталіна.

Статистика захоплююча. Велика чистка спрямована проти всіх. Тільки ж чим вище становище людини, тим більше можливостей загриміти під трамвай пролетарської справедливості. Звичайна радянська людина за останні два роки мала можливість потрапити під караючий меч НКВС з ймовірністю 5%. Дрібний безпартійний начальник – 7%. Член партії – 44%, член Центрального Комітету партії – 78%. Коли цю залежність продовжити і перенести на самий верхній рівень влади, на людину в незастебнутій солдатській шинелі, в чоботях і зеленому кашкеті, то за статистикою виходить, що він стане жертвою НКВС з ймовірністю в 100%. Так говорить статистика. Треба просто вміти нею користуватися. Та й як інакше? Руками НКВС Генеральний секретар партії товариш Гуталін знищує свою партію. Знищить партію, і залишиться Генеральним секретарем без партії. На кого ж йому зіпертися? Тільки на НКВС. Та чи ж дозволить НКВС на себе спиратися?

І на Народний комісаріат зв'язку товаришеві Гуталіну краще не спиратися. Чи можна зіпертися на армію? В армії всі Єжова бояться. На уряд, на чиновників, на державні структури? Всіх Єжов в іжакових рукавицях тримає. Товариш Гуталін перебрав. Товариш Гуталін – голий король.

Не йде робота. Відсунув Генеральний комісар державної безпеки в сторону звіти і графіки. Подивився на себе в дзеркало. Красива форма на ньому. Зірки на петлицях, ніби у маршала. Чому б не мати два звання: Генеральний комісар державної безпеки Маршал Радянського Союзу М.І.Єжов? Пора в роль входити. Підняв телефон:

- За яким кодексом зараз Червона Армія живе?

- Товаришу Генеральний комісар державної безпеки, Червона Армія, як і весь радянський народ, живе за Кримінальним кодексом 1929 року – КК-29.

- Що, вони і воюють за Кримінальним кодексом?

Завмерла трубка на пару миттєвостей:

- Товаришу Генеральний комісар державної безпеки, у нас в камерах сидять військові. Дозвольте проконсультуватися і доповісти?

- Добре, – великодушно дозволив Генеральний комісар.

Телефон подзвонив через чотири хвилини:

- Товаришу Генеральний комісар державної безпеки, Червона Армія живе по Польовому статуту 1936 року – ПУ-36.

- Негайно мені один екземпляр.

7

- Товаришу Стрілецька, чи не могли б ви все, що мені розповіли, повторити товаришеві Холванову?

- Звичайно, могла б. Однак я хочу розповісти щось зовсім інше.

Не любить товариш Сталін тих, хто діє всупереч його вказівкам. Проте посміхнувся Сталін. І не зрозуміти: посміхнувся добродушно або ж загрозово. Загадковою усмішкою посміхнувся:

- Ну так розкажіть нам щось зовсім інше.

- Товаришу Сталін, багато з того, що ми підслуховуємо, ми не можемо розшифрувати просто тому, що чекісти в розмовах між собою називають людей не справжніми іменами, а їм одним відомими прізвишками.

- Якими прізвишками?

- Ну, наприклад, вони часто говорять про якогось Гуталіна.

- Гуталіна я знаю. Це вони про мене.

Зніяковіла Настя:

- А ще про Клуksіка базикають, про Сигізмунда, про Карлу, Люфіка, Ганіка, про Песта, Дуріка, всіх не перелічиш. Склад чекістів постійно оновлюється. Ті, хто потрапляє на ліквідацію до нас в монастир, на допитах видають прізвиська. Та ті, хто залишилися на волі, швидко винаходять нові прізвиська, і знову ми слухаємо і не розуміємо.

- Що ви пропонуєте?

- Пропоную піддати відомості про чекістські зустрічі статистичній обробці.

- Ось як?

- Саме так, товаришу Сталін. Ми часто не розуміємо, про кого вони говорять, або розуміємо неправильно, тільки ж ніхто не заважає нам аналізувати тривалість зустрічей. Офіційних і неофіційних. Коли незрозумілі розмови, то треба аналізувати не їхній зміст, а статистичні параметри. Всі керівники НКВС з республік, з країв і областей час від часу з'являються в Москві у службових справах. Інформації про їхнє прибуття до Москви і вибуття у нас достатньо. Відомі готелі, в яких вони зупиняються, ресторани, які вони відвідують, досить відомостей про їхні візити на дачі і в квартири до московських друзів. Тут ціла інформаційна ріка. Є записи застільних розмов. Я вирішила скласти графіки відвідувань вищими чекістами з провінції персональних квартир і дач товариша Єжова.

Нічого не сказав товариш Сталін, тільки свій стілець до столу присунув. До графіків ближче.

- Наприклад, товариш Лаврушин із Горького за десять місяців був в Москві вісімнадцять разів. У шістнадцяти випадках бував у квартирах і на дачах товариша Єжова. Загальний час, проведений в офіційних установах НКВС, – 21-а година 10 хвилин. У приватних будинках і дачах Єжова – 69 годин 13 хвилин. У квартирах і дачах інших вищих співробітників НКВС – 12 годин 43 хвилини.

- Скажіть, як цікаво. І записи є?

- Є. Але в записах нічого особливого. Вони розуміють, що на дачах і в квартирах ми можемо їх підслухати. Тільки статистика цікавіша за розмови. Ось товариш Литвин з Ленінграду відвідував квартири і дачі Єжова. Тут все зібране. Ось товариш Наседкін з Білорусії.

- А хто найбільше в гостях у Єжова засиджувався?

- Успенський з Києва.

- Цікаво, – сказав товариш Сталін. Пройшовся по кімнаті і повторив: – Цікаво.

- Товаришу Сталін, ми весь час слухаємо і аналізуємо порожні теревені, а ніхто не додумався зайнятися статистикою. На графіках я наочно зобразила всю динаміку відвідувань квартир і дач Єжова і особливо виділила двадцять провідних відвідувачів.

- Залиште все тут, я подивлюся.

- Це не все, товаришу Сталін. Я вирішила оцінити ситуацію і з іншого боку. Цікаво знати, хто найчастіше буває в будинку Єжова, проте я вирішила виявити і тих лідерів регіональних органів НКВС, які ніколи в будинку Єжова не бували.

Подивився товариш Сталін на Холванова і нічого не сказав. А Холванову говорити нічого й не треба. Холванов погляд сталінський читає. Тут двох значень бути не може. Сказав сталінський погляд: «Ого! Ця дівчинка далеко піде».

Холованов – Сталіну також поглядом: «Так це ж ви, товаришу Сталін, нам її в контроль прислали».

Настя цих поглядів не бачить. Вона графіки розгортає.

- Вийшла, товаришу Сталін, незрозуміла картина. Товариш Єжов – надзвичайно гостинний. Любить компанію. Любить п'янки-гулянки. За неповних два роки в його будинку побували всі начальники республіканських і обласних управлінь НКВС. Всіх, кого Єжов в НКВС не любив, він розстріляв. Всі, хто залишився, – його друзі, його ставленики, його бахурі. У багатьох областях і республіках за неповних два роки Єжов змінив по два-три начальника НКВС. Старих розстрілює, ставить нових, запрошує до себе, пригощає, напуває, годує, потім зміщує, розстрілює, ставить нових, запрошує до себе, пригощає. Є тільки один виняток...

Втиснув Сталін пальці в стіл так, що нігті побіліли.

- Єдиний виняток: ні в одній з квартир Єжова, ні на одній з дач Єжова жодного разу не був начальник Куйбишевського...

- Бочаров.

- Так точно, товаришу Сталін. Начальник Куйбишевського управління НКВС старший майор державної безпеки Бочаров. Скажу більше. Аналіз показує, що Єжов і Бочаров жодного разу не були разом в одному ресторані, в одному театрі, в одному санаторії, в одному поїзді. Вони зустрічаються тільки в кабінеті Єжова. За півтора року Єжов розстріляв тринадцять тисяч двісті сорок кадрових чекістів. Коли Єжов так не любить Бочарова, то чому не розстріляв? Коли Єжов не любить Бочарова, то навіщо тримає на такій відповідальній посаді?

Знову переглянулися Сталін з Холовановим.

- І як ви, товаришу Стрілецька, можете це пояснити?

- Товаришу Сталін, це незрозуміла загадка.

- Ви боїтеся називати речі своїми іменами! – Погляд Сталіна раптом став жорстокий.

- Боюся. Боюся, тому що у мене в руках всього лиш один факт. З одного факту я не хочу робити висновків. Може статися, все це випадкові збіги.

- В НКВС випадкових збігів не буває.

- Коли так, то висновок простий: між Єжовим і Бочаровим – таємниця, відома лише їм. Вони вирішили демонструвати, що між ними існують тільки офіційні відносини, і переграли. Все залишилося б непоміченим, тільки ж статистика показує, що таких чисто офіційних відносин між Єжовим і його підлеглими не буває.

- Ви можете свою думку висловити коротше?

- Змова.

Розділ 19

1

Так буває: ніхто думку не висловлює, однак вона в повітрі носиться. Така гарна думка, що всім вона сама в голову приходить. І кожен посміхається, думаючи про своє. І кожен посмішку на губах ближнього бачить. І розуміє, що ближній тією ж думкою збуджений, тій же думці посміхається.

А думка проста: Комуністична партія здійснює самогубство. Партія дозволила себе винищити. По низам легенько пожежа пройшла, а верхівки випалило майже повністю. І Червона Армія на колінах. Комуністична партія власною кров'ю захлинається. А хто залишився?

Залишилися чекісти. Єдина сила. Товариш Сталін – шанований товариш, але він Генеральний секретар Комуністичної партії. А Комуністичної партії немає. Немає за Сталіним сили. А НКВС...

І посміхається сержант державної безпеки чомусь своєму. Потаємному. І інший сержант. Такий же вартовий біля тих же величезних багатотонних дверей посміхається.

І начальник Куйбишевського управління НКВС старший майор державної безпеки товариш Бочаров посміхається. Сам собі. Він один в підземному коридорі. У коридорі влади. Над ним – сто тридцять метрів монолітної скелі. На лівому березі Волги в Куйбишеві таємно зводиться секретний командний пункт Сталіна. А тут, в підковоподібному закруті Волги, в Жигулях, буде таємна столиця Європи і Азії. Тільки питання: хто в цій столиці буде правити?

Сталін-Гуталін сам для себе могилу рие. Гуталін скоро знищить свою Комуністичну партію і залишиться один. Кандидатів в правителі після Сталіна-Гуталіна троє: товариші Єжов, його перший заступник Фріновський, колишній начальник ГУЛАГу, а нині народний комісар зв'язку Берман. Тріумвірат. І він – Бочаров. Троє в Москві візьмуть владу і загальне керівництво, однак системи зв'язку в недобудованому підземному місті контролює Бочаров. Вони там, в Москві, теоретики, а він з усього ГУЛАГу зібрав експертів з урядового зв'язку. І підказали експерти: не може один вождь дві столиці без нагляду залишити. Стягує Сталін лінії зв'язку до Жигулів, значить, мусить замовити якийсь запобіжний механізм, яким ці системи відмикаються і замикаються.

Показав Бочаров експертам тунелі жигулівські, набиті апаратурою зв'язку, подивилися експерти і вказали: ось те саме місце в броньовій плиті. Сюди Сталін буде вставляти електротехнічний прилад, який за складністю не поступається кращим шифрувальним машинам, а за формою нагадуватиме велику книгу. Ось щілина в броньовій плиті – вставив в неї цей самий агрегат, і всі системи зв'язку країни під його контролем. Витягнув – і ніхто, крім нього, підземним містом в Жигулях для управління країною скористатися не зможе.

Залишилося тільки Бочарову збагнути, кому і де Гуталін цю саму штуку замовив. Звичайно, не у нас в країні така штука замовлена. Є у Гуталіна довірені люди: Поскрьобишев, секретар, Власик, начальник охорони. Тільки ж їх Гуталін з країни не випускав і ніколи не випустить. Замовити в іншій країні таку штуку може тільки одна людина – Холованов.

Залишилося за Холовановим постежити. Нелегко це. Холованов то пірне, то вирине. То біля Гуталіна крутиться, то пропадає безслідно. Однак є у Холованова слабкість. На дівок слабкий товариш Холованов. Зело слабкий. Дівки знають, коли і де він з'являється.

Багато золотих самородків віддав старший майор державної безпеки Бочаров за розплутування амурних історій Холованова. Багато старший майор державної безпеки віддав діамантів. Не дарма. І розповіли дівки: як, де, коли. З малих шматочків склав Бочаров мозаїку. Все в нашому житті до завзятості зводиться. Все нам доступне. Коли завзятість проявити. Проявив старший майор державної безпеки Бочаров завзятість, якої сам в собі не припускав. Днями, ночами арешти, допити, партійні конференції, ще начальникам московським догоджати потрібно, і знову допити, розстріли і партійні збори, а Бочаров кожну хвилиночку урізує для головної справи: зі шматочків, з уламків, зі скалочок картину поїздок Холованова складає.

Не все Бочарову з'ясувати вдалося, однак багато.

2

Розжарило сонце граніти Івановської площі так, що підкови на чоботях охоронців плавляться. З трофейних бонапартових гармат того й дивись краплі бронзові потечуть. Розморило охорону. Упріли вартові. Багнети м'якими здаються.

Немає від спеки порятунку. Просочилася липка спека і до сталінського кабінету.

- Коли я правильно зрозумів, товаришу Стрілецька, у всьому керівництві НКВС є тільки одна людина, з якою Єжов офіційно зустрічається, а неофіційно – ні.

- Саме так, товаришу Сталін. Це Бочаров.

- А що коли тепер перевірити зв'язки Бочарова і з'ясувати, чи не уникає Бочаров неофіційних контактів з будь-ким ще з вищого керівництва НКВС, крім Єжова?

- Товаришу Сталін, я це перевірила.

- Ось як?

- Начальник Куйбишевського управління НКВС старший майор державної безпеки Бочаров, крім Єжова, в неофіційній обстановці ніколи не зустрічався з заступником наркома НКВС Фріновським і наркомом зв'язку Берманом. Він їх просто уникає, як і вони його.

- Товаришу Холованов, коли наша Жар-пташка змогла просто обчислити факт існування «Контроль-блоку», його призначення, приблизний вигляд і вагу і навіть фірму-виробника, то цілком можливо, що і товариші в НКВС це змогли обчислити. Їм це зробити легше. Це під їхнім керівництвом рубають тунелі в жигулівських скелях, це під їхнім контролем до Жигулів тягнуть лінії зв'язку, це вони стежать за монтажем обладнання і апаратури. Їм зовсім легко здогадатися, що я не все віддав в їхні руки, а передбачив запобіжний механізм. Коли вони про це подумують, то і до всього іншого додуматися можуть. Я ніби Геракл чишу авгієві стайні в повній впевненості, що ніхто мені не завадить. На Жигулі я поки не звертав багато уваги – підземне місто тільки будується, і ключ від його вузлів і систем зв'язку у мене. Тільки виявляється, що будівництво першої черги завершиться достроково, а ключ до його вузлів і систем зв'язку може опинитися в руках НКВС. Що ви пропонуєте робити, товаришу Холованов?

- негайно заарештувати Єжова, Фріновського, Бермана, Бочарова.

- Ні, товаришу Холованов. Цього ми зробити не можемо. Не можемо просто тому, що у них більше сили. Всі найважливіші об'єкти в країні, починаючи з Кремля, під охороною НКВС, тобто під контролем Єжова. Наркомат зв'язку під контролем Бермана. Прикордонні війська під контролем Фріновського. Підземне місто в Жигулях будується руками ув'язнених, тобто під контролем НКВС. Коли товариші з НКВС вкрали і «Контроль-блок», то виходити в відкриту бійку проти них – все одно, що виходити одному проти Чингізхана з усією його ордою.

- Коли Єжова, Фріновського, Бермана і Бочарова не заарештували, то вони візьмуть владу. Що ж залишається, товаришу Сталін?

- Товаришу Стрілецька, хто в системі НКВС головний ворог Єжова?

- Товаришу Сталін, головний ворог Єжова – це старий чекіст, правда, зараз він формально чекістом не являється. В останні сім років, з 1 листопада 1931, він на керівній партійній роботі...

- Берія!

- Так точно, перший секретар ЦК Комуністичної партії Грузії Лаврентій Павлович Берія.

Підняв Сталін слухавку:

- Дайте Єжова. Товаришу Єжов, в складі Радянського Союзу одинадцять республік. У дев'яти республіках ми з вами керівників викрили і розстріляли. Залишилося двоє: товариш Хрущов на Україні, це дуже хороший товариш, і Берія в Грузії. Ми тут з товаришами порадилися, однак рішення остаточного прийняти не можемо: розстріляти Берію чи ні? Що ви думаєте з цього приводу?

- Розстріляти, – не розбазарюючи дорогоцінних миттєвостей на роздуми, відповіла слухавка.

- А чому, товаришу Єжов? У вас є на товариша Берію матеріал?

- У мене на всіх є матеріал.

- І на мене?

- Хм. Ні, звичайно, товаришу Сталін. На вас немає. Я неправильно висловився. У мене є на всіх, крім вас.

- Це добре, товаришу Єжов. Терміново кур'єром перешліть мені копії матеріалів на цього мерзотника Берію і ваші міркування про арешт. До побачення, товаришу Єжов.

Поклав Сталін слухавку.

- Товаришу Холованов, потрібно, не використовуючи телефонів і інших технічних засобів зв'язку, терміново і таємно викликати товариша Берію з Тбілісі до Москви.

- «Сталінський маршрут» занадто помітний. «Главспецремстрой», коли порушить графіки руху, може дійти до Тбілісі і повернутися трохи більше, ніж за добу.

- Не піде. Товариш Берія – хороший товариш, однак я не маю наміру показувати йому свою систему ремонтних поїздів. Це моя таємниця, товаришу Холованов, і прошу її зберігати.

Витягнувся Холованов. Розуміє, що вже стільки помилок нагородив, що пора потилицю під пістолет підставляти. Тільки у товариша Сталіна немає зараз часу Холованова розстрілювати, і можливості немає. Дорога кожна людина.

- Зробимо так, товаришу Холованов. Ви пошліть кого-небудь з спецкур'єрів до Тбілісі, нехай він повідомить товаришеві Берії особисто, що треба терміново і непомітно прибути до Москви.

- Жар-пташка.

- Ні, товаришу Холованов. Знову ні. Для Жар-пташки у мене більш важливе завдання.

- У нас в монастирі досить спецкур'єрів, товариш Сталін.

- Ось і пошліть одного. Непомітно. Переодягніть. Нехай ким-небудь прикинеться. А самі ви, товаришу Холованов, забирайте свою команду і вирушайте до Америки. В якій би стадії готовності не знаходився «Контроль-блок», його слід забрати і доставити мені. Коли «Контроль-блок» викрадений...

- Цього не може бути.

- Все може бути, товаришу Холованов. Коли «Контроль-блок» викрадений, повідомте мені телеграмою. Текст: «Ні. Дракон». Усе. Йдіть.

Пішов Холованов.

- Товаришу Стрілецька, коли я був на засланні в Туруханском краї, був у мене хороший девіз: не хлюздити. Ви знаєте, товаришу Стрілецька, що означає це слово?

- Знаю, товаришу Сталін.

Зупинився Сталін. Довго мовчки стояв, намагаючись зрозуміти те, що почув.

- Ви і це знаєте, товаришу Стрілецька. Це добре, – він пройшов до кінця кабінету. Зупинився. Постояв. Повернувся на колишнє місце, зупинився, розпалив люльку і продовжив: – Ми на краю. Зіштовхнути нас зовсім легко. Системи і вузли зв'язку в їхніх руках, охорона найважливіших об'єктів в їхніх руках, «Контроль-блок» може бути в їхніх руках. В НКВС – змова. І всі їх бояться. Нам відома лише вершина змови. Ми не знаємо їхніх сил і планів. А сила у них є. Виступити відкрито проти Єжова я не можу, поки у мене немає впевненості в тому, що «Контроль-блок» в моїх руках або він, принаймні, нейтралізований. Ми не знаємо, коли вони готуються виступити, та будемо сподіватися, що до закінчення будівництва першої черги командного пункту в Жигулях виступити не зважаться. Перша черга має бути завершена до свята, до 7 листопада. Коли це так, то у нас ще є час. Коли їх не арештовувати і не стріляти, вони захоплять владу, а коли їх арештовувати і стріляти, то вони для самозахисту змушені будуть захопити владу. Ми будемо, товаришу Стрілецька, продовжувати їх арештовувати і стріляти. У них немає виходу, і у нас немає виходу. Я вас посилаю на ризиковану справу. Може статися, на смерть. Ви поїдете до Бочарова. У якій ролі ви б хотіли туди поїхати?

- У звичайній ролі спецкур'єра ЦК. Мені потрібен буде офіційний лист з безліччю деталей для того, щоб не відразу була зрозуміла мета візиту. Мені б тільки потрапити на спецділянку Куйбишевського НКВС і мати підстави там перебувати кілька днів.

- Лист я вам підготую. Я не ставлю вам жодного завдання. Дійте за обстановкою. І не будемо хлюздити, товаришу Стрілецька. Ідіть і знайте: ми встоїмо. Ми їм в'язи скрутимо. Пам'ятайте, я вас завжди виручу. Що б не сталося. Ви тепер моя людина. Назавжди. Я своїх не полишаю в біді. Я своїх рятую. Завжди.

Він повернувся обличчям до вікна і тихо повторив:

- Завжди.

3

Радіє Америка.

Росіяни через полюс долетіли до Америки. Один надпотужний двигун, довгий хижий фюзеляж, неймовірного розмаху крила і троє непохитних хлопців.

Радіє Америка. Дощ листівок засипає вулиці. Відкритий довгий «Бьюік», оббитий гірляндами квітів, урочисто пливе крізь захопленій натовп.

Це зовсім не просто – перелетіти через полюс. Літак створений тільки для одного рекордного перельоту. Ніяка конструкція не витримає знову таких неймовірних навантажень. Тому червонокрилого красеня розберуть на частини і пароплавом повернуть до Радянської Росії. Тому величезний радянський вантажний корабель «Максим Горький» чекає в порту Балтімора.

Зустрічати довгокрилий радянський літак прибула радянська технічна делегація, в складі якої знаменитий полярний льотчик Холованов з групою професіоналів вищого класу.

4

Прочинив двері сталінський секретар товариш Поскрьобишев і доповів:

- Товаришу Сталін, перший секретар ЦК Комуністичної партії Грузії товариш Берія Лаврентій Павлович за вашим наказом прибув.

- Кличте. Заходь, Лаврентію, сідай, дорогий. Як справи в Грузії?

- Здрастуйте, товаришу Сталін. У Грузії революційний порядок.
 - Ось і я так думав, що революційний порядок в Грузії. У нас в Грузії завжди порядок. Хіба я помиляюся? А ось товариш Єжов каже, що у тебе Грузія в повному безладі. Каже, що сам ти злочинець. Каже, що ти розклався в морально-побутовому відношенні. Каже, що у тебе гарем в Тбілісі, ще один – в Сухумі, і ще один, маленький, – в Батумі.
 - Ну, той зовсім маленький, товаришу Сталін.
 - Каже товариш Єжов, що ти гроші крадеш.
 - Хто ж їх не краде, товаришу Сталін?
 - Каже, що людей ти вбиваєш за своєю примхою. Каже, малолітніх розбещуєш. Каже, що в Кутаїсі ти за школярками полюєш вечорами. Каже, хочеш стати маршалом і повісити собі на шию діамантову зірку. Дивись, скільки доносів на тебе прислав. Тут – про твою статеву розбещеність і статеві збочення. Тут – про крадіжки. Тут – про твої незаконні палаци. Тут – все твоє минуле описане. Я ці гидоти навіть і читати не хочу. Забери, дорогий, собі. А ось, Лаврентію, пропозиція товариша Єжова. Це саме те, що він хоче з тобою зробити. Особисто мені прислав. Печатка НКВС і його підпис. Пише, що розстріляти тебе мало. Як тобі це подобається?

5

- Значить так, Сироїжка. Ось фотографія. Це містер Стентон. Він власник фірми «Фараон і сини», яка вербує американських інженерів для Радянського Союзу. Крім того, через містера Стентона ми замовили в Балтіморі на фірмі RVB одну дуже важливу штуку. Є підозра, що цю штуку у нього, м'яко кажучи, поцупили. З містером Стентоном нам необхідно поговорити, та тільки так, щоб ніхто не довідався, що ми з ним бачилися. До кінця робочого дня я всіх дівчаток, яких із собою привіз, ставлю до виходів його фірми. Нам потрібно його не прогавити в юрбі. Крім того, я виставлю пости біля його будинку. Необхідно містера перехопити. Лиш тільки перехоплять і поведуть, я тебе на машині викину на його шляху. Твоя задача – запаморочити йому голову, збити з пантелику і звести зі шляху істинного. Ми за тобою будемо дивитися. Лиш тільки відведеш вбік, ми його і прихопимо. Поговорити потрібно. Зрозуміло?

- Зрозуміло. Тільки я по-американськи балакати не вмію.
 - А тобі по-американськи немає необхідності балакати. Головне, щоб ти російською не заговорила. Ти йому мімікою інформацію передавай. І жестами. Тілом, так би мовити.
 - Зрозуміло. А коли він буде говорити?
 - А ти слухай і посміхайся.
 - Зрозуміло.
 - Усе. До вечора вільна. До вечора одягнешся звабливо і личко підмалюєш. У тебе це виходить. Йди. Ширманова до мене.

6

- Товаришу Єжов, здрастуйте. Це я говорю, товариш Сталін.
 - Здрастуйте, товаришу Сталін.
 - Товаришу Єжов, ми тут з товаришами порадилися і вирішили, що товариша Берія мало розстріляти.
 - Мало, товаришу Сталін.
 - Не будемо його розстрілювати. Його треба перевиховати і виправити. Сподіваюся, на Луб'янці вміють перевиховувати.
 - Перевиховаємо, товаришу Сталін! Ми його на вірний шлях поставимо.
 - Він тут у мене. Я зараз виділю охорону і відправлю його прямо до вас на Луб'янку.
 - Луб'янка давно за цим мерзотником плаче.
 - Ви мене не зрозуміли, товаришу Єжов. Ми вирішили товариша Берія послати до вас на Луб'янку не в камери, а в кабінети. Товариш Берія призначений вашим заступником. Ви будете його начальником і постарайтеся свого нового підлеглого виправити і перевиховати.

7

Йде Люська-Сироїжка під ручку з містером Стентон. Містер Стентон Сироїжці у вухо непристойності шепоче. Сміється Люська.

Відлипнув від стіни хтось у сірому і містеру рота затиснув. І Ширманов поруч. У під'їзд смикнули. У Вашингтоні під'їзди на ключик закриваються. Тільки ж Ширманов професіонал. У нього в кишені, коли поритися, ключі від всякого під'їзду знайдуться.

Смикнули містера Стентона так, що начебто і не було ніколи такого містера на вашингтонських вулицях.

Холованов йому ліхтариком в очі:

- Здрастуйте, містере Стентон. Як справи з відомим вам виробом?

- Чудово, містере Холованов.

- Завершили?

- Повний порядок. Завершили.

- І коли?

- Так тиждень же тому.

Відлягло у Холованова. посміхнувся:

- А ніби ж до кінця року обіцяли.

- Саме так. Обіцяв. Тільки ж і ви обіцяли за швидкість платити додатково. Тому ми постаралися і завершили достроково.

- І де виріб в даний момент?

- Як де? Як це де?

- А ти не єрепенься! Де, питаю, виріб?

- Так вам же віддали!

- Коли віддали?

- Так вчора ж. Дівчисько від вас було. Худеньке таке. Симпатичне.

- І тростина у неї була?

- Тростини не було, жінки з тростинами не ходять. Тільки ж в сумочці у неї набалдашник від тростини був.

- Такий, як треба?

- Точно такий.

- А документи ти перевірив?

- Як без документів, містере Холованов? Всі документи в цілковитому порядку. І розписочка у мене в сейфі. На вашому бланку.

Ширманову Дракон жестом пропонує вийти. Вийшли. Закурили. Дракон, затягнувся, сплюнув і довго матюкався, душу відводячи.

- Поцупили!!! Поцупили «Контроль-блок»! Як же вони, гади, мене вистежили? На кін життя поставлене і моє, і твоє, і товариша Сталіна. З нашої колоди козирного туза сперли. Без нього – смерть. Добре, хоч Жар-пташка вчасно схаменулася. Знаєш, Ширманов, навіть якось і легше. Напевно, так себе засуджені до смерті відчують. Оголосили вирок, і все відразу байдуже. Згоріли ми з тобою, Ширманов. Вся влада, весь контроль тепер в руках Єжова Миколи Івановича. Мене він не пробачить і тебе також. На одній дибі висіти будемо.

- Люблю компанію.

- Не будемо рюмсати. Давай до справи. Рішення для даної ситуації тільки одне: не показати Єжову, що ми похопилися. Тому вбити Стентона ми не можемо: це буде сигнал Єжову, що ми запідозрили недобре і включилися в боротьбу. Тільки ж не можна нам містера Стентона живим залишити. Бо ж його запитають в будь-який момент: а чи не цікавився Холованов виробом? А що він відповісти може? Він і відповідь, що Холованов цікавився. У цій ситуації Єжову доведеться негайно виступати, і сил у нього явно більше. Що ж нам робити, коли не можна Стентона ні вбити, ні живим залишити? Зникнути містер Стентон також не може: це той самий сигнал Єжову.

- Тут нічого не придумаєш.

- Ні, Ширманов, придумати можна. Шкода, Вашингтон, на відміну від європейських столиць відразу після закінчення робочого дня порожніє. Та це нічого. Загалом так: містер Стентон мусить сам померти. Померти сьогодні. Природною смертю. На очах десятків свідків.

- Драконе, вже вечір. Померти природною смертю сьогодні в Вашингтоні на очах десятків свідків – це тільки на вокзалі. Неможливо.

- Ширманов!

- Я.

- Займися.

Розділ 20

I

Добро і звірі пам'ятають.

Стрілецька Анастасія Андріївна – вірний страж сталінської влади. Коли розібратися – люта рись. Однак і без розгляду ясно: нишпорка, яка зраду винюхує, готова рвати будь-якого, на кого Хазяїн вкаже.

Тільки і в її черствій душі не згасли іскорки вдячності. Навчив Севастіан рідкісного вмінню сейфи курочити, за цю науку Настя іноді його підготовує. І підпоює. Хоча можна було б словами подяку висловити та на тому й заспокоїтися.

Процес нелегального підготовування (і підпоювання) арештантів в певних колах іменується терміном «гріти зону». Настя гріє не зону, а всього одну камеру, в якій ув'язнений Севастіан і троє інших мешканців. А як передати Севастіанові? Тут немає проблем. Севастіан – викладач. Севастіан вчить бійців особистої сталінської таємної армії вмінню розкривати сейфи. Для того створена навчальна точка з десятками найрізноманітніших сейфів. Настя на цій точці майстерність відточує, підвищує кваліфікацію. У сейфі, що ні розміром, ні кольором з усіх інших не виділяється, залишає огірочки, помідорчики, кільця ковбаси копченої, грілки зі спиртом або іншими збадьорюючими рідинами. Приходить Севастіан урок проводити, задає чергового бевзю завдання, і поки той, матюкаючись і нігті кусаючи, з затягим замком вовтузиться, учитель біля іншого сейфа, дверцятами прикрившись, ковтне пару раз затяжними ковтками коньяку кремлівського стандарту, зажуєт скибочкою лимона і урок продовжує, над черговим недотепою посміюючись.

Вирощують розумні люди в Грузії, в долині річки Алазані кущі з чудотворними листям: пожуєш, і на будь-якого вертухая після п'янки дихай, викриття не побоюючись. Підказав Севастіан, де, у кого таких листочків добути, здобула Настя, в сейф поклала з запасом на кілька місяців – пий, та розуму не пропивай.

Не тільки сам Севастіан таємно підготовується, а й сусідів не забуває – каталу, чи то пак шулера, липача та щипача. У них навчальні точки поруч. Так що і їм перепадає.

Сьогодні завантажила Настя сейф, замкнула, тут і Севастіан з учнем. Проїшов повз, ніби як і не знайомі вони. Потім раптом обернувся:

- Штой ти, дівонько, нині понура?

Зітхнула Настя важко, не відповівши.

Севастіан новому учневі коротко: тпрусь! Мовляв, у мене є справи набагато важливіші, ніж нездар навчати.

Прикинула Настя: чи можна Севастіанов таємницю свою довірити? Можна, звичайно, не довіряти. Можна діяти на власний розсуд. І наламати дров. І тоді підімне країну Єжов Микола Іванович з товаришами. І що буде толку від збереженого секрету? Коли ж розповісти, то, може бути, він і підкаже щось путнє. А винести секрет з цих стін Севастіанові не вигорить. Йому звідси ніколи не вирватися. Та й нема чого йому такі секрети нікому розголошувати. Тому вирішила: довірити можна.

- Севастіане Івановичу, тих, у кого холодні голови і чисті ручки, ви, наскільки розумію, любите, але не надто.

Хрумкнув Севастіан огірком, підтвердив:

- Люблю, але не надто.

- Чи допоможете клубочок розмотати?

- Чому б і не допомогти.

Розгорнула Настя схему спецдіянки Куйбишевського управління НКВС:

- справа ось яка. У цьому місці хлопці, у яких холодні голови і гарячі серця, щось задумали.

Я впевнена – змова. Я їду до них. Вхід мені забезпечений. Вийти звідти неможливо, коли не випустять. Тільки ж не це головне. Як дізнатися, що вони там вирішили, що робити збираються? Ось у чому питання.

Севастіан уважно розглянув схему:

- Шукай барбут.

- Барбут? Ах, ну да, правильно, барбут шукати треба. Сама-то я і не здогадалася. А що це таке – барбут?

- Барбут – це катран.

- Катран... Катран – це така акула тихоокеанська.

- Катран – це таємний притон. Змова починається в обстановці домашній, довірчій. Де це?

Не в кабінеті ж службовому. Не на квартирі. Тому що квартири чекістів прослуховуються, вони це

знають. Де тоді? Десь в затишному будиночку. Коли справу крупну замислили, то мають таємно збиратися. І не один раз. Коли потрібно поговорити зі своїми людьми про щось недозволене, де вони це роблять? Коротка розмова – це в лісі. Лісу на спецділянці вдосталь. Ну а коли розмова з п'янкою на всю ніч, тоді де? Та ж тільки змова просто так в лісі не народжується, і в лісі не зріє. Змова починається з довіри учасників один до одного. У кишлі вони збираються. На катрані.

- Катран на спецділянці?

- А де ж ще? Тільки там.

- Не може там бути у них таємного кишля. Там у них на спецділянці будинок відпочинку.

Там у них дружини і діти. Там у них і керівники області часто відпочивають. Як вони на всю ніч можуть йти веселитися? Дружини не відпустять.

- Місце таке мусить бути, щоб дружини начальницькі не провідали про їхні сходки, про їхні таємні зустрічі і розмови. Щоб і охорона не знала. Щоб відмазку придумати було легко, сказати дружинам: всю ніч допити ведемо, а самі в катран! А днем відсипаються, начебто після нічних допитів. На допиті, мовляв, і горілочки випили, тому що навантаження велике.

- Будиночки там всі літні, почнуть веселитися – вся округа почує...

- Сам бачу, що начебто катран ніде облаштувати. А ти все ж слухай, що тобі кажу. І катран знайди!

2

Холованов пошептався про щось з Ширмановим, відпустив його, переcheкав десять хвилин і повернувся до темного під'їзду, в якому двоє сірих тримали Стентона.

- Ти мене крупно підвів. Я ж казав: не віддавай виріб нікому. Особисто за ним приїду.

Стентон опустивши очі, мовчки погодився.

- Що з тобою робити? Вбивати я тебе не буду. Іди. Тільки темними вулицями не волочись. Тримайся, де світліше. Тримайся там, де народу багато. Де поліція. Де тебе ніхто пальцем не зачепить.

І легенько штовхнув: чого стоїш? Біжи, коли відпускають. Стентон недовірливо озирнувся, боязко ступив, спочатку невпевнено, потім все швидше побіг. Перед ним – порожній широкий проспект. Вулиці Вашингтона пізніми вечорами зовсім порожні. Це вам не Нью-Йорк, який ніколи не спить. Проспект освітлений, однак від цього не легше – порожнеча лякає. Краще сховатися в темряві. Пірнув Стентон в перший провулок. Та з темряви хтось його зустрів протяжним вовчим виттям.

Рвонув він назад на проспект, пробіг квартал, спробу повторив. Проте й цього разу з темряви його зупинило застережливе виття: сюди не лізь. Більше він звернути не намагався: проспектом – вперед, все вперед і вперед.

І ось величезна привокзальна площа і грандіозний вокзал. Це порятунок. Велетенська зала залита світлом. Запізнілих пасажирів зовсім небагато. Однак поліції вистачає. Стражі порядку пильнують. Кожен ременем оперезаний, а на кожному ремені – цілий арсенал: кобура з револьвером, наручники сталеві, дубець гумовий, ще щось. Хто тут посміє зачепити громадянина США? Посміхається Стентон мордастим правоохоронцем, радісно примружився на сліпуче світло, намагаючись вгамувати задишку. Йому краще поїхати. Терміново. Хоча б на деякий час. Виїхати туди, де ніхто його не знайде. Де касовий зал? Он у тому кінці. Всі віконечка довгого ряду закриті. Тільки біля одного зовсім невелика черга. Стентон прилаштувався крайнім. І тут же за його спиною виникла пика Ширманова: незвичний капелюх на потилиці, костюм не за розміром. В руках парасолька. Ширманов покрутив парасольку в руках, направив на шию Стентона і натиснув кнопку. Стентон, стрепенувся, вдарив долонею по шиї, намагаючись вбити осу або бджолу, що вкусила так боляче. У гніві розвернувся до того, хто за його спиною: не ти шпигнув? Громадянин, який стоїть позаду, з кримінальної пикою в повному здивуванні розвів руками: щось не так? Можу чимось догодити? І блиснув золотим оскалом: все о'кей, мужик!

За громадянином з парасолькою в чергушикувалися інші люди, а він, ніби передумавши, з черги вийшов і не поспішаючи пішов, розчинившись в темряві.

Стентон простягнув гроші в віконечко каси, раптом сіпнувся в дикій судорозі і осів, хапаючись рукою за виступ, дряпаючи стіну нігтями.

3

Стукають колеса на стиках, летять повз вікно річки, мости, пагорби і гайки, несе «Главспецремстрой-12» єдиного пасажира туди, звідки повернутися буде зовсім не просто. Заглянув Сей Сеїч: чайку не бажаєте? Та ні, їй зараз не до чаю. Хто знає, може статися несе її потяг в останню путь.

Зсунув Сей Сеїч широку дзеркальну стінку. Зазвичай тут гардероб Холованова на всі випадки шпигунської життя. На цей раз колекція зовсім інша: сукні, туфлі, капелюшки, манто з чорнобурими лисицями. Але їй це не потрібно. Ні до чого чепуритися. Звичайної гімнастерки спецкур'єра їй цілком достатньо. Не наряди її турбують. Не дає спокою питання, де ж на спецділянці гніздо осине? Всі схеми переглянула, тільки немає там затишного будиночка, в якому могли б збиратися змовники для обговорення своїх планів так, щоб на це не звернули уваги дружини, охоронці, обслуга. Немає його. Є своя залізнична станція, є загінка, є поховання під молоденькими ялинками, є поховання під п'ятирічними ялинками, є і під десятирічними, є будинок відпочинку. А місця, де могли б бенкетувати всю ніч, блудити і базікати про що завгодно, немає. Немає і край.

4

Попереду – Волга. Попереду – міст залізничний: одним кінцем впирається в берег, іншим – в горизонт. Тринадцять прольотів. Раніше називався міст Олександрівським¹. Тепер – просто міст. Мало хто пам'ятає його колишнє ім'я. Мало хто пам'ятає, що почали будувати Олександрівський міст в 1876 році, а через чотири роки пішли по ньому поїзди. Тоді це був найдовший міст в Європі, символ російського капіталізму, який нестримно пре зорі назустріч. Міст і зараз вражає. Страшний мостище. Страшна сіра Волга. Навкруги – степ. Вже холодно.

Вітер в дротах свистить. Роз'їзд. Рейки в три колії. На схилі напис білими камінчиками: «Слава Сталіну!» На запасній колії – «Главспецремстрой-12». Усе. Нічого більше.

Пронісся повз червоний експрес «Куйбишев-Москва». Дивляться люди з вікон на ремонтний потяг, нічого цікавого побачити не можуть. Тому що все цікаве не зовні, а всередині. Всередині вагона чи то поштового, чи то багажного. Там, усередині, Сей Сеїч перевіряє готовність Жар-пташки до виконання відповідального урядового завдання: ремінь туго затягнутий, пістолет в кобурі, портфель з документом пристебнутий браслетом до зап'ястя лівої руки, на плечі ранець. Багато майна спецкур'єру не потрібно. Всі його майно в один мішок поміщається. В особливу кишеньку – ключ-підбірник, набір професійно виконаних відмичок: може, знадобляться...

- Звідси підеш сама. Тут до Куйбишева рукою подати. Головне, щоб вони не зрозуміли, звідки ти з'явилася. Зв'язку ніякого ми з тобою, Жар-пташко, тримати не можемо. Всі телефони в руках НКВС, весь телеграф – в тих же руках. Іди. Коли щось дізнаєшся або зробиш, повертайся сюди. Ми тут на роз'їзді регулярно по суботах з півночі до полудня.

- Сей Сеїчу, 913-й кілометр прямо біля Жигулів, ви думаете, товариші з НКВС не здогадуються, що у нас тут постійне місце зупинок і довгих стоянок?

- Будемо сподіватися, що вони про це не знають.

Скрутила Настя з гімнастерки орден Леніна, останній раз ним помилувалася і мовчки Сей Сеїчу подала: збережи.

5

У приймальні начальника Куйбишевського обласного управління НКВС огрядна тітка з фізіономією Салтичихи сидить за столом. Кілька людей на стільцях попід стінами терпляче чекають черги на прийом.

А Настя черги не чекає – увійшла до приймальні, кинула ранець до столу секретарки, попрямувала до дверей, пред'являючи на ходу шовковий пропуск з печаткою ЦК і незмивною підписом Сталіна.

- Спецкур'єр Центрального Комітету Стрілецька.

Тітка кинулася напереріз, неохватними грудьми перегорджуючи шлях:

- Чекайте виклику!

Настя, чи не дивлячись на тітку, мимохідь, не зменшуючи кроку, рухом руки прибрала угодвану зі свого шляху. Ввічливості заради стукнувши пару раз, рішуче відкрила начальницьких дверей.

У кабінеті їх троє – саме ті, кого вона тут розраховувала застати: начальник Куйбишевського управління НКВС Бочаров, перший заступник народного комісара внутрішніх справ Фріновський і народний комісар зв'язку Берман.

- Спецкур'єр ЦК Стрілецька.

- Здрастуйте, здрастуйте товаришу Стрілецька. Знайомтеся: це колишній начальник Головного управління таборів, нашого рідного ГУЛАГу, а нині нарком зв'язку комісар державної безпеки

¹ Олександрівський міст через Волгу на 10 кілометрів вище від Сизрані. Названий в честь 25-річчя правління Олександра II. Перший залізничний мостовий перехід через Волгу в її середній і нижній течії. Відкритий в 188 році. Після революції перейменований в Сизранський міст. – *Прим. пер.*

третього рангу товариш Берман, а це командарм першого рангу товариш Фріновський, перший заступник товариша Єжова.

- Вітаю, товариші.

- Ласкаво просимо, товаришу Стрілецька, в Куйбишевське управління НКВС. З чим завітали?

- З папером.

Дістала Настя з портфеля конверт з п'ятьма сургучними печатками, подала Бочарову. Розписався Бочаров на конверті, розгорнув вдвічі складений аркуш і, ще не читаючи, на найнижчий рядок поглядом кинув: чи не сам Гуталін підписав?

Ні. Не сам. Маленков. Також, зізнатися, не слабо. А що в папері? Ось що:

Цілком таємно. Особливої важливості.

Старшому майору державної безпеки Бочарову особисто.

Після ознайомлення документ повернути подавцю для негайного знищення.

У Куйбишевське управління НКВС направляється спецкур'єр ЦК ВКП(б) Анастасія Стрілецька, в наступних документах – Жар-пташка. Мета: пройти тренування по особливій, їй відомій програмі. Основні напрямки: вдосконалення іспанської мови, парашутна підготовка, орієнтування на місцевості і способи виживання, тривалі піші переходи, стрільба, самбо. На час перебування в Куйбишевському обласному управлінні НКВС забезпечити Жар-пташку всім необхідним для життя і успішного засвоєння програми. За її вимогою забезпечувати літаком і парашутами для здійснення навчальних стрибків на будь-який з районів за її вибором у межах державних кордонів СРСР. Процес підготовки не контролювати і не втручатися в нього. На першу вимогу забезпечити Жар-пташку зв'язком з Москвою по закритим урядовим каналам. На вас покладається особиста відповідальність за безпеку Жар-пташки і збереження таємниці її перебування в Куйбишевському ОУ НКВС. Разом з нею розробити правдоподібну легенду і неухильно дотримуватися її. Крім вас, ніхто не повинен знати справжньої мети відрядження. Особливо підкреслюю, що Жар-пташка знаходиться тільки в підпорядкуванні Центрального Комітету. Питань Жар-пташці не ставити. На питання можу відповісти тільки я.

Маленков.

Москва. Кремль.

1 вересня 1938 р

Прочитав старший майор державної безпеки такий папір, на Настю витріщився: що за птишку прислали? І навіщо? Мордочка знайома з газет. Самому Сталіну квіти вручала. Аби кого на таку справу не ставлять. Пронюхав Гуталін щось? Чи ні? Коли б пронюхав, не став би таку молоденьку посилати.

Посміхнувся старший майор державної безпеки:

- Ласкаво просимо, товаришу Стрілецька, в Куйбишевське управління НКВС.

- Є вогонь?

Дістав Бочаров вельми дорогу запальничку. Підставила Настя кінчик майже прозорого легкого листа до вогника. Лист згорів миттєво, з легким, як маленький вибух, пихканням, не залишаючи попелу.

- Товаришу Стрілецька, почекайте в кімнаті відпочинку, зараз завершу роботу і особисто відвезу вас на спецділянку Куйбишевського управління НКВС.

6

Вийшла Настя. Берман до Бочарова кинувся.

- Чому увійшла, не чекаючи дозволу? Коли в ній стільки нахабства, значить, її прислав Гуталін!

- Так, її прислав Гуталін.

- Навіщо? Гуталін щось пронюхав? Я зараз же відлітаю до Москви.

- Схлюздив, падла? Нарком зв'язку СРСР товариш Берман виявився хлюздопльором! Як же він, бідний, ГУЛАГом правив? Він вирішив повернутися до Москви. А я візьму та його і не випущу!

- Я нарком зв'язку СРСР!

- А я – дрібний начальничок обласного управління НКВС. Тільки тут, в моїй області, я князь удільний. Захочу – не випущу!

- Не посмієш!

- А можу й відпустити. На всі чотири. Перед тобою сяюча перспектива впасти в ніжки Гуталіну, у всьому зізнатися. І Гуталін тебе пробачить! І розцілує... Хрін тобі! Він тебе вислухає, нас всіх

по першій категорії пустить, а потім і тебе слідом. Котись ковбаскою, дорогий чоловічок. А щоб тобі не кортіло в Гуталінові ніжки падати, ось тобі течка, пам'ять освіжити. Тут про тебе багато цікавого. Ознайомившись, можеш спалити, нічого в тому страшного: це всього лише копії, справжні документи про твої пригоди у мене надійно сховані. Заклади мене, заклади нас, а я Гуталіну на тебе такий матеріальчик викладу, що про розстріл мріяти будеш.

Бочаров рвонув на себе дверцята незачиненого сейфа, вихопив зелену течку, жбурнув в обличчя Берману. Розлетілися по підлозі якісь документи, довідки, фотознімки. Кинувся Берман все це збирати, час від часу заглядаючи то в папери, то на фотографії, і кожен раз від побаченого його немов струмом било: думав, що про це не знає ніхто, а воно он як виявилось.

Вибухнув Бочаров, по кабінету розлюченим буйволом метається, не звертаючи уваги на Бермана, який вовтузився біля його ніг, згрібаючи папери.

- Ти думаєш, я на цю справу наважився, не убезпечивши себе від можливих спроб деяких товаришів в останній момент перекинутися на бік Гуталіна? Передай усім: можуть зараз же шикуватися в чергу лизати Гуталінову дупу, та нехай пам'ятають, що у мене на кожного течка. У всіх рильця в пір'їнках. Так що котися ковбаскою. Без тебе обійдемося, сам потім на цирлах прибіжиш.

- Та я ж нічого поганого не сказав. Та немає у мене і в думці...

- Гаразд. Заспокойся. Катай в Москву. Доповіси товаришу Єжову, що все добре. Все у нас в порядку. Скажи, що Гуталін до нас на спецділянку дівку худющу надіслав невідомо навіщо. Тільки нехай в паніку не впадає. Раз худу дівку надіслав, значить, більше нікого. Нехай товариш Єжов з вірною людиною терміново шле все, що у них на ту дівку зібрано. І пам'ятай: Гуталін – ніщо. Немає у нього сили. Одна у нього була сила, одна опора – це ми, НКВС! Не захочемо підкоритися – чим він нас приборкати зможе? Та нічим. Немає за ним нічого, крім імені. Іди.

7

Зупинилася машина біля входу в управління НКВС. Бочаров з пошаною (проте не послужливо) відчинив дверцята, запропонував Фріновському місце поруч з водієм. Сам з Настею – на заднє сидіння.

Поїхали.

Бочаров на правах господаря пояснення дає:

- Великий будинок НКВС в центрі Куйбишева – це щоб всі його бачили. І щоб боялися. А за містом на спецділянці у нас – командний пункт, вузол зв'язку, будинок відпочинку, склади, навчальний центр, розстрільна ділянка. Коли щось трапиться в місті – лиха стихійні, заворушення, бунт, – НКВС контролю не втратить. З центру міста ситуацію контролювати можемо, а можемо з лісу живописного. З неприступного укріпленого району. Важко до нас увійти, а вийти ще важче. Принцип старий: вхід – рубль, вихід – два.

Розділ 21

1

Від центру міста, від обласного управління НКВС до спецділянки довга дорога. Вискочили з міста – і лісом уздовж колії залізничної, поки в зелені ворота не вперлися. Праворуч – паркани незламні, дротом обплетені, ліворуч – паркани незламні, тим же дротом обплетені. Перед забором – рів. Щоб машиною паркан не проломити. В рові колючі кущі колючим же дротом обкручені. Перед воротами – грізні написи. Поруч – ще ворота. Ці для потягів.

Розкрилися ступки воріт, «емку» пропускаючи, і закрилися. Механізація. Як у товариша Сталіна на секретній підземній станції метро. Знову – лісом. Знову колія залізнична поруч. Розпекло сонечко вересневе сосновий ліс, смолою пахне.

Ось і Волга з-за бугра зблиснула. Простір неозорий. Далина лісова. На тому боці – укоси Жигулів. На Волзі білий пароплав кличе когось гудками.

Повернула машина. Попереду на пагорбі – величний храм. Покинутий давно, дзвіниця снарядами пробита ще в Громадянську війну, весь кущами колючими заріс. А велич не зникла. Ах, вміли раніше будувати. І місця для храмів вибирати вміли.

- Праворуч – будинок відпочинку НКВС і дачі керівного складу. Біля Волги – човнова станція. Ліворуч – дитяче містечко. Раніше тут колонія для безпритульних була. Тепер – табір для іспанських дітей. А там – наша станція залізнична, навчальний центр військ НКВС, стрільбище і ділянка, де ворогів стріляємо. Ось і всі наші визначні місця.

Слухає Настя розповідь старшого майора державної безпеки, а сама все це знає. У монастирі ціла тека документів на Куйбишевську спецділянку зібрана. Все в тій теці: і точна площа ділянки, і довжина периметра, і система охорони. Добре влаштувалися. І Волга поруч. Стороннім не пробратися на спецділянку і не втекти з неї. Одні ворота залізничні, інші поруч – автомобільні, і ще хвірточка з виходом на пляж і човнову станцію. І двадцять сім кілометрів незламних парканів під постійним наглядом і охороною.

Старший майор державної безпеки не розповідає, проте Настя знає: в ровах під колючим дротом – протипіхотні міни. Між парканами – пси-вовкодави.

2

Увечері біля будинку відпочинку НКВС весело. Великий красивий хлопець гармошку шарпає. Сміх. Танці. Бочаров, ніби батько рідний:

- Це наш новий товариш Настя. Надіслана з Центру. Наказую: любити і жалувати. А питань не задавати!

І відійшов, сміючись. Обступили Настю дружини керівників НКВС, запросто прийняли в своє коло.

3

Сміється Бочаров, та тільки не спиться йому. І Фріновському також. Удвох вони дружно випили і настільки ж ґрунтовно закусили. Спати давно пора, та чи заснеш тут?

- З чим вона приїхала?

- Нічого страшного. Індивідуальна диверсійна підготовка. У папері, звичайно, якийсь таємний сенс: так він написаний, аби не зрозуміти, що саме Гуталін затіває. Проте може вона бути й звичайнісінькою контролершею. Надіслав її Гуталін, щоб винюхати щось. Однак не схоже. На контроль прислали б когось соліднішого.

- За цим щось криється. Тут щось не так.

- Та що ж не так? Вирішив, припустимо, Гуталін генерала Франко в Іспанії порішити, ось дівку і прислав готуватися.

- Чому саме сюди?

- Тому, що у нас найзахищеніша спецділянка в усьому Радянському Союзі.

- Невже ти не розумієш, що комедія з іспанською мовою і парашутними стрибками – це тільки заради маскування?

- Та все я розумію! Тільки й ти зрозумій: Гуталін – на краю. Раніше було під Гуталіном три сили: Комуністична партія, НКВС і Червона Армія. На трьох китах Гуталін стояв. Проти кожної сили він виставляв дві інших. Що НКВС міг зробити, якщо проти нас і партія, і Червона Армія? А партія і НКВС тримали армію на повідках-розтяжках. Коли Гуталін свою партію чистив, спирався на НКВС і армію. У нього завжди проти однієї сили було дві інші. А що зараз? Партійців центрових він нашими руками передувив, і всі в партії нас бояться. Армію він також нашими руками прорідив. Командири

Червоної Армії залякані. І залишився Гуталін з нами сам на сам. І схаменувся. Захочемо ми його від систем зв'язку відключити – відключимо. Берман, нарком зв'язку, відключить його телефони в Москві, а я візьму під контроль всі системи зв'язку країни звідси, з Жигулів. До свята, до 7 листопада, від влади Гуталіна відключимо!

- Здається мені, не міг Гуталін зводити таємну запасну столицю, не передбачивши якогось запобіжного агрегату.

- Передбачив, та не додивився. У мене цей агрегат! У мене! Поцупив я його в Америці, поки Гуталін величчю упивався. Немає у нього тепер нічого, крім величі. І опертися може він тільки на нас, коли ми побажаємо його підтримати. А ще на Холована він може опертися, який невідомо де, та ще на дівчисько сопливе. Зрозумів!

- Одначе й Гуталін вже скумекав, до чого справа хилиться. Він вже схаменувся.

- Припустимо, зрозумів. Припустимо, Гуталін надіслав дівку на контроль. І краще нічого вигадати не зміг, крім парашутів і мов закордонних. Та тільки боятися нам нічого. Ти на неї подивися! Про що вигляд її говорить? А говорить про те, що ні на кого Гуталіну більше покластися. На морді написано: дурочка. Тільки з гонором.

4

З ранку вдягається Настя в темне і йде до лісу. Лісів на спецділянці багато. Відтяли чекісти шматочок на волзькому березі, себе не обмежуючи. Спецділянка – це нібито таємна запасна столиця області. Товариш Сталін відповідно до тієї ж логіки і для всього Радянського Союзу таємну столицю будує. Заодно – і для всієї Європи, і для всієї Азії. Он там, в Жигулях. На тому боці Волги. Хитрий товариш Сталін. Поруч розгорнув грандіозне будівництво Куйбишевської ГЕС, найбільшої в світі. З одного боку, столиці Європи багато енергії буде потрібно. З іншого – будівництво ГЕС служить, крім усього іншого, маскуванню будівництва підземного міста. Всі знають, що велике будівництво навколо – Куйбишевська ГЕС. Таборів навколо стільки, що в Куйбишеві ночі білі, як у Ленінграді. Стільки тут зон заборонених, стільки електрики в тих зонах палять, що ночами розсіяним світлом вся область осяяна. Хоч газету читай.

Так ось: женуть зеків ешелонами до Куйбишева, і всі розуміють – на будівництво ГЕС. Розвантажують машини і механізми – для будівництва ГЕС. Тисячі тонн сталі і цементу потоками йдуть – все зрозуміло: будівництво ГЕС.

Всі знають про ГЕС. І мало хто – про підземне місто. Подивися на укуси Жигулів – нічого підозрілого не побачиш. Заховане все. Так і біля спецділянки НКВС ходити можна з року в рік: у лісі паркан зелений та дрiт, та собачки брешуть. Що за парканом? Та мало що може бути! У нас взагалі все секретно.

5

Дивляться чекісти на Жар-пташку. Метикують. Речовий мішок іноземний. Черевики на підшвах товстих. «Люгер» на боці. Увага їй. Шанування. Заборонив Бочаров говорити про неї, заборонив питання задавати. Так воно і без питань ясно: диверсантша. У таборі іспанських дітей не по нашому джеркоче. У мові вдосконалюється. Зрозуміло без запитань – прислалі готуватися генерала Франко виконати. Справа потрібна.

Сходила Настя спецділянку. Нічого цікавого. Нічого підозрілого: ліс, станція залізнична в лісі, масові поховання, стрільбище, покинутий храм, будинок відпочинку, діти іспанські, склади. Сьогодні натрапила на доріжку розстрільну. Між станцією і могилами витоптана доріжка. На цій доріжці – загінка. Настя її порожньою бачила, паркани в два зрости, дошки хлист-на-хлист, а ворота навстіж. У загінці десять шаф. На п'ять відділень кожна. Шафи в загінці – підковою. І явно загінка не простоювала. До неї не заросла народна стежина.

Витоптана трава – немов стадо слонів тут щоночі на водопій ходить. Бігає Настя лісами туди-сюди: чи не стежать? Ні. Не стежать. У лісі вона ривок робить, а потім зачайться і дивиться. Ні, не стежать. Втекти вона звідси не може. І по лісах нічого цікавого їй не знайти. Спокійний старший майор державної безпеки Бочаров. Хвилювання не проявляє. Впевнений в собі.

Підсміюється.

6

Щодня на спецділянці стрілянина. Чи то на стрільбищі тренуються, чи то людей стріляють. Напевно, як те, так і інше. Робсила в тунелях жигулівських швидко зношується. Так її ешелонами – сюди, на спецділянку. Бачила Настя, як ешелони вповзають через ворота спецділянки. І – до станції. Заганяють ешелони пізно ввечері. Стоять вони на станції до світанку. А на світанку оточують станцію, загінку і могиляники конвоєм...

Розтягнув міхи гармоніст, і грянула пісня:

*Пригадуси, друже, як ми воювали,
Як вабили грози й бої?*

І підхопили:

*Крізь дим і вогонь посміхались бувало,
Нам очі блакитні її.*

Звичайні люди. Романтики. Скромні герої. Роблять важливу справу – стріляють ворогів. Чим більше настріляють, тим швидше настане світле майбутнє. Їхня непомітна героїчна праця – це боротьба за щастя всього людства. За мир на землі.

Хороший вечір. Тут на спецділянці влітку, ніби у санаторії, сім'ї керівного складу НКВС живуть. Тут і керівництво обласне відпочиває: секретарі обкому, прокурор, товариші з облвиконкому. З сім'ями. Щовечора на галявині біля річки все місцеве вище товариство збирається. Юшку рибну вечорами варять, раків. Пиво холодне прямо з бочки. Так пиво і називається – «Жигулівське».

Заборонив Бочаров про Настю пліткувати. І не пліткують. Тут жінки особливі. Розуміють: набазікаєш зайвого...

Так що не базікають. Тільки знають: надіслав товариш Сталін дівчину готуватися до вбивства самого Франка. Або Троцького. Ні, звичайно, не Троцького. Вчить вона, кажуть, іспанську мову – це проти Франко. Троцький же ж в Мексиці живе. Коли б мексиканську мову вчила, то тоді зрозуміло...

І дружинам партійних керівників – кивочком: он та, окатенька. Це яка? Та он же! Це та сама? Так як же на таку справу таку худюшу? Генерал Франко он який жирний. Чи впорається? Тссс...

Зігрілася Жар-птиця біля копиці сіна, слухає розмови навколо, посміхається своєму чогось. Хитнулися сині жигулівські кручі за Волгою, затремтіло м'яко чорне небо, і полетіла Жар-птиця в прекрасну країну, в країну майбутнього, де люди будуть чесними і добрими, навіть чеснішими і добрішими, ніж зараз...

І вирішила Настя, що немає тут ніякої змови. Немає і край. Просто шукає вона змови і хоче знайти, а той, хто шукає – той завжди знаходить. Це з наших пісень відомо. Немає змови на спецділянці Куйбишевського обласного управління НКВС. Не можуть такі добрі, такі чесні люди влаштовувати змову проти влади робітників і селян, проти товариша Сталіна, який владу народу захищає від пройдисвітів, що до влади народної примазалися.

Підсів Бочаров.

- Ну як тренування?

- Добре.

- Можливо, допомогти чим?

- Ні дякую.

- А знаєш, Жар-пташко, тебе сьогодні бачили біля заганки.

- Знаю.

- Ти, звичайно, не здогадуєшся, навіщо в заганці шафи стоять? А у нас повір'я: коли хто з нехтаємничених ці шафи побачить, то жити йому недовго. Людина може побачити такі шафи тільки раз в житті, і тут же мусить померти.

- А як же ви і ваші люди?

- Мене і моїх людей це не стосується. Ми – втаємничені. Нам таємниця шаф довірена. Ми працюємо з тими шафами. Це, так би мовити, наші засоби виробництва. Тому це повір'я нас ніби не стосується. А ось той, кому ця таємниця не довірена, вмирає невдовзі після того, лиш таку шафу побачить.

Погане обличчя у Бочарова. І очі недобрі. Кажуть, що існують в природі чорні діаманти, так ось очі у нього саме такі: чорні, холодні, блискучі. Такими очима хоч скло ріж. Сатана сатаною. Від одного погляду звалитися навзніж можна. Уявила Настя, що потрапила клієнтом до Бочарова в тортурну камеру на слідство. Пересмикнуло її.

І тон Бочарова недобрый. Сказав одне, а чується в словах загроза відверта: «Прийшла ти до нас на спецділянку з важливим папером, тільки не вийдеш звідси. І папери не допоможуть. Так що бігай по лісах, прикидайся диверсантшою, винюхуй – нічого не знайдеш».

Посміхнулася Настя Бочарову посмішкою чарівною:

- Товаришу старший майор державної безпеки, я – втаємничена. Я – такий же виконавець, як і ви. Знаю, для чого шафи призначені. Сама з ними працювала. Правда, не на в'язанні, а на виконаннях. Техніка у нас всюди стандартна: знаєте, улоговинка, там, де шия з черепом сходяться...

Хотіла було Настя додати: «Тут у вас чекісти людей стріляють, а ми у себе – чекістів», – тільки не стала. Просто подарувала Бочарову ще одну посмішку променисту.

Відійшов старший майор державної безпеки. Сам себе лає. Думав настрахати дівчисько так, аби відбити охоту таємниці НКВС винюхувати. А вона не злякалася.

Будь-якого стрічного поглядом, жестом, дією гнітити треба. Завжди. Так старший майор державної безпеки і робить. Гнітить. Спробував і проти сталінської контролерші – не вигоріло. І вирішив для себе: один – нуль. На її користь. І не така вона наївна дурочка, як може здатися.

Відійшов Бочаров, а Настя вирішила: тут змова.

Розділ 22

I

Осінь листопадна. Осінь шурхотлива. Йде Настя лісом. Йде, над собою сміється. Пропустили її на спецділянку по паперу, а далі що? Навколо Бочарова можна рік ходити – нічого не дізнаєшся. А можна й десять років. У будинку відпочинку НКВС – запасний командний пункт обласного управління. Там вузол зв'язку і сейфи. Тільки ж вузол зв'язку під охороною, і двері там залізні, і вікна в ґратах, і працюють там зв'язківці цілодобово. Та й не такий дурний Бочаров, щоб в робочому своєму сейфі тримати щось недозволене. І не такий дурний Бочаров, щоб в робочих приміщеннях щось зайве сказати.

Цікаво, де зараз Дракон? Повернувся вже з Америки? І що там у нього за результати?

А результати у нього не можуть бути веселими. Коли б він забрав «Контроль-блок» в Америці і благополучно повернувся, то Настю товариш Сталін негайно відкликав би зі спецділянки – робити їй тут було б нічого. Підняв би товариш Сталін урядовий телефончик і сказав: нумо, поверніть мою пташку, завершилася її практика. І Бочаров її відпустив би. Коли немає змови, чи посміє якийсь Бочаров не послухатися Сталіна і не виконати його наказу?

Тільки ж змова є. І тому не відкликають Жар-пташку зі спецділянки Куйбишевського управління НКВС. А що вона може?

Нічого не може. Бігає лісами. Розуміє Бочаров, що вона прислана щось рознюхати, тільки не вигорить Настусі.

Обдумала Настя варіанти і вирішила в паніку не впадати і не хлюздити. Коли змова існує, коли «Контроль-блок» вкрадений, то бути йому або в Москві, або тут десь поруч. Навіть тут вірніше: «Контроль-блок» в основному для Жигулів призначений.

Коли є змова, то мусить бути підготовка. Мають бути інтенсивні контакти між учасниками.

А де?

Незрозуміло: коли Бочарову необхідно поговорити зі своїми людьми про щось недозволене, де він це робить? Коротка розмова – це в лісі. Лісів на спецділянці доволі. Ну а коли розмова з п'янкою на всю ніч, тоді де?

А змова ж просто так в лісі не народжується, і не зріє вона в лісі. Змова, коли висновкам Перзеева вірити, починається з довіри учасників один до одного. Змова починається в обстановці домашній, довірчій. Де це? Не в кабінеті ж службовому. І не на квартирі, тому що квартири чекістів прослуховуються, і вони це знають. Де тоді? Десь в підмосковному лісі, в затишному будиночку. Або в лісі поблизу Жигулів. Також в затишному будиночку. Коли тут, поблизу Жигулів, доля країни і світу вирішується, то тут і мають змовники збиратися. І не один раз.

Де саме?

Всі ліси Настя обходила. Немає в лісах на спецділянці затишного будиночка. Немає його.

Є своя залізнична станція, є загінка, є поховання під молоденькими ялинками, є поховання під п'ятирічними ялинками, є і під десятирічними, є будинок відпочинку, є табір іспанських дітей...

Стоп. Чому б не в таборі? Коли б Настя була начальником Куйбишевського управління НКВС, чому б не влаштувати для друзів бенкет з розвагами в дитячому таборі? Кухня там є. Ліжка є. У разі чого і відіспатися є де.

Влаштувала б Настя бенкет в таборі іспанських дітей?

Ні. Не влаштувала б. Там будиночки легенькі. Там підслухають. А ще переп'юються друзі, кричати будуть. Музика буде гриміти. А поруч охорона, поруч обслуговуючий персонал. Чутки нехороші поповзуть. Та й дружини командирські поруч. Краще б за все – в будівлі зі стінами непохитними. І трохи віддалік від будинку відпочинку. Трохи від охорони і персоналу подалі.

Сильно втомилася Настя, виходила все вздовж і впоперек, нічого не знайшла. Сидить на пагорбі. Нікого навколо. Позаду неї, закриваючи горизонт, величезний покинутий храм.

Говорив їй Севастіан: шукай барбут! Він же катран.

Немає тут такого місця. Нема...

І раптом завмерла з відкритим ротом. І обережно, повільно повернула голову, не вірячи собі. Перед нею покинутий храм. Весь променями осяяний. На самому видному місці. На найвищому. На пагорбі над Волгою. Прямо посередині спецділянки. Його за десятки кілометрів з волзьких пароплавів видно. Його навіть через ліси видно – над деревами височіє.

Чому б не в ньому? Чому б не влаштувати таємне кубло розпусти на самому видному місці, там, де шукати ніхто не буде?

Ліщиною, малинником повзе Настя до храму. Обличчя і руки колючками подряпала. Ось він. Красень.

Нікого навколо. І поруч з собором років десять нікого не було. Між плитами гранітними стебла трави буяють. Всі доріжки навколо заросли. Швидко природа своє бере, коли людини поряд немає. На залізні ступки дверей сталева смуга накладена. І заварена намертво. Давно заварена. Сталева смуга, як і обидва ступки двері, багаторічною іржею роз'їдена. Між сходинок давно пробилися лози диких троянд і всі двері обплели. До стін не підступитися: все заросло. Давно. Вікна ще в Громадянську війну перебиті, а рами візерункові і ґрати залишилися. Вони для колючих кущів на кшталт ґрат садових – все заплетене. Вікна зсередини цеглою закладені. Ставили собор на століття. А потім комуністи зсередини заклали вікна цеглою – також на століття. І двері єдині заварили. А вже потім природа-мати все від підвалин до даху трояндами дикими заплела. Як у казці братів Грімм. Років десять, а то й п'ятнадцять ніхто тут не ходив. Трава не м'ята. Кущі не ламані.

Тільки ж не обдуриш Настю. Вона вже впевнена, що всередині щось є. Та не щось, а головне. Те, за чим її сюди товариш Сталін надіслав.

Не обдурять Жар-пташку кущі неламані, трава нем'ята. Не обдурить іржа на дверях. Все на перший погляд пустокою тхне. Та не так все просто, як на перший погляд здається. Чому в храмі клуб не влаштували? Або спортивний зал? Коли не потрібний, так чому повітря не висадили? Іноді у покинутих будівлях вікна цеглою закладають, щоб не лазив хто завгодно. Все так. Однак тут можна було сил, цементу і цегли не витратити: вікна все одно ґратами закриті. Навіщо ж ще й цеглою? І коли вікна цеглою закладати, так можна було зробити це недбало, т'яп-ляп, криво і навскіс. А тут вікна закладені добротно. Навіщо?

Всередині щось є. Проте залишилися без відповідей два питання.

Перший: як Бочаров туди всередину потрапляє?

Другий: як Насті туди потрапити?

З Бочаровим просто. Хтось до нього прорив в храм підземний хід, а двері і вікна замурував. Підземний хід вирити – не проблема. Коли тут людей стріляють багато років, то дармової робочої сили вистачало. І не тільки м'язово-землекопательної, а й розумово-інженерної. Рити можна було подекуди і відкритим способом. Тут весь час землю риють. Ніхто не здивується. Потім учасників будівництва – в загончик. Щоб зайвого не п'ятакали.

Коли двері заварені давно і вікна давно закладені, то й підземний хід давно проритий. Попередниками. Може статися, з усього Союзу сюди чекісти на свої таємні зборища з'їжджаються. І коли один кінець підземного ходу в храмі, то другий краще вивести в слідчий корпус. Чекісти нібито на слідство йдуть. З соратниками. Ідуть за п'ять рядів колючого дроту. За залізні двері. На всю ніч. Ніхто не запідозрить. Навіть дружини. А зі слідчого корпусу в храм підземним ходом – телефонний кабель прокласти. У разі чого – тут я. Можна і на московський урядовий телефон подовжувач присобачити. У будь-який час дня і ночі можна Москві відповісти бадьоро: так, працюю, очей не стуляв.

У цьому питанні – повна ясність. Може, в деталях не все так, та в головному немає сумніву: підземний хід.

Тільки ж як Насті в храм замурований пробратися?

3

Проповзла навколо, прикинула. З північного боку рослинності під стіною менше. Щось на зразок галявини. З усіх боків галявина бузком закрита. Метрів за три від землі підвіконня шириною з вагонну полицю, а вгору вікно йде. Треба розбігтися, метра два бігти по вертикальній стіні і за ґрати вхопитися. Потім – по ґратах як по сходах вгору і вгору. Там, де вікно закінчується, візерунків цегляних мереживо ціле. Цими узорами дістатися до рогу. Уздовж всіх дахів карниз нависає.

Як карниз обійти? Легко обійти. З даху навколо карнизу водостічна труба згинається. Труба проіржавіла. Однак кронштейни, на яких вона трималася, на місцях. Вони ще років двісті стирчати будуть, поки не проіржавіють. Так ось, тими кронштейнами – навколо карниза. І на дах. Схили даху ярусами йдуть. Там, де у нижнього ярусу вершина, там підніжжя середнього, а де середній завершується, там починається верхній. Тільки б не впасти. Тільки б не провалитися крізь дах – балки і крокви прогнати могли. Тільки б з землі хто голову вгору не задер.

Ось по цих дахах і піднятися до самої дзвіниці. Дзвіниця в небеса винесена. Однак є за що зачепитися. Візерунок по дзвіниці цегляний і вузькі високі вікна. Скло також вибите, проте рами і ґрати залишилися. Знову по ґратах, ніби сходами. А вже біля самого верху пробоїна від невеликого артилерійського снаряду. Це явно червоні з того боку Волги з Жигулів били.

Коли нікуди стрельнути, так хоч би в дзвіницю. Проламав снаряд стіну, одначе не вибухнув. Пробоїна невелика. Людині не пролізти, хіба що кішці. Та Настя у нас жирністю не вирізняється. Крім того, біля країв пробоїни цеглини можуть бути розхитані. Вийняти десяток цеглин – можливо, і вдасться втиснутися.

Також проблема: одну цеглину зі стіни вирвеш, і куди її? Вниз кидати, щоб дахом залізним гримнула?

4

Ще й на світ не зазоріло зібралася Настя як на звичайне тренування. Чорний облягаючий одяг, маска, англійські колоніальні черевики, майже порожній речовий мішок, дві парашутні стропи, ліхтар, ніж, пістолет, відмички, фляга води, десантний пайок. На задвірках підбрала залізяку на кшталт ломика, цеглу розхитувати. У мішок її. Що ще? Ще рукавички. І сюрпризи собачкам.

Виходить з головного корпусу. Назустріч Бочаров. Добрий і ласкавий. Знає Настя, що повинен він кілька днів в центральній будівлі НКВС в Куйбишеві проводити, а кілька днів – на спецділянці. Тільки безвіздно Бочаров на спецділянці сидить. Каже, розстрілів багато, та те, та се. Ніби без нього стріляти нікому.

Подобрішав Бочаров. Можливо, противника гідного відчув. Усміхнувся Насті. Питань інструкція кремлівська задавати не дозволяє, тому Бочаров задає найзагальніший:

- Ну як?

- Нічого, – Настя посміхається. – Іду розвідкою займатися.

5

Гримнули бубни мелодію завзяту, завили скрипки:

*Ах, огірочки мої,
Помідор-чи-ки,
Сталін Кірова убив
У коридор-чи-ку.*

Молода жінка в довгій сукні пішла обертом легко і вільно. Розуміє Настя – це професійна танцівниця. І голова у неї не паморочиться. Не інакше з парашутисток. А тіло крутиться дзигую. На одному місці. Здається, що жінка ніг не переставляє. І не веде її в бік. І довга спідниця розкривається парашутом. Навіть не парашутом, а квіткою-ромашкою. Парашут розкривається куполом, а тут розлетілася спідниця в кружлянні в одну площину, оголивши худі стрункі ноги в чорних панчохах. Крутиться жінка, не втомлюючись, посміхаючись загадковою усмішкою. Не вона за музикою йде, а музика для неї звучить. Під неї підлаштовується. Який оркестр у Бочарова! Який оркестр! Осіб десять всього. Скрипки, бубни, балалайки та гітари. Заслухалася Настя, зачарована.

А оркестр раптом плавно перейшов на іншу мелодію, і грянув такий канкан, який буває тільки на розпусному Заході. «Словник іншомовних слів» визначає канкан як «французький естрадний танець з нескромними рухами тіла». І пішли шість дівок ноги в небо підкидати. Ось де таланти!

Наповнюється зал гостями. Цівки диму цигаркового до стелі попливли. Шум, гам, веселощі. Офіціанти горілку розливають. Обіцяли з Москви надіслати в Куйбишевське управління НКВС ящик якоїсь новітньої горілки на пробу. Так все не шлють. Тому гості здебільшого «Мисливською» обходяться.

Гості в зал з-під землі виходять. Як Настя і передбачала. А вона з балкона утіхи спостерігає. Коли з дзвіниці вниз спуститися, то в зал не потрапиш, тому що давним-давно падали зверху цеглини і брили каміння гвинтовими сходами до самого низу. Двері залізні на сходи були закриті, так їх і завалило зсередини уламками. Багато років минуло, а двері так і не спробували відкрити. Немає потреби. Так що Настя ще вдень по зовнішній стіні на дзвіницю видерлася, крізь вузьке вікно протиснулася і розбитими гвинтовими сходами до балкона спустилася. А далі не можна. Далі завалено. Вдень церква була порожньою і темною: вікна закладені, тільки кілька променів через пробоїну в даху всередину потрапляють.

Звикли очі до темряви, озирнулася Настя. Після того, як двері на сходи завалило, тут на балконі нікого не було. Все в пилюці. Скрізь, де Настя ступила, – сліди. Ніхто її тут на темному балконі не дістане, ніхто не побачить.

Тут вона й зачалася. Надвечір прийшли слуги в зал, свічок запалили безліч, ліхтарі кольорові засвітили. Ближче до ночі наповнився зал людьми, і пішли веселощі.

Настя на забави зверху дивиться. Тільки б не чхнути від пилу. І сердечко стукає: багато годин церковними стінками вона ніби та мураха дерлася, невже ніхто не помітив? Лиш одному варто помітити, і...

6

Думала Настя, що церкви під спортзали добрі і під зерносховища. Виявляється, і для підпільних розважальних закладів вони також годяться. Головне – стіни непробивної товщини. Глушать вони звуки, і не летять ті звуки далеко. І висота храму значення має – повітря тут чисте і свіже. Дим тютюновий під стелю йде, а стеля ген-ген аж де.

І простір для танців. І для гральних столів. І усамітнитися є куди з регочучими дівками. Гульба ніби в конотопському парку, тільки морди поки не б'ють. Посеред залу – велика гра. Дзвенять червонці. Миколаївські. Олександрівські. Ленінські. І паперові гроші на столах пачками. Хрумтять купюри. Наші рідні синенькі з пролетарем і червоноармійцем. І не наші, зелененькі, з визначними пам'ятками Вашингтона і мудрими президентами. Йде гра, і дівки танцюють, і скрипки плачуть, і пішла веремія.

Заповнюється зал. Ай, хто це? А це – перший секретар обкому Комуністичної партії. І голова облвиконкому. Сказали дружинам, що разом з Бочаровим в слідчому бараку розплутують павутину контрреволюції, а самі – тут. За столами.

І прокурор обласний. Прийшов перевірити, як закони дотримуються.

І товариш Саркісов з'явився. Цей в Москві живе. Посаду його Настя пам'ятає – начальник будівельного управління НКВС. Він тут в тривалому відрядженні, будівництвом підземного міста керує.

І зам наркому зв'язку товариш Прокоф'єв. Цей також у тривалому. Під його контролем в підземному місті кілометри тунелів апаратурою зв'язку заповнюють.

Думала Настя, що чим крутіший терор, тим менше підпільних розважальних закладів. А воно навпаки. Бенкет під час чуми. Радіють люди. Жити поспішають. І насолоджуватися. Дівки канкан вже вп'яте виконують. Ай, добре ж як.

Настя на балконі за колоною. Все їй звідси видно. Все чутно. Акустика в храмі така, що звуки від низу до верху летять, посилюючись і не спотворюючись. Всі крамольні розмови так чутні, немов Настя поруч з Бочаровим за столом сидить і карти тасує.

Тільки не хоче Настя слухати розмов крамольних. Настя в музиці вся. Розтривожила музика душу. Ах, монашечка, яке життя повз тебе пливе! Яка гра! Чекістський притон, а схоже на розгульне свято офіцерів Кавалергардського полку.

От би Насті спуститися. Вона б їм показала канкан. От би Насті спуститися і сказати Бочарову: візьми мене з собою у змову, люблю пригоди і ризик люблю. Я тобі всі сталінські таємниці розповім, тільки дай мені потанцювати.

В іншому світлі Настя Бочарова побачила. А він же красень. Чорний циган, кучері смоляні, оком косить злим і диким. Жадібний до влади. Коли вони владу візьмуть, то Бочаров задавить і Єжова, і Фріновського, і Бермана. Шкода, що життя так влаштоване: або Сталін Бочарову горлянку перегризе, або Бочаров Сталіну. А при іншому розкладі міг би Бочаров бути вірною опорою сталінської влади. Шкода такого. Жеребець, куди там Холованову. Дівки так і в'ються перед ним. І перед гостями його. Ті також чоловіки-красені. Всі молоденькі, все сталінські висуванці.

Важко від музики відволікатися. Але відволікається Настя, ловить розмову.

Все про карти і про дівок.

- Двадцять один – число щасливе...

А ось це двояко зрозуміти можна. У прямому сенсі: для картяра двадцять один – число щасливе. З одного боку. А з іншого: через місяць, 7 листопада 1938 року, – двадцять перша річниця Жовтня. Все так складається, що саме на свята вони і візьмуть владу. А до того не можуть: в Жигулях не завершений монтаж устаткування спецв'язку.

- Добре в тебе, Саша Бочаров.

- Добре буде сьомого листопада. Ось тоді веселитися будемо. Під симфонічний оркестр канкан танцювати зможемо.

7

Сидить Настя в укритті і раптом осяває її здогад. Все просто: коли Бочаров може влаштовувати тут, в церкві, оргії, коли тут, в церкві, він може говорити про що хоче, програвати і вигравати мільйони, значить, він вважає це місце своїм укриттям, своїм безпечним і захищеним місцем. Отже... Отже, і найважливіші речі і документи він мусить зберігати саме тут.

Церковні тайники... Багато Настя чула про церковні схованки... Під багатотонними кам'яними плитами підлоги. У товщі стін. У кам'яних щілинах глибоких підвалів. У підземних ходах, які йдуть до родових склепів. Або... Або документи лежать на самому видному місці, де на них ніхто не звертає уваги.

Розділ 23

I

Прощальний вальс. «Амурські хвили».

Відгрімла музика о четвертій ночі. Точніше – о четвертій одинадцять. Загасили свічки. Викнули ліхтарі.

Тільки зараз Настя зрозуміла, що не спала вже дві ночі.

Одна Настя в церкві. Зі зводу овального лик на неї позирає. Очі величезні страшні. Душу свердлять.

Знає Настя секрет, як малювати ікону або плакат, щоб очі завжди на глядача дивилися. Куди б глядач ні відійшов, страшні очі за ним стежити будуть. Робиться це зовсім просто: треба обличчя малювати симетричне і очі симетричні, щоб повороту голови не було ні праворуч, ні ліворуч. А в очах зіниці треба малювати прямо посередині. Ось і все. В яку точку ні відійди, очі з портрета на тебе дивляться. У минулі часи від цього й божеволіли люди.

Настя поки не божеволіє. Знає: релігія – опіум для народу. Знає, а вгору на обличчя з величезними очима не дивиться. Все одно страшно.

Обв'язала Настя колону кам'яну парашутною стропою і, як шовковичний шовкопряд по павутинці, з балкона в зал спустилася.

Озирнулася. Величезна церква. Де саме видне місце? Тут віттар був. А зараз немає нічого. А коли поруч? Поруч кімната невелика. Вся щебенем завалена. Ударив колись снаряд, стіну не проломив, але всередині обвалилося багато. Ніхто тут не розчищав. Так все і лежить. Під купами щебеню – ріг величезного іржавого сейфа. В цьому сейфі явно церковні цінності зберігали.

Посвітила Настя ліхтариком. Іржавий сейф. На боці лежить. З самої революції. Замкнений.

Чому ж замкнений? Та тому, що замкнули його власники, ключі забрали і втекли. Може таке бути? Таке може бути. Та ж тільки товариші комуністи, виявивши перекинтий і замкнений сейф, його обов'язково зламали б. І лежав би він тут з проламаними боками.

Коли і можна уявити, що за багато років комуністи повалений долу сейф не намагалися зламати, то вже Бочаров би його без уваги не залишив. Отже, коли сейф не зламаний, значить, сюди Бочаровим покладений. Коли сейф замкнений, значить, Бочаровим замкнений.

Знайти старовинний сейф Путилівського заводу з комплектом ключів і кинути його картинно під купою щебеню Бочаров цілком міг. Кращої схованки годі й чекати. До церкви цієї доступ мають тільки Бочаров і його друзі, однак тільки з його дозволу. Сторонньому у церкву не залізти. А коли й залізе, навряд чи увагу зверне на іржавий сейф, який на очах у всіх на підлозі повалений лежить. А коли й зверне увагу, так не відкріє.

Сейф і справді жах, який великий. Не бачила Настя раніше таких.

Оглянула уважно. Сейф весь іржавий, а свердловина замкова зовсім не іржава. Свердловина чиста. Свердловина маслом рушничним змазана. Навіть запах відчувається.

У Насті спогад з дитинства залишилося. Блукали вони з батьком лісом, знайшли галявину біля залізничної колії, вирішили далі не йти, вирішили грибів не збирати, вирішили просто сидіти на сонечку, метеликів ловити. Надвечір додому пішли. Настя батькові й каже:

- Ти знаєш, тут поруч секретний військовий завод.

Погодився батько:

- Правда, тут поруч секретний військовий завод. Тільки тобі-то звідки знати?

- Все просто, – Настя відповідає. – День провели біля колії залізничної, і жодного поїзда.

- І що?

- А те, що рейки до блиску накатані. Колію залізничну використовують, проте лише ночами.

- Так, можливо, не військовий завод, а цивільний?

- Чого ж вони вдень потяги не ганяють, а чекають ночі?

- А можливо частина військова?

- Військовій частині ні до чого з року в рік щоночі щось возити. Ми ж тут в минулому році були, тоді також рейки блищали.

- Добре, – батько не здається, – можливо, й справді завод, однак чому ти думаєш, що поруч?

- Тому що лінія не магістральна. На магістральній лінії рух був би. А це колія тупикова. Чи далеко така колія може тягнутися?

Тоді-то їй батько і сказав вперше: бути тобі, Анастасіє, шпигункою. Великою.

І зараз ця ж сама ситуація: сейф нібито покинутий, тільки хтось його регулярно відкриває і закриває. Краєчки свердловини блискучі, ніби ті рейки, торовані до блиску. Частенько ключ в цьому

отворі буває. І масивні сталеві петлі, на яких двері сейфа сидять, змащені. У пазах трохи пил налипнув. Туди налипнув, де патьоки масла. Все ясно: в сейфі Бочаров щось важливе тримає. І це ніяк з його офіційною діяльністю не пов'язане. Офіційні секрети в робочих кабінетах в сейфах зберігаються.

- Давай, товаришу сейф, з тобою познайомимося. І на «ти» перейдемо. Я людина проста. Мене Настею звать.

Одягає Настя рукавички, дістає відмички. Ключем-підборником в дірочці крутить, цвяшками, шпильками. Не піддається замок.

Пізно в жовтні світає. Темно в церкві, тому що вікна замуровані. Тільки смужка світла по підлозі. Це промінчик через пролом в даху забрався. Це вже полудень.

Зрозуміла Настя, що вже довго з сейфом працює, та не відкрити його. Не відкрити.

І знає Настя, знає не логікою, а почуттям жіночим, що саме це і є той самий сейф, що саме в ньому міститься те, що їй потрібне, що Холованову потрібне, що потрібне товаришеві Сталіну.

Тільки ж якось Насті навіть і шкода сейф розкривати. Нібито чиюсь душу навиворіт вивертати. Ведмідь, а не сейф. Страшний і неприступний. Такого також шкода. Обняла Настя іржавого залізного велетня:

- Медведику ти мій! Люблю тебе. Люблю тебе, залізного. Люблю тебе, недоладного. Життя моє в тобі, клятий. І біс з тобою, і з твоїм вмістом. Бережи для себе. Бережи, скнара залізна. Я тебе просто так люблю. І до самої смерті любити буду. І коли виживу, приїду сюди і заберу назавжди до себе. Вичищу тебе і пофарбую. І любити буду. І зараз люблю. Люблю як Сталіна. Люблю як...

Хотіла Настя сказати, проте не сказала, кого любить. Просто згадала велику людину. Людину в червоній шовковій сорочці. Вийшов він тоді перед народом, величезний, ніби той сейф Путилівського заводу. Могутній, ніби сейф Путилівського заводу. Неприступний, ніби сейф Путилівського заводу.

Відвернулася Настя від сейфа. Спиною до нього притулилась. Сидить, і самій себе шкода. Чому щастя в житті немає? Коли згадати все погане, що з нею трапилось, то хоч плач. Ось вона і плаче. Другий в житті раз. Багато в душі накопичилося. Життя недоладне.

Сидить Настя, сльози по щоках брудною рукою розмазує. Нікому не потрібна, ніким не кохана. Билинка-пусто-цвіт. Не Жар-пташка, а лисеня худюще. Теревенять про неї в монастирі. Даремно теревенять. Нічого немає між ними, і ніколи не було.

Не зійшов тоді великий чоловік на поміст, а злетів. А вона стояла збоку і все чекала, коли покличе: «Настуню, а ну ходи-но, покажися народу». Він тоді був таким красивим. Так його всі любили. А вона – найбільше. Більше, ніж всі вони разом.

Він покликав її до народу, а вона не до народу, вона до нього летіла. Цех ливарний шаленів, її побачивши. А все тому, що вона в той момент вся зсередини світилася. Навіть іскорки з неї сипалися. Вона любов'ю світилася. Любов'ю іскрилася.

Обняла Настя сейф неприступний, немов би любов свою нерозділену.

- Ведмедику ти мій. Люблю тебе. І нічого від тебе не чекаю. Ні на що не сподіваюся. Дурень ти залізний.

І кулаком його.

Так іноді теж любов виражається. Кулаком. Щоб коханій істоті боляче було. І ще є вираз любові. Найвищий. Піти від істоти коханої. Назавжди. Кинути. Порвати. Щоб все життя потім згадувати. З гіркотою і болем.

Йти, вирішила йти. Часу у неї до вечора багато. Тільки ж вона йде, щоб собі боляче було.

І йому.

Потягнула відмичку на себе. Не виходить.

Повернула вліво-вправо. А всередині сейфа – клац.

2

Клацнуло всередині сейфа.

Не повірила Жар-птиця.

Їй і не хотілося, щоб він відкрився. Вона знала, що не відкриється. Уже й не намагалася відкрити. Зрозуміла, що неможливо. Змирилася. А він...

А він клацнув. Тепер тільки ручку повернути.

Схопилася Настя за ручку і тут же кинула, ніби схопила залізяку розжарену. Зрозуміла: на боці сейф, поверни ручку, двері самі і відвалиться, як полиця відкидна. А в двері коли не тонна, так

півтонни. Розчавлять її двері, ніби муху. І буде гуркоту на всю округу. Як же його відкрити без гуркоту? Той, хто цей сейф відкриває, якось же примудряється.

Поруч шпали сухі навалені в купках щебеню. Щебінь зрозуміло звідки: давним-давно снаряд об стіну гримнув, уламки всередину церкви летіли. А хто сюди до церкви шпали притягнув? Навіщо? Неспроста вони тут.

Підклала Настя дві шпали під двері сейфа. Повернула ручку. З глухим стогоном відвалилися двері, однак не дуже: вперлася в шпали.

Тепер шпали потроху відтягувати. Слідом потроху двері відкриваються...

Так граф Монте-Крісто відкривав свою скриню.

Блиснуло щось в сейфі. Забитий сейф. Забитий монетами, орденами, злитками.

Небайдужа Жар-пташка до орденів старовинних. Що це? А це офіцерський Георгій. Другого ступеня. А це? І це також офіцерський Георгій, тільки не з Георгієм, вражаючим змія, а з орьоликом. Орден з орьоликом – для іновірців. Вони в святого Георгія не вірять, тому їм Георгіївський хрест з гербом російським давали. Георгій з орьоликом – рідкість. Ціни йому немає. Коли горців кавказьких офіцерським Георгієм нагороджували, вони не розуміли: чому у тебе на ордені джигіт, а у мене птах?

Це Володимир з мечами, з мечами по центру. А цей Володимир з мечами, але мечі на верхньому промені. І ще Володимир – цей без мечів, просто золотий хрест під червоною емаллю. Ось Станіслав з короною. Ще Станіслав, тільки без корони і з мечами. І знову Станіслав, але без корони і без мечів. У більшості орденів Станіслава у орьоликів крильця вгору, проте трапляються і крильцями донизу. Тут ще й Аннушки є. Анна на шию. З мечами. Анна на шию без мечів. Анна першого ступеня на стрічці, Анна на груди, Анна четвертого ступеня – вона на зброї носилася.

Господи, це ж скільки полонених офіцерів треба було винищити, щоб таку колекцію зібрати? Офіцерський полк, не менше. А ось Олександр Невський в діамантах. Вміли раніше ордена робити. Гарний орден Леніна, тільки офіцерський Георгій красивіший. І суворіший. А тут і солдатські хрести. Срібло і золото. Скільки золота!

Зовсім забула Настя, де вона і навіщо. А сейф бездонним здається. Монети купами. Достоти – печера скарбів, в яку потрапив Алі-Баба. І намиста, і сережки, і кулони. Це також розстрільних підвалів здобич. Злитки, самородки. Тут згадала Настя Жар-пташка, що коли вона – Алі-Баба в чарівній печері, то десь поруч мусять бути і сорок розбійників. Гаразд. Забудемо про сапфіри і рубіни. Потрібно про головне думати.

Чи є тут головне?

Є. Головне.

Лежить сейф на боці, і тому полиці в ньому не полицями виявляються, а розділювальними стінками. Ось воно, те саме, що вона шукала, – сталева валізка з гострими кутами.

Ще не розкривши його, Настя знала, що це те, що їй потрібне. Те, що потрібне Сталіну. Те, що потрібне Бочарову. Це «Контроль-блок». Це ключ до всіх систем зв'язку Радянського Союзу. Важений портфелище. На боці під ручкою – проста зовсім застібка. Навіть прикро, що така несерйозна застібка. Для того тільки і приладнана, аби стулки не розкривалися. Навіть розчаруванням від цієї застібочки дихнуло.

Поклала Жар-птиця сталевий портфель на підлогу, розстебнула застібку і підняла кришку. Усередині оксамит чорний, точно як у футлярі для діамантового намиста. Замість діамантового намиста – дві нікельовані сталеві пластини з безліччю дірочок. Між пластин неймовірно переплетення золотих дротинок і всяких детальок: суміш електротехніки та ювелірного мистецтва. Сталеві пластини явно призначені для того, щоб ні за яких обставин нутрощі електротехнічні не була б пошкоджені. Навіть на вигляд, незважаючи на всю ювелірну тонкість внутрішнього устрою, штука ця здається незламною і непробивною. Як Холованов умудрився справу таку про гавити? Як Бочаров зумів Холованова вистежити і цю штуку вкрасти?

Та не час зараз головоломки вирішувати. «Контроль-блок» – в портфель сталевий, портфель – в мішок.

Що тут ще у Бочарова? Ще діаманти жменями, смарагди, алмази необроблені, білий метал в злитках. Срібло або ж платина? Платина. Все це не цікаве. Ще що? Ще течки. Течки запечатані в великі конверти грубого сірого паперу. На конвертах печатки. На одному конверті напис «Гуталін» і смішний портрет товариша Сталіна. На дванадцяти інших конвертах написи «Дракон» і портрети Холованова. Олівцем. Непогано хтось малює. Жар-пташка поважає всіх, хто рукою своєю володіє. Людина повинна вміти малювати. І писати вірші.

«Гуталіна» – в мішок. А що з іншими конвертами робити? Прочитати. Запам'ятати. Знищити.

Сидить Жар-пташка, читає.

Розгорнулося раптом перед Настею таємне життя Холованова, широко відомого під кличкою Дракон. Читає Настя, дивується. Так ось ти що за птах!

Стало зовсім темно. Ввімкнула ліхтар. При ліхтарі читає. А документів на Дракона безліч. І стенограми підслуханих його розмов. І довідки якісь. На Сталіна всього одна папка, тому що за Сталіним особливого не поспостерігаєш. Сталін весь час за кремлівськими стінами. Сталін весь час в своїх дачах-фортецях. Тому на Сталіна всього одна течка. Може статися, щось ще з дореволюційних часів. Течка з написом «Гуталін» її не цікавить. Запечатана течка печаткою Куйбишевського управління НКВД, нехай так під печаткою і залишається. Товариша Сталіна контролювати не потрібно. Товариш Сталін поза підозрою. А ось Дракон має бути під контролем.

Зриває Настя печатки з пакетів, розгортає теки, читає жадібно. Дракон по всьому світу літає. Там літак заправляли. Тут літак ремонтували. Там він в гостях був, тут – на концерті. І змагання у нього одне за одним. І дівки навколо нього, і дівки. Гірляндами. Гронами. І фотографії в папочках. Холованов на відпочинку. Холованов в колі. Холованов в Ялті. Холованов в Сухумі. Холованов в «Метрополі». Ось і себе Настя знайшла. Ось вона відбирає букет у здоровенної дівахи, а на обличчі написано: «Віддай, гадина, букет. Застрелю». Тут же в кадрі Холованов. Або ось Настя в фартушку білому з срібним підносом з-за лаштунків з'являється. А ось Настя пухнаста, ніби той полярник. І Холованов поруч. Ось Настя в білому гранітному палаці, в своїх покоях. Роздягається. Сором який. Якість фотографій незрівнянна. Все видно. А Холованов в іншому крилі палацу. Ось і його фотографія. Він також роздягається. Також париться в лазні фінській. Також в басейні плаває. Так у нього, виявляється, і свій басейн був, і своя лазня!

Коли б він в ту ніч прийшов до Насті, то вона б його прогнала.

А він не прийшов.

3

Голоси.

Проколало її, пронизало. Де це вона? Подивилась навкруг. Вона в церкві. Чому з ліхтарем сидить? Тому, що день скінчився і сутінки спустилися. Захопилася. День пішов. Прийшла ніч. А вночі тут в церкві знову танці до ранку.

Відкривають двері. Йдуть.

Настя важелем двері сейфа закрити вирішила. Щоб в очі дверцята відкриті не впадали. Не виходить. Привалила шпалою, щоб нутро його розкраяне діамантами не виблискувало. І добре. І зійде. І поміж колонами – тінню. Тінню. До стропи. А вони вже тут. А вони вже запалюють свічки.

По стропі – вгору вона. Вгору. А зала все світлішає. Внизу від свічок розтанув морок, а на хорах, під куполом – п'ятьма. І туди, в темряву, Настя по стропі, ніби павучок спритний павутинкою, підіймається. Ковзнула на балкон, стропу підняла. Зачаїлася. Не побачили її? Не почули?

Ні. Люди в напівтемряві своїм зайняті. Столи накривають.

Тоді сходами – на вершину дзвіниці, через пролом – на цегляні візерунки, обережно ними донизу на дах, а там вже зовсім просто. Шкода, що вантажу на ній більше, ніж на верблюді з фільму «Джувльбарс».

Що з папками робити? Всі тринадцять далеко не занесеш. У неї на спині в мішку ще й «Контроль-блок». Шістнадцять кілограмів, а чавить на плечі, як плита мінометна.

«Контроль-блок» вона з собою понесе, а від течок необхідно звільнитися. Одну, ту, яка на Сталіна, – заховати. Решту спалити. Куди ховати? Де палити?

Переліском Жар-пташка нечутно біжить, ніби та лисичка, що курочку вкрала. Куди ж теку на Сталіна ховати? У могилу зарити? Як потім знайти? І коли вона сховає, а Бочаров знайде? Потрібно так ховати, щоб не знайшли. І сама собі під ноги – нафталіну, нафталіну. І тютюну. Щоб собачки потім чхали.

З заростей бузкових бачить Жар-пташка, нутром відчуває: тиха паніка на спецділянці НКВС. Ще ніхто не стріляє, ще ніхто в сурми не сурмить, ніхто в дзвони не б'є. Тільки ж тривога. Зрозуміло чому: прислужники-посіпаки з таємного блудилища щоночі в щибені бачили величезний іржавий перекинутий сейф. Звикли до нього.

Психологія людська: коли лежить на видноті, коли іржавий і звалений, значить, порожній. Замкнув його хтось колись, так він замкнений і лежить. А сьогодні увійшли посіпаки до церкви переходом підземним, взяли за справу свою звичну, раптом осліпив їх сейф відкритий діамантами.

Щось взяти з відкритого сейфа не посміли. Знають силу гніву Бочаровського. Знають руку хазяйську. Побігли до Бочарова, повідомили, на коліна впали: не винні...

Ніч на спецділянку НКВС лягає, тривога наростає.

4

Вибралася Настя на галявину до загінки. Шафи уздовж стіночок підковою. А ворота в загінку не замкнені. Тому що немає зараз тут нікого. Тому що загінка на території спецділянки. Нічого її охороняти, як нічого охороняти порожній барак, як нічого замикати порожній карцер. Озирнулася Настя, і – в загінку. Хто тут шукати додумається?

Витоптана розстрільна загінка, як бувають витоптані кошари на м'ясокомбінаті. Собачкам тут важко буде шукати. Тут запахи тисяч людей змішані.

Яку шафу вибрати? Крайню праворуч. Грунт – пісок. Руками Настя пісок гребе з-під залізної шафи. Ріє, ніби лисичка під курник.

Вирила. Конверт опечатаний зі справою на Сталіна – в ямку під шафу залізну. І закопала. І тютюном навколо, тютюном. Хто здогадається? А їй потім знайти легко. Навіть коли шафи приберуть, місце, де вони стояли, ще рік буде виднітися.

Що з іншими дванадцятьма конвертами робити? Багаття розпалити? Багато тут ям. Розпалити в ямі багаття. Збоку не побачать. І часу багато не потрібно. Потім йти.

Тільки ж як із зони вийти? Не вийдеш. У звичайній обстановці не вийдеш. А зараз караули всюди посилені, зараз всі на ноги підняті.

Вийти сюди було легко, маючи документ Центрального Комітету, а вийти як? Не дарма товариш Сталін говорив, що на смерть посилає. Бочарову труднощів не складе її тут по убогих перелісках зловити, запхнути в літак і скинути з парашутом, попередньо вузлів на стропах нав'язавши. І доповісти в Москву: шкода, але загинула. А можна і не доповідати в Москву. Для Бочарова зараз ситуація – пан або пропав. Не в Москву доповідати, а зв'язок під контроль брати.

І владу.

Притиснула Настя «Контроль-блок» до грудей як істоту кохану: не віддам. Думка її точним хронометром стукає: й-ди-від-сіль, й-ди-від-сіль, й-ди-від-сіль.

Як підеш? Як входять в зону, так і виходити потрібно. Завтра виконання на спецділянці НКВС. Значить, сьогодні ешелон телячих вагонів в зону загнали.

Величезна спецділянка. Все у них тут. Навіть станція залізнична. Вся прожекторним світлом залита. Паровоз шипить, сім товарних вагонів. Від прожекторів світло сліпуче, майже синє. Патрулі з собаками навколо. Тільки вся увага – на вагони. Сюди, на станцію, поки ще паніка не докотилася.

Вийшла Настя на рейки і спокійно до паровоза йде. Нерозумно, однак що ще придумаєш. Увага охорони – на вагони, а не на паровоз, на кущі, які навколо вагонів, а не на відкрите полотно залізничне. А їй всього дві хвилини до паровоза дійти.

Дійшла спокійно. Піднялася драбинкою в кабінку. Мішок важкий – на підлогу. Пістолетним затвором клацнула:

- Іменем товариша Сталіна...

А їх троє.

Один з лопатою. Другий з ключем розвідним. Третій без лопати і без ключа, та лапи ніби клешні. Візьме клешнями і викине з паровоза. І тісно у кабіні.

Настя з пістолетом, а вони якимось навколо неї. Добре ім'ям товариша Сталіна прикритися. Та чи ж мало таких Росією сновигає, ім'ям великого вождя прикриваючись.

- Іменем товариша Сталіна... – а подих зривається.

І вони чують, що зривається. Хвилюється дівчинка. Хвилювання – ознака невпевненості.

- Наказую! Не кричати. Не шуміти. Пари піднімати. Зараз їдемо. Куди їдемо? Вперед їдемо.

Теки з цієї сумки палити. Тільки сіпнетесь – перестріляю до бісової матері.

Нічого робити. Неохоче, лїниво так, зачерпнув кочегар вугіллячка і в топку кинув.

- Більше, гад, бери! Копай глибше, кидай далі! Далі кидай! Бо макітру запечатаю!

Інший в топку теку кинув з написом «Дракон». І ще одну.

- Швидше.

Ще кинув папку. І вугілля в топку влетіло. І ще. І ще пара течок.

Третій, з лапами-клешнями котрий, головний самий, посміхається. Недоброю посмішкою.

- А пістолети-то у тебе хоч справжній? – І лапи-клешні до пістолета витягнув. І не можна Насті поки стріляти. Не можна. Поки паровоз стоїть. Поки що... Однак що робити? Натиснула леге-

ньо на спуск, пістолет і гримнув. Пропекло плече головному. Не в груди Жар-пташка йому, аби не до смерті.

Куля «Люгера» має гарну зупиняючу дію. І відкидаючу. Кинуло головного вбік, осів він та й вивалився з будки.

- Вперед!

Кинув другий дядько ключ, вхопився за важелі, потягнув які слід, дав пару в циліндри. Провернуло колеса. Смикнуло поїзд. Брязнули буфери, і покотився брязкіт від першого вагону до останнього. Видихнув паровоз зі свистом тонну пара і знову начебто зітхнув, та й видихнув із шумом. Знову смикнуло потяг, і знову покотився брязкіт до кінця поїзда. Повільно-повільно рушив поїзд.

В будку паровозну морда червона заглядає. Сам на землі, тільки морду видно та багнета. На рівні Настиних ніг морда, тільки вхопився нежданий за поручні і все вище підіймається:

- Куди? Кудить?! Тудить твою!

Можна було б ухопитися руками за поручні і ногою вибити червону морду з пройми. Тільки розуміє Жар-пташка в частки секунди, що вхопитися руками за поручні – втрата часу. Вхопитися руками за поручні – значить пістолет опустити, потім коліно до підборіддя піднести і рубати ногою вниз. На все це час потрібен. Та ж немає у неї часу. І в будці вона не одна.

Все це вона не розумом розуміє, а внутрішнім почуттям. І тому у неї навпаки: спочатку рішення виконує, потім його приймає, а вже після обґрунтовує. Лиш тільки червонопокий з багнетом поліз в будку, за поручні хапаючись, Настя, не дивлячись на нього, не цілячись, від контролю за кочегаром і машиністом не відволікаючись, підняла «Люгер» і натиснула на спуск. Гримнув постріл, гільзу з патронника викинуло, брязнула гільза по будці залізній і загубилася в грудках вугілля, в смітті на підлозі. І тільки тоді зрозуміла Настя, що єдино правильне рішення – стріляти. Стріляти без розмов і прямо в морди. Межи очі. Не цілячись.

Помічник машиніста з кочегаром миттю зрозуміли, що тут не жартують: пішла лопата миготіти, летить вугіллячко в топку так, немов тут сам товариш Стаханов старається, норми перевиконує, світ рекордним видобутком вугілля дивуючи. Видихи паровозні частіше і частіше. Ух-ух, і знову ух-ух. Потім ух-ух-ух. Швидкість все більша. Течок в сумці все менше. Ось і остання з вугіллям в топку влетіла.

На паровозі порядок революційний. Пре паровоз. Знає Настя: попереду перекритий шлях паровозу воротами залізними. І варта біля воріт з кулеметом, з собаками. Тільки це її поки мало турбує. За паровозним тендером – вагон. Не простий, а з гальмівним майданчиком. Оце головна турбота. Тому що на гальмівному майданчику охорона. Це вона також не розумом розуміє, а чуттям внутрішнім. Так має бути.

Так і є. І з гальмівного майданчика ще одна морда червона через тендер вугільний виглянула: куди це ми поза розкладом котимо, і що це за стрілянина така?

Глянула морда і зникла. Тільки багнет стирчить.

Чекає Настя на вугільній купі. Виглянула морда. А вона – бабах! Зникла морда. А гвинтівка з багнетом гепнулася і вилетіла в чорну ніч.

Тільки ж не один же він там. Двоє має бути.

Жбурнула Жар-пташка туди шматок вугілля. Скочила сама на купу вугілля і туди в майданчик гальмівний двічі: бабах, бабах. А над нею лопата свистить.

Відскочила Настя з того місця, на якому стояла, ковзнула вбік і падає. А в падінні «Люгер» наводить та стріляє. В страшного дядька з лопатою. Ревонув риком страшним кочегар. З усіх боків – стрілянина. Навалився на неї. А у самого кров горлом.

Виборсалася Жар-пташка з-під убитого кочегара. Вона йому в обличчя одну кулю всадила, а в спині у нього десяток пробойн.

Тут і врубався паровоз у ворота.

Коли б встигла Настя підвестися, то при ударі понесла б її інерція вперед і кинула на важелі, трубки, манометри, на топку роззявлену. Однак не встигла Настя підвестися, і тому в момент удару підкинуло її на вугіллі, втратила вона свідомість на мить, не чула тому ні гуркоту, ні скреготу. Чекало тіло її падіння в безодню, проте втримався потяг на рейках. Відкрила Жар-пташка очі: ніби вже в новому світі. Всю обстановку заново оцінювати доводиться.

Вона її відразу всю вхопила, не встигнувши навіть словами висловити. Стукотить паровоз рейками – значить, проламав ворота і сам при цьому з рейок не зійшов. Скрегоче щось. Це уламки воріт і обривки колючого дроту землею волочаться. Жива вона – також зрозуміло. Вона з купи вугілля по охоронцям на гальмівному майданчику стріляла. Кочегар в цей час на неї лопатою замахнувся.

І вбив би. Тільки вистрелила Настя йому в обличчя, і в цей же час охоронці біля воріт всю будку паровозну кулями зрешетили, заодно зрешетили помічника машиніста і кочегара. Кочегар впав на неї, прикривши від куль.

5

Темрява. У темряву поїзд мчить. У морок. Це також зрозуміло: уламки воріт розбили прожектор і ліхтарі паровозні. Тільки топка нутрощі кабіни паровозної пекельним світлом освітлює.

Одна Настя в кабіні паровозній. Сказився паровоз. Видихає енергійно, як спринтер на дистанції. За який важіль тягнути? За цей?

Страшні важелі: потягнеш не той – вибухне котел. Стрілки на манометрах і так в краї шкал вперлися. І швидкість вище й вище. І ритм колісний, точнісінько ніби танець смерті у людожерів племені тумбу-юмбу.

Нічого не видно. Тільки чути: по дахах біжать. Прикинула Жар-пташка. Було у неї два повних магазини. Два магазини по вісім. Шістнадцять набоїв. Скільки залишилось? Скільки охоронців на гальмівних майданчиках? І куди біжать? І чи порожній поїзд? Може, він зеками забитий? Ясно, забитий. Увечері ешелон в зону розстрільну загнали. О четвертій ранку розвантажувати планували. І групами по п'ятдесят – до шаф. Ясно, забитий ешелон. Інакше не охороняли б його, порожній. Однозначно: в ешелоні – засуджені до смерті. Це будівельники підземного міста в Жигулях. Зношені будівельники.

Пре ешелон в морок і начебто гойдається легенько. І начебто рев прибою до Насті долинає. Все сильніше потяг хитає. Навіть в паровозі хитання відчутне. З боку – в бік. З боку – в бік. І рев: ухх! Ліворуч понесло: ухх! Праворуч: ухх!

Розповідала Анна Іванівна, вчителька інтелігентна, яка повний термін відтягнула, що є такий прийом з-під розстрілу вирватися. Коли розуміють люди, що везуть їх на смерть, і коли везуть їх не в «столипінних», а в «краснухах¹», то є шанс звільнитися. Не всім. Всі, скільки є людей у вагоні товарному, розбігаються і валяться на стінку: ухх! Розбігаються і валяться на іншу: ухх! І пісню горлають: «Ми помремо!» Приспів у неї: ухх!

Спочатку поштовхи вліво-вправо ніяк на вагон не діють. Зеки – людці худі, німічні, а вагон – багатотонний. Однак зятягості людській підкоряються навіть вагони сталеві. І паровози. Потроху починає вагон розгойдуватися. Праворуч. Ліворуч. Праворуч: ухх! Ліворуч: ухх! Чим більше швидкість, тим краще.

Конвою, ритм вловивши, краще стрибати з гальмівних майданчиків. Тут уже нічим не допоможеш: коли охорона ритм розгойдування вловила, то й зеки в інших вагонах його вловили. І підтримали. Пафос самогубного звільнення по закритих вагонах ніби бікфордівим шнуром передається. І по ешелону пісню горлають: «Ми помремо!» І у всіх вагонах кидаються на стіни в єдиному пориві, в єдиному ритмі.

Перед смертю до людини звільнення приходить. Залишається людині кілька хвилин жити, тільки розуміє він, що мертва вже, що від смерті вже не вивернутися, і ось вона зараз... Ось саме в цей момент людина стає вільною. Вона бояться перестає. Нічого їй більше бояться!

І не в тому свобода, що хтось із них, може статися, не скрутить собі в'язи, а в тому, що не бояться люди смерті і взагалі нічого не бояться. Варто лиш тільки відмовитися від цього липкого, мерзенного страху смерті, і людина вільна. Коли смерті не бояться, то все інше не страшно.

А чого, питається, її бояться? Один же біс, всім нам подихати. І ось тільки перед смертю люди розуміють, що даремно все життя боялися. Відмовитися б давно від страху, зовсім би інше життя було...

Стогне ешелон, стогне, розгойдується: вправо, вліво, вправо, вліво... Ухх, ухх, ухх... Настя пізнала: це саме той гул, це саме те розгойдування смертельне. Мало кому живим з катастрофи піти вдасться. Може, нікому. Хто знає, під який укіс летіти доведеться? Хто знає, на які скелі вагони впадуть, в якій річці потонуть? І враз смерть забере всіх. А поки свобода тріумфує по замкнених вагонах. А поки кричать люди і кидаються від стіни до стіни в веселощах самогубних, в захваті передсмертному. Наростає ритм, ніби танок шамана. Все частіше, частіше.

І конвоїри на дахах вагонних більше не стріляють в Настю. Не до неї. Тим, хто на гальмівних майданчиках залишився, хоч стрибати не високо. А тим, хто на дахи забрався, як їм?

¹ Товарні залізничні вагони червоного кольору для перевезення худоби, в яких в 1930-х роках перевозили ув'язнених. – Прим. ред.

А Насті добре. Вона також у самогубному ритмі. Їй також весело. У тих, хто в вагонах, виходу немає. Двері – в замках, вікна – у ґратах. А у неї є можливість стрибати. Тільки з ритму виходити не хочеться: ухх! ухх! Вправо. Вліво. Вправо. Вліво. У будь-який момент настане резонанс, збіг амплітуд, і полетимо всі догори колесами. Полетимо у смерть.

Остання думка в голові Жар-пташки: чи не кинути «Контроль-блок» в топку? Коли кинути, розплавляться контакти, і вийде злиток золота і сталі. Ніхто ним не скористається, і нехай самі विकручуються, як знають. І нехай самі ділять владу, як вміють.

І ще одна думка: а чому ж я не стрибаю, коли можливість така є? Дорікнула собі: занадто, Жар-пташко, смертю захоплюєшся. «Контроль-блок» можна врятувати. Можна товаришеві Сталіну доставити і заробити ще один орден Леніна... або кулю в потилицю.

Важко їй з самогубного ритму повертатися, це так само важко, як йти від хороших друзів назавжди.

Скинути б швидкість паровозну.

Смикнула Настя за один важіль, за інший – все намарне. Щаблями – вниз.

І вже локомотив розгойдується в загальному ритмі. Не з такою амплітудою, як вагони, та невдовзі й він буде гойдатися, як вони.

Мішок за плечі, руками за голову – і вниз під укіс.

І гострі камені, і «Люгер» на боці, і «Контроль-блок» за спиною, і гілки злих дерев, і свист вітру – усе звалилося на неї відразу. Парашутистка-десантниця, самбістка, знає вона, що скрутитися потрібно м'ячиком, згрупуватися. Борці про це положення кажуть: аби нічого не стирчало.

Так Жар-пташка і вчинила. Летить в темряву, грудочкою стиснувшись. І відразу рот кров'ю гарячою переповнило. І котиться Настя під укіс, і бачить чорний страшний потяг над собою. Гримить потяг сталлю, голосить людськими зойками. І не зрозуміти, летить вона одна під укіс, перекидаючись, чи ж разом з нею летить локомотив з вагонами, з лементуючими людьми...

Не зрозуміти.

6

Немає страшнішого болю, аніж біль повернення до життя.

Лежить Настя долілиць. Вся до останньої клітинки зіткана з болю, вся переповнена радісним очікуванням звільнюючої смерті. Ось зараз смерть підійде, ледь торкнувшись, поцілує, посміхнеться їй Настя тихою усмішкою. І забере її смерть із собою.

Це солодке очікування їй знайоме: парашут ляснув над головою і в ту ж мить – земля. І чекаєш...

Тільки ж не прийшла тоді смерть. Немає її і на цього разу. Замість смерті повертається життя. І це найгірше.

Так буває в житті народу: тисячу років дереться вгору, все вгору та вгору. І набридло дертися, ламати нігті і задихатися. Втопився. Зупинився народ. А на висоті утриматися можна – видираючись все вище. Зупинився народ і ковзнув. Ковзнув і зірвався. І так добре вниз летіти: жодної напруги, нічого робити не потрібно, летиш, повітря свіже, думати не потрібно, ні про що піклуватися не доводиться. І всім видно: народ в русі. З прискоренням. Аж у вухах свистить.

Потім удар.

Для деяких народів удар буває смертельним. І зникають народи. Проте деякі не гинуть і не зникають. І жахливий біль, який гірший за смерть, переповнює тіло і душу народу. І усвідомлює народ: переламані руки і ноги, можливо, хребет і шия, все в крові, все болем просякнуте. І біль нестерпний. І лунають голоси: як добре було падати! І є можливість падіння продовжити: довкола прірви, і там, за карнизом, порожнечі бездонні, тільки ковзнути... Біль незносний. Дертися знову? Тисячу років? І хочеться в прірву.

Страшно поверталася життя в її тіло. Краще б не поверталася. Гуде голова церковним набатом, чавунні молоти ламають хребет. Вона ворухнула рукою і скрикнула. Вона прокляла життя, в яке зла доля повертає її. І вирішила ніколи не шкодувати життя. Ні свого, ні чужого. І зустріти смерть смиренною посмішкою, коли б не випала їй смерть, зараз або потім, хоч би якою випала їй смерть: в собачих зубах або в тирсі розстрільного підвалу.

Краще б швидше. Краще б прямо зараз.

А смерть гуляє близько, Настю не помічаючи. Десь поруч летів догори колесами поїзд. Ось там зараз бенкетує смерть. Десь поруч нишпорять чекісти з собаками, добиваючи тих, хто вибрався з під розбитих вагонів. Тільки шукають вони Настю. Навіть не її, а «Контроль-блок». Їм не дано знати, навіщо. Їм наказали. Їм наказав Бочаров. Для Бочарова отримати «Контроль-блок» – питання життя і

смерті. І для Єжова. І для Фріновського. І для Бермана. Так що не над однією Настею смерть крила розпустила. І для товариша Сталіна вирвати «Контроль-блок» з лап НКВС – питання життя і смерті. Відключити Сталіна від зв'язку – це відключити від влади. Відключать зв'язок і передаватимуть накази від сталінського імені...

Незрозуміло, чому смерть не йде. Хіба важко Бочарову здогадатися, що Настя могла вистрибнути раніше, і зараз лежить десь поруч з насипом? Хіба важко знайти і вбити?

Тихо зовсім Настя покликала смерть. Відповіла смерть гавкотом зграї чекістських псів. Відповіла прямо з насипу.

Однак не підійшла.

7

Лютий та страшний старший майор державної безпеки Бочаров. Коли б на шиї у нього шерсть була, так стояла б та шерсть зараз дибки. І погляд його не прямий, а нібито ледь скошений, начебто він собі все за спину дивиться, ніби без гавкоту і без реву вчепиться зараз зубами в горлянку комусь невидимому за своєю спиною. Та сама в ньому нерухомість, яка у собак буває в самий останній момент перед несамовитим кидком.

Розділ 24

1

Не знає Настя, скільки часу лежала нерухомо. Може, хвилину. Може, годину. Може, день. Мозок її працює ясно і чітко. Як завжди. А часу не помічає. Час просто не існує. Точніше, Настя існує поза часом. Не можна сказати, що вона живе. Не живе, а блукає між болем і вічністю.

Знову вона прокляла життя і присягнулася собі не шкодувати життя, коли її будуть вбивати. Їй ніколи не спадало на думку, що можна тихо, спокійно померти. Вона знала, що її зарубають сокирою. Знала, що піднімуть на ніж. Знала, що їй одного разу в потилицю стрельнуть. Інші можливості вона уявити не могла. Це була та сама межа, далі якої її уява не йшла. І тут вона відчувала себе молодшою сестрою Сталіна. Він також не міг померти сам. Ночами Настя чітко бачила морду терориста, який стріляє в товариша Сталіна, руку найближчого друга, який в стакан з водою порошок сипле...

Зрозуміло їй, чому смерть до неї не підходить: від кам'яного насипу її відкинуло до лісового озера, і тіло лежить не на гострих сухих каменях, а в м'якій холодній волозі. Простягнула руку, опустила долоню в чисту воду. Зачерпнула води. Хлюпнула в обличчя. Ще. Підтяглася до води. Опустила обличчя в воду. Підняла голову. Попила води. Де «Контроль-блок»? Ось він. За спиною. У мішку. Не поламався? Хіба така штука ламається? Таку залізяку хоч з літака кидай. Може статися, він їй життя врятував, як броньовий плитою спину прикривши.

Спробувала звестися. Не вийшло. Поповзла. Сповзла в воду. Обпекла жовтнева вода кропивою. Проте тренувана Настя. Легше в воді. Крижаний компрес. Попливла. Пірнула, щоб і голові полегшало. Виринула.

Мілке озеро. По груди, по шию. Іноді мул під ногами, іноді корчі. Комиш на березі. По насипу облава йде. Прочісують. Знову з собаками.

Великий чорний пес зупинився там, де вона зовсім недавно була. Принюхався. Пішов було вперед. Зупинився. Озирнувся. Повернувся. Ще принюхався.

Сутінки. Не знає Настя: сутінки тому, що темніє, чи тому, що світає.

Побіг пес далі.

2

Бочарова підлеглі остеронь тримаються. На очі намагаються не потрапляти. Тому що розстріляє. Розстріляє тому, що йому зараз когось розстріляти потрібно.

Однак комусь на доповідь до нього йти.

Йдуть.

3

Найпростіша наука – тактика. Потрібно уявити себе на місці супротивника і спробувати зрозуміти, яких дій він від вас чекає. І вчинити прямо навпаки. Зробити те, чого він не чекає. Ось і вся тактика.

Погано Насті зовсім. Потрібно від болю відволіктися. Потрібно про щось думати. Думає Настя про Бочарова. Уявила себе на його місці.

4

Доповіли Бочарову: машиніст паровоза поранений, однак живий. Повідомив: залізла в паровоз дівка в штанях, з пістолетом, з мішком закордонним. У топці паровозної теки палила. Скільки течок? Десять-п'ятнадцять. І стріляла, падла, кого не побачить. Шалена. Очі, як у тої відьми.

5

Один Насті порятунок: до Сталіна йти. Тільки ж на дорогах зараз Бочаров засідки виставить і кордони. І по всіх селах. На всіх станціях і пристанях. Сповістить Бочаров всі поштові відділення, телеграфні і телефонні станції. Немає у Насті можливості зі Сталіним зв'язатися. Радіостанції немає, а телефон, телеграф і взагалі всі системи зв'язку відомо в чийх руках.

6

Ще доповіли Бочарову: поїзд, проломивши ворота, пройшов дев'ять кілометрів і зійшов з рейок. Причина катастрофи незрозуміла. Залізничне полотно в районі катастрофи пошкоджене, однак не в цьому причина катастрофи: не тому аварія потягу сталася, що шлях пошкоджений, а шлях пошкоджений тому, що потяг перевертався і під укіс летів. Пошкоджений шлях – не причина катастрофи, а наслідок.

Причину катастрофи поки з'ясувати не вдалося. З-під уламків витягли сто тридцять два спотворених трупи. Чи немає жіночого трупа? Ні, жіночого немає. Проте роботи тривають. Під уламками явно є ще трупи. Дев'ятнадцять поранених знайдені в районі катастрофи і добиті. Є припущення,

що не менше сорока ув'язнених з легкими пораненнями і травмами зуміли піти в різні боки. Пошук і переслідування організовані.

Мовчки Бочаров доповіді слухає. Церкву він сам обстежив. Сейф розкритий. Не зламаний, а розкритий. Чисто розкритий. Професіоналізм за межами можливого. Багато за своє життя Бочаров розкритих і розламаних сейфів бачив, а такої чистої роботи не зустрічав. За службовим обов'язком старший майор державної безпеки Бочаров кращих ведмежатників країни за почерком знає. Всіх в пам'яті перебрав. Немає зараз в Союзі такого майстра. Голову на відгриз: так чисто ведмедя за останні десять-п'ятнадцять років ніхто в Союзі не розкривав. Зрозуміло, це не Жар-пташка працювала. Працював професіонал найбільшого калібру. Тільки звідки він взявся? Ведмежатників старої класичної школи всіх винищили, вимерли вони, ніби ті динозаври. Точніше – винищили їх, як вовків в Німеччині, як горностаїв на Русі. У майбутньому вони знову з'являться, а на даний момент, на жовтень 1938 року їх нехай тимчасово, проте винищили. Схоже, виринув великий ведмежатник з минулого, розкрив сейф і знову в минуле пішов.

Гуталін сам урка. Тифліське казначейство з партнерами курочив. Вся Європа захопленням спливла б, коли б дізналася, як товариш Сталін банки грабував. За що не візьметься, все у нього виходить. Гуталін до майстерності розкриття сейфів явно небайдужий.

Може, десь тримає Гуталін ведмежатника найвищого класу для такого випадку? А як той ведмежатник на спецділянку проліз? І куди подівся? Був колись на Русі легендарний Севастіан, так немає його давно. Пропав ще в Громадянську. Ось тільки лиш Севастіан один так і зміг би спрацювати. Більше нікому.

Та й дивно повіявся Севастіан. У сейфі не займана колекція орденів, не займані діаманти, монети, злитки і самородки. Севастіан хоч жменю діамантів та засунув би в кишеню.

Тільки головне пропало. Пропали теки на Гуталіна і на Дракона. Пропав «Контроль-блок». Без нього двадцатисемикаратовий блакитний діамант Бочарову не в радість.

Сидить Бочаров, думає. Машиніст запевняє, що одна вона в паровозі була. А де ж той ведмежатник, який сейф колупнув? Чорт з ним, з ведмежатником. У неї з собою були теки і щось важке в мішку. А в ліс вона йшла з легким мішком. Отже, всі сили тільки на пошук дівчиська. Куди вона може піти? Може піти на схід. Звідкись з Уралу може викликати літак, і її заберуть. Може піти на захід. Але на захід – Волга. Волгу потрібно переплисти. У жовтні дурних немає через Волгу плавати. А всі причали, пристані, всі човни – під контроль! Міст через Волгу тут один. Залізничний. Міст і так під повним контролем. Мосту їй не перейти. Ще є міст залізничний під Ульяновськом – це сто п'ятдесят кілометрів вгору за течією. І міст залізничний під Саратовом. Це триста кілометрів вниз за течією. Тільки всі мости під контролем. Залізничним мостом не пройдеш і поїздом не пройдеш. Перевіряються всі поїзди.

Тільки чув давно Бочаров краєм вуха, що начебто у Гуталіна налагоджена якась система залізничного руху. Якись потяги за якимись таємними графіками носяться всією країною. Коли обізнана Жар-пташка з цією таємницею, коли знає якийсь полустанок і час, в який там сталінський потяг зупиняється, то підхоплять її і повезуть.

Все роз'їзди під контроль? Непогано б. Однак надто вже країна велика.

7

Прикинула Жар-пташка: уздовж залізничного полотна дороги немає. І взагалі поруч доріг немає. Машини сюди не пройдуть. Іншого паровозу у них немає. А пішки десять кілометрів – шлях не близький. Перевірити всю лінію від спецділянки до місця аварії не просто. Настя може під уламками розбитого потягу лежати. Могла згоріти. А могла й зістрибнути. Причому могла зістрибнути відразу після того, як локомотив проломив ворота спецділянки. Кругом ліс та болота. Вона могла піти далеко, могла захопити коня, велосипед, машину, могла вийти на залізничну магістраль і стрибнути в прохідний поїзд.

Крім того, знає Бочаров, що Настя який не є, а все-таки диверсант: одяг і взуття просякнуті речовиною «ТК», людина запаху «ТК» не уловлює, а собаці цей запах ніби молотком по носі. Загалом, коли поставити себе на місце Бочарова, то завдання не таке вже й легке. До всього, в розбитому поїзді могли вціліти ув'язнені. Ті, хто вцілів, розбігаються. Скільки їх, невідомо. Вони можуть в довколишній місцевості красти продовольство, одяг, коней, машини, зброю, нападати на людей. Зараз посиплються доповіді з районів – спробуй розберися, куди сили кидати.

Сидить Настя, думає. Бочаров міг зателефонувати Єжову, і тоді все НКВС проти неї. Тоді всі станції, всі аеродроми під контролем. Тоді всі телеграфні і телефонні станції чекають, коли вона з'явиться. І не пропустять. Її зловлять, лиш тільки вона спробує зателефонувати або телеграму відп-

равити. На тому боці Волги, на роз'їзді 913-й кілометр щосуботи з дванадцятої ночі до дванадцятої дня знаходиться ремонтний потяг «Главспецремстрой». Як через Волгу перебраться? Багато у товариша Сталіна поїздів-привидів, ходять вони регулярно, багато таємних місць по країні, де вони зупиняються. Однак довірено Насті тільки малий шматочок таємниці: всього лиш один роз'їзд.

І він на тому боці.

На правому.

Розділ 25

1

Куйбишевському управлінню НКВС – бойова тривога. Оперативна обстановка: в районі спецділянки НКВС шкідниками навмисно пошкоджена залізнична колія. На пошкодженій ділянці шляху зазнав аварії спецпотяг з небезпечними злочинцями, яких транспортували на виконання. Не менш сорока злочинцям вдалося зникнути. Серед них – особливо небезпечна ведмежатниця Жарпташка, учасниця ряду масових звірячих вбивств. Прикмети: вік 19 років; зріст 157 сантиметрів; статура правильна спортивна, деяка нестача ваги; ніс прямий; очі сині, великі; обличчя овальне; волосся русяве, густе; стрижка коротка; одягнена в чоловічий костюм чорного кольору спортивно-туристичного типу; взута в чорні високі шкіряні черевики незвичайної форми на товстих підошвах, малюнок підошви і каблука повністю відповідає малюнку радянського армійського чобота командного складу; має з собою речовий мішок іноземного зразка; озброєна пістолетом системи Люгера «Парабелум 08» і німецьким мисливським ножом «Золінген»; виключно небезпечна. При зустрічі – знищити на місці. Доповідати негайно.

2

Тільки що начальник Куйбишевського управління НКВС старший майор державної безпеки Бочаров тепер мусить доповідати в Москву товаришеві Єжову?

Доповісти, що Гуталін щось пронюхав і прислав дівку на розвідку? Доповіси таке Єжову – перелякається, побіжить у Гуталіна пробачення просити.

Або ж доповісти, що дівка пронюхала, де «Контроль-блок» лежить, і вкрала його?

Або, можливо, доповісти Єжову, що ешелон засуджених до смертної кари вже знаходився на спецділянці, та викрадений дівкою і розбився, при цьому половина засуджених розбіглися?

Чи раз, чи два – одна біда. Треба переверот починати. Не гаючись. А Єжову шифровку: поїзд засуджених до смертної кари розбився на підході до спецділянки, в поїзді особливо небезпечна...

І ось вже полетіли по країні шифровки з Москви: «Начальникам управлінь НКВС Ярославської, Костромської, Горьковської, Саратовської, Пензенської, Сталінградської, Пермської, Кіровської... очі сині, великі; обличчя овальне... знищити... Єжов».

3

Гортає товариш Сталін звіти про московські чутки. Всі про одне: в Сибіру з'явилася банда. Сорок чоловік. Всі вбивці. Всі засуджені до смерті.

Стріляють кого не побачать. Банда називається «Птах смерті». На чолі – дівка небаченої краси. Очі сині, великі. Банда пробивається до Москви, проте НКВС не дремає: всі мости через Волгу заблоковані, всі річкові судна – під контролем, біля кожної човнової станції – засідка, на кожній пристані – патрулі з собаками.

Підняв товариш Сталін телефонну трубку:

- Товаришу Єжов, ви що, банду знешкодити не можете?

- Товаришу Сталін, підняли на ноги весь НКВС і армію. Обов'язково знайдемо і знищимо на місці. Особливі вказівки дані щодо атаманші. Знищимо, товаришу Сталін.

4

Пливе Настя в чорноті чорнильній. Страшно. Розповідали, що щуки на Волзі гірші за акул. За два метри довжиною. Це скільки ж такій в черево щодня потрібно! Відкусить ногу, ось тобі і вечерея. Ще про сомів-людоджерів розповідали. Ті по ямах глибоких лежать. Вночі до поверхні спливають і хапають плавців. Соми по п'ять метрів бувають і важать по триста кілограмів. Є ще й білуги. Ті та кож по п'ять метрів завдовжки, тільки вагою не по триста кілограмів, а по тонні. Живуть білуги по сто років і більше. І багато їдять... Тільки й різниці, що не по одній нозі відкушують, а відразу дві.

5

Старший майор державної безпеки Бочаров лає себе: який же близький був до перемоги! Треба ж було просто в найперший вечір взяти це дівчисько з собою.

Взяти з собою. Яка ж струнка, яка граційна дівчинка! Де ще на Русі таку знайдеш? Вона складена для танцю, вона народжена для танцю. Вона пригнічує в собі танцювальний інстинкт. Її необхідно було взяти з собою, і вона не втрималася б. І танцювала б. І забула б всі свої спецзавдання. І розповіла б йому, навіщо її прислав товариш Сталін. Однак не взяв її Бочаров з собою. І ось вона пропала. Пропала, вкравши «Контроль-блок» і теки на Гуталіна і Дракона. Як могла вона зметикувати, де все це зберігається? Як вона могла відкрити сейф? І коли?

Пропала. Провалилася крізь землю. Або крізь воду.

І ось доповіли Бочарову: рибалками спійманий речовий мішок незвичайної конструкції. На речовому мішку, який явно коштує дорожче, ніж рибальський човен, – ворожі літери. Персоналом спецділянки мішок впізнаний. З таким мішком ворожого виробництва в цих краях з'являлася тільки Жар-пташка.

І Бочаров зрозумів: настала рівновага. Вона потонула. «Контроль-блок» плаває гірше сокири. Сокира сталева, а тут золото, важкий метал. Сталін не може взяти під контроль системи зв'язку, однак і Бочаров не може. Гра продовжується.

6

Ввижається Насті сом вусатий прямо під нею. І працює вона руками щосили. І холод її не бере поки – тренувана. Ось якби знизу хтось сталевими ґратами прикрив від страшних риб, то тоді б і нічого. Або були б у неї довгі лапки, як у жука-водомира, щоб поверхнею води ковзати, а в воду не провалюватися. Пливе Жар-пташка, за колоду тримається. Колода для того, аби «Контроль-блок» під воду не тягнув. Пливе, напрямку не втрачає. Напрямок на білий бакен. Бакен дороговказною зіркою попереду світить. Простий план: допливе до бакена і чекатиме караван. За Волзі каравани так і сновигають: буксир і шість-вісім барж на гаку. Караван проти течії повільно йде. Особливо коли навантажений. У навантажених борт низький. Треба в темряві збагнути – навантажений караван чи ні. Коли порожні баржі, на борт не виберешся, будеш хапатися, поки наступна баржа не накриє. Треба підпливати до самої останньої.

Все це добре в теорії. Тільки в темряві нічого не видно. На везіння Настя сподівається. Більше немає на що сподіватися. Робить вона саме те, чого від неї не чекають. План: виплисти вночі на волзький фарватер, піднятися на баржу і піднятися на ній кілометрів на двісті вгору за течією, там – у воду і на правий берег, потім правим берегом уздовж Волги піти вниз. До Олександрівського мосту. До 913-го кілометра.

Пройшов пасажирський пароплав вниз за течією. Музика гримить. Над волзької хвилею – «Амурські хвилі». А палуби порожні. Напевно, і каюти наполовину порожні. Завершується сезон. Сидить Настя на бакені, тільки хвилями її хитнуло.

Вгору прошльопав караван: буксир і шість барж. До них Настя було попливла, на фарватер виплила далеко, та повернулася. Сморід бензиновий від барж на кілометр. З Баку гидоту якусь нафтову Каспієм до Астрахані женуть, потім Волгою на північ, на північ, на північ. На нафтоналивних баржах робити нічого – сховатися ніде. Пройшов ще один пасажирський пароплав. Тепер уже вгору за течією. Також з музикою: тут – «Слов'яночка». За пасажирським не вженешся, навіть коли він проти течії йде.

Ось буксир шльопає колесами. У потрібному напрямку шльопає. Ковзнула Настя з бакена у воду – і на фарватер. Повільно буксир проти течії йде, однак і їй до середини фарватеру плисти. Качають її хвилі. Дощик пилом водяним стелиться. Без крапель. Встигнути б доплисти, поки караван мимо не пройде. І вперед сунутися сенсу мало – під колеса потрапиш. Он як крутить! І не зрозуміти в воді, далеко виплила або не дуже. Здається, що добу вона пливе, а обернешся – бакен поруч, ніби й не відпливла від нього ще.

Пощастило їй. Взагалі кажуть, що хорошій людині завжди щастить. А хіба вона у нас погана? Зачепилася за борт скалкуватий, підтяглася, вилізла. Поруч з бортом величезна рибина з-під води пашею – хап. І хвостом шубовснув ніби веслом.

Чим баржа вантажена? Баржі з астраханськими кавунами вже пройшли. У вересні. Цей караван із зерном виявився. Шість барж парами. Кращого не придумати. Донська пшениця йде на сталінградські елеватори, а звідти – вгору Волгою на північ, на північ, на північ. Каналами і річками до самої Москви, до Пітера, до Мурманська, до Архангельська. Пагорби зерна. Брезентами укриті.

Пірнула Жар-пташка під брезент. Духота і спека страшна. Тут між пагорбами зерна уловини мають бути. Точно. Є уловини, з усіх боків пшениця, зверху тент брезентовий, майже як над вождями під час повітряного параду.

Пістолет Настя насамперед від води обтрусилася. Протерти б, але нічим. Весь одяг кілограмами води просякнутий. Одяг вичавила, на зерні під тентом розклала. З черевиків воду вилила і на ноги їх. Нехай на ногах сохнуть. Інакше пожолобляться, потім їх на ноги не натягнеш.

Нагорнула собі Настя ліжко. Гребе, а зерно гаряче, сонцем розпечене, тепла свого ще північній осені не віддало. Розляглася-витагнулася. Зерном себе і засипала. Тремтить вся. Зуби як у щучки молоденької клацають.

Тягне буксир шість барж, колесами по воді шльопає. Б'ють хвилі в борта. Дощик по тенту накрапає. Ніяк Жар-пташка не зігріється. Вітер міцнішає, хвилі сильніше по бортах луплять. Однак

ж як добре, що встигла. Може, через годину такі хвилі на Волзі піднімуться, що не доплисти і до бакена, такий дощ вдарить, що не побачиш вогників.

І пощастило. Баржа з цеглою могла виявитися. Або з рейками. А в зерні добре. Потроху тремтіння вщухає. Цікаво, що Бочаров зараз про неї думає? Вплав вночі через Волгу в жовтні, щоб за пароплав, який мимо проходить, чіплятися і йти на північ? Про таке Бочаров не думає. І посміхнулася собі: ох, ти й Жар-пташка!

Розділ 26

1

Снилися Насті розстріли. І міркувала вона уві сні: хто ж за розстріли відповідати буде? Чи будуть кати відповідати? І чи є вона сама катом? Чомусь уві сні вона називала людей, які призводять вироби у виконання, катками. Це неправильний термін. І уві сні вона розуміла, що неправильний. Не кат, а виконавець. Це у них там, у ворогів, кати. А у нас це почесна і навіть романтична професія – виконавець.

Вона розуміла, що спить, розуміла, що уві сні мозок людини працює, та думки плутаються, і тому замість чіткого зрозумілого всім терміна використовує незрозумілий, розпливчастий, образливий.

Отже, чи є вона сама катом? Смішно їй уві сні. Який же з неї кат? Кат – це хто регулярно. А вона тільки пурхала біля цієї справи. Поважно так Бочарову представилася: знай наших, я також виконавець. Аж самій соромно. Бочаров за своє життя настріляв трупів піраміди єгипетські, а Настя... Теж ще виконавець... Хотілося б, звичайно, цією справою всерйоз зайнятися, тільки, по всьому, не судилося. У монастирі розстріли рідко-рідко бувають, і стріляють потроху. Так що їй особисто відповідати немає за що.

А інші, справжні кати? Чи будуть вони відповідати?

Питається, а їм-то за що відповідати? Хіба вони придумали світову революцію, соціальну справедливість і знищення класів, без якого справедливості бути не може? Тому немає за що катом відповідати. Вони просто виконували наказ. Однак чи ж будуть засуджені, хоча б і після смерті, ті, хто придумав світову революцію і соціальну справедливість? А тим-то й поготів немає за що відповідати. Вони особисто нікого не вбивали.

І мозок її, звиклий ідеї формулювати, чітко вивів формулу: «У теоретиків – чисті руки, у виконавців – чисте сумління».

Цю формулу вона в тут ж мить і забула. Мозок її знайшов потрібне виправдання, настало заспокоєння, і більше розстріли не снилися.

2

Заснуло тіло. Мозок не заснув. Мозок продовжує роботу. Тільки звільнений мозок сплячої людини. Тільки кайдани зняті. Погойдує баржі на волзької хвилі. Гуркоче дощ по брезенту, як танкова колона по бруківці.

Розвиднилося. Визирнула з-під брезенту. Холодно. Сиро. Нудотно. Шльопає буксир колесами по воді, наче візник нудну пісню співає. Хвилі холодні валять. Ломить всю Настю. Тіло вогнем горить. Ранок. Зліва по борту мають бути Жигулі. Немає Жигулів. Зліва по борту гаї і яри. Не міг буксир з баржами так далеко піти. А може, Настя не залишок ночі проспала, а ще цілу добу?

Може, захворіла вона? Коли піднімалася на баржу, чи не забула і колоду на борт вивалити? Де колода? Ось вона. Без неї з залізкою важкою до берега не допливеш.

Обережно спустилася з борта. Ноги в воду. У жовтні вода в Волзі-матінці тепла. Раз не затверділа – значить, тепла.

Тільки здалося Насті, що засичала вода. Здалося, що її, гарячу, ще й окропом обшпарили.

Хвилину пливла, за шкарубкий дерев'яний борт тримаючись. І відпустила його. Хитнуло Настю на хвилі. Пішла баржа поруч, пішла, пішла далі. А Настя Жар-птиця попливла до правого берега. До яруг. До зсувів. До гаїв. До похмурих полів.

Ногами мілину відчула, встала, довго до берега брѳохала. Вибралася. Рішення готове: «Контроль-блок» з собою не нести. Не донесеш. Важений. Ледь-ледь виплила з ним. Попадешся з ним, тоді всім погано буде.

Ще коли пливла до берега, уламки баржі розгледіла. Нікого навколо. Остов баржі в берег врізаний і наполовину піском засипаний. Боки просмолені, не згниють ніколи. Лежить розбита баржа тут років уже сорок. Значить, і ще стільки ж пролежить. Баржа – орієнтир. Легко описати словами: на правому березі Волги, вгору від Жигулів, під піщаним укосом, на схилі дві берізки. Кому потрібно, знайде. Кому потрібно, всі розбиті баржі на правому березі Волги переверне.

Витягла Жар-пташка з мішка стропу, підпірнула під кіль, зав'язала кінець стропи за уламки керма, виринула, другим кінцем стропи зав'язала «Контроль-блок» подвійним хрестом і жбурнула далі в воду. Хлюпнув блок, немов волзький сом-людоджер.

Тепер зібратися в дорогу. Перевірила, що в мішку. У мішку – сухий пайок диверсанта. Усміхнулася: десантник, озброєний сухим пайком, практично безсмертний. Згадала: день в лісі, ніч і день в церкві, ще незрозуміло скільки часу біля залізничного насипу і на баржі, а голод не відчувається

взагалі. Дивно. Тепер їй треба розрахувати запас продовольства на найближчі дні. Це рівняння з багатьма невідомими. Невідомо, скільки часу вона проспала в баржі, і тому неясно, як далеко вона від роз'їзду 913-й кілометр. А коли дійти до 913-го кілометра, то неясно, скільки днів там доведеться чекати. «Главспецремстрой» на 913-му кілометрі по суботах буває, а сьогодні невідомо який день.

Припустимо, за три дні вона дійде до 913-го кілометра, однак скільки часу там чекати? Може, вона прийде туди, а «Главспецремстрой» її чекає. Це одна ситуація. Інша: вона дійде до 913-го кілометра, проте ремонтного поїзда там не виявиться. Може статися, він щойно пішов. Тоді чекати тиждень. Тоді продукти ділити зовсім по-іншому доведеться. У цьому завданні тільки кількість продуктів – величина відома. У неї в запасі: дві стограмові плитки шоколаду швейцарської фірми «Нестле», дві двохсотграмових банки тушонки, стограмова банка згущеного молока, банка канадського лосося – 212 грам, двадцятиграмовий пакетик кави, також «Нестле», п'ять ненамокаючих сірників, дві таблетки сухого спирту. Тушонку можна їсти так, а можна розігріти на вогні від таблетки, не розводячи багаття. На таблетці сухого спирту можна і кави зварити.

Уявила Настя, як буде в казанку булькати кави. Двома руками вона візьме казанок і буде пити, зігріваючи руки теплом і обпікаючи губи. Відчула аромат, і раптом запах кави їй став нестерпним. Пакет ще не відкритий і ще нічим не пахне, проте вона уявила, як це буде жахливо.

Не роздумуючи, кинула пакет в Волгу. Тушонка? Тушонку туди ж. І згущене молоко. Банку лосося в хвилю – риба у воді плавати годиться. Залишився шоколад. Запах його ледь відчувається через упаковку. А коли відкрити? Це буде нестерпно. Шоколад – у Волгу.

Тепер розібратися з рештою майна. Скинути все, що непотрібно. Кинути мішок. У воду його. Пливи. Може, до Бочарова допливеш. Можна було мішок піском набити і втопити, проте в гарячу її голову така думка не прийшла. Сірники більше не потрібні, як і таблетки спирту. Який мерзенний запах у таблеток. У сірників – ще гірший.

Пістолет на боці. У магазині залишилося сім патронів. Другий магазин порожній. Знайти патрони до «Люгер» в привольській степу можливим не уявляється. Тому порожній магазин – подарунок Волзі. Як же огидно пахне пістолет! Ніколи раніше вона цього не помічала. А виявилось, у нього відразу стільки запахів – запах металу, пластмасові щічки руків'я свій окремий запах мають, і рушничне масло, і нагар в стволі, не чищеного після стрілянини в паровозі. Як же раніше вона не помічала всі ці запахи? Тільки «Люгер» поки викидати не можна. Як же його терпіти?

3

Під час тренувань на виживання у неї темп відпрацьований був: один марафон – малий відпочинок, другий марафон – великий відпочинок, ще марафон – малий відпочинок, ще один – великий відпочинок. Малий відпочинок – годину. Великий – п'ять годин зі сном.

Тільки то були інші часи і інші умови. Марафонцям легко: вони дорогами біжать, а Настя пробирається місцевістю неходженою: дрібноліссям, колючими чагарниками, болотами, чагарями пекучої осоки. Одна справа – мостами і дорогами, інша – оранкою, піском, багнукою, через укоси і яри, через ліщину і зарості малини, через каміння, купини, бурелом. Їй ще й орієнтуватися доводиться, перешкоди обходити, ховатися, на очі не потрапляти. І ще: як кілометри відраховувати? Прийняла вона стандарт – п'ятдесят тисяч пар кроків за один марафон вважати. І пішла. Умова: коли з ліку зіб'ється, починати лічити з самого початку. Краще не збиватися.

Йде.

Коли вона десь між Казанню і Ульяновськом, то ліворуч Волга тече майже з півночі на південь. Треба весь час Волгу ліворуч мати. Кілометрів за двадцять-п'ятдесят на захід паралельно Волзі тече Свіяга. Тільки в зворотному напрямку – з півдня на північ. Карту Настя добре уявляє. Одного разу в школі на іспиті з географії відповіла вона на три питання, а вчителі їй – додаткове: «Назвіть притоки Волги». «А я вам намалую», – відповідає. Взяла крейду і на дошці зверху вниз провела хвилясту лінію в формі знаку запитання. Біля самого початку точку поставила – це село Волговерхів'я. Висота над рівнем моря – 228 метрів. Ось озера Стерж, Вселуг, Пено, Волго, ось Селіжаровка з Селігеру тече, ось впадають Молога, Шексна, Кострома, Унжа, ось Тверца підходить. Ой, забула: тут же річка Вазуза, з води Вазузи горілку роблять. Ось Гжать впадає в Вазузу, а Вазуза біля Зубцова – у Волгу. Ось Лама впадає в Шошу, а Шоша у Волгу, ось підходить Дубна, Медведиця, Кашінка... Не знали вчителі, що Волга має стільки приток. Ось і до Ками дісталися. Притоки Ками малювати? Ні? І називає Настя села праворуч і ліворуч, праворуч і ліворуч. І міста... І глибини річки біля міст і стік води в районі кожного міста. А в якому це році такий був стік? Це рекордний – навесні 1927 року. А коли хочете, Настя назве стік в районі будь-якого волзького міста в будь-який рік, коли, звичайно, був облік. І швидкість течії на фарватері.

Дивився-дивився старий учитель на Настині малюнки, а потім повернувся до комісії екзаменаційної: «А ви так і не зрозуміли головного: вона всі звивини річок зображає абсолютно правильно. Дивіться на карту – ось тут Вазуза пішла трохи праворуч, а тут трохи ліворуч. Так вона ж по пам'яті малює вигини річок точно так, як вони на карті намальовані...»

Давно це було. Ніяк вчителя втямити не могли, звідки у Насті такі знання. А було все просто: одного разу сусід забув в їхній квартирі книгу якусь пошарпану без обкладинки. Все про Волгу. Насті якраз читати було нічого. А тут – географічний опис Волги. Прочитала всі 932 сторінки, а прочитавши, запам'ятала їх з усіма додатками, з усіма таблицями і схемами, з усіма картами, з усіма місцями і селами по волзьких берегів.

І виявилось тепер, що зайвих знань не буває. Тепер по контурах волзького берега визначила вона своє місце розташування, подумки розрахувала маршрут.

І пішла.

Пішла з упевненістю, що не заблукає.

4

Подряпані колочками руки і обличчя, шнурки подерті, ногу з черевика легше витягти, ніж черевик з багноки. День і ніч. І ще – день і ніч. Сонце точнісінько промінь гіперболоїда інженера Гаріна. Промінь сонця такий страшний, що не сліпить, а свердлить очі. Ще першого дня відірвала вона край куртки, зав'язала очі пов'язкою, тільки малі щілини для очей прорізала. Все одно сліпить їй очі немов електрозварюванням. І болить голова. І тіло ватяне пашисть.

Однак вона йде. А сонце лютує, як конвоїр на розстрільній ділянці. Ніколи в жовтні не було такого страшного сонця. Відверто кажучи, і в серпні такого не бувало. Тому Настя намагається ночами йти. А днями – лише тільки ліс попереду. Коли немає попереду лісу – відпочиває, щоб всю ніч без зупинок йти.

І ще день. І ще ніч. Продирається Настя ліщиною. Чвалає чагарями. Озирнеться: ту гору, яку вранці пройшла, все ще і понад вечір видно. Здається, за останні десять годин сто кілометрів позаду залишилося, сил віддала на тисячу кілометрів, а коли розібратися, то більше десяти не набереється.

Знає Жар-пташка, що думку свою весь час від шляху відволікати необхідно. Ноги нехай несуть, очі нехай бачать, а мозок зовсім про інше думати мусить. Про що? Про життя. Плентається, своїм думкам посміхається.

Йде і йде. Згадує все своє минуле життя. І раптом відкриття. Просте зовсім. В її житті було і погане, і хороше. Так ось, у неї, виявляється, вибір є: можна життя своє зробити щасливим або нещасним. Це так само просто, як вибрати фільм в урядовому готелі: вибирай що хочеш – драму, комедію, трагедію, фарс, пригоди і взагалі що подобається. Так ось, коли вибирати в пам'яті все хороше, то хороше життя виходить. А коли згадувати все погане, то виходить погане життя. Від нас самих залежить, що з минулого наша пам'ять вибирає. Забавив життя перетворити в триумф, скажи собі тільки: моє життя – триумф, і вибирай в пам'яті моменти великих звершень. Хочеш щастя в житті – згадуй моменти щастя. У кожного є що згадати. Як кожен для себе життя минуле перекаже, таким воно для нього і буде. Можеш життя своє за власним бажанням перетворювати в таке, яке подобається – в пригоди або в героїчну епопею.

А коли так легко минуле життя зробити щасливим, то чому життя майбутнє не перетворити в один яскравий вибух щастя? Потрібно просто негативні емоції відмітати. Потрібно просто про погане не думати. Все буде добре. Потрібно тільки вірити, що все буде добре. Потрібно лише відмовитися від поганих спогадів. Потрібно лише душу не бруднити мріями про помсту, потрібно злій пам'яті волі не давати. Потрібно прощати людям зло. Потрібно його забувати. Сміється Настя над собою: чи багатьом вона прощала, чи багатьом має намір прощати?

Бреде щаслива Настя. З ліку кроків не збивається. Тільки кожен крок все важче дістається. Пам'ятає вона лік кроків в кожному марафоні, тільки не пам'ятає, скільки марафонів пройшла, не пам'ятає, скільки днів вона йде. Переплуталися дні і ночі. Потріскалися губи, шкіра на обличчі зовсім тоненька. Вилиці під тоненькою шкірою каркасом проступають. І ребра каркасом. Голод її не мучить. І спрага не мучить. Дивується Настя. Скільки енергії віддано продиранню крізь ліщину і малинники, скільки кілометрів пройдено, мав би голод проявитися. Не проявляється. Ну і добре.

5

Деякі думають, що влада Сталіна – це найстрашніше, що випало на долю Росії. І засуджують мою героїню Настуню Жар-пташку за те, що людей стріляє без трепету душевного.

Я не став розстріли в деталях описувати, а описи допитів повністю опустив. Тільки ж зрозуміло без описів: на допитах Жар-пташка не простою спостерігачем була, і на розстрілах – аж ніяк не глядачем. Допит і розстріл – робота.

На допитах і розстрілах Настя працювала. Впевнено і спокійно. Віддаючи себе роботі повністю. Тому що владу Сталіна не вважала найгіршим варіантом.

У монастирі вільно Настя могла читати хоч Троцького, хоч Бухаріна, хоч Радека. Не заборонялося. Навіть рекомендувалося. І висіли фотографії вождів, які ворогами виявилися. Настя на Троцького часто дивилася. В очі портрету.

А якось на руки глянула. Велика фотографія, спокійне обличчя, вільне положення тіла, руки на животі. А на пальцях – манікюр. Нігті товариша Троцького довгі і доглянуті, як нігті старіючої придворної красуні.

Чомусь ці нігті Насті спокою не давали. Чомусь зненавиділа вона їх. Пропонував товариш Троцький ліквідувати сім'ю і власність. Пропонував всіх організувати в трудові армії. Тільки не сказав товариш Троцький, хто цими трудовими арміями буде командувати. І якось пальці пещені товариша Троцького і його поліровані довгі нігті не пов'язувалися з ідеєю трудових армій. Або дуже навіть з цією ідеєю пов'язувалися. Просто закрила Настя очі і уявила собі, що є трудова армія...

У товариша Сталіна також є трудові армії. Вони називаються коротко і просто – ГУЛАГ. У товариша Сталіна в трудових арміях зовсім мало людей. Ніяк не більше десяти відсотків населення. А товариш Троцький пропонував – всіх. У товариша Сталіна трудові армії тільки для перевиховання. Кожен потай сподівається звідти повернутися. А товариш Троцький пропонував відправляти туди назавжди. Без будь-якого сподівання. І нігті товариш Сталін червоним лаком не фарбує. Так що коли траплялися Насті іноді троцькісти, то вона допитувала їх з особливою пристрасною і стріляла з особливою любов'ю.

Траплялися їй і бухаринці. Товариш Бухарін був романтиком революції. Пропонував вивести нову породу людей. Шляхом розстрілів. Вбивати поганих, щоб залишилися тільки хороші. Чудова ідея. Тільки комусь-то потрібно буде рішення приймати, кого стріляти, кого милувати. І виходить відразу клас людей з абсолютною владою. І коли романтика товариша Бухаріна розстріляли, так це ж відповідно до його власної ідеї. Він-то себе вважав хорошим, тільки спробуй доведи, що ти хороший.

Знала Настя, що буде, коли владу візьме товариш Зинов'єв, який вважав тільки ті структури міцними, «під якими струмує кров». Так товариш Зинов'єв і висловлювався публічно й друковано.

І поки Сталін воював проти всяких Радеків і Каменєвих, тихо піднялася над Росією страшна тінь примхливого, боягузливого, самозакоханого, зманіженого, розбещеного, гранично жорстокого пана на прізвисько Тухачевський. І поруч з Тухачевським – безграмотний Якір, що залив землю потоками крові невинних. Якір у кожному зайнятому комуністами районі встановлював відсоток мирного населення, яке підлягало винищенню.

І багато ще було тих, хто намагався ошчасливити людство шляхом масових розстрілів.

Врятувати Росію – не допустити до влади Тухачевського – Сталін міг, тільки спираючись на Єжова. У боротьбі проти Тухачевського Сталін змушений був дати Єжову майже абсолютну владу. І закрутилася голова у товариша Єжова. І самого потягнуло до влади. Він міг її взяти. І що б тоді чекало Росію?

Розуміла Настя, що пощастило Росії. Розуміла, що влада Сталіна – не найгірший варіант. Без цієї влади мільйони шакалів, викинуті на гребінь революцією, роздеруть країну.

Розуміла Жар-пташка – буває гірше. Займала вона скромний непомітний пост, і на цій посаді, як тисячі інших, робила все, що в людських силах, і понад те, щоб гіршого не допустити.

Оптимісти думають, що життя – це боротьба добра і зла. Їй життя не представлялася в настільки рожевому світлі. Вона знала, що життя – це боротьба зла з іще більшим злом.

6

Чвалає Настя.

На південь. На південь. На південь.

Йде гаями. Йде чахлими перелісками. Йде степом. Лягає, коли хтось на горизонті з'являється.

Дзвенить голова від недосипу. Знає: зупиниться – засне.

Тому не зупиняється.

Більше не лічить Настя кроки. Вирішила йти не зупиняючись. Йти, йти, йти. Відчуває Настя, що з кожним днем вона все легшою стає. Майже невагомою. Одне питання: коли енергія витрачається і ніяк не поповнюється, то на чому ж вона до 913 одного кілометра дійде?

І вирішила: на гордості.

7

Плентається.

Міраж перед нею на півсвіту. Міст. Одним кінцем в берег впирається. Іншим – в горизонт. Роз'їзд пустельний. Це 913-й кілометр. По укосу напис: «Слава Сталіну!»

Рейки в осінньому мареві. Припікає сонечко, і пливуть рейки на обрії. І поїзд на плаваючих рейках тремтить і колишеться. Бажаний поїзд. «Главспецремстрой». Він тут буває по суботах. До дванадцятої дня.

Де вони, суботи? Втратила Настя лік дням. І часу не знає. Давно розбила годинник, давно зупинився він, давно його кинула, щоб руку не тиснув, щоб зайву вагу не тягнути. І «Люгер» давно кинула. Солдату в поході навіть голка важка. А тут «Люгер». Залізняка чортова. По стегну все лупив, у Волзі на дно тягнув. До дідька його, залізного. Кинула – і легше йти. Давно кинула його. З ним не пройшла б такий шлях. Ні за що не пройшла б.

Помацала Настя місце на стегні, де «Люгер» висів, здивувалася: він все ще висить, зараза залізна. Все хотіла кинути, та так і не дійшли руки. Як же вона з такою вагою стільки кілометрів? Сама собі дивується. А годинника точно немає. По сонечку полудень вимальовується. Шкода, за сонцем години визначати легко, а хвилини – не дуже. І коли вірити сонцю, то зараз «Главспецремстрой» тихесенько рушить і покотить. І покотить. Швидко він розганяється. Швидко за горизонт його несе. Чорт з ним. Хіба шкода? Розуміє Настя, що не справжній це міст, не справжній роз'їзд, не справжній поїзд. Не могла ж вона, хвора, розбита, дійти до магістралі. Не могла. Це понад людські сили. І не могла ж вона вийти до роз'їзду прямо в той час, коли «Главспецремстрой» тут стоїть. Просто їй хочеться дійти до магістралі. Хочеться зустріти поїзд. Хочеться увійти в вагон і впасти. І спати. Не прокидаючись. Спати завжди. І нехай з неї знімуть черевики. Вона ніколи не буде більше ходити в черевиках.

Шкандибає.

В руки себе взяти необхідно. Так треба йти, щоб черевики не чіплялися один за одного. Не чіплялися... Не чіплялися... Дуже може виявитися, що міст і роз'їзд – зовсім не міраж. Дуже може статися, що дійшла вона. І можливо, їй пощастило, що дійшла в той момент, коли поїзд тут стоїть. У суботу до полудня. А можливо, товариш Сталін надіслав «Главспецремстрой» і наказав чекати, і чекати, і чекати. Її чекати. Чекає, поки пташка не прилетить.

Але цього бути не могло. Потяг має інших справ багато. І у інших таких же потягів справ багато. Он яка країна, і всю її контролювати доводиться. Може статися, субота сьогодні. Тільки ось у чому проблема: коли вона дочвалає до поїзда, чи вистачить сил по сходинках видертися? Не вистачить. Що тоді робити? Стукати кулаком по дверях. А чи вистачить сил стукати? Чи почує її хто? Ослабли руки. Це колись давно вона в морду могла піднести майстру Никанору. Тепер руки висять, ніби крила у пораненого птаха. Смішно: Жар-птиця, яка здихає. Можливо, саме час «Люгер» кинути? Легше стане. На цілу тонну стане легше. Коли запізниться на потяг, то впаде біля рейок, поспить хвилин десять, повернеться в поле і «Люгер» знайде. Наступної суботи їй все одно не дочекатися. Ось «Люгер» в саму пору їй і згодиться. Стрельнути в себе. А коли дійде вона до потяга і встигне в нього забратися, то скаже, щоб збігали в поле та «Люгер» і підібрали. А зараз без нього легше буде. Легше. Буде зовсім легко.

Не зникає міраж на горизонті. Стоїть «Главспецремстрой» чіткий, як картиночка. І вирішила: йти до самого міражу. І померти. В русі.

Йде.

Пахне залізничний роз'їзд вугіллям. Пахнуть шпали запахом своїм особливим. Їх якоюсь чортівнею просочують, щоб не гнили. Здалеку Настя запахи залізничні відчуває. Добре, тільки від гострого запаху голову ломить.

Йде.

Йде Настя і розуміє, що не міраж це зовсім. Це потяг. Це «Главспецремстрой». І не будь-який, а саме той. «Главспецремстрой-12». Його по контурах здалеку видно. Дурні думають, що однопотипні вагони всі однакові. Ні. Вони, як люди, різні все. Тільки придивитися.

Спотикається Настя. На коліна падає. А вирішила ж так ноги переставляти, щоб черевик за черевик не чіплявся. Щоб не чіплявся. А кроки малесенькі зовсім. Ширше б кроки робити. Так не виходить.

Чвалає вона і розуміє, що міг старший майор державної безпеки Бочаров біля залізничного роз'їзду засідку поставити. Міг. Ось бредє вона, вже не ховаючись, немає сил більше ховатися, ось бредє вона з останніх сил, спотикаючись, а вони зараз і вистрибнуть. І схоплять її біля самого поїзда.

Плентається вона, не ховається. Може, з поїзда помітять? Не помічають. А бочаровські тигри із засідки її, звичайно, бачать, і вискочать. У них і стрільнути їй буде нічим. Був «Люгер» на боці і сім патронів в ньому. Так викинула Настя «Люгера». Нічим їй тепер відстрілюватися. А був би «Люгер», вона б зараз в повітря торохнула, в поїзді почували б і врятували...

Сонце високо. Полудень. Говорив Холованов: від полуночі до полудня. Яка ж доля зла: чого б тобі, Настя, не вийти сюди минулої півночі. За дванадцять годин від лісу до роз'їзду добрела б. А так... Піде поїзд. І повернеться за тиждень. Не проживе Настя цей тиждень.

Йде вона, руками вимахує. Йде і кричить. «Не їдьте», – кричить. Кричить і сміється. Кричить і розуміє, що не кричить. Смішно: розуміє, що губи спеклися і потріскалися. Що їй не розкриваються губи її зовсім. Це їй тільки здається, що кричить, а в горлі пересохлому крик не народжується. Не бачить її ніхто. Йде Настя, як кавказький полоняник. Той по полю до своїх біг і кричав: «Братці! Братці!» А ті не чули, коли з лісу на скакунах вискочили червонобороді... Так і Настя до своїх йде. Правда, поки не вискочили з лісу на скакунах, та поїзд в будь-яку хвилину піти може. У будь-яку. Йде і плаче.

Шкода. Коли б на годину запізнилася, то не так шкода. Шкода, коли в хвилини не вклалася.

Украй Жар-птиця охляла. Як билиночка. Може, і дивився хто в її бік, та крізь неї тільки поле ковилове побачив.

Вартовий біля поїзда. Часовий не бачить її. Це вночі вартовий пильним буває. А тут став біля вагона, розвернувся спиною до осіннього сонечка, та й пригрівся. Хто з боку поля підійти може? Ніхто не може.

Йде Настя, ступні ніг горять вогнем. Так горять, немов по жаринам ступає.

Простягнула руку і взялася за вагонний поручень. Теплий поручень, на сонечку розігрівся.

Праве коліно – на сходинку. І всім тілом вперед. Тепер ліву ногу підтягнути і на сходинку колінами. Тепер правою ногою потрібно стати на сходинку. Тепер лівою. Кола помаранчеві в очах. Підніматися потрібно не ногами, а руками за поручні хапатися і тягнутися. Праву ногу – на другу сходинку. Тепер всім тілом вперед. Тепер ліву ногу підняти на другу сходинку. Не піднімається. Прикро.

Тремтіння по поїзду. Смикне зараз – і звалиться вона в полин придорожній, і не побачить її ніхто. І піде поїзд без неї, і не скаже ніхто товаришеві Сталіну, що вона майже дійшла. Що не дійшла вона всього однієї сходинки. Не розповість ніхто товаришеві Сталіну, що теку з документами вона під розстрільною шафою сховала. Не розповість йому ніхто, що «Контроль-блок» в Волзі лежить, стропою прив'язаний до кіля розбитої дерев'яної баржі. Гаразд. Ногу вгору. Так. Встала нога на щабель, і пропекло ступню. Тепер праву ногу – на третю сходинку. І двері перед нею розчахнута.

Тільки тут її вартовий помітив:

- Кудить, холера! Тудить твою! Слязай! Стрялять буду!

І затвором – клац!

Однаке Настя і лівою ногою вже в тамбурі. Руками обома – за стінки. Крок вперед. Ще крок. Коридор. Хитається коридор. Пливе. У тому кінці – Холованов. І Сей Сеїч.

Посміхнулася їм Жар-пташка, притулилася спиною до стіни.

І заснула.

8

Старший майор державної безпеки Бочаров опустил голову на руки. Сон чатував за рогом. І лиш тільки його голова торкнулася теплої руки, сон вирвався з-за рогу столичним експресом і розчавив, і розірвав, і розкидав світом клаптики того, що мить тому називалося старшим майором державної безпеки.

За сім діб старший майор державної безпеки спав загалом одинадцять годин і тридцять чотири хвилини.

Пропала дівка. Пропала. Весь лівий берег Волги обшукали від Ярославля до Астрахані. Всі мости під контролем, все пристані, всі судна і човни. Не могла вона на правий берег піти. Не могла.

Значить, потонула. Значить, загинула.

Гра продовжується. Однак старшому майору державної безпеки тепер необхідно спати. Йому потрібні дві години сну. Зараз. Опустив Бочаров голову на руки і заснув тим сном, який вириває нас на час з життя, який б'є обухом у загривок, вибиваючи всі спогади і роздуми, від якого дурієш, як

від настою гриба-самопляса, тим сном, з якого потрібно вирватися, як з зубастої крокодилячої пащі, прокинувшись від якого, питаєш: хто я?

9

Ковзає Настя спиною по стінці. Та цього вже не усвідомлює, не пам'ятає. Біжить до неї Холованов. Біжить до неї Сей Сеїч. Чує вона їхні кроки, і сни бачить. Звалилися неї сни, що не додивилася в дорозі, на хлібній баржі, на розстрільному пункті НКВД, в монастирі, в парашутному клубі, в залізній шафі, у величезній квартирі. Навалилися сни тисячотонним обвалом, і вона бачила їх всі разом. Вона бачила сни, нескінченні і скороминущі, радісні і сумні, страшні і веселі. Їй снилися квіти і хвилі, їй снився товариш Сталін і товариш Єжов. Їй снився майор Терентій Пересипкін, який в Наркоматі зв'язку зчепився в жорсткій словесній перепалці з всемогутнім наркомом зв'язку колишнім главою ГУЛАГу і заступником наркома НКВС комісаром державної безпеки першого рангу Матвієм Берманом. Їй снився перший урок в першому класі і перший розстріл, їй снилися лицарі і замки, мечі, шаблі і револьвери. Їй сниться поранений ротмістр лейб-гвардії кірасирського полку і прекрасний пістолет «Лахті», який став легким і руці зручним. Їй снилася божественна мелодія «Амурських хвиль», снилися прекрасні дами в білих сукнях з красенями офіцерами Кавалергардського полку.

Холованов тільки десять метрів коридором пробіг, а їй вже і поля рисові привиділися, і люди в полях, і ліси кедрові, і безлюдний острів, і глибокі води скляно-зелені. І в водах вона тонула.

Сей Сеїч вилоги її розгорнув та швидко обшукав: чи немає чого з собою важливого. Тільки немає з нею нічого. Взагалі нічого. Комбінезон порваний, черевики збиті на рваних шнурках. На широкому запиленому ремені – кобура і пістолет «Люгер» з сімома патронами.

Підхопив її Холованов на руки. Відкрила вона очі. І закрила. Ось тепер всі сни відійшли разом і залишився один глибокий і ясний сон: вона тоне. Вона – в глибині, в прозорій воді. Вона вже потонула. Її більше немає. А тіло її ковзає крізь товщу води в бездонну глибину. І зелена вода перетворилася в синю, синя – у чорну. А вона повільно йде донизу, донизу, донизу.

Глибше.

Глибше.

Глибше.

Розділ 27

1

Зірвав Холованов слухавку телефонну – і машиністу: жени! Куди гнати? В Москву гнати, на станцію «Кремлівська».

Смикнуло поїзд ремонтний і понесло. І понесло. До чого ж швидко швидкість набирає! Холованов урядову по маршруту: графіки руху ламати, потягу «Главспецремстрой-12» – «синю хвилю».

Пішли стовпи телеграфні за вікном мигтяти. Та все частіше. Сей Сеїч Жар-пташку на руках – в купе вільне. Заснула вона сном якимось підозрілим. Вичерпала Жар-пташка сили до самісінького денця. Душевні і фізичні. Вичерпала і немає більше волі жити. Заснула, нічого не сказавши, тільки здається, що засинає, прощаючись. Заснула з таким виразом на обличчі, що, мовляв, нічого мені більше не потрібно. Дійшла до вас, і все. І кінець. І відчепіться. Сон її – згасаючий. Так кошеня помирає – здається, просто засинає, тільки засинає не просто, а назавжди. Того і гляди, і Жар-пташка не прокинеться. Ніколи.

Цього Сей Сеїч не допустить. Дівку до Сталіна живою довести потрібно і здати особисто в руки. Легко Холованову казати: черевики знімай. Як знімати? Шнурки всі порвані, всі вузликами зав'язані. Не збагнеш, де кінці. Вийняв Сей Сеїч ножичок заморський. Пузатенький такий, червоні боки з білим хрестиком. Називається швейцарський офіцерський. Найкращий у світі. Один шпигун знайомий привіз в подарунок. Там, в Швейцарії, нічого не роблять, крім годинників та ножичків. Та ще гроші рахують. Тільки коли вже рахують, то так, щоб собі завжди прибуток був. Надприбуток. Коли вже роблять годинники, то так, аби довіку не зупинялися. Коли вже ножичок майструють, то так аби леза не ламалися. В ножичку тому п'ятдесят вісім інструментів: і штопор, і виделочка, і шилець, і напилек, і ножички, та ще багато всяких дивних штучок, котрим, інструкцію не прочитавши, застосування не придумати.

Відкрив Сей Сеїч найтонше, найгостріше лезо та ним шнурки і зрівав. Потягнув черевик на себе – вона стогоном відповіла. Обережніше потрібно. Черевики до ніг ніби прикипили, приварилися. Стягнув правого черевика. Тепер шкарпетки. Тільки шкарпеток на ній немає. Від шкарпеток ганчірочки подерті лишилися. Ноги до крові стерті, збиті, припеклися ганчірочки до ніг. Розмочувати доведеться. Інакше не відліпиш, не зішкребеш.

- Гаряча, як пічка мартенівська в металургійному місті Магнітогорську.
- Рушник намочити та протерти обличчя.

Борсається Жар-пташка в маренні, стогне. Товариша Сталіна вимагає. Торкнувся Сей Сеїч губ її рушником мокрим, вона і припала до холодного. Ах, голови свинячі: не допетрали напоїти.

- Нумо, товаришу Холованов, воду несіть та з льодом.
- Жадібно п'є Жар-пташка, проливаючи воду і захилинаючись.

- Нумо, товаришу Холованов, давай дівку роздягати, і телеграфуйте в Москву, пушай научного професора до потяга виставлять.

2

Клопіт Холованову: що Сталіну повідомляти? Виконала Жар-пташка задачу чи ні? «Контроль-блок» вона з собою не принесла, який з цього висновок? Вона його знищила чи не знайшла?

Коли «Контроль-блок» зостався в руках Єжова та його хлопців, то потрібно кидати карти: гра програна. Коли вона його знищила, то настає рівновага: Єжов не може взяти під контроль системи зв'язку, і Сталін не може. В цій ситуації можна програти, а можна і виграти.

Може бути і краща ситуація: вона здобула «Контроль-блок», та побоялася його нести з собою і десь сховала. Ось це вже майже перемога: необхідно привести її до тьми і запитати, де блок сховала. Не виконавши завдання хоча б частково, не прийшла б Жар-пташка до поїзду. На багато сподіватися не можна, тільки ж, видно, мінімум вона зробила.

3

Пре «Главспецремстрой», розганяє всі поїзди зі шляху свого. Пре – тільки синім вогнем світлофори перед ним палають. Тільки кур'єрські з Хабаровська та Владивостока на запасних коліях туляться, дорогою поступаючись.

Пре «Главспецремстрой», а попереду нього чутка несеться і позаду чутка гримить до самого Владивостока: троцькісти колію замінували і висадили в повітря урядовий поїзд – правда, порожній, без товариша Сталіна. До місця катастрофи зі всього Союзу ремпоїзди стягують. Кур'єрською швидкістю. Ламаючи графіки руху. Даремно не стали б.

4

Ніч над Москвою
Один Сталін.

Прийшла урядова. Зашифрована особистим сталінським шифром в три каскади. Секретар Поскрьобишев розшифрував два перших каскади, подав Сталіну листок і зник. Знову Сталін один. Дістав із сейфа шифрувальний блокнот, розібрав текст. Вийшло: «БЛОК НЕЙТРАЛІЗОВАНИЙ ТЧК ДРАКОН ТЧК».

Відірвав Сталін використаний лист шифрувального блокнота, підніс сірника. Папір в шифрувальних блокнота тим добрий, що складом своїм до целюлозних вибухових речовин близький: спалахує з легким пихком, згоряє миттєво, майже вибухає, і попелу не залишає. Згорає папір шифрувальних блокнотів так швидко, що пальців не обпалює: пих – і немає папірця.

Правильно Холованов робить, що посилає короткі повідомлення. Довге розшифровувати годину. Та й канали зв'язку незрозуміло ким зараз контролюються. Повідомлення означає, що ні Єжов, ні Фриновський, ні Бочаров, ні Берман взяти піж контроль весь зв'язок країни не зможуть. Однак і він, Сталін, також не зможе. Рівновага сил.

Посміхнувся Сталін веселим дияволом.

5

Пре «Главспецремстой», а спецпровідник Сей Сеїч Жар-пташку кормити намагається.

- Нумо, товаришу Холованов, голову її тримайте. Здохне дівка до Москви. Скелет один від ходьби залишився. Ні вигляду, ні жирності. Страшніша від балерини. Товаришеві Сталіну показати соромно. А ми її бульйончиком курячим. Не хоче. Морду верне. Ніякої в неї свідомості., а морду все одно верне – знати, нутро приймати відмовляється. А ми їй ікорочки. Корисна ікорочка. І поживна. Знову моруд верне. А ви, товаришу Холованов, міцніше тримайте. Міцніше. Щоб не відвертала. Ось так. А ми їй ікорочки. Во, сподобалося. І ше. Так. Кусається! Гляньте, кусається! Як кошенья прозаїчне.

6

Довгий чорний «Лінкольн» з круглими боками і зеленуватим склом у три пальці товщиною зашурхотів шинами перед величним гранітним під'їздом. Вийшла людина в чоботях, в сірій розстебнутій солдатській шинелі, в зеленому картузі, збігла сходами і, напружившись, відкрила багатотонні двері, які безшумно і плавно йому підкорилися.

Двері мають відкривати сержанти державної безпеки, однак о четвертій годині холодної жовтневої ночі перший сержант поклався на другого, а другий – на першого. Ніч непроглядна, в такий час поважні персони будинок покидають, а не входять до нього. Ясно, відвідувач не з важливих. То вже нехай сам. Та й шинелька на товаришеві не того... Важливі персони в таких не ходять.

Одним словом, вийшло так, що нічному відвідувачеві самому двері відкривати довелося. Холод ночі увірвався в теплий мармуровий вестибюль. Двоє сержантів-вартових схрестили багнети перед тим, хто ввійшов, перегородили йому дорогу, рожевощокий лейтенант державної безпеки, який невідомо звідки з'явився, здійняв руку в зупиняючому жесті: «Ви куди, товаришу? Ваша перепустка!»

Повільно той, хто ввійшов, повернув голову ліворуч і подивився в очі сержанту. Здригнулася у того гвинтівка. Непомітно здригнулася. У гвинтівки довгий тонкий багнет. Кінчик багнета – ніби худа чутлива стрілка точного приладу. Ось цей-то кінчик і здригнувся. Помітити це міг тільки той, хто поряд стояв і уважно за кінчиком багнета слідкував. Тільки ж хто о четвертій годині ночі міг стояти поряд з сержантом державної безпеки і роздивлятися кінчик його багнета? Тому у істориків з цього приводу різні думки: одні впевнені, що здригнувся кінчик багнета, іншу – що не здригнувся. Я особисто схиляюся до того, що все ж таки здригнувся. Тільки ледве помітно.

Щоб там не було, здригнувся він чи ні, тільки відвів сержант гвинтівку убік, відкриваючи шлях тому, хто ввійшов. Повернула людина в шинелі голову праворуч і подивилася в очі другому сержанту. І другий багнет здригнувся. Непомітно зовсім. І другий сержант також відкрив шлях тому, хто ввійшов.

Тоді людина в солдатській глянула в очі лейтенанту. Зняковів лейтенант. Очі долу опустил. Перевів погляд на великий настінний годинник і спробував запам'ятати час. Стрілки показували 3 годину 56 хвилин. Не знав лейтенант, навіщо потрібно запам'ятовувати час. А була це просто захисна реакція психіки. Лейтенант еством своїм зрозумів, що це – **ВИН**. Але свідомості потрібен час, аби змиритися з новиною такої нищівної сили. Психіка наша влаштована так, що в ситуаціях, які відзначаються крайньою гостротою і драматизмом, виникає гальмівна реакція свідомості, яка не дозволяє абсолютно неймовірній новині миттєво поширитися страшним ударом по всьому тілу. Свідомість не

бажає сприймати таку новину швидко і відразу, вона зм'якшує її тисячею протестів: такого не може бути! Ніколи! Це просто неймовірно. Чому вночі? Чому без попередження? Чому без охорони? Чому машина відразу ж пішла, не дожидаючи? Що ж він, так один і залишився? Чому була тільки одна машина? Чому без супроводу? Він ніколи не ходить сам один. Тим більше – вночі. Це не він! Не схожий. На портретах він інший зовсім. А коли просто двійник? Загримували двійника і перевіряють пильність...

Важкий погляд прошив лейтенанта державної безпеки наскрізь, розпанахав йому нутроці, ніби селянська рогатина черево бонапартову солдату. Такий погляд лейтенант відчував на собі тільки одного разу: так дивилася на нього в зоопарку на Красній Пресні дванадцятиметрова бразильська анаконда з хашів Амазонки. Однак тоді між лейтенантом і анакондою було товсте скло.

Зараз скла не було.

Лейтенант гойднувся, але зберіг вертикальний стан тому, що погляд того, хто ввійшов, одночасно штовхав, відкидав і перевертав його тіло, і в той же час притягував. Сили врівноважилися. І лейтенант не падав ні вперед, ні назад. Від цього погляду ноги лейтенантові стали легкими, живіт – невагомим, груди – невідчутними, задзвеніли в голові дзвіночки, ударили в тіло сто мільйонів голочок, зашуміло навколо. Ось тут і порушилася рівновага надпотужних сил, які одночасно лейтенанта притягували і відкидали. Магнітна сила погляду перевершила силу, що відкидала, і лейтенанта потягнуло назустріч цим очам. Стеля ковзнула назад, а підлога вдарила лейтенанта в обличчя. Йому пощастило. Підлога вдарила його не сяючим мармуром, а товстим м'яким килимом. Саме в цей момент його сумніви розсіялися. Зрозумів лейтенант державної безпеки: це не двійник.

Двоє з багнетами витягнулися струнами і більше не дихали і не моргали. В голові сержанта, який стояв ліворуч, зміїним хвостом ковзнуло бажання допомогти лейтенанту, котрий упав, підвестися, та тільки облизнув сержант пересохлі губи і в ту ж мить про це забув, як і про все інше.

Той, хто ввійшов, з інтересом і нерозумінням подивився на тіло біля своїх ніг і обережно переступив його, зауваживши:

- Які тендітні лейтенанти в державній безпеці...

7

Пре «Главспецремстрой», гримкотять під ним мости, стукотять колеса на стиках, Холованов горілку п'є. Натура широка. Багато в ту натуру горілки поміщається. І не п'яніє. В сьомому купе Жар-пташка в маренні сміється. І Сталіна кличе. Над ким сміється? Що їй Сталіну доповідати? А чи не накопала вона чогось на Холованова?

Ясно, поцупила. Інакше не сміялася б. тепер всі документи Сталіну дістануться. Все, що чекісти за двадцять років на Холованова зібрали. А було чого збирати... Дізнатися б у неї, що вона на Холованова накопала. Потім придушити. А коли й не вдасться дізнатися, все одно – придушити. Їй нині багато не потрібно: долонькою рот притиснути – жоден лікар потім не дізнається. І Сталіну від того не гірш. Доповісти Сталіну: так і так, перед смертю казала, що, мовляв, теку на Сталіна знайшла і спалила. А «Контроль-блок» в річку викинула.

І вирішив Холованов потай навідатися в сьоме купе.

Розділ 28

1

Білими мармуровими сходами, широким червоним килимом людина в солдатській шинелі піднялася до бюсту Держинського, де друга пара вартових гримнула прикладами, з особливою чіткістю виконавши рушничний прийом «На караул, по-єфрейторськи»: гвинтівки з багнетами різко вперед, так само різко назад і праворуч. Завмерли. Оглянула їх людина прискіпливо, кивнула схвально – мовляв, хоч якийсь в цьому домі порядок, – і повернула широкими сходами праворуч. Рвонули обидва вартових гвинтівки ліворуч до плечей, відкинули різко вперед, в ту ж мить – назад, знову гримнувши прикладами об підлогу. Завмерли.

Обернулася людина в шинелі, подивилася на тих, хто біля дверей. Ті завмерли статуями мармуровими. Лейтенант, руки розкинувши, лежить. І поки не ворухиться. Здвигнув той, що ввійшов, плечем, ніби повторюючи здивовано: «Які тендітні лейтенанти в державній безпеці...»

А коридорами, кабінетами і залами величезної будівлі ніби вибухова хвиля, яка ламає стіни і двері, яка уцент розбиває людей, вминає їх в стіни і стелю, прокотилася звістка: «ВІН». І відразу ж за першою нищівною хвилею – друга: «ТУТ». Від архівних і розстрільних підвалів, від підземних кочегарок і крематоріїв, через стрекотливі телеграфні зали, через начальницькі кабінети, через тортурні камери і одиночки, через буфети і ресторани, через незчисленні ліфти і сходи до прогулянкових двориків на самому даху прокотилися дві ударні хвилі і, зіткнувшись в єдиний збиваючий гул, знову прокотилося коридорами і сходами: «ВІН ТУТ».

Захлопали двері кабінетів. Затріщали телефони. Побігли посильні. Вартові на сходах налилися суворою рішучістю. Наглядачі по в'язничним коридорам підтягнули паски, ледь відпущені з приводу ночі, і застєбнули верхні гудзики на комірцях, розстєбнуті з того ж приводу. Слідчі нічної зміни і підслідні прибадьорилися. Сплячі зміни вартових уві сні засопіли, замугикали, насторожилися, напружилися в готовності прокинутися і зрватися по команді: «Вар-р-рта! До зброї!»

Двоє розм'яких міліціонерів на площі Держинського стрепенулися угледівши величне вивидище: у величезному будинку, в якому світилося всього тридцять-сорок вікон, раптом то там, то тут пішли спалахувати віконечка то одне, то групами, то цілими поверхами. І осяялися всі.

І від цієї будівлі, і від цієї площі бульварами, проспектами, широкими вулицями і кривими провулками, запльованими скверами і розбитими храмами, сплячими домами і безсонними вокзалами гулом далекого катаклізму прокотилася невидима і нечутна, однак пригнічуюча всіх, хвиля: щось відбувається.

Важливе.

І незрозуміле.

2

Нічний відвідувач розчинив двері до просторого кабінету. Зі стіни на нього дивилася п'ятиметрова людина в чоботях, в розстєбнутій солдатській шинелі, в зеленому картузі. Оглянув відвідувач свій портрет, підійшов до книжкових полиць і кинув погляд по спинкам книжок. Нічого цікавого: Маркс, Енгельс, Ленін і Сталін. Всі книги великі, тільки одна книжечка маленька. Це що? Це Польовий статут Червоної армії 1936 року. ПУ-36. Ось що народний комісар внутрішніх справ товариш Єжов читає! Втім, не читає: сторінки не розрізані.

Не знімаючи шинелі, сів відвідувач у крісло наркома, картуз на зелене сукно поклав. Письмовий стіл наркома внутрішніх справ схожий на футбольне поле: і кольору зеленого, і розмір майже такий самий.

Людина в шинелі ніколи не читала книг з початку. Вона розкривала їх на будь-якій сторінці і читала доти, поки, що читає, їй подобалося. І зараз блискучим срібним ножом вона розрізала сторінку, прочитала перше, що трапилося на очі, усміхнулася, із срібного стакана у вигляді футбольного кубка взяла товстий червоний олівець з золотими реберцями, золотим профілем Спаської вежі і золотим же написом слов'янською в'язю «Кремль» і жирною рисою підкреслила статтю шосту: «Раптовість діє приголомшливо».

3

Пре «Главспецремстрой», а спецпровідник Сей Сеїч за Жар-пташкою як за малим нерозумним дитям доглядає. Головне – жар збити. Так не збивається ж! Хоч ти її простирадлами мокрими обкручуй, хоч лід на щоки клади. Одне їй ім'я – Жар-пташка. Натурально. Добре, хоч воду п'є. Добре, хоч ікру приймає. Коли потроху. Від ікри нутрощі води вимагають, більше пити хочеться. Це добре, коли чогось хочеться. Коли нічого не хочеться, тоді – того.

Поїть Сей Сеїч Жар-пташку водою джерельною, а сам думу думає. Чого б це Холованов у п'янку впав? Не схоже на Холованова. Скільки доріг з ним по всій країні об'їздили. На дівок – так. Слабкий на дівок товариш Холованов. Нестримний. Однак п'янка за ним не помічалася. А тут і «Лимонної» йому подай. І «Перцевої». Чи ось нової експериментальної горілки прислали. «Столична» називається. П'ять пляшок на пробу. Так він пробу зняв ґрунтовно: всі п'ять видуддив. А закуску не приймає його нутро. Саме час йому голову тримати та з ложечки срібної ікрою осетровою кормити. Від радості п'є? Від радості так не п'ють. Чого ж тоді пити? Дівку врятували. Дівка товаришеві Сталіну повідомлення особливої важливості везе. Хіба ж погано? Чому ж Холованов не радий?

Не зрозуміти Сей Сеїчу придворну дурість., тільки здається, що радий Жар-пташці Холованов і ніби боїться її. Ніби два почуття в ньому борються. Від того й п'є.

І вирішив Сей Сеїч що це не на добро.

4

Підняла людина в шинелі телефонну слухавку.

Слухавка ожила миттєво:

- Оперативний черговий старший майор державної безпеки Снегірьов.
- Хто з керівництва НКВС зараз на місці?
- Тільки зам наркома товариш Берія.
- Який добрий працівник! Перевиховався. Перекувався. Не тривожте його. Нехай працює товариш Берія. А товариша Єжова і всіх його заступників негайно викликайте до мене.
- Уже викликаю.
- І наркома зв'язку товариша Бермана.
- Слухаюся! – слухавка гаркнула так, що Сталін поморщився.

5

Ніч над світом. Пре «Главспецремстрой», прожектором п'їтьму ріже. Москва попереду.

Холованов пити перестав. Склав пляшки порожні в корзину особливу. Гіркою такою дзвінкою. Аби по підлозі не каталися. Акуратний товариш. Вмився, причесався, і знову козарлюга хоч куди. Ніби й не пив. Як пілоту й належить, білий шовковий шарф на шию пов'язав. Шарфом душити добре. Шарфом імператора Павла душили. Правда, в часи Павла льотчиків не було, і тому не було білих шовкових шарфів. Тому довелося Павла душити срібним гвардійським офіцерським. Однак білим шовковим пілотським краще. Шовковий м'якіший. І відбитків не залишається. Перевірено.

6

Менш за все будь-який противник чекає нападу у неділю о четвертій ранку. Коли спала напруга трудового тижня. Коли охоронці ледь відпустили паски. Коли вартові потай розстебнули гудзички на комірцях. Коли черговий офіцер, потягнувшись солодко, доповів по телефону, що ніч пройшла без подій. Коли затихли площі і бульвари. Коли міліціонери на площі Дзержинського ледь розм'якли в передчутті зміни. Коли офіцери, які здали чергування, кинули карти і допили останні чарчини. Коли начальник відділу склав нарешті квартальний звіт, повідомив опівночі своїй секретарші, пишнотілій жіночці Марь Ванні, що передруковувати звіт більше не потрібно, провів її до дому та й заночував по причині того, що тролейбуси більше не ходять.

І ось коли останні випадковий синій тролейбус зібрав по нічній Москві всіх своїх пасажирів і зник за поворотом, ось тоді-то й потрібно діяти.

І нехай тріщать, надриваючись, телефони. І нехай поспішають посильні, нехай несуться ошалілі кур'єри. Нехай просинаються щойно заснули наркоми і їхні зами. Нехай, чортихаючись, натягують чоботи. Нехай ревуть сиренами автомобілі. Нехай матюкаються водії. Нехай задихаються телефоністи і чергові. Нехай метушаться і бігають. Нехай спотикаються.

- Альо! Альо! Це товариш Єжов? Не товариш Єжов? А не підкажете, де? В ЦК? Ми дзвонили. Немає його в ЦК. В Лефортові на допиті? Ми дзвонили. Немає його в Лефортові на допиті. В Суханово на допиті? Немає його в Суханово на допиті. На Луб'янці? Та що ви мені лапшу нав уха вішаєте? А я вам звідки дзвоню? Немає його тут. У коханки? Немає його у коханки. У хорошого друга? Ах, он де. Альо. Чи не у вас товариш Єжов? Що? Будіть! А я сказав: будіть! Альо, товариша Бермана. Немає товариша Бермана? Також у хорошого друга? А де, не підкажете? Альо. Будіть! Товаришу Фріновський? Це ви, товаришу Фріновський? Так. Негайно. Негайно, товаришу Фріновський. Ні. Площа танками не оточена. Ні. Військами не оточена. Один він. Без охорони. Так, без охорони. Повторюю: один. В кабінеті товариша Єжова. Так. Чекає.

Розділ 29

1

- Дозвольте, товаришу Сталін?
- Заходьте.
- Заступник наркому внутрішніх справ командарм першого рангу Фріновський за вашим на-
ка...

- Сідайте, сідайте.

Добрий і ласкавий товариш Сталін. А сам все від книжечки відірватися не може, ось ще рядочок прочитає, ось ще один. І підкреслить щось. Книжечка з вигляду скидається на Карний кодекс 1926 року. КК-26. Тільки червоненька.

2

Виглянув Холованов у коридор. Нікого. Та й кому тут бути? Троє їх на весь вагон, на весь світ. Жар-пташка у своєму купе сміється, та Сеїч в своїй комірчині спить.

Замотався за дорогу. Очей не склепив.

Чоботи сяючі Холованов не взував. До чого скрип у тиші поетичній? Шкарпетки на ньому вовни англійської. Спеціально для полярних льотчиків з лондонського магазину «Херродс» доставляються. Добрі шкарпетки. Ніякого тобі шуму, ніякого скрипу. І килим добрий. Ну такий добрий ніби спеціально для такої справи вигаданий. Сніжним барсом по килиму йде Холованов м'якесенько.

Майже як Сталін.

3

Сталін відклав Польовий статут і посміхнувся Фріновському.

- Не читали?

- Ніяк ні, товаришу Сталін.

- Ось візьміть і обов'язково прочитайте. Я сам, признаюся, ніколи не читав, а тут до рук трапилася така книжечка. Дуже цікаво. І своєчасно. Ми завершуємо очищення країни. Ворогів внутрішніх ми вже всіх винищили. Залишилася купка мерзотників, одначе ми їх доб'ємо. Головне зроблене, ви добре потрудилися на ниві винищення внутрішніх ворогів. Нове вам призначення. А справу винищення внутрішніх ворогів ми вже самі завершимо. Нині головне не це. Нині на черзі – вороги зовнішні. Тому важливо вам цю книжечку знати напам'ять. Тільки не забудьте повернути її товаришу Єжову, я її без дозволу взяв. Товаришу Єжову також потрібно Польовий статут у всіх деталях знати. Настає новий етап. Наступний, 1939 рік буде роком війни. Ми в неї, звичайно ж, відразу не поліземо. Однак зовнішні вороги – головна зараз турбота. Ми, товаришу Фріновський, з товаришами порадилися, та й вирішили перекинути вас на вирішальну ділянку. З підвищенням. Ми вирішили призначити вас наркомом Військово-Морського Флоту.

- Товаришу Сталін, та ж я ніколи не бував на бойовому кораблі.

- Ось і побуваєте.

- Я не справлюся, товаришу Сталін.

- Справитесь. Я знаю ваші здібності.

Стукнув черговий у двері і доповів, витягнувшись:

- Прибув нарком зв'язку товариш Берман.

- Кличте. А ви, товаришу Фріновський, поїдете на Тихоокеанський флот, розберетесь з його станом, наведете порядок. Тільки арештів більше не потрібно. Ми досить вже ворогів наловили. Декого навіть відпускати доведеться. Три вам тижні на перевірку Тихоокеанського флоту, потім належить перевірити стан Північного флоту, Балтійського та Чорноморського.

- Я виїжджаю на Тихоокеанський флот сьогодні ж.

- Ні-ні. Справа нагальна. Кур'єрський потяг до Владивостоку – дванадцять діб. Краще я вам дам свій «Сталінський маршрут». Вас повезе мій особистий пілот товариш Холованов. Його, правда, зараз тут немає. Він зараз в Жигулях. Уявляєте, якісь проїдисвіти бажали скористатися системами зв'язку в недобудованому підземному командному пункті в Жигулях, а системи і вузли зв'язку в Москві планували захопити або просто відключити. Тільки у мене на такий випадок свої системи контролю. У мене для таких ситуацій – особлива група людей, які уміють аналізувати дії ймовірного противника, приймати правильні рішення і виконувати їх швидко та холоднокривно. Я послав у Жигулі свою людину. Вона працювала як характерниця.

- Вона?

- Вона, – підтвердив Сталін і посміхнувся. – У мене є тямущі люди і окрім Холованова. Холованов там був, та зовсім не він грав головну роль. Пробачте, товаришу Фріновський, забалакався. Просто я святкую перемогу і тому багато базікаю. Головне, товаришу Фріновський, тримати ситуацію під контролем, мати добрих помічників, котрі могли б працювати головами і не плескати зайвого. Повернемося до справ. Холованов може з'явитися в будь-який момент. Вам краще не їхати додому, а почекати Холованова в готелі «Москва», щоб відпочити перед дальньою дорогою. В готелі, в західному крилі, ремонт розгорнувся. Однак доповіли, що два номери «люкс» вже готові. В одному з них і почекаєте. Я наказав всі телефони в номері відключити, аби вас даремно не турбували. Ваше життя дял мене і всієї країни має зараз особливий сенс, тому я вам дам цілком незвичайного охоронця. Товариша Ширманова. Професіонал найвищого класу. І вся команда у нього такого ж вибору. Ширманов недавно в Америці гастролював. Своїм мистецтвом здивував навіть Холованова. Шкода, про подвиги цієї людини нічого повідомляти не можна. Можливо, років через п'ятдесят який-небудь писака бульварний в роман його впише. Не вдаючись в подробиці...

4

- Заходьте, товаришу Берман. Доброго ранку. Ми призначили вас наркомом зв'язку, однак ви – старий чекіст, ви начальник ГУЛАГу і зам наркома внутрішніх справ. Мені дуже подобається, що ви так в чекістському однострої і ходите. Не втратили хватку чекістську?

- Намагаюся зберігати, товаришу Сталін.

- Сподіваюся, що в Наркоматі зв'язку ви всіх найближчих підлеглих завербували в свою чекістську мережу?

- Так точно, товаришу Сталін, всіх.

- Поки я вас чекав, наказав принести агентурні справи на всіх ваших найближчих підлеглих. Он їх, скільки справ. Гора ціла. Ви добре попрацювали. Дійсно. Всі вами завербовані. Тільки... Тільки я не знайшов агентурної справи на майора Терентія Пересипкіна. Він в минулому році закінчив Військову електротехнічну академію і був направлений у ваш наркомат. Де ж на нього справа?

Навіть при світлі лампи видно – зблід товариш Берман.

- Товаришу Сталін, Пересипкін – дрібний пішак. Йому десь-то всього тридцять років.

- Тридцять чотири.

- Він всього лише майор... і я... я не встиг його завербувати в свою мережу.

- Я наказав його викликати. Зайдіть, товаришу Пекресипкін.

5

Двері в купе Жар-пташки напіввідчинені. Це добре. Щоб менше шуму. І темно в купе. І в коридорі темно. Навіть фіолетові лампи вимкнені, щоб не заважало їй світло.

Ступив Холованов до купе.

Нахилився над нею.

Спить. Розкидалася уві сні. Спить сном тривожним і болісним.

Потягнув Холованов правою рукою шарф з шияки своєї бичачої. І ближче до Жар-пташки підступив.

А з темного кутка – глас:

- Не розбудить її, товаришу Холованов. Тільки заснула, сердешна.

Пересмикнуло Холованова.

- Це ви Сей Сеїчу?

- А кому ж бути. Приїдемо, у товариша Сталіна, не посоромлюсь, вихідний поза чергою попрошу. Вимотався з нею. Очей не склепив. Сам не їм, не п'ю, все її, охлялу, підкормлюю.

- Так що ж ви, Сей Сеїчу. Самі-то не вип'єте? Я вам зараз...

- Не дозволено на службі. Ось здам в Москві чергування... Так що не звольте турбуватися.

Краще спати йдіть, товаришу Холованов. Я вже за нею пригляну.

І Холованова акуратно за плечики з купе виставляє.

Здоровий Холованов. Однак і Сей Сеїч не з малокаліберних. Пронеслася за вікном платформа, світлом залита. Сяйнуло те світло коридором вагонним, по всім деталям металічним. Холованов – пілот. Тренований всі зміни обстановки в п'яту долю секунди вловлювати. Вловив: ще одна металічна деталь в інтер'єрі з'явилася – за поясом Сей Сеїча здоровенний «Лахті» блиснув. Кожен в контролі сам собі зброю вибирає. Не знав Холованов, що у Сей Сеїча такий самий смак. Вибрав, бісів син, з розумінням.

- Ну, так я спати, Сей Сеїчу.

- Спіть товаришу Холованов. Нехай вам насняться щасливі сни.

Розділ 30

I

- Товаришу Сталін, майор Пересипкін на вашім нака...

- Товаришу Пересипкін, наступний, 1939 рік буде роком війни. Я хочу перевірити безпеку вузлів, ліній і систем урядового, державного, адміністративного, дипломатичного і військового зв'язку. Для цього я вирішив, нікого не попереджаючи, раптово почати військову гру. Уявіть собі, що нарком зв'язку товариш Берман знаходиться в тривалій відпустці і все його найближчі підлеглі – в тривалій відпустці. І ось до вас надійшли відомості, що в Наркоматі зв'язку змова, що якісь вороги роду людського планують захопити вузли зв'язку або паралізувати роботу основних систем зв'язку в Москві. Уявіть, що мені ні на кого більше покластися. Я можу покластися тільки на вас, майоре. Вам терміново потрібно забезпечити безпеку. Що б ви зробили?

- Я б зробив переливання крові.

- Ах ось як. Що ж це за переливання?

- Я б подзвонив наркому оборони товаришеві Ворошилову і зажадав передати в моє розпорядження сім батальйонів зв'язку зі складу Московського військового округу, 5-ю важку танкову бригаду і два стрілецьких полки зі складу 1-ї Московської пролетарської стрілецької дивізії. Цими силами я б змінив розрахунки основних вузлів зв'язку та всю охорону і забезпечив недоторканність основних об'єктів. В принципі, можна всі системи зв'язку за кілька годин воєнізувати. Бійці-оператори будуть, звичайно, спочатку багато плутати, тільки зв'язок хоч якось, однак буде працювати, а змовникам ні на кого буде покластися: всі люди нові, всі незнайомі, всі настроєні і виконують тільки ті накази, які надходять особисто від вас, товаришу Сталін.

Повернувся Сталін до Бермана.

- Однак ж непогано майор придумав!

- Угу, – погодився Берман. І комір від горла відтягнув, немов той душив його. Немов комір з петлицями і великими ромбами червоної емалі в собачий набірний нашійник перетворився.

А Сталін – Пересипкіну:

- Добре, товаришу Пересипкін. Я зараз дзвоню товаришеві Ворошилову, він виділить необхідні вам сили. Гра починається зараз. Оголошуйте в Наркоматі зв'язку надзвичайний стан і дійте без всяких умовностей. Товариш Берман поїде зі мною на мою ближню дачу і буде грати роль мерзотника і змовника. Я буду над вами суддею. З моєї дачі товариш Берман буде намагатися керувати захопленням вузлів і систем зв'язку або спробує відключити їх зовсім. Ваше завдання, майоре Пересипкін – забезпечити безперервне і чітке функціонування систем зв'язку. Подивимося, що вийде у товариша Бермана.

- Товариш Сталін, а коли хтось дійсно полізе на вузли зв'язку?

- Граємо всерйоз, товаришу майор. Коли хто полізе, то стріляйте, ловите, танками чавіть.

Чому вас в академії вчили?

Усміхнувся Пересипкін.

- Чому посміхаєтеся?

- Нарешті справа справжня.

- Мені також, товаришу майор, справа справжня подобається. Не підведете?

- Не підведу.

- Раз гра пішла не на жарт, тоді ось що. Мені тут товариш Берман розповідав багато про вас хорошого, говорив, що ви велика людина, що перед вами відкриваються широкі перспективи по службі. Товариш Берман вашу особисту справу знає в найдрібніших подробицях. Так, товаришу Берман?

- Угу, – підтвердив Берман.

- Одним словом, ми тут з товаришем Берманом порадилися і вирішили для початку вам при своїй звання полковника, щоб не було відчуття гри, щоб все реально було. Ось ваші знаки розрізнення.

Дістав Сталін обережно із внутрішньої кишені шелесткий нерозпечатаний конверт, розкрив, подав Пересипкіну петлиці полковника військ зв'язку.

- Служу Радянському Союзу!

- Ідіть, полковнику. Дійте. Всьому вищому керівництву Наркомату зв'язку на час навчань від мого імені оголосити тривалу відпустку і в наркомат не пускати. На час навчань ви підкоряється тільки мені особисто і виконуєте тільки мої накази. І назавжди: ви підкоряється тільки мені особисто і виконуєте тільки мої накази. І коли якийсь виродок надумає вас вербувати до своїх тенет, застреліть його.

2

Відпустивши Пересипкіна, Сталін знову підняв трубку телефону:

- Так де ж товариш Єжов?

- Товаришу Сталін, товариш Єжов трошки... як би це... одним словом, трошки п'яний.

- А ви його будили?

- Півтори години розбудити не можемо...

- Добре. Не будіть. Везіть сплячого до готелю «Москва».

- Буде виконано.

- А коли прокинеться, скажіть йому, що якийсь товариш Гуталін передавав привіт і хотів поговорити. Термінова справа була.

3

Будильник гримить над вухом так, що старшому майору державної безпеки Бочарову хочеться його розстріляти. Та розстріляти будильник Бочаров не може просто тому, що не може прокинутися.

Трясе його черговий за плече:

- Товаришу старший майор державної... товаришу старший майор державної...

Чує Бочаров перших чотири слова і засинає. І знову чує чотири слова. І знову засинає.

Черговий рушник у воді холодній вимочив, віджав і на обличчя Бочарову поклав:

- Товаришу старший майор державної безпеки, Москва.

Довго дивився Бочаров на телефони, збагнути намагаючись, де між телефонами приладнали будильника. Потім зрозумів, що огидним гурканням може грюкати не тільки будильник, а й телефон. Усвідомивши це, залишилося втямити, яку слухавку підняти. Подивився на годинник. Сьома година тринадцять хвилин. У Москві зараз – шоста година тринадцять хвилин. А телефон сатаніє. Зрозумів Бочаров: це не кремлівський. Це не Сталін. Це луб'янський телефон лютує. Це краще. З Луб'янкою завжди порозумітися можна.

Підняв трубку і почув голос Сталіна.

- Товаришу Бочаров, це говорю я, Гуталін.

- Я пізнав вас, товаришу Сталін. Який же ви Гуталін? Зовсім ви не Гуталін. Здрастуйте, товаришу Сталін.

- Доброго ранку, товаришу Бочаров. Ні світ ні зоря я вас турбую ось з якого питання. До мене дійшли відомості, що ви ніколи в позаслужбовій обстановці не зустрічались з товаришем Єжовим. Так ось, ми тут з товаришами порадилися, та й вирішили вас обох запросити до себе в гості.

- Спасибі, товаришу Сталін.

- Крім того, ви ніколи в позаслужбовій обстановці не зустрічались з товаришами Берманом і Фріновським. Дізнавшись про це, я всю ніч не спав: серце за вас болить, все думав, як би вас всіх разом під одним дахом зібрати. В одній компанії. З товаришем Єжовим, Берманом і Фріновським немає проблем. Вони всі вже до розваг готуються. Можете по їхнім домашнім і службовим телефонами дзвонити – відповіді не дадуть: вони вже у мене в гостях. Вас тільки, товариш Бочаров, й не вистачає. Так що приїжджайте.

- Товаришу Сталін, кур'єрський «Куйбишев-Москва» пішов годину тому, наступний завтра.

- Я знаю, товаришу Бочаров. Тому наказав графіки ламати, кур'єрський поїзд «Куйбишев-Москва» зупинити і повернути. Він через двадцять три хвилини буде у вас в Куйбишеві. Біля першої платформи. Вам я замовив купе в урядовому вагоні. Начальник станції з квитками чекає. А начальнику міліції Куйбишева я наказав виділити вам автомобіль і весь рух в місті на ділянці від управління НКВС до вокзалу блокувати. Саме вам час встигнути на наші веселощі.

- Слухаю, товаришу Сталін. Але чи є привід для веселощів?

- Привід є, товаришу Бочаров. Там у вас на спецділянці така собі Жар-пташка практику проходила. Вона виконала своє завдання. Там у вас на спецділянці вона перетворилася в справжню розвідницю. Впевнений, у Гітлера такої немає. Так ось, ми тут з товаришами порадилися, та й вирішили цю саму Жар-пташку чимось нагородити. Тільки ще не вирішили, чим саме. Вам саме надасться можливість привітати Жар-пташку з нагородою від імені особового складу Куйбишевського управління НКВС. Крім того, товаришу Бочаров, у нас є про що з вами поговорити.

4

Пре «Главспецремстрой».

Дістав Сей Сеїч зі схованки в своєму купе орден Леніна. Обережно поклав на столик поруч з Жар-пташкою.

Пре «Главспецремстрой», і Жар-пташка в ньому. І гримлять-гримлять мости. Немає їм кінця-краю, тим мостам. Один величезний міст. Гуркоче і обривається раптом, і летить Жар-пташка в гримучому вагоні, і сміється. І знову потрапляє «Главспецремстрой» на гуркітливий міст, і пре поїзд, і гримить, і свистить. І ріже прожектором темряву. Нестерпним бодем ріже очі прожектор, і закривається Жар-пташка рукою від нестерпного світла. І Холованов поруч, і шарфом своїм білим шовковим хоче закрити їй очі. Аби не сліпило її. Так, Холованов, так. Закрий очі шарфом. Ти не Холованов взагалі. Ти – Дракон. Яке прізвисько смішне – Дракон. Смішно?

Смішно. Сей Сеїч в кутку: бу-бу-бу. Не дає Сей Сеїч Холованову шарфом очі їй закрити. Яка людина нехороша цей Сей Сеїч. Висміяти його. Ха-ха-ха. Як нам всім смішно. Дуже ви, Сей Сеїчу, смішний товариш.

Одначе де ж товариш Сталін?

5

Нахилився хтось над Жар-пташкою і ласкаво так:

- Де «Контроль-блок»? Де справа на Гуталіна?

- Ні, – сміється Жар-пташка, – тільки товаришеві Сталіну розповім.

- Я і є товариш Сталін.

- Ні, – сміється Жар-пташка, – ти не Сталін. Я знаю Сталіна.

- Повір мені, я – Сталін.

Смішно їй. Смішно до сліз. Жарко і смішно: не вірю тобі, вусатий. Ну який з тебе Сталін?

Взяв Сталін долоньку її гарячу в свої руки: повір мені.

Розділ 31

1

- Товаришу Сталін, наука в даному випадку нічого гарантувати не може.
- Нічого?
- Нічого, товаришу Сталін.
- Яка у нас негарантована наука.
- Товаришу Сталін, тут випадок майже винятковий. Все пов'язане з пам'яттю. У кожної людини хороша пам'ять. Тільки звичайна людина використовує менше сотої частки своїх здібностей запам'ятовувати. Серед звичайних людей зустрічаються ті, хто використовує свої здібності на половину, на три чверті або більше, та тоді горизонти розсуваються і можливості запам'ятовувати різко збільшуються. Чим більше ми завантажуюмо свою пам'ять, тим більше збільшується її обсяг. Однак це – про звичайних людей. Серед звичайних людей зустрічаються феноменальні винятки. У кожному мільйоні людей є три-чотири людини з пам'яттю воістину видатною. Однак і це не все. Серед сімдесяти-вісімдесяти мільйонів людей може зустрітися одна з пам'яттю, у якій взагалі немає меж, немає країв.

- Ви не змогли знайти меж її пам'яті?
- Коли вона почала працювати в монастирі, ми намагалися визначити межі її пам'яті і не змогли. Не тому, що погано працювали. Ці межі не зможе знайти ніхто. Їх немає. Це випадок вкрай рідкісний. Можливо, вона одна така на всю країну. Може статися, є ще хтось один. Однак за теорією ймовірності у всій нашій величезній країні зараз третьою такою людини не повинно бути. Люди з такою пам'яттю були в попередніх поколіннях і, можливо, з'являться в майбутніх. І тільки такі воістину виняткові особистості, у яких пам'ять безмежна, іноді впадають в дивну хворобу. Іноді від фізичного та нервового напруження сприйняття загострюється до крайності. Цокання годинника вона сприймає як удари молота по ковадлу біля самого вуха. Будь-яке найслабше світло вона сприймає як удар надпотужного променя прожектора в обличчя. Вона відчуває запах квітів в сусідньому будинку. Ми тримаємо її в абсолютно темній кімнаті в абсолютній звуковій ізоляції. Вона голодувала тому, що запах будь-якої страви її душив. Є сподівання, що хвороба пройде сама. Є обнадійливі ознаки. Вона не приходить до тями, проте температуру вдалося збити. Нам вдається її годувати, і смерть від фізичного виснаження їй більше не загрожує. Ми вносили в її кімнату квіти, і це не завдавало їй болю. Однак сприйняття звуків і світла як і раніше болісно загострене...

- І наука безсила?
- Люди з такою пам'яттю зустрічалися світовій науці вкрай рідко. Відомі науці випадки можна перерахувати по пальцях. Така хвороба трапляється тільки з такими виключно рідкісними особистостями.
- Але радянська наука вище всієї світової буржуазної науки!
- Правильно, товаришу Сталін, проте й радянською наукою ця дивна хвороба не вивчена, їй навіть не придумали назви, не кажучи про розробку методів лікування.
- Що ж буде робити радянська наука, якщо така хвороба трапиться зі мною?

2

Настя прокинулася у великій білій кімнаті. Вікна розкриті навстіж, і тому в кімнаті холодно. За вікном вирує море. Вона вкрита важкою м'якою ковдрою, і тому їй тепло. Поруч з ліжком – тумбочка. На тумбочці орден. Її орден. Але вона слабка і бачити чітко не може. Двоїться орден. Здається, що два їх рядочком однакових. Протягнула руку і торкнула пальцями. Взяла в руку. Піднесла до очей. Один орден в руці, а друге зображення залишилося на тумбочці. І тоді вона простягнула руку і взяла інший орден. І довго на нього дивилася. Їх виявилось два. Два ордени Леніна.

Вона опустила ноги на підлогу і сіла, закутавшись в ковдру, немов в шубу. Цікаво, що за вікном? Обережно встала на ноги. Постояла трохи. Знову сіла. До вікна їй не дійти. Паморочиться голова. Лягла.

Що за море плеще? Балтика? Ні. Не Балтика. За вікном хитнулася пальмова гілка. Значить, південь. Значить, Чорне море. Чому холодно? Певно, зима.

В кімнату заглянула сестра в білій хустині. Здивувалася. Злякалася. Втекла.

І зашуміли в коридорі голоси. Чути, що йдуть малої ордою. Безліч ніг і всі в одному коридорі. І всі нетерпінням гнані.

Розчинилися двері. У дверях – величезного зросту грубезний професор. Весь в білому. І ватага його – в білому. У професора на золотому ланцюжку пенсне. Підніс пенсне до очей і довго На-

стю розглядав, поріг не переступивши. І вся його свита Настю з-за спини професорської розглядає, з-за плечей професорських, з-за боків.

Усміхнувся професор. І все посміхнулися. Ступив професор вперед. І всі ступили на крок. Підійшов професор, на краєчок ліжка присів, а всі ліжко навколо обступили.

- Ну ось, наша пташка ожила. Як самопочуття?

Настя йому тільки кивнула: гарне.

- Чудово. Покажіть язика. Так. Добре. Скажіть «А». Добре. Очі? Добре. Через тиждень вставати будемо.

Легким схвальним шумом свита відповіла. Обернувся професор до когось за своєю спиною:

- Наша радянська наука дійсно вища за всі буржуазні науки. Телеграму товаришеві Сталіну.

3

Вона встала за тиждень. І сама дійшла до вікна. А ще через тиждень, закутана в хутряну льотну куртку, бродила безлюдним берегом. Далеко-далеко над горами щодня піднімався самольотище і, ревучи моторами, йшов гуляти над морем.

Лікарям і медсестрам до цього байдуже: літак він і є літак, тільки великий. А Настя з дитинства всі авіаційні новини ловила на льоту. Згадала, прикинула, вираховувала: це, звичайно, ТБ-7 літає. Ворог народу Туполєв і ворог народу Петляков створили кращий в світі стратегічний бомбардувальник. Саме час його випробувати. Подумала: хто б випробувачем міг бути на ТБ-7? За її розрахунками начебто Водоп'янов виходить. Потрібно буде у знайомих людей поцікавитися. У Холованова. Де він?

У Росії березень бушує, а тут, на кримських берегах, ні снігу, ні морозу. Просто вітряно та прохолодно. Однак погода завжди льотна. І тому тут цілий рік йдуть випробування нових літаків і десантних планерів. І тому кращих льотчиків готують саме в Криму. Аеродромів тут так багато, що можна вважати Крим не сукупністю багатьох аеродромів, а одним великим непотоплюваним авіаносцем.

Коли дивитися на схід, то там вгадується великий аеродром за горизонтом. На північний схід – ще один. Два на півночі. Коли дивитися на захід, то і там далеко щодня в небі крапочки. Це якихось дівчат готують до наступного повітряного параду. Вони здивують світ груповим затяжним стрибком. Їх не тільки для параду готують. Є й інше призначення у груп відважних дівчат, які можуть валитися з неба, не розкриваючись до двохсот. А вчора сідав там блискучий літак. Може статися, «Сталінський маршрут»?

І посміхнулася.

4

Сидить, загорнувшись, Настя на березі. Камінці у воду кидає. Кричать чайки. Б'ються хвилі об берег. Зашурхотіли камінці позаду. Озирнулася. Від сонця рукою закрилася – сліпить. У променях сонячних стоїть величезний чолов'яга. Не роздивитися обличчя. Тільки пальто шкіряне помітне, та чоботи яскравіші за сонце.

- Здрастуй, Драконище.

Підхопив він її на руки. Закрутив.

- Здрастуй, Жар-пташко.

- Відпусти, дурноверхий, навіть у радянських парашутистів голови іноді паморочаться.

Опустив він її обережно.

- Як ти тут?

- Добре, Драконе. Розповідай.

- Що ж тобі розповідати?

- Все розповідай. Я нічого не знаю.

- Все просто. Була змова. Була. Найсправжнісінька. В їхніх руках були всі системи зв'язку і недобудований командний пункт в Жигулях. Звідти можна було керувати не гірше, аніж з Москви. І в Москві дуже багато було в їхніх руках. І в республіках. На товариша Сталіна вони мали щось дуже серйозне. Настільки серйозне, що могли його абсолютно легально на пленумі ЦК партії в чомусь звинуватити і зняти. Вони могли арештувати кого завгодно і робили все, що хотіли. В їхніх руках вже була майже нічим не обмежена влада. І був у них «Контроль-блок» – ключ до всіх урядових, державних, військових, дипломатичних і всіх інших систем зв'язку. Задавлений заколот. Задавлений до того, як встиг спалахнути. Бочарова я арештував. Ось цією рукою ордер пред'являв. Ось цим пістолетом в морду бив. Добре – руків'ям у морду. Гарний «Лахті» тим, що важкий. Як поцілиш в рило – начебто молотком. Один клопіт: аби не до смерті. Хороша людина Бочаров. Шкода. А як подумаєш, так і хрін

з ним. Єжов відсторонений від посади народного комісара внутрішніх справ, проте поки залишається народним комісаром водного транспорту.

- Так чому ж?

- Не поспішай. Всьому свій час. Товариш Сталін стратегію і тактику класової боротьби розуміє краще, ніж ми. Згадай моє слово: пройде місяці два-три, і пропаде товариш Єжов. Ніхто про нього більше не згадає.

- А Берія тепер нарком НКВС?

- Ти здогадлива.

- А що з Фріновським?

- Фріновський призначений наркомом Військово-Морського Флоту.

- Так він же...

- Це підвищення, однак у нас таке підвищення називається «відфутболити на горище».

Фріновського необхідно було вислати подалі з Москви, відірвати від коренів. Політав він по Союзу від Москви до самих до околиць, з півдня гір до крижаних морів. Більше не літає. Зміщений і заарештований.

- А Берман?

- Товариш Сталін влаштував навчання і зажадав від Бермана будь-що захопити або нейтралізувати системи зв'язку в Москві. Берман із завданням не впорався, і тоді товариш Сталін зняв його з посади наркома зв'язку. Під Новий рік його заарештували, судили і вже розстріляли.

- Хто ж тепер буде наркомом зв'язку?

- Поки нарком не призначений, та керує зв'язком Пересипкін.

- Той самий майор Пересипкін, який з Берманом лаявся?

- Той самий полковник Пересипкін. Згадай моє слово: товариш Сталін призначить його наркомом зв'язку.

- Полковника – наркомом?

- А хіба у нас так не буває? Звання відповідне товариш Сталін йому присвоїть. Ось тільки з товаришами порадиться. Для своїх товариш Сталін звань не шкодує.

- Знайшов товариш Сталін течку?

- Знайшов.

- А «Контроль-блок»?

- За що, думаєш, тобі другий орден?

- А течки на тебе я всі спалила в паровозній топці.

- Знаю. Тільки все спочатку запам'ятала, а потім Сталіну розповіла.

- Не може такого бути.

- Може. Все запам'ятала. Все доповіла.

- Я п'яткала, а він записував?

- Знаєш, ні. У нього є записник. А ще у нього є коричневий зошит, в який він записує невідомо що. Він його нікому не показує. Тільки цього разу він не записував ні в записник, ні в зошит. Він може цілком обходитися без зошита і записника: пам'ять у нього, як у тебе. Може, на всю країну вас двоє таких. Ти йому сторінку за сторінкою викладала, він сидів і слухав. Як з магнітофона на магнітофон інформація листувалася. Іноді товариш Сталін мене кликав, щоб і я послушав.

- Ти мене, Драконе, пробач. Це я марила.

- Марила чи ні, а тільки йому і розповіла, ні мені, ні лікарям розповідати не стала. Йому ти розповіла тому, що у тебе ще до безпам'ятства такий намір був.

- Правильно, Драконе, був.

- Він тобі за це особливо дякувати буде. Однак й мені в кінцевому підсумку це не зашкодило. Чим більше він про мене знає, тим легше йому мене контролювати. Тим більше у нього до мене довіри.

- Я це розуміла. Тому все запам'ятала і йому розповіла.

- Знаєш, що товариш Сталін для тебе зробив?

- Не знаю.

- Він наказав сейф, в якому Бочаров «Контроль-блок» тримав, тобі подарувати.

- І де він зараз?

- Його вичистили, пофарбували і відвезли в Жигулі. У підземному місті в тебе персональні апартаменти. Ось туди сейф і поставили. Ти в маренні сейф згадувала як людину живу і просила товариша Сталіна подарувати його тобі. Товариш Сталін – людина добра. Наказав негайно твоє бажан-

ня виконати. Це, звичайно, не все. Здобувши «Контроль-блок», ти врятувала всіх нас. Не тільки він тобі вдячний, а й я персонально. Проби чого хочеш.

5

Проби чого хочеш.

Чого ж вона хоче?

Прокинулася Настя посеред ночі. Шаленіє море за вікном, шарпає вітер пальмові гілки, гримить залізо на даху, а її питання приголомшило: чого ж вона хоче в цьому житті? Ніколи вона над цим не думала. Нічого їй не потрібно. Гроші не потрібні. Навіщо гроші? Квартира також не потрібна. Щасливий той, хто все втратити не боїться. А не боїться той, кому втрачати нічого. Їй нічого втрачати, все її надбання в одному солдатському речмишку поміщається. Ордена? Два їх у неї. Найвищих. Хороший пістолет? Хороший – це «Лахті». Заважкий для неї «Лахті». А коли не «Лахті», то «Люгер». Ось він, поруч лежить.

Проби, що хочеш.

Холованов все що завгодно дістане. Що завгодно зробить. В крайньому випадку, коли сам не зможе, Сталіну скаже. А вже товариш Сталін...

Так чого ж їй треба? Для повного щастя?

Навіть розвеселилася вона. Сотні мільйонів людей вдень і вночі про щось мріють. Всім чогось хочеться. Скільки не май, завжди мрія випереджає дійсність, і нам знову чогось хочеться. Кожен курсант хоче стати лейтенантом. Та лиш тільки став лейтенантом, відразу хочеться стати старшим лейтенантом. Кожному капітану хочеться стати майором, а кожному майору – полковником. Кожен, у кого є сто тисяч доларів, мріє про мільйон, а кожен, у кого є мільйон, мріє про десять. А Насті мріяти не треба. Потрібно просто сказати: хочу. Просто досить назвати те, чого саме хочеш. Хочеш героєм стати – завтра у всіх газетах буде указ: «За виконання відповідального урядового завдання, за мужність, відвагу і героїзм...» Можна попросити звання комбрига: комбриг Стрілецька, ромб в петлицях. У американців це називається бригадний генерал, а у нас немає генералів, у нас – комбриг. Той же ромб може означати звання старшого майора державної безпеки: старший майор державної безпеки Анастасія Стрілецька.

А можна сказати: втомилася я, товариш Сталін, хочу відпочити, хочу віллу в Ріо-де-Жанейро, з великим басейном, з виглядом на океан, не хочу довгих чорних машин, хочу довгі білі, відкритий рахунок в «Кредит Свісс»... Базікати я не буду, бо ж ви завжди і скрізь зможете мене дістати довгою рукою... Хочу жити тихо, мирно і насолоджуватися життям. Чи дозволить Сталін? Дозволить. Бо ж вона йому всю імперію врятувала і владу його врятувала, владу найсильнішої, найбагатшої людини в двадцятому столітті... Товариш Сталін може дати їй все, крім безсмертя. Чи не замало в цій ситуації просити відкритий рахунок і мармурову віллу? Що ж тоді просити, коли можна отримати все?

У далекому дитинстві читала Настя «Острів скарбів»: там з героями відбулося безліч пригод, і врешті-решт вони отримали незліченні скарби. Тоді Настя запитала себе: а чому Роберт Стівенсон не став писати книжку далі? І відповіла собі: тому, що далі не цікаво. З того часу вона помічати стала, що всі цікаві книги і фільми – про те, як люди щось шукають, чогось добиваються. А як знайшли, так і фільму кінець, і книжці. Далі нічого цікавого. Здивувало це Настю, і тоді вона звернулася до своїх улюблених книжок раннього дитинства, до тих, які читала ще до «Острова скарбів». Та ж картина: Іван-царевич (або Іван-дурень) шукає золоті яблука, Жар-пташку, Василину Прекрасну (або Премудру). Все це страшенно цікаво. А тільки знайшов, так і казці кінець. Далі нічого особливого.

Виходить, що життя у людей щасливе і цікаве лиш до того часу, поки людям чогось не вистачає, поки їм чогось хочеться, поки вони до чогось прагнуть і щось шукають.

А чи може взагалі наступити в житті такий момент, коли ми отримаємо все, чого добиваємося, і готові вигукнути «Зупинися, мить, ти прекрасна!» і... віддати душу дияволу? І коли в образі товариша Сталіна живе диявол, то хіба вона вже не віддала йому свою душу? І, можливо, вже був в її житті момент щастя, вище за який не може бути нічого?

Він був.

Був такий момент. Звичайно, був. І не один. Ах, коли б можна було виткати все життя тільки з таких миттєвостей! З миттєвостей володіння владою. Абсолютною і безмежною владою. Нічого іншого їй не потрібно. Не потрібен ромб в петлиці. Не потрібна золота геройська зірочка. Не потрібні слава та почесні. Не потрібні вілли з басейном і довгі білі машини, не потрібен бездонний рахунок в банку. Вона залишиться скромним непомітним гвинтиком влади.

Влада!

Ось тільки тепер зрозуміла Настя, чому Сталін не вішає собі на шию діамантові зірки. У нормальній людини є будинок, сім'я, захоплення і мрії. А у Сталіна немає нічого. Нічого, окрім влади. Він може володіти будь-якою жінкою, та немає поруч з ним ніяких жінок. Він може начепити на себе будь-які нагороди, та він не носить нагород. Йому нічого не потрібно: у нього є **ВЛАДА**. Влада над людьми, влада над життям – і смертю – кожного. Влада його нескінченна, безкрая, безмежна. І Настя доторкувалася до цієї влади. І насолоджувалася нею.

Жерці в стародавньому Єгипті знали толк в житті: у них все було підпорядковане служінню владі. Настя буде спокійною і холодною жрицею абсолютної влади. Їй не потрібні квартири і наряди, їй не потрібні машини і гроші.

Люди, які йдуть у владу, здебільшого не розуміють смаку влади. Вони йдуть у владу заради слави, заради багатства, почестей і життєвих зручностей. Вони йдуть у владу, сподіваючись повісити на себе стрічки і зірки, завести гареми, побудувати палаци, одягнутися в розкішні вбрання. Такі люди не тримаються довго на вершинах. Робесп'єр програв тому, що його потягнуло до слави і почестей. Його потягнуло до чисто зовнішніх і побічних проявів влади.

Мало хто йде у владу тільки заради самої влади, відчуваючи її смак без домішок. Настя знає тільки одну людину в світі, яка відчула і оцінила смак влади до кінця. Вона ходить в чоботях, в солдатській шинелі, в зеленому кашкеті. Цій людині не потрібно розбавляти владу нагородами і титулами. Ця людина п'є її нерозбавленою.

Повернулася Жар-пташка на гарячій подушці і зрозуміла, що їй для щастя нічого не треба. Вона щаслива.

6

Був гарний весняний розстріл.

Стежки в підмосковному лісі пропахнули весною. І яма розстрільна не зимова вже, а весняна, весною духмяніє. Люблю ранню весну в Підмосков'ї. Люблю проталини на лісових дорогах. Люблю проліски, яких мені ніколи вже в підмосковних лісах не збирати. А Настя Жар-пташка до початку розстрілу збирала букет.

Тепловоз «Главспецремстрой» підтягнув п'ять тюремних вагонів. У кожному вагоні – три купе для охорони, одне купе – карцер, шість купе для ворогів народу. У кожному купе – по дванадцять. У вагоні – сімдесят два. У п'яти вагонах – триста шістьдесят. Подекуди з перебором заповнені. Та по карцерам злісні вороги. Загальним числом чотири сотні п'ятдесят чотири. І вісім осіб, які стали на шлях виправлення, яким на зборі чобіт працювати і в ямі на розкладці тел. Їх не поїздом, їх воронком підвезли. З Таганки. Їх також під кінець роботи – того. Так що – чотириста шістьдесят два.

Набирає третя п'ятирічка темп. У всьому у нас покращення. У розстрільній справі – в першу чергу. Зовсім недавно, три місяці тому, ганяли лісом розстрільні партії. А тепер немає потреби ганяти. Моторизація спрощує процес виконання. Прислали Холованову для таких справ автобус ЗІМ, заводу імені Молотова. Хороший автобус. Фарбою свіжою виблискує, фарбою свіжою пахтить. Нижня частина – синя. Верхня – блакитна. Естетика. Гармонія. Очей не відірвати.

Вхід у автобуса позаду. Підганяй його прямо впритул до дверей вагону, відкривай одне купе, висаджуй ворогів в автобус, відкриває другий купе, завантажуй і вези до шаф. Щоб туди сюди не мотатися.

По шафах розберися!

В'язателі, крутіше брати! Так їм руки дротом скручувати, щоб і стріляти не знадобилося. Щоб від болю вили!

Стоїть Холованов на горбику. В усмішці зуби вишкірив. Така посмішка у собак конвойних буває. Чобіт на пеньку. Цілуйте, сучі діти! Цілуйте.

Цілують.

Холованов тих, хто цілує, легенько кінчиком чобота в щелепу тицяє: у-у, псина... З презирством м'яким.

Товариші ежовці, ваш час відповідь тримати.

Покірно ежовці на розстріл йдуть. З вибитими зубами, з замордованими обличчями, з розплющеними пальцями. Стрибають ежовці з автобуса, на сонечко мружаться, посміхаються, відвикли від сонечка, поспішають: тільки б скоріше, тільки б розстріл не скасували. Багатьом і не віриться, що до смерті дожили. Весна в лісі буває, а вони за три місяці забули, що буває весна. Вони забули, що буває день і сонячне світло. Вони забули свої імена. Вони пам'ятають тільки про те, що буває в житті смерть. Смерть, яка дарує спокій. Смерть рятівна. Смерть бажана і недосяжна, як мрія. Про неї вони

мріяли в людожерських підвалах. І зараз в солодкому сподіванні на швидку і легку смерть вони, розштовхуючи один одного, поспішають.

До ями.

7

Втомилися всі. Вимоталися.

Розстріл – справа стомлююча.

Один якийсь у сірому в куцах стінгазету завершує. «Сталінський стрілець» газета називається. Виводить ретельно останні слова: «Втомлені, проте задоволені...»

Один якийсь у сірому письменником стати мріє. Талант в ньому літературний пробуджується, ніби той вулкан Кракатау. Чим товариш Сталін не жартує: порадиться з товаришами, та й призначить великим письменником. Класиком соціалістичного реалізму.

А поки – муки творчості. Треба розстріл описати в стінгазеті, тільки щоб своїм зрозуміло було, про що мова, а стороннім – не зрозуміло: «Підрозділу, в якому служить товариш Ширманов, керівництво довірило виконання...»

Робота й справді не з легких. Здається, не така вже велика проблема: чотири сотні людей в трупи перетворити. А ось ви спробуйте на дозвіллі. Одних операцій супутніх скільки. Ще в кінці тих, що стали на шлях виправлення, перестріляти. З ними біда. Вони-то жити хочуть. Вони – верещати. Вони – брикатися. Вони завершення такого не чекали.

Однак постріляли і їх.

Тут і лягла на шию Жар-пташці петля з гітарної струни. На шию ззаду накинули і затягнули. Знають – самбістка. Так щоб без фокусів.

Зяпає Жар-пташка повітря ротом, хватає руками струну, та не хапається струна. І величезний кулак Холованова на порох стираючим ударом трощить її. Повисла Настя на руці. Схопив Ширманов Настю за волосся, і пішов Холованов кулаками її молотити, немов ляльку ганчір'яну.

І не відразу біль приходить. Б'є Холованов, і відлітає її голова то праворуч, то ліворуч. Б'є Холованов, а Ширманов-посіпака струну затягує, щоб не тріпалася Настя.

Кинули в мокрий пісок те, що Настею звалося. Холованов за волосся голову її підняв:

- Згадай, дівчинко, що за тобою числиться. За одного вертухая вишак ломиться. А ти скільки в ешелоні перестріляла? Та ешелон блатних на волю випустила. Згоден, задля порятунку влади радянської. Тільки хто сказав, що влада вдячністю платить за служіння їй? Запам'ятай до смерті – влада завжди невдячна. Ти послугу владі зробила. Однак чого коштує послуга, яка вже надана? Вона не варта нічого. Навпаки, дівчинко, ти занадто багато знаєш, тому небезпечна. Ось чому влада звільняється від тебе. Закон старий: піди в смерть, однак зломити, йдучи. Я тобі подарую смерть легку. Я добрий. Ти мене знаєш. До побачення. Зустрінемося в пеклі. В рай нас з тобою, Жар-пташко, не приймуть. А тепер... Тепер цілуй мій чобіт.

Відкрила Настя очі.

Весь світ перед нею білий.

Що це?

Це біла стеля.

Пахне шпиталем.

Їй добре. Так добре, що хочеться негайно розповісти про це всім, всім, всім. Слів не сталося. Стався подих. Стався неясний звук. Ніби уривок пісні з вагонного вікна.

І неспішно пішли спогади: парашутна секція, стрибки, сталінська дача, «Главспецремстрой», монастир в нескінченному лісі, «Сталінський маршрут», Олександрівський міст, розстріли, розстріли, знову «Главспецремстрой» і знову розстріли, і її власний розстріл. Дивно. Де ж це вона? Голову не повернути. Забинтована голова. А очі можуть дивитися прямо вперед – і бачать стелю. А коли підняти очі вище, то видно не тільки стелю, а й стіну, яка позаду неї. Колір? Відразу не скажеш, який колір. Колір м'який. Колір заколисуючий. І радісний. Праворуч – також стіна. Також радісного кольору. Ліворуч – квіти. Багато квітів. Гладіолуси. Всіх відтінків відразу. Де ранньої весни в Москві можна дістати гладіолуси? В оранжереях квіткового господарства Кремля. А коли донизу очі опустити, то видно біле простирадло. Простирадло не тільки видно. Його можна відчутти на запах і смак. Простирадло трохи хрумтить від дотику губ, а пахне морем. Трохи пахне гарячою праскою. Однак запах праски не перемиг запаху моря.

Коли далі дивитися – видно ковдру з верблюжої вовни. Візерунок вигадливий. Кольори яскраві. Далі – спинка ліжка.

Більше дивитися немає сили. Краще закрити очі. Хочеться пити. Спокійно і тихо промовила: «пити». Може, не вимовила, а тільки губами слово позначила. Однак зрозуміли її.

Губ торкнулася трубочка. Їй всього один ковток потрібен. Вода невимовного смаку. Як на сталінській дачі. Очі закриті, тільки вона вже не спить. Вона знову бачить соснове коріння в білому піску розстрільної ями. Вона пам'ятає запах. Запах ями. Запах теплих трупів. Чому тут немає запаху теплих трупів? Чому тут інші запахи?

Як лисеня в незрозумілій ситуації, вона тривожно принохався. Де ж це?

Відкрила очі. Стеля. Уже знайома. Тепер – очі вгору, нібито закинувши голову назад. Там має бути стіна. Правильно, стіна. І праворуч має бути стіна. Так воно і є. А ліворуч – квіти. Саме так – ліворуч квіти. Очі донизу – простирadlo, ковдра, спинка ліжка. Поруч – обличчя милосердної сестри. І склянка з трубочкою. Комуністи обізвали сестру милосердя медичною сестрою. Яка вульгарність: медична сестра. А як же ніжно звучало раніше: сестра милосердя. І чому Настя не стала сестрою милосердя?

Як красиво: сіре довге плаття, білий фартух і великий червоний хрест на грудях. І поранений в бою ротмістр лейб-гвардії кірасирського полку... Поранений у голову... Настя обережно бинтує його голову... Взагалі-то у неї самої голова чомусь забинтована. Це не кірасирський ротмістр, а вона сама лежить в ліжку. Це над нею схилилася сестра милосердя і посміхається ледь помітною усмішкою. Посміхається і йде, тихо зачинивши двері.

Біля дверей – крісло на коліщатках. У кріслі – Холованов. У лікарняній піжамі. Цікаве поєднання: дракон, і в піжамі. Нога в гіпсі. У дракона поламалася нога. Дракон на поламаній нозі. Менше лісами вештатися потрібно, товаришу Дракон, тоді й нога не поламається. Біля крісла – дві милиці. Дракон посміхається.

- Здрастуй, Жар-пташко.

- Здрастуй, Драконе, – шепнула зовсім тихо.

- Як ти спала?

Вона тільки закрила очі, показуючи, що спала добре.

- Це я тебе розстрілював. Ти мені ногу поламала, а стріляти тебе все одно потрібно було. Нікому зі своїх хлопців я цього не довірив: треба було так біля твоєї скроні стрільнути, щоб повне враження розстрілу було, та щоб слухові нерви тобі не пошкодити. Тебе над ямою зігнули, а мене хлопці підхопили на руки, піднесли, я і стрельнув. Ти свідомість втратила. І в яму звалилася. Так майже з усіма буває, кому туфтовий розстріл влаштовують. Благо, невисоко падати, і м'яко в ямі. Професора Перзеєва ми в куцах тримали. Він тебе відразу приспав. І потім тебе кололи. Щоб все погане пішло уві сні. Ти довго спала. Багато днів. Ми всі боялися, що твоя дивна хвороба повернеться. Із загостренням почуттів. Не повернулася.

Вона слабо посміхнулася.

- Добре ти мене, Жар-пташко, за ногу. Тепер я ніби зайчик буду стрибати по коридорах. Не знаю, коли знову до льотної роботи допустять. Там, на розстрілі, все боявся, що від болю не зможу стрільнути правильно. Вже тут, в госпіталі, ти спала, а професор Перзеєв камертончиками біля твоїх вух все дзвенів. Перевіряв, як реагуєш. Заспокоїв: реагуєш. Ти ж добре мене чуєш?

Вона закрила очі і відкрила їх: добре чую.

- У тебе, Жар-пташко, все життя попереду таке – ти контролюєш, і тебе контролюють. У виробничому процесі, так би мовити. Однак серія інтенсивних перевірок завершена. Тепер тебе перевірятимуть зрідка і без драматичних ефектів. Від випадку до випадку. Основний контроль ти пройшла. Тільки на практичній роботі можна перевірити людину. Ми перевірили тебе в справжній справі. Результати обнадійливі. Ти вмєш працювати сама, ти вмєш аналізувати, вмєш приймати правильні рішення і виконувати їх, ти не боїшся крові і смерті. Ти не стала цілувати чобіт... Це всім сподобалося. До тебе тільки одна дівчинка дійшла до цієї стадії перевірки. До розстрілу. Вона також не цілувала чобіт. Правда, і не кусалася. Вона не витримала саме останнє випробування: я вистрелив біля скроні, а вона померла. Розрив серця. Такі нам не підходять. Твоє серце витримало. Такі нам потрібні в контролі. Ти нам підходиш, дівчинко. У нас з тобою попереду багато роботи. Контроль – справа нескінченна. А зараз закрій очі. І забудь все погане. Щастя – це вміння забувати погане. Нехай тобі сняться щасливі сні.

Добре Насті. Розуміє вона, що, можливо, серія інтенсивних перевірок завершена, вона врятована, просто прокинулася на кілька солодких митей в розкішній палаті кремлівського госпіталю, побачила поруч свого Дракона, заспокоїлася і знову засинає. А завтра вона прокинеться...

Одначе... Одначе, можливо, все завершилося зовсім по-іншому.

Можливо, все наше життя – це просто серія інтенсивних перевірок. Можливо, ставлять всіх на контроль і перевіряють, чого кожен з нас і всі ми разом варті. Перевіряють завжди. Від самого першого крику до самого останнього подиху. І, можливо, для Насті серія інтенсивних перевірок, іменована життям, завершилася. Можливо, палата кремлівського госпітально, квіти, сестра милосердя, Дракон в піжамі – все це тільки привиділося в ту саму мить, коли куля пробила її голову. Обізнані люди казали, що вмираючий мозок працює зовсім не так, як той, що лишається жити. Можливо, за наказом товариша Сталіна спецкур'єр Центрального Комітету ВКП (б) Стрілецька Анастасія Андріївна, агентурний псевдонім Жар-пташка, виконана без вироку 12 березня 1939 року на спецділянці особливої групи контролю, виконавець – Дракон. Можливо, в найостаннішу мить скороминущим сном ясно і чітко побачила Жар-пташка себе врятованою і Дракона поруч. Можливо, вона його побачила добрим просто тому, що завжди хотіла таким бачити.

Радісно їй. І зовсім не страшно. Їй не хочеться знати, вмирає вона на купі теплих трупів чи просто засинає серед друзів і квітів. Їй зовсім не цікаво, вбита вона за наказом товариша Сталіна чи врятована за наказом товариша Сталіна. Де Холованов? Його всі звали Драконом. І вона його так звала. А його ж звать Олександром. Сашею. Сашенькою. Де він? Може, зараз він за її спиною? Може, витягнув магазин з пістолетної рукояті, рвонув затвор, підняв важіль запобіжника і ховає свій пропальний порохом гаром «Лахті» в кобуру? Або, може бути, ця велика, сильна людина сидить поруч, біля її ліжка? Можливо, Настя засинає в блаженстві, а ласкавий Дракон поправив ковдру і, приклавши палець до губ, зупинив на порозі товстого професора в білому: «Тихіше, товаришу Перзєєв, не розбудить, лише щойно заснула».

Цікаво Насті: чи прокинеться вона ще раз? І коли прокинеться, то де? З іншого боку, навіщо їй це знати? Хіба не все одно? Все одно. Їй просто хочеться все забути. Її нестримно тягне в казкову країну, в нескінченний плинучий політ.

Ввижається їй скеля над грайливим струмком десь далеко-далеко в чарівному лісі. Кришталевий замок на скелі, в найвищій вежі – суворий сивий дід. Настя знає його. Це Севастіан. Севастіан-ведмежатник. Тільки він вже не ведмежатник. Тільки він вже не розписаний синіми картинками. Тільки він уже нескінченно старий і нескінченно молодий. Вітер куйовдить його довгу кошлату бороду, білу, як стеля палати кремлівського госпітально. Блиснув промінь сонця позаду, і здалося Насті, що голова його – в золотому сяйві. Підніс він руку над головою і кричить те, що належить пам'ятати кожному. Чує Настя його слова і пам'ятає їх.

Над зачарованим лісом, над срібним озером, над квітами, яких не буває, гримить його голос: «Люби! Тричі тобі кажу: люби!»

І хочеться Насті посміхатися, але так, щоб ніхто не здогадався, яка вона щаслива. І хочеться висловити заповітне, тільки так, щоб ніхто не дізнався її таємницю. І посміхається Настя зовсім непомітно, самим краєчком губ, і шепоче так, щоб ніхто не почув:

- Кохаю...

Ньюпорт, Гвент, 1981 рік.

Виправлено, доповнено і перероблено в 2013 році.